

॥ विष्णुस्मृतिः ॥

THE

INSTITUTES OF VISHNU

TOGETHER WITH EXTRACTS

FROM THE

SANSKRIT COMMENTARY OF NANDA PANDITA CALLED VAIJAYANTI,

EDITED

WITH CRITICAL NOTES, AN ANUKRAMANĪKA, AND
INDEXES OF WORDS AND MANTRAS

BY

JULIUS JOLLY, PH. D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE
UNIVERSITY OF WÜRZBURG.

CALCUTTA:

PRINTED BY J. W. THOMAS, BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY

THE ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.

1881.

109624

PREFACE.

The five MSS., which have been used for the present edition of the Vishnu-smṛiti and of selected portions of its old Commentary, may be divided into three classes.

1. V¹ = India Office MS. 915 ; V² India Office MSS. 1544, 1545 ; and V³ = India Office MSS. 1246-48. Each of these three Devanāgarī MSS. contains the text of the Vishnu-smṛiti together with the Commentary of Nandapāṇḍita (N.), called Vaijayantī. They are from Colebrooke's collection and appear to have been written in North-India about the end of the last or beginning of the present century. The very numerous clerical errors, omissions and other defects exhibited by them are mostly common to all the three ; and as it is tolerably clear that they cannot have been copied from one another, they must at least have been copied, either directly or very nearly so, from one and the same original. Of this rather faulty *codex archetypus*, V¹, a neatly written MS. consisting of 596 pages (299 leaves) à 15 lines à 53-56 aksharas, apparently the copy used by Colebrooke himself, would seem to be, on the whole, the best representative ; but in several places, in the Commentary particularly, the original readings have been preserved in V² and V³.*

* The statement towards the end of V¹-3, वर्षे विक्रमभास्करस्य (v.l. भास्करस्य) १६०८ .. काशी के शिवनाथकृतवृत्तेराज्ञामवाप्य सुतेर्विष्णोर्वाक्यतिमाचकार विसर्गा श्रीनन्दसमी सुधीः, which has enabled me to fix the date of the composition of the Vaijayantī at 1622 A. D. (see the Introduction to my translation, vol. VII of the Sacred Books of the East, page xxxiii), is fully confirmed by the biographical notices concerning Nandapāṇḍita and his family in the Introduction to Mandlik's Vyavahāramayūkha and Yājñavalkya (Bombay 1880).

1. V*, an excellent Devanāgarī copy of the Vaijayantī in the possession of Dr. Bühler, consisting of 476 pages (239 leaves) à 15—18 lines, à 40—48 aksharas, written 'sake 1775 (A. D. 1853) *punyagrāme*,' and corrected throughout. As might be expected from its southern origin, this MS., which was most kindly and liberally placed at my disposal by its owner, differs considerably from V¹⁻², to which class, in spite of its modern date, it is infinitely superior in correctness nearly throughout, its only important blemish consisting in the fact that the Commentary on chapters VII—XVII, 22 is entirely omitted, while the Commentary on V and VI is defective, and the comments on I and III show also a few lacunae. The genuineness of the corresponding portions of V¹⁻², which luckily enough are in a tolerably satisfactory condition, is proved by their agreement with the text of chapters I—XVII as given in V*, by their similarity in point of style with the remaining parts of the Commentary, and by the reference which they contain, in the gloss on XV, 9, to an earlier work of Nandapaṇḍita. A few other passages which are found in V¹⁻² but wanting in V*, viz., part of the Introduction and the final portions of those MSS., cannot have formed part of the original work of Nandapaṇḍita, as he is repeatedly referred to in them in highly eulogistic terms.

3. v, a Devanāgarī MS. of the text only, written *saṃ* [vat] 1807 (A. D. 1750), probably at Benares. It was kindly lent to me, together with the three other India Office MSS., by Dr. Rost. This MS. is defective in many parts, very carelessly written, and the least valuable of all, though it is the oldest.

Besides these MSS., I have collated the two hitherto printed editions of the Vishṇu-smṛiti. This collation has led to the result that the second edition (C*), published in Calcutta 1876 in Paṇḍit Jībānanda's Dharmashāstra-saṅgraha, is simply a reprint of the first Calcutta edition (C'); and that the MS. used for the latter, the evident faultiness of which had long ago determined me to undertake a new edition, must have belonged, on the whole, to the same class as v. A very considerable part of the false

readings, &c., in C¹⁻² has been traced in that MS. Some of them are found in V¹⁻² as well, and there are a few other instances of special agreement between C¹⁻² and V¹⁻², such as the highly characteristic omission of the greater part of chapter LXXXI, and the equally characteristic interpolation in LXV, 2. This interpolation is clearly due to a piece of the Commentary having crept into the text, and to the same source may be traced nearly all the other interpolations in C¹⁻²*, as well as the far less numerous interpolations which the MSS. exhibit.

The Commentary, which is in most cases a running gloss on every word of the text (T.), has not only enabled me to trace interpolations and omissions, and to establish the general superiority of V* over the two other classes; it has also proved an excellent check on the whole text in V*, which has served as basis for the present edition. In my endeavours to ascertain as nearly as possible the reading commented on by Nandapaṇḍita, I have naturally derived much aid from V¹⁻² as well, and even from C¹⁻² and from v, which latter MS. has clearly been copied like the rest from a copy of the Vaijayantī. The difference between the three classes is nowhere so marked as to constitute them so many different recensions.

Readings opposed to the tenor of Nandapaṇḍita's Commentary (C.) have generally been giving in the notes only, the only important exception to this rule being the Vedic Mantras, many of which appear to have been altered and corrupted at a very early period. For amending these I have fully availed myself of the help afforded by the extensive analogous sections of the Kāthaka Gṛihya-sūtra, and in some cases, by the Vedic Saṃhitās and by the Brāhmaṇas. The Mantras in XLVIII, 9, 10 have been left as they are, because, though traceable to the White Yajurveda, they may have been remodelled in order to adapt them to the particular sacrificial rite described in chapter XLVIII. Violations of the

* See, e. g., the critical notes on V, 91, 104; XI, 8; XLVII, 2; XLIX, 6; LXIV, 37; LXVIII, 16; LXIX, 3, 5; LXXV, 2, 3.

laws of sandhi have been constantly corrected in the Mantras, but not elsewhere, where they may be viewed as archaisms. The numerous analogous and identical passages in the other law-books have been carefully compared, and have occasionally determined my choice between the several traditional readings, but I have very rarely admitted a reading from them, whatever its intrinsic merits, if I did not find it in one of my texts as well, or if it was decidedly opposed to Nandapaṇḍita's comment. An equally sparing use has been made of the numerous quotations from the Vishṇu-smṛiti to be found in most other commentaries on law works. Among these, Aparārka's Commentary on Yājñavalkya-smṛiti (Ap.) has been preferentially used, both on account of its comparative antiquity, and because it contains a greater number of quotations from the Vishṇu-smṛiti, than all the other Dharmanibandhas, I know, taken together. Unfortunately Aparārka does not show himself more accurate in making quotations than Hindu jurists generally are, and among the passages taken from the Vishṇu-smṛiti are several which he quotes in confirmation of one doctrine in one place, and in confirmation of a totally different doctrine in another place. Readings found in the works of Aparārka, Vijñāneśvara and Jagannātha have been substituted for those given by Nandapaṇḍita in four or five cases, the only important one of which will be found in the chapter on debts (VI, 38, 39). It remains to add that in a certain number of mostly quite irrelevant cases Nandapaṇḍita's readings have been discarded in favour of readings found in MSS. or prints of one or several among the three classes, simply because the former seemed decidedly less suitable, or less certain, than the latter. But while I had from the first been very distrustful of my own discernment in this respect, a repeated examination of the whole text and commentary has caused me, before sending this edition to the press, to restore the readings apparently guaranteed by the authority of Nandapaṇḍita even in several places, where I had rendered different readings in the translation. It is to this cause that the majority among the

corrections subjoined at the end of this Preface (page 7) will be found to be due.

The Critical Notes given under the text will show how the principles explained above have been worked out. They contain all the vv. ll. of the MSS. and of C^{1,2} excepting palpable clerical mistakes and misprints, and a few slight omissions, and those among Aparārka's vv. ll. which agree with one of the traditional readings. By quoting all his and his brethren's vv. ll., interesting as they are, the *apparatus criticus*, already extensive, would have been swelled beyond reasonable proportions.

In making the extracts from the Commentary, which have been added at the foot of each page, I have aimed above all at brevity, giving for the most part no more than what seemed required in order to justify the way in which the more difficult passages have been rendered in the translation, and omitting all the extraneous matter, to which the great bulk of the *Vaijayantī*, justly called an entire "body or digest of law" by Colebrooke,* is mainly due. The numerous quotations from other law-books, in particular, have nearly all been left out, because full references to the analogous passages in the Smṛitis of Manu (M.), Yājñavalkya (Y.), Apastamba and Gautama, all of which are generally accessible through the medium of reliable editions and translations and are very important for a right understanding of the present work, have been given in the footnotes to the translation.†

The *Anukramanikā* has been taken from V*, with modifications and additions.

The first Index contains all the more remarkable terms occurring in the Vishṇu-smṛiti, especially those terms (including a number of epithets of Vishṇu and of remarkable compounds),

* *Misc. Essays*, II, p. 487.

† The Mantras are as a rule not explained by Nandapaṇḍita. For some of them Devapāla's interpretations in the *Kāthakagrihya-bhāshya* have been quoted.

which are either not given at all in the great Petersburg Dictionary, or to which it has become necessary, in the translation and notes, to assign other, or more special, or more closely defined meanings, than those given in that standard *thesaurus* of Sanskrit words. The upwards of 370 words, of which the Index is made up, will go far to prove that the Vishnu-smṛiti is perhaps hardly less important for the purposes of lexicography, than for the study of Indian Antiquities.* The most important among the words contained in the first Index have been communicated by me at various times to Dr. von Böhtlingk, and will be found inserted in their places in the hitherto published *fasciculi* of his new Dictionary; but it has been thought advisable to annex, at least, as complete a list of this kind as possible to the present publication, as a full Index of all the Sanskrit words contained in the Vishnu-smṛiti would have far exceeded the limits assigned to it.

The second Index contains the *Pratīkas* of the Vedic Mantras quoted or referred to in the Vishnu-smṛiti. Those places in the Samhitās and other Vedic works, where the entire Mantras in question may be found, have been indicated in the Notes to the Translation.

* The new meanings which have been assigned in the translation to a certain number of terms in the final and introductory and two or three other Vishnuitic chapters, might perhaps seem far-fetched and objectionable from an European point of view. But their correctness is warranted by the authority of Nandapāṇḍita, Śāṅkara, Śāyana, Devapāla and other native commentators, whose statements have particular weight for the interpretation of such modern and highly artificial compositions as the Vishnuitic portions of the present work. For a detailed attempt at distinguishing the modern accretions to the Vishnu-smṛiti from the original stock, see the Introduction to the Translation (in Sacred Books of the East, vol. VII).

It remains for me to express my sincerest thanks to Dr. A. F. Rudolf Hoernle for his great kindness in charging himself with the final revision of each proof. I was not able to correct the proof sheets more than once myself, because they had to be sent out from India.

J. JOLLY.

Würzburg, April 2nd, 1881.

Corrections in the Translation (see above, p. 5).

I, 61 (p. 11) read four arms—III, 74 (p. 21) after avarice add or fear—V, 1 (p. 24) after death add excepting Brāhmaṇas—VIII, 1 (p. 48) read follow the incompetent witnesses.—XVI, 5, 9 (p. 66) read Pulkasa, Pulkasas—XVI, 17 (p. 67) after descent add which depends on their parents—XIX, (p. 75) read left to right—XXI, 19 (p. 86) read for the twelfth time—p. 100, last note read 30.32—XXXII, 3 (p. 129) for their read a and an—LI, 31 (p. 166) read Kapigala—LI, 40 (p. 168) for seven read three—LIII, 4 (p. 174) read ox-cart—LIV, 16, lines 3-4 (p. 177) read a damsel married to one whose elder brother is not married—LXVIII, 17 (p. 219) read Nor in a cowering position.—XCVI, 67 and note (p. 284) read sthālaka—XCVII, general note (p. 287) add 17-21. Bhagavad-gītā XIII, 14-18.

The brackets have become misplaced: VII, 3 (p. 46) read in a court of judicature (on the king ordering it)—XXII, 34 (p. 90) read and their parents (in three nights)—XXII, 40 (p. 91) close before in—XXII, 78 (p. 93) close after pure—LIV, 31 (p. 180) read (blame or) shun.

॥ अथ श्रीविष्णुस्मृतिप्रारम्भः ॥

ब्रह्मरात्र्यां व्यतीतायां प्रबुद्धे पद्मसंभवे ।
विष्णुः सिसृक्षुर्भूतानि ज्ञात्वा भूमिं जलानुगाम् ॥ १ ॥
जलक्रीडारुचिशुभं कल्पादिषु यथा पुरा ।
वाराहमास्थितो रूपमुज्जहार वसुंधराम् ॥ २ ॥
वेदपादो यूपदंष्ट्रः क्रतुदन्तश्चितीमुखः ।
अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपाः ॥ ३ ॥
अहोरात्रेक्षणो दिव्यो वेदाङ्गश्रुतिभूषणः ।
आज्यनासः सुवतुण्डः सामघोषस्वनो महान् ॥ ४ ॥
धर्मसत्यमयः श्रीमान्क्रमविक्रमसत्कृतः ।
प्रायश्चित्तमहाघोणः पशुजानुर्महाकृतिः ॥ ५ ॥

I, 3. क्रतुवक्त्रं C^{1,2}v. चिता V¹⁻³ C^{1,2}v; Harivamśa 2227
चिती like V⁴ N. 4. सुवस्तुण्डः V¹⁻³; अवस्तुण्डः C^{1,2}; सुवस्तुण्डः v.
सामघोषमहास्वनः ॥ V¹⁻³ C^{1,2}. 5. प्रायश्चित्तमयो वीरः पशुजानुर्महा-
कृतिः ॥ C^{1,2}v.

I, 3 ...महातपः सामर्थ्यं हृद्यनुकूलं यस्य स तथेति । 4 ...वेदो
द्विगुणितदर्भमुष्टितौ चैष्टिकपाशुकभेदेन तावेव । श्रुती कर्णौ । अङ्गं
क्षिप्रौ वेदायभागः सुगादिसंमार्जनार्थः । तावेव तद्भूषणे कुण्डले च ।
आज्यमाज्यधारा... । सुवस्तुण्डं सुखायभागः ।...

उज्जाचान्तो होमलिङ्गो बीजौषधिमहाफलः ।
 वेद्यन्तरात्मा मन्त्रस्फिग्विहृतः सोमशोणितः ॥ ६ ॥
 वेदिस्कन्धो हविर्गन्धो हव्यकव्यादिवेगवान् ।
 प्राग्वंशकायो द्युतिमान्नानादीक्षाभिरन्वितः ॥ ७ ॥
 दक्षिणाहृदयो योगमहामन्त्रमयो महान् ।
 उपाकर्मैष्टरुचिरः प्रवर्ग्यावर्तभूषणः ॥ ८ ॥
 नानाछन्दोगतिपयो गुह्योपनिषदासनः ।
 छायापत्नीसहायो वै मणिशृङ्ग इवोदितः ॥ ९ ॥
 महीं सागरपर्यन्तां सशैलवनकाननाम् ।
 एकार्णवजलभ्रष्टामेकार्णवगतः प्रभुः ॥ १० ॥
 दंष्ट्राग्रेण समुद्रृत्य लोकानां हितकाम्यया ।
 आदिदेवो महायोगी चकार जगतीं पुनः ॥ ११ ॥
 एवं यज्ञवराहेण भूत्वा भूतहितार्थिना ।
 उद्धृता पृथिवी सर्वा रसातलगता पुरा ॥ १२ ॥

7. वेद० C^{1,2}v. ज्ञानदीक्षा० v. 9. ऽसौ for व C^{1,2}; om. v.
 12. देवी for सर्वा V¹⁻⁴ (and N.?).

6 ...महाफलं दृश्यते । वेदिः प्राग्वंशान्तःस्थिता । ऐष्टिकी । ...विहृतो
 विलक्ष्यः । ऊहेन मन्त्राणामपि विलक्ष्यतात्... 7. वेदिर्महावेदिः...
 8 ...महानदीनसत्तादिरूपेण विततः । उपाकर्मणी पशुस्तोत्रोपाकरणे...
 प्रवर्ग्या धर्मरुखावर्तः यथाऽप्येवमेव ज्वालाभालादितः स एव भूषण-
 मन्त्रकारो यस्य स तथेति । 9. ... उपनिषदो वेदान्तवाक्यानि ...
 11. आदिदेवश्चतुर्मुखादिषष्टा... 12 ...पुरा प्रथमत उद्धृता...

उद्धृत्य निश्चले स्थाने स्थापयित्वा तथा स्वके ।
 यथास्थानं विभज्यापस्तङ्गता मधुसूदनः ॥ १३ ॥
 सामुद्रयश्च समुद्रेषु नादेयीश्च नदीषु च ।
 पल्लवेषु च पाल्लव्यः सरःसु च सरोभवाः ॥ १४ ॥
 पातालसप्तकं चक्रे लोकानां सप्तकं तथा ।
 द्वीपानामुदधीनां च स्थानानि विविधानि च ॥ १५ ॥
 स्थानपालांलोकपालान्नदीशैलवनस्पतीन् ।
 ऋषींश्च सप्त धर्मज्ञान्वेदान्साङ्गान्सुरासुरान् ॥ १६ ॥
 पिशाचोरगगन्धर्वयक्षराक्षसमानुषान् ।
 पशुपक्षिमृगाद्यांश्च भूतग्रामं चतुर्विधम् ॥
 मेघेन्द्रचापशम्पाद्यान्यज्ञांश्च विविधांस्तथा ॥ १७ ॥
 एवं वराहो भगवान्कृत्वैदं सचराचरम् ।
 जगज्जगाम लोकानामविज्ञातां तदा गतिम् ॥ १८ ॥

13. स्थापिता च C^{1,2}v. 14. सामुद्रयश्च and पाल्लव्यः (पाल्लव्यः)
 all; the latter for metrical reasons. The sense and the
 analogy with नादेयीश्च would have required accusative
 forms. सरोवराः ॥ C^{1,2}; सरोद्भवाः ॥ v, from the C. 16. नदीः
 V¹⁻⁴. 17. c om. v. *चापसम्पातान् C^{1,2}. 18. विष्णुः स्थावर-
 जङ्गमं । सचराचरं जगत्कृत्वा तत्रैवान्तरधीयत ॥ V⁴.

13, 14...स्थापयित्वा तद्गताः पृथिवीस्थाः समुद्रजा अपः समुद्रेषु...
 यथास्थानं विभज्य गमयित्वा... 17. ...इन्द्रचाप इन्द्रधनुः । शम्पा
 विद्युत् । आदिशब्देन यज्ञमन्त्रादीनां ग्रहणम्... 18...वराहो वराह-
 रूपो विष्णुरिदं सचराचरं (सचरा०?) स्थावरजङ्गमं जगदिदं कृत्वा
 लोकानां... अविज्ञातामलक्षितां गतिं स्थानं जगाम...

अविज्ञातां गतिं याते देवदेवे जनार्दने ।
वसुधा चिन्तयामास का धृतिर्मे भविष्यति ॥ १९ ॥
पृच्छामि कश्यपं गत्वा स मे वक्ष्यत्यसंशयम् ।
मदीयां वहते चिन्तां नित्यमेव महामुनिः ॥ २० ॥
एवं सा निश्चयं कृत्वा देवी स्त्रीरूपधारिणी ।
जगाम कश्यपं द्रष्टुं दृष्टवांस्तां च कश्यपः ॥ २१ ॥
नीलपङ्कजपद्माक्षीं शारदेन्दुनिभाननाम् ।
अलिसंघालकां शुभ्रां बन्धुजीवाधरां शुभाम् ॥ २२ ॥
सुभ्रूं सुसूक्ष्मदशनां चारुनासां नतभुवम् ।
कम्बुकण्ठीं संहतोरुं पीनोरुजघनस्थलाम् ॥ २३ ॥
विरजतुः स्तनौ यस्याः समौ पीनौ निरन्तरौ ।
शक्रभकुम्भसंकाशौ शातकुम्भसमद्युतौ ॥ २४ ॥
मृणालकोमलौ बाहू करौ किशलयोपमौ ।
रुक्मस्तम्भनिभावूरु गूढे स्निग्धे च जानुनी ॥ २५ ॥

21. स C^{1.2}v. 22. बन्धुपुष्पा० V⁴. 23. सुसूक्ष्मदशनां C^{1.2}; सुसूक्ष्मदशनां v. ० स्थलं V¹⁻³; ० स्थली C^{1.2}; ० स्तनी v. 24. विरे-
जतुस्तौ C^{1.2}. मत्तभकुम्भ० C^{1.2}v. 25. स्निग्धे all; कस्निग्धे अगमि-
त्यसंधिनी N.

19...मयेदानो धृतिराधारशक्तिः का भविष्यति ॥ 23...परस्परस्पर्श-
सुखानुभूयया चान्योन्यसंस्निग्धोरुजघनां...पीनताभूषितोरुजघनविषयम् ॥
24. समौ गर्वपर्वताविव स्वस्थानादचलितौ । युगपत्सुलालिताविवान्युना-
धिकपरिमायौ वा ।...निरन्तरावन्योन्यसंस्निग्धौ । शक्रभकुम्भाविवाविमुक्ता-
मुक्ताकलापौ । मदनमहाराजमहाराज्याभिषेकायासादितौ बज्रकुङ्कुमा-
र्चितौ शातकुम्भकुम्भाविवा राजमानावुराजौ... 25...गूढे अतिमांसजतया
अस्यते...

जह्वे विरोमे सुसमे पादावतिमनोरमौ ।
जघनं च घनं मध्यं यथा केशरिणः शिशोः ॥ २६ ॥
प्रभायुता नखास्ताम्रा रूपं सर्वमनोहरम् ।
कुर्वाणां वोक्षितैर्नित्यं नीलोत्पलयुता दिशः ॥ २७ ॥
कुर्वाणां प्रभया देवीं तथा वितिमिरा दिशः ।
सुसूक्ष्मशुक्लवसनां रत्नोत्तमविभूषिताम् ॥ २८ ॥
पदन्यासैर्वसुमतीं सपद्मामिव कुर्वती ।
रूपयौवनसंपन्नां विनीतवदुपस्थिताम् ॥ २९ ॥
समीपमागतां दृष्ट्वा पूजयामास कश्यपः ।
उवाच तां वरारोहे विज्ञातं हृद्गतं मया ॥ ३० ॥
धरे तव विशालाक्षि गच्छ देवि जनार्दनम् ।
स ते वक्ष्यत्यशेषेण भाविनी ते यथा धृतिः ॥ ३१ ॥
क्षीरोदे वसतिस्तस्य मया ज्ञाता शुभानने ।
ध्यानयोगेन चार्वाङ्गि त्वदर्थं तत्प्रसादतः ॥ ३२ ॥
एवमित्युक्ता संपूज्य कश्यपं वसुधा ततः ।
प्रययौ केशवं द्रष्टुं क्षीरोदमथ सागरम् ॥ ३३ ॥
सा ददर्शामृतनिधिं चन्द्ररश्मिमनोहरम् ।

31. स्थितिः ॥ C^{1.2}v. 32. तज्ज्ञानं C^{1.2}; तदसं v. 33. इत्येव-
मुक्ता V¹⁻³ C^{1.2}v; यथा भगवतोच्यते एवमित्युक्ता N.

26. आरोहावारोहाभ्यामतिसमौ... 27...दिशो दिग्भागात्रीलोत्पल-
युतानिव कुर्वाणाम् ॥ 32...तत्प्रसादत इति निजयोगोपायनिर्देशः ।...

पवनक्षोभसंजातवीचीशतसमाकुलम् ॥ ३४ ॥
 हिमवच्छतसंकाशं भूमण्डलमिवापरम् ।
 वीचीहस्तैः प्रचलितैरिहयानमिव क्षितिम् ॥ ३५ ॥
 तैरेव शुभ्रतां चन्द्रे विदधानमिवानिशम् ।
 अन्तरस्थेन हरिणा विगताशेषकल्मषम् ॥ ३६ ॥
 यस्मात्तस्मात्तु विभ्रन्तं सुशुभ्रां तनुमूर्जिताम् ।
 पाण्डुरं खगमागम्यमधोभुवनवर्तिनम् ॥ ३७ ॥
 इन्द्रनीलकङ्काराब्जं विपरीतमिवाम्बरम् ।
 फलावलीसमुद्भूतवनसंघसमाचितम् ॥ ३८ ॥
 निर्मोकमिव शेषाहेर्विस्तोर्णं तमतीव हि ।
 तं दृष्ट्वा तच्च मध्यस्थं ददृशे केशवालयम् ॥ ३९ ॥
 अनिर्देश्यपरीमाणमनिर्देश्यधिसंयुतम् ।
 शेषपर्यङ्कगं तस्मिन्दर्शं मधुसूदनम् ॥ ४० ॥
 शेषाह्निफणरत्नांशुदुर्विभाव्यमुखाम्बुजम् ।
 शशाङ्कशतसंकाशं सूर्यायुतसमप्रभम् ॥ ४१ ॥

35. • हस्तैर्धवलितैरा • C¹²v. 41. T. om. V⁴.

35. हिमाचलानां श्रतेन संकाशमानमपरं भूमण्डलमिव वीचीनां हिमवदाकारत्वात् । वीचय एव हस्तास्तैरतिचपलैः क्षितिमाङ्गयानमिव ॥ 36. तैरेव क्षीरवीचीहस्तैरनिशं प्रक्षालनेन चन्द्रमसि शैक्ल्यप्रतिशयं विदधानमिव ।... 37. यस्माद्धरिणाहतकल्मषस्तस्मादतिशुद्धामूर्जितां सुरुक्तां तनुं धारयन्तम् ।... 38. ...विपरीतं भूगतमम्बरमिव तस्यापि नीलरत्नादिमयथाप्रत्वात् । समुद्भूतं संजातशोभम्...

पीतवाससमक्षोभ्यं सर्वरत्नविभूषितम् ।
 मुकुटेनार्कवर्णेन कुण्डलाभ्यां विराजितम् ॥ ४२ ॥
 संवाह्यमानाद्भियुगं लक्ष्म्या करतलैः शुभैः ।
 शरीरधारिभिः शस्त्रैः सेव्यमानं समन्ततः ॥ ४३ ॥
 तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं ववन्दे मधुसूदनम् ।
 जानुभ्यामवनीं गत्वा विज्ञापयति चाप्यथ ॥ ४४ ॥
 उद्धृताहं त्वया देव रसातलतलं गता ।
 स्वस्थाने स्थापिता विष्णो लोकानां हितकाम्यया ॥ ४५ ॥
 तच्चाधुना मे देवेश का धृतिर्वै भविष्यति ।
 एवमुक्तस्तदा देव्या देवो वचनमब्रवीत् ॥ ४६ ॥
 वर्णाश्रमाचाररताः शास्त्रैकतत्परायणाः ।
 त्वां धरे धारयिष्यन्ति तेषां त्वद्धार आदितः ॥ ४७ ॥
 एवमुक्ता वसुमती देवदेवमभाषत ।
 वर्णानामाश्रमाणां च धर्मान्वद सनातनान् ॥ ४८ ॥

45. से स्थाने C¹²v. 47. एताः शास्त्रैकतत्पराः । V⁴. 48. धर्मान्वदं वदास्य भोः ॥ V⁴ in mg. ; धर्मान्वद सनातन ॥ V¹⁻³; सनातनान् ॥ C¹²v; C. defective. See 63 (शाश्वतान्).

43. ...मधुसूतैः करतलैः सखेहं संवाहितचरणकमलम् । शङ्खचक्रगदापद्माधिष्ठात्रीभिर्देवताभिर्मूर्तिमतीभिः पार्श्वयोः पादपादमानम् ॥ 44. ...मधुसूदनमवलोक्य निवृत्तजानुमण्डलाधारणी अभिवाद्यानन्तरं स्वाभिमतं विज्ञापयामास ॥ 45. ...स्वस्थाने स्थापिता...

त्वतोऽहं श्रोतुमिच्छामि त्वं हि मे परमा गतिः ।
 नमस्ते देव देवेश देवारिवलसूदन ॥ ४८ ॥
 नारायण जगन्नाथ शङ्खचक्रगदाधर ।
 पद्मनाभ हृषीकेश महाबलपराक्रम ॥ ५० ॥
 अतीन्द्रिय सुदुष्पार देव शार्ङ्गधनुर्धर ।
 वराह भीम गोविन्द पुराण पुरुषोत्तम ॥ ५१ ॥
 हिरण्यकेश विश्वाक्ष यज्ञमूर्ते निरञ्जन ।
 श्लेष श्लेचन लोकेश सलिलार्णवशायक ॥ ५२ ॥
 मन्त्र मन्त्रवहाचिन्त्य वेदवेदाङ्गविग्रह ।
 जगतोऽस्य समग्रस्य सृष्टिसंहारकारक ॥ ५३ ॥
 धर्माधर्मज्ञ धर्माङ्ग धर्मयोने वरप्रद ।
 विष्वक्सेनामृत व्योम मधुकैटसूदन ॥ ५४ ॥
 दृढतां दृढणाज्ञेय सर्व सर्वाभयप्रद ।
 वरेण्यानघ जीमूताब्धय निर्माणकारक ॥ ५५ ॥

52. सज्जितान्तर० C^{1.2}v. 53. यन्त्रमन्त्र० C^{1.2}. 54. धर्म धर्मज्ञ
 C^{1.2}. 55. •जेय C^{1.2}v. निर्वाण० C^{1.2}.

51. ...सुतरां दुर्ज्ञेयं परमान्तो यस्य । सुदुष्प्रापेति पाठे दुर्धिगमः ।
 देवो युतिमान् । 52. ...विश्वस्मिन्नक्षिणी यस्य सर्वसाक्षित्वात् । विश्वतो
 ऽक्षिणी यस्येति वा । 53. ...मन्त्रो ऋगादिः... । ...मन्त्रं ब्रूति पठतीति
 होता । ...वेदा ऋगादयः । वेदाङ्गानि शिष्टादीनि । उभयं विग्रहो यस्य ।
 ... 55. दृढतां परममहत्परिमाणानां कालाकाशादीनाम्... । अक्षेयो
 आतुमशक्यः । ...सर्वरूपत्वात्सर्वः । ...जगतो विश्वस्य निर्माणं करोति...

आप्यायन अपां स्थान चैतन्याधार निष्क्रिय ।
 सप्तशीर्षाध्वरगुरो पुराण पुरुषोत्तम ॥ ५६ ॥
 ध्रुवाक्षर सुसूक्ष्मेश भक्तवत्सल पावन ।
 त्वं गतिः सर्वदेवानां त्वं गतिर्ब्रह्मवादिनाम् ॥ ५७ ॥
 तथा विदितवेद्यानां गतिस्त्वं पुरुषोत्तम ।
 प्रपन्नास्मि जगन्नाथ ध्रुवं वाचस्पतिं प्रभुम् ॥ ५८ ॥
 सुब्रह्मण्यमनाधृष्यं वसुषेणं वसुप्रदम् ।
 महायोगबलोपेतं पृथ्निगर्भं धृतार्चिषम् ॥ ५९ ॥
 वासुदेवं महात्मानं पुण्डरीकाक्षमच्युतम् ।
 सुरासुरगुरुं देवं विभुं भूतमहेश्वरम् ॥ ६० ॥
 एकव्यूहं चतुर्बाहुं जगत्कारणकारणम् ।
 ब्रूहि मे भगवन्धर्मांश्चातुर्वर्ण्यस्य शाश्वतान् ॥ ६१ ॥
 आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्ससंग्रहान् ।
 एवमुक्तस्तु देवेशः पुनः श्रौणीमभाषत ॥ ६२ ॥

61. चतुर्वक्त्रं C^{1.2}v.

56. आप्याययति जगदिति । ... चैतन्यस्य विज्ञानस्याधारो निवास-
 स्थानम् ।... 57. सुतरां सूक्ष्माः परमाणवस्तोषामीशः क्रियादिहेतुः ...
 59. ...सुतरां ब्रह्मण्य इति... । ब्रह्मण्ये वेदाय ब्राह्मणाय वा हित इति
 ब्रह्मण्यः । ... पृथ्निराकाशो गर्भे यस्य । तस्मात् ... आकाशः संभूत
 इति श्रुतेः । धृतान्यर्चिषि तेजांसि सूर्यादिषु येन । तेजस्तेजस्विनामहं
 प्रभास्मि शशिसूर्ययोः । इत्यादि स्मरणात् ॥ 60. ...विश्वरूपपकः ... ।
 61. एक एव व्यूहो विराट्स्वरूपो यस्य ।... जगत्कारणानां महाभूतानाम्...

शृणु देवि धरे धर्मांश्चातुर्वर्ण्यस्य शाश्वतान् ।
 आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्ससंग्रहान् ॥ ६३ ॥
 ये तु त्वां धारयिष्यन्ति सन्तस्तेषां परायणान् ।
 निषणा भव वामोरु काञ्चनेऽस्मिन्वरासने ॥ ६४ ॥
 सुखासीना निबोध त्वं धर्मान्निगदतो मम ।
 शुश्रुवे वैष्णवान्धर्मान्सुखासीना धरा तदा ॥ ६५ ॥ १ ॥

ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्चेति वर्णाश्चत्वारः । १ ।
 तेषामाद्या द्विजातयस्त्रयः । २ । तेषां निषेकाद्यः श्मश-
 नान्तो मन्त्रवल्क्रियासमूहः । ३ । तेषां च धर्माः । ४ ।
 ब्राह्मणस्याध्यापनम् । ५ । क्षत्रियस्य शस्त्रनित्यता । ६ ।
 वैश्यस्य पशुपालनम् । ७ । शूद्रस्य द्विजातिशुश्रूषा । ८ ।
 द्विजानां यजनाध्ययने । ९ । अथैतेषां वृत्तयः । १० ।
 ब्राह्मणस्य याजनप्रतिग्रहौ । ११ । क्षत्रियस्य क्षितिचा-
 णम् । १२ । क्षत्रिगोरक्षवाणिज्यकुसीदयोनिपोषणानि
 वैश्यस्य । १३ । शूद्रस्य सर्वशिल्पानि । १४ । आपद्यन-
 न्तरा वृत्तिः । १५ ।

II, 2. द्विजातयः । C^{1.2}v.

II, 13. ...येनिर्यवव्रीह्यादिवीजं तत्पोषणं रक्षणम् । ... 14. शि-
 ल्यानि चित्रकरादीनि । सर्वशब्देन वैश्यवृत्तीनां कृष्यादीनामपि
 ग्रहणम् । ... 15...अनन्तरा संनिहिता कनीयसी...वृत्तिः । ...

क्षमा सत्यं दमः शौचं दानमिन्द्रियसंयमः ।
 अहिंसा गुरुशुश्रूषा तीर्थानुसरणं दया ॥ १६ ॥
 आर्जवं लोभशून्यत्वं देवब्राह्मणपूजनम् ।
 अनभ्यस्तया च तथा धर्मः सामान्य उच्यते ॥ १७ ॥ २ ॥

अथ राजधर्माः । १ । प्रजापरिपालनम् । २ । वर्णाश्र-
 माणां स्वे स्वे धर्मे व्यवस्थापनम् । ३ । राजा च जाङ्गलं
 पशव्यं सस्योपेतं देशमाश्रयेत् । ४ । वैश्यशूद्रप्रायं च । ५ ।
 तत्र धन्वन्तमहीवारिवृक्षगिरिदुर्गाणामन्यतमं दुर्गमा-
 श्रयेत् । ६ । तत्र स्वस्वग्रामाधिपान्कुर्यात् । ७ । दशा-
 ध्यक्षान् । ८ । शताध्यक्षान् । ९ । देशाध्यक्षांश्च । १० ।
 ग्रामदेवाणां ग्रामाध्यक्षः परीहारं कुर्यात् । ११ । अशक्तो
 दशग्रामाध्यक्षाय निवेदयेत् । १२ । सोऽप्यशक्तः शता-
 ध्यक्षाय । १३ । सोऽप्यशक्तो देशाध्यक्षाय । १४ । देश-
 ध्यक्षोऽपि सर्वात्मना दौषमुच्छिन्द्यात् । १५ । आकर-
 शुक्तरनागवनेष्वाप्तान्नियुञ्जीत । १६ । धर्मिष्ठान्धर्म-

17. आर्जवत्वलोभश्च C^{1.2} v. III, 5. *शूद्रप्रायं च । C^{1.2}; *शूद्र-
 वैश्याय च । v. 7. ग्रामाध्यक्षानपि कुर्यात् । C^{1.2}; ग्रामाधियाङ्कुर्यात् । v.

III, 6. ... महीदुर्गं महीमेवेष्टकापाषाणादिनिमित्तं दुर्गम् । महीवो-
 चावचप्रदेशप्रदेशप्रचुरदुर्गमित्यन्ते । ... 7. तत्र दुर्गे स्थितः सन् । ...
 16. ... तरस्तीर्यते नद्यादि येनेति ततो मौकादिस्तत्त्वं शुक्लं जलजं
 शुक्लमिति यावत् । नागा गजाः । वनानि अरण्यानि । नागवन्ति वना-
 नीति वा । नगः पर्वतः । तत्संबन्धि नागम् । गिरिदुर्गमिति वा । ...

कार्येषु ॥ १७ ॥ निपुणानर्थकार्येषु ॥ १८ ॥ श्ररान्संग्राम-
कर्मसु ॥ १९ ॥ उग्रानुग्रेषु ॥ २० ॥ घट्टान्स्त्रीषु ॥ २१ ॥ प्रजाभ्यो
बल्यर्थं संवत्सरेण धान्यतः षष्ठमंशमादद्यात् ॥ २२ ॥ सर्व-
सस्येभ्यश्च ॥ २३ ॥ द्विकं शतं पशुहिरण्येभ्यो वस्त्रेभ्यश्च ।
२४ ॥ मांसमधुघृतौषधिगन्धपुष्पमूलफलरसदारुपद्माजि-
नमृद्गाण्डाश्वभाण्डवैदलेभ्यः षष्ठभागम् ॥ २५ ॥ ब्राह्म-
णेभ्यः करादानं न कुर्यात् ॥ २६ ॥ ते हि राज्ञो धर्मक-
रदाः ॥ २७ ॥ राजा च प्रजाभ्यः सुकृतदुष्कृतषष्ठांश-
भाक् ॥ २८ ॥ स्वदेशपण्याश्च शुल्कांशं दशममादद्यात् ।
२९ ॥ परदेशपण्याश्च विंशतितमम् ॥ ३० ॥ शुल्कस्था-
नादपक्रामन्सर्वापहारमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ शिल्पिनः कर्म-
जीविनश्च शूद्राश्च मासेनैकं राशः कर्म कुर्युः ॥ ३२ ॥
स्वाम्यमात्यदुर्गकोशदण्डराष्ट्रमित्राणि प्रकृतयः ॥ ३३ ॥
तदूषकांश्च हन्यात् ॥ ३४ ॥ स्वराष्ट्रपरराष्ट्रयोश्च चारचक्षुः

25. •पुष्प• om. C^{1,2}v. 31. सर्वापहारित्वम् C^{1,2}.

18. अर्थकार्येषु सुवर्णादिपरीक्षासु... । यदा ऊहापोहादिनिर्णयवत्सु
कार्येषु निपुणान्युत्तमिगुणोत्तम ॥ 23. सस्यानि वार्षिकानि श्यामाका-
दीनि ... 27. करविषयेऽपि राज्ञो धर्मे निजाचारसंपन्नं करत्वेन
ददति... 30. यत्पण्यं देशान्तरे ... विक्रीयते तस्मात्... 31. अय-
क्रामन्नपसरन्नन्यमार्गेण गच्छन्वयिक् । सर्वपण्यापहारमाप्नुयात् ।... 32. शि-
ल्पिनः शोहकारादयः । कर्मोपजीविनः कारवो वर्धकादयः । चकारादन्वो-
पजीविनः शूद्राश्च ... यथाह मनुः (VII, 138) ...

स्यात् ॥ ३५ ॥ साधूनां पूजनं कुर्यात् ॥ ३६ ॥ दुष्टांश्च ह-
न्यात् ॥ ३७ ॥ शत्रुमित्रोदासीनमध्यमेषु सामभेददान-
दण्डान्यथाहं यथाकालं प्रयुञ्जीत ॥ ३८ ॥ संधिविग्रहया-
नासनसंश्रयद्वैधीभावांश्च यथाकालमाश्रयेत् ॥ ३९ ॥ चैवे
मार्गशीर्षे वा याचां यायात् ॥ ४० ॥ परस्य व्यसने वा ॥ ४१ ॥
परदेशावाप्तौ तद्देशधर्मान्मोच्छिन्यात् ॥ ४२ ॥ परेणाभि-
युक्तश्च सर्वात्मना स्वं राष्ट्रं गोपायेत् ॥ ४३ ॥ नास्ति राज्ञां
समरे तनुत्यागसदृशो धर्मः ॥ ४४ ॥ गोब्राह्मणनृपमित्र-
धनदारजीवितरक्षणाद्ये हतास्ते स्वर्गलोकभाजः ॥ ४५ ॥
वर्णसंकररक्षणार्थं च ॥ ४६ ॥ राजा परपुरावाप्तौ तु तत्र
तत्कुलीनमभिषिञ्चेत् ॥ ४७ ॥ न राजकुलमुच्छिन्यात् ॥ ४८ ॥
अन्यचाकुलीनराजकुलात् ॥ ४९ ॥ मृगयास्तृपाना-
भिरतिं परिहरेत् ॥ ५० ॥ वाक्पारुष्यदण्डपारुष्ये च ॥ ५१ ॥
मार्थदूषणं कुर्यात् ॥ ५२ ॥ आद्यद्वाराणि नोच्छिन्यात् ॥ ५३ ॥
मापाचवर्षी स्यात् ॥ ५४ ॥ आकरेभ्यः सर्वमादद्यात् ॥ ५५ ॥

43. स्वं om. C^{1,2}v. 45. •लोक• om. C^{1,2}v. 47. पर• om.
C^{1,2}v. 50. •पानेभ्यभिरतिं न कुर्यात् । C^{1,2}; •पानाभिरतिं न कुर्यात् । v.

38. मध्यमः शत्रुमित्रौषमध्यवर्ती नृपः ... 44. ...राज्ञां क्षत्रि-
याणां न पार्थिवानाम्... 46. परदाराभिमर्शनेन जायमानाद्वर्णसंकरा-
द्यन्नत्वं वर्णानां तदर्थमपि ये हता बन्दिन्याहजारादिभिस्तेऽपि स्वर्गलोक-
भाजो भवन्ति... 52. अर्थस्य सुवर्णादेर्दूषणं दद्यात्थयः... 53. स्वपुरे
परपुरे दुर्गेषु वा आद्यद्वाराणि पूर्वराजज्ञानानि तोरणगोपुरादीनि ...

निधिं लब्ध्वा तदर्थं ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् ॥ ५६ ॥ द्वितीय-
मर्थं कोशे प्रवेशयेत् ॥ ५७ ॥ निधिं ब्राह्मणो लब्ध्वा सर्व-
मादद्यात् ॥ ५८ ॥ क्षत्रियश्चतुर्थमंशं राज्ञेऽपरं चतुर्थमंशं
ब्राह्मणेभ्योऽर्धमादद्यात् ॥ ५९ ॥ वैश्यस्तु चतुर्थमंशं राज्ञे
दद्याद्ब्राह्मणेभ्योऽर्धमंशमादद्यात् ॥ ६० ॥ शूद्रश्चावामं द्वा-
दशधा विभज्य पञ्चांशान् राज्ञे दद्यात्पञ्चांशान् ब्राह्मणेभ्यो
ऽंशद्वयमादद्यात् ॥ ६१ ॥ अनिवेदितविज्ञातस्य सर्वमप-
हरेत् ॥ ६२ ॥ स्वनिहिताद्राज्ञे ब्राह्मणवर्जं द्वादशमंशं
दद्युः ॥ ६३ ॥ परनिहितं स्वनिहितमिति ब्रुवंस्तत्समं
दण्डमावहेत् ॥ ६४ ॥ बालानाथस्त्रीधनानि च राजा
परिपालयेत् ॥ ६५ ॥ चौरहृतं धनमवाप्य सर्वमेव सर्व-
वर्णेभ्यो दद्यात् ॥ ६६ ॥ अनवाप्य च स्वकोशादेव द-
द्यात् ॥ ६७ ॥ शान्तिस्वस्त्ययनैर्देवोपघातान्प्रशमयेत् ॥ ६८ ॥
परचक्रोपघातांश्च शस्त्रनित्यतया ॥ ६९ ॥ वेदेतिहास-
धर्मशास्त्रार्थकुशलं कुलीनमव्यङ्गं तपस्विनं पुरोहितं च
वरयेत् ॥ ७० ॥ शुचीनलुब्धानवहिताञ्छक्तिसंपन्नान्स-
र्वार्थेषु च सहायान् ॥ ७१ ॥ स्वयमेव व्यवहारान्पश्ये-

65. ...अनाथोऽवेक्षकरहितोऽन्यपङ्गादिः ... मध्येऽनाथपदप्रयोगादुभय-
त्रान्वयेन बालस्त्रिवारप्यनाथत्वं गम्यते ।... 68. प्रत्युत्पन्नारिष्टशमनाय
क्रियमाणं कर्म शान्तिः । यद्वाशान्तिमहाशान्त्यादि । अनुत्पन्नारिष्टशान्त्यनु-
त्पन्नै क्रियमाणं कर्म स्वस्त्ययनम् ।... 69. ...शस्त्रनित्यतया शस्त्राभि-
योगेन... 70. ...अर्थोऽर्थशास्त्रमौघनसादि ।...

द्विद्विर्ब्राह्मणैः सार्धम् ॥ ७२ ॥ व्यवहारदर्शने ब्राह्मणं
वा नियुञ्ज्यात् ॥ ७३ ॥ जन्मकर्मव्रतोपेताश्च राज्ञा सभा-
सदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः कामक्रोधभय-
लोभादिभिः कार्यार्थिभिरनाहार्याः ॥ ७४ ॥ राजा च
सर्वकार्येषु सांवत्सराधीनः स्यात् ॥ ७५ ॥ देवब्राह्मणा-
न्सततमेव पूजयेत् ॥ ७६ ॥ वृद्धसेवी भवेत् ॥ ७७ ॥ यज्ञ-
याजी च ॥ ७८ ॥ न चास्य विषये ब्राह्मणः क्षुधातर्तो
ऽवसीदेत् ॥ ७९ ॥ न चान्योऽपि सत्कर्मनिरतः ॥ ८० ॥
ब्राह्मणेभ्यश्च भुवं प्रतिपादयेत् ॥ ८१ ॥ येषां च प्रतिपा-
दयेत्तेषां स्ववंश्यान्भुवःप्रमाणं (?) दानच्छेदोपवर्णनं च
पटे ताम्रपट्टे वा लिखितं स्वमुद्राङ्कितं चागामिन्द्रपवि-
त्रापनार्थं दद्यात् ॥ ८२ ॥ परदत्तां च भुवं नापहरेत् ॥ ८३ ॥

74. *भय* om. V¹⁻³ C^{1,2}v; भयं चासः N. 82. ननु प्रतिपा-
दिताया अपि (this clause is from the Comm. on 81) भुव
प्रमाणं V¹⁻³; येषां च प्रतिपादयेत्तेषां स्ववंश्यान्न्तरप्रमाणं C^{1,2}; ये-
च प्र० स्ववंश्यान्न्तरः प्रमाणं v. ताम्रपत्रे v.

74. जन्म विशिष्टमाहयितः । कर्म जातकर्मादिसंस्कारः । ...अना-
हार्या अनाकर्षणीयाः ।... 82. येषां ब्राह्मणादीनां भुवं दद्यात्तेषां वक्ष्य-
माणलक्षणां शासनपक्षं दद्यादिति संबन्धः ।... स्ववंश्यान्नित्रादीन्कीन् ।...
चकारात् ... वंश्यानात्मानं च । भुवः क्षेत्रादिकायाः प्रमाणां निवर्तनादि-
परिमाणम् । दीयत इति दानं भूम्यादि तस्य छेदोऽपहारः । ... यद्वा दानस्य
भूम्यादेः छेदोऽवच्छेदो ... पूर्वतोऽमुकनद्याः पश्चिमतोऽमुकस्थानस्येदम् ...
चकाराभूतं मेऽमुकपुत्रस्य यदत्रोपरि लेखितम् । ... पटे कार्यासिक्ते
वस्त्रखण्डे ... तस्य मुद्रा हंसवराहादिका ... See also Burnell,
Palaeogr. p. 95 seq., and p. 114.

ब्राह्मणेभ्यः सर्वदायान्प्रयच्छेत् । ८४ । सर्वतस्त्वात्मानं
गोपायेत् । ८५ । सुदर्शनश्च स्यात् । ८६ । विषघ्नागद-
मन्त्रधारी च । ८७ । नापरीक्षितमुपयुञ्ज्यात् । ८८ ।
स्मितपूर्वाभिभाषी स्यात् । ८९ । वध्येष्वपि न भूकुटी-
माचरेत् । ९० । अपराधानुरूपं च दण्डं दण्डेषु दा-
पयेत् । ९१ । सम्यग्दण्डप्रणयनं कुर्यात् । ९२ । द्वितीय-
मपराधं न स कस्यचित्क्षमेत् । ९३ । स्वधर्ममपालय-
न्नादण्डो नामास्ति राज्ञः । ९४ ।

यच्च श्यामो लोहिताक्षो दण्डश्चरति निर्भयः ।
प्रजास्तच्च विवर्धन्ते नेता चेत्साधु पश्यति ॥ ९५ ॥
स्वराष्ट्रे न्यायदण्डः स्याद्दण्डश्च शत्रुषु ।
सुहृत्स्वजिह्वाः स्निग्धेषु ब्राह्मणेषु क्षमान्वितः ॥ ९६ ॥
एवं वृत्तस्य नृपतेः शीलोज्ज्वेनापि जीवतः ।
विस्तीर्यते यशो लोके तैलविन्दुरिवाम्भसि ॥ ९७ ॥
प्रजामुखे सुखी राजा तदुःखे यश्च दुःखितः ।
स कीर्तियुक्तो लोकेऽस्मिन्प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥ ९८ ॥ ३ ॥

94. राज्ञां V¹⁻²; राज्ञः C^{12v}; राज्ञा (V¹) or राज्ञो (V¹⁻²) N.

85. सर्वतो यानप्रस्थासनादिभ्योऽप्यात्मानं गोपायेद्वृत्ते । यथाह ...
मनुः (VII, 220)... 87. विषघ्ना विषनाशका अगदा रोगनाशका ये
मन्त्रास्तद्धारणशो भवेत् ।... 95. निर्भयोऽप्रतिहतश्चरति ।...

जालस्थार्कमरीचिगतं रजस्त्रसरेणुसंज्ञकम् । १ । त-
दष्टकं लिप्ता । २ । तच्चयं राजसर्षपः । ३ । तच्चयं गौर-
सर्षपः । ४ । तत्षट्कं यवः । ५ । तच्चयं कृष्णालम् । ६ ।
तत्पञ्चकं माषः । ७ । तद्वादशमक्षार्धम् । ८ । अक्षार्धमेव
सचतुर्माषकं सुवर्णः । ९ । चतुःसुवर्णको निष्कः । १० ।
दे कृष्णले समधृते रूप्यमाषकः । ११ । तत्षोडशकं ध-
रणम् । १२ । ताम्रकार्षिकः कार्षापणः । १३ ।
पणानां दे शते सार्धे प्रथमः साहसः स्मृतः ।
मध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रं त्वेव चोत्तमः ॥ १४ ॥ ४ ॥

अथ महापातकिनो ब्राह्मणवर्जं सर्वे वध्याः । १ ।
न शरीरो ब्राह्मणस्य दण्डः । २ । स्वदेशाद्ब्राह्मणं
कृताङ्गं विवासयेत् । ३ । तस्य च ब्रह्महत्यायामशिरस्कं
पुरुषं ललाटे कुर्यात् । ४ । सुराध्वजं सुरापाने । ५ ।
अपदं स्तेये । ६ । भगं गुरुतल्पगमने । ७ । अन्यथापि
वध्यकर्मणि तिष्ठन्तं समग्रधनमक्षतं विवासयेत् । ८ ।

IV, 8. तद्वादशकम् C^{12v} Hemâdri. V, 1. ब्राह्मणवर्जं may
possibly be a gloss, though N. has got it.

IV, 2. लिप्ता खेदजं युक्ताण्डम् । 8... द्वादशं द्वादशानां समुदायः...
10... समधृते तुल्यपरिमाणे... V, 1. वधोऽत्र प्रायवियोगफलको व्या-
पारः ।... 6... स्तेये सुवर्णस्तेये... 8. वध्यं वधाहं वधनिमित्तमिति...

कूटशासनकर्तृश्च राजा हन्यात् । ९ । कूटलेखका-
रांश्च । १० । गरदामिदप्रसङ्गतस्करान्स्त्रीबालपुरुषघा-
तिमश्च । ११ । ये च धान्यं दशभ्यः कुम्भेभ्योऽधिकमप-
हरेयुः । १२ । धरिममेयानां शतादभ्यधिकम् । १३ ।
ये चाकुलीना राज्यमभिकामयेयुः । १४ । सेतुभेद-
कांश्च । १५ । प्रसङ्गतस्कराणां चावकाशभक्तप्रदांश्च । १६ ।
अन्यत्र राजाशक्तेः । १७ । स्त्रियमशक्तभर्तृकां तदति-
क्रमणीं च । १८ । हीनवर्णोऽधिकवर्णस्य येनाङ्गेनाप-
राधं कुर्यात्तदेवास्य शातयेत् । १९ । एकासनेापवेशी
कक्षां कृताङ्गो निर्वास्यः । २० । निष्ठीव्योष्ठद्वयवि-
हीनः कार्यः । २१ । अवशर्धयिता च गुदहीनः । २२ ।
आक्रोशयिता च विजिह्वः । २३ । दर्पेण धर्मोपदेश-
कारिणो राजा तत्तमासेचयेत्तैलमास्ये । २४ । द्रोहेण
च नामजातिग्रहणे दशाङ्गुलोऽस्य शङ्कुर्निखेयः । २५ ।

18. *क्रमणां C^{1,2}; क्रमिणा v. 22. अवशर्धयिता C^{1,2}; अव-
शर्धयिता v. 25. निखेयः C^{1,2}; निखेयः v.

10. राजशासनातिरिक्तमपि व्यवहारिकं लेख्यमृत्वादिपत्रम् ।... 13.
...धरिममेयानि सुवर्णरजतादीनि ।... 17. ...राज्येचौरनिवारणे न
शक्तिसदा ग्रामनिवासिनामात्मजाया चौरादिरक्षणेऽपि न वध्य इत्यर्थः ।...
18. भरवादिस्मर्णोऽप्यशक्तो निरोद्धुमन्यायेभ्यो भर्ता यस्यात्तान् । तमति-
क्रमितुं परपुरुषोपभोगलम्पटया शीलमस्यास्तां च स्त्रियं हन्यात् ।... 24.
...उत्तमवर्णस्य धर्मोपदेशकारिणाम्... 25. अस्य हीनवर्णस्य मुखे ज्वल-
न्प्रयामयः शङ्कुः... 26. ...जडवचनाशरीरमुपनयनादिसंस्कारकर्म...

श्रुतदेशजातिकर्मणामन्यथावादी कार्षापणशतद्वयं द-
द्व्यः । २६ । काणखज्रादीनां तथावाद्यपि कार्षापण-
द्वयम् । २७ । गुरुनाक्षिपन्कार्षापणशतम् । २८ । परस्य
पतनीयाक्षेपे कृते तूत्तमसाहसम् । २९ । उपपातकयुक्ते
मध्यमम् । ३० । चैविद्यद्विद्वानां क्षेपे जातिपूगानां च । ३१ ।
ग्रामदेशयोः प्रथमसाहसम् । ३२ । न्यङ्गतायुक्ते क्षेपे
कार्षापणशतम् । ३३ । मातृयुक्ते तूत्तमम् । ३४ । सम-
वर्णाक्रोशने द्वादश पणान्दद्व्यः । ३५ । हीनवर्णा-
क्रोशने षड्दद्व्यः । ३६ । यथाकालमुत्तमसवर्णाक्षेपे
तत्प्रमाणो दद्व्यः । ३७ । चयो वा कार्षापणाः । ३८ ।
शुक्तवाक्याभिधाने त्वेवमेव । ३९ । पारजायी सवर्णा-
गमने तूत्तमसाहसं दद्व्यः । ४० । हीनवर्णागमने
मध्यमम् । ४१ । गोगमने च । ४२ । अन्त्यागमने
वध्यः । ४३ । पशुगमने कार्षापणशतं दद्व्यः । ४४ ।

31. *द्विद्वान्क्षेपे C^{1,2}v. 33. न्यङ्गतायुक्ताक्षेपे C^{1,2}v. 34. सवर्णा-
C^{1,2}v. 37—39 om. v. 38. तयोर्वा कार्षापणास्तयः । C^{1,2};
सयोत्तरवर्णाक्षेपानन्तरमाक्षिपतो हीनवर्णस्य चयः कार्षापणा दद्व्यः । N.

30. ...उपपातकं गोवधादि... । 31. ...पूगानां सन्धादिसंचानाम्...
33. न्यङ्गमस्त्रीणम् । अस्त्रीणं न्यङ्गसंयुतमिति नारदस्मृत्यात् । (Nâr.
XV, 3) ...तद्गुणिनीं ग्रह्णामि चेत्कन्यां वा ... इत्यादिके ।... 37.
कायोऽनाक्षेपकालसमनतिक्रमेति यथाकालम् ।... तत्प्रमाणः षट्कार्षापण-
प्रमाणो दद्व्यः कार्यः ।... 44. यशूनां गोवधतिरिक्तानां गमने...

दोषमनाख्याय कन्यां प्रयच्छंश्च । ४५ । तां च विभृ-
यात् । ४६ । अदुष्टां दुष्टामिति ब्रुवन्नुत्तमसाहसम् । ४७ ।
गजाश्वोद्भ्रगोघाती त्वेककरपादः कार्यः । ४८ । विमां-
सविक्रयी च । ४९ । ग्राम्यपशुघाती कार्षापणशतं
दण्ड्यः । ५० । पशुस्वामिने तन्मूल्यं दद्यात् । ५१ ।
आरण्यपशुघाती पञ्चाशतं कार्षापणान् । ५२ । पक्षि-
घाती मत्स्यघाती च दश कार्षापणान् । ५३ । कीटो-
पघाती च कार्षापणम् । ५४ । फलोपगमद्रुमच्छेदी
तूत्तमसाहसम् । ५५ । पुष्पोपगमद्रुमच्छेदी मध्यमम् । ५६ ।
वल्लीगुल्मलताच्छेदी कार्षापणशतम् । ५७ । तृणच्छे-
द्येकम् । ५८ । सर्वे च तत्स्वामिनां तदुत्पत्तिम् । ५९ ।
हस्तेभोजूरयिता दश कार्षापणान् । ६० । पादेन
विंशतिम् । ६१ । काष्ठेन प्रथमसाहसम् । ६२ । पाषा-
णेन मध्यमम् । ६३ । शस्त्रेणोत्तमम् । ६४ । पादकेशां-

49, 50. •विक्रयी कार्षापणशतम् । ग्राम्यपशुघाती च । C^{1.2}v. 52.
पञ्चाशतं N. in V¹⁻³; पञ्चाशतं V¹⁻³ C^{1.2}v N. in V⁴ Ap. 53.
दण्ड om. C^{1.2}v. 54 om. C^{1.2}v. 55. •च्छेदी कीटोपघाती तूत्तम-
साहसं दण्ड्यः । C^{1.2}; •च्छेदी । v.

45...दोषे तु नारदः (Nār. XII, 36)... 49. विवृद्धमांसं अविभृ-
याद्वादेकविक्रयशीलो विमांसविक्रयी ।... 55. फलोपगम्यन्त इति फलो-
पगमाः । फलोपकारिणः पनसाब्जादयः ।... 56. पुष्पोपगम्यन्त इति
पुष्पोपगमाः । पुष्पोपकारिणश्चाम्यकादयः ।... 60. ताडनार्थं हस्तमुदूर्य...
64 ...सजातीयविषयं सर्वमेतत् ।... (Sū. 19) इति सामान्यसूत्रात्...

शुककरलुण्ठने दश पणान्दण्ड्यः । ६५ । शोणितेन
विना दुःखमुत्पादयिता द्वाविंशत्यणान् । ६६ । सह
शोणितेन चतुःषष्टिम् । ६७ । करपाददन्तभङ्गे कर्णेना-
साविकर्तने मध्यमम् । ६८ । चेष्टाभोजनवाग्रोधे प्रहा-
रदाने च । ६९ । नेत्रकन्धराबाहुसक्थंगसभङ्गे चोत्त-
मम् । ७० । उभयनेत्रभेदिनं राजा यावज्जीवं बन्ध-
नान्न विमुञ्चेत् । ७१ । तादृशमेव वा कुर्यात् । ७२ ।
एकं बहूनां निघ्नतां प्रत्येकमुक्तादण्डाद्विगुणः । ७३ ।
उत्क्रोशन्तमनभिधावतां तत्समीपवर्तिनां संसरतां च
। ७४ । सर्वे च पुरुषपीडाकरास्तदुत्थानव्ययं दद्युः । ७५ ।
ग्राम्यपशुपीडाकराश्च । ७६ । गोऽश्वोद्भ्रगजापहार्येक-
करपादः कार्यः । ७७ । अजाव्यपहार्येककरश्च । ७८ ।
धान्यापहार्येकादशगुणं दण्ड्यः । ७९ । सस्यापहारी
च । ८० । सुवर्णरजतवस्त्राणां पञ्चाशतस्त्वभ्यधिकमप-
हरन्विकरः । ८१ । तदूनमेकादशगुणं दण्ड्यः । ८२ ।
सूचकार्षासगोमयगुडदधिक्षीरतक्रतृणलवणमृद्गन्धसपक्षि-

74. क्रोशन्तमभिधावताम् C^{1.2}; तं क्रोशन्तमभिधावतां । v.

72. तादृशं नेत्रहयरहितं वा कुर्यात्कारयेदित्यर्थः ।... 74. ...अभि-
भूयमानसमीपवर्तिनां संसरतां... चानभिधावकानामपि तन्निमित्तादण्डा-
द्विगुणो दण्डो भवति । 79. धान्यं वार्षिकं श्यामाकादि... । 80.
सस्यानि हेमन्तवसन्तोद्भवानि ग्रीह्यवादीनि ।...

मत्स्यघृततैलमांसमधुवैदलवेणुमृण्मयलोहभाण्डानाम-
पहर्ता मूल्याधिगुणं दण्डः । ८३ । पक्वान्मानां
च । ८४ । पुष्पहरितगुल्मवल्लीलतापर्णानामपहरणे
पञ्च कृष्णालान् । ८५ । शकमूलफलानां च । ८६ ।
रत्नापहार्युत्तमसाहसम् । ८७ । अनुक्तद्रव्याणामपहर्ता
मूल्यसमम् । ८८ । स्तेनाः सर्वमपहृतं धनिकस्य
दाप्याः । ८९ । ततस्तेषामभिहितदण्डप्रयोगः । ९० ।
येषां देयः पन्थास्तेषामपथदायी कार्षापणपञ्चविंशतिं
दण्डः । ९१ । आसनार्हस्यासनमदद्व । ९२ । पूजा-
र्हमपूजयञ्च । ९३ । प्रातिवेश्यब्राह्मणे निमन्त्रणातिक्रमे
च । ९४ । निमन्त्रयित्वा भोजनादायिनश्च । ९५ । निम-
न्त्रितस्तथेत्युक्ता चाभुञ्जानः सुवर्णमाषकम् । ९६ । निम-
न्त्रयितुश्च द्विगुणमन्नम् । ९७ । अभक्ष्येण ब्राह्मणदूषयिता
षोडश सुवर्णान् । ९८ । जात्यपहारिणा शतम् । ९९ ।
सुरया वध्यः । १०० । क्षत्रियं दूषयितुस्तर्द्धम् । १०१ ।
वैश्यं दूषयितुस्तर्द्धमपि । १०२ । शूद्रं दूषयितुः प्रथम-
साहसम् । १०३ । असृश्यः कामकारेण स्पृश्यं स्पृश-

91. कार्षापणानां C^{1,2}. From the C. 96. उक्तवानमुञ्जानः C^{1,2} v
Ap. 104. असृश्यः (असृश्य V²) कामकरे असृश्यस्पर्शं वध्यः । V¹⁻³;

92. अतिश्यादेः... 104. असृश्यः आश्यानादिः कामकारेण बुद्धि-
पूर्वकं स्पृश्यं त्रैवर्णिकं स्पृशन्वध्यः ।...

न्वध्यः । १०४ । रजस्वलां शिफाभिस्ताडयेत् । १०५ ।
पथ्युद्यानोदकसमीपेऽप्यशुचिकारी पणशतम् । १०६ ।
तच्चापास्यात् । १०७ । गृहभूकुब्जाद्युपभेत्ता मध्यमसाहसं
दण्डः । १०८ । तच्च योजयेत् । १०९ । गृहे पीडा-
करं द्रव्यं प्रक्षिपन्पणशतम् । ११० । साधारण्यापलापी
च । १११ । प्रेषितस्याप्रदाता च । ११२ । पितृपुत्रा-
चार्ययाज्यर्त्विजामन्योन्यापतितत्यागी च । ११३ । न
च ताञ्जह्यात् । ११४ । शूद्रप्रव्रजितानां दैवे पित्रे
भोजकश्च । ११५ । अयोग्यकर्मकारी च । ११६ । समुद्र-
गृहभेदकश्च । ११७ । अनियुक्तः शपथकारी । ११८ ।
पशूनां पुंस्त्वोपघातकारी च । ११९ । पितापुत्रविरोधे
तु साक्षिणां दण्डपणो दण्डः । १२० । यस्तयोश्चान्तरे
स्यात्तस्योत्तमसाहसः । १२१ । तुलामानकूटकर्तुश्च । १२२ ।

असृश्यः कामकारेण स्पृश्यं स्पृश्यं त्रैवर्णिकं वध्यः । V⁴; कामकारेणास्पृश्य-
स्त्रैवर्णिकं स्पृशन्वध्यः । C^{1,2}; कामकारेण अदृश्यवान्वार्यवान् v. See
the C., which shows how these vv. ll. have sprung up.

105. रजस्वलां बुद्धिपूर्वकं त्रैवर्णिकं स्पृशन्तीम्... 108. भूरङ्गना-
दिः ।... 109. ...उत्थानद्रव्यं दद्यादित्यर्थः ।... 110. कण्टक... कामं न-
पुनर्लिकादि द्रव्यं प्रक्षिपन्... 112. देवब्राह्मणाद्यर्थे प्रेषितस्यार्थस्य
लोभेनाप्रदाता... 116. यदस्य योग्यं कर्म न भवति । यथानुपनीतस्या-
ध्ययनम् ।... 118. दाया सभैर्वा अनियुक्तो नादिकः ...

तदकूटे कूटवादिनश्च । १२३। द्रव्याणां प्रतिरूपविक्रयि-
कस्य च । १२४। संभूयवणिजां पण्यमनर्घेणावरुन्ध-
ताम् । १२५। प्रत्येकं विक्रीणतां च । १२६। गृहीत-
मूल्यं पण्यं यः क्रेतुर्नैव दद्यात्तस्यासौ सोदयं दाप्यः ।
१२७। राज्ञा च पण्यशतं दण्डः । १२८। क्रीतमक्री-
णतो या हानिः सा क्रेतुरेव स्यात् । १२९। राज-
विनिषिद्धं विक्रीणतस्तदपहारः । १३०। तारिकः स्थलजं
शुल्कं गृह्णन् दण्डः पणान्दण्डः । १३१। ब्रह्मचारिवानप्रस्थ-
भिश्चुगुर्विणीतीर्थानुसारिणां नाविकः शौल्किकः शुल्क-
माददानश्च । १३२। तच्च तेषां दद्यात् । १३३। द्यूते
कूटाक्षदेविनां करच्छेदः । १३४। उपधिदेविनां संदंश-
च्छेदः । १३५। ग्रन्थिभेदकानां करच्छेदः । १३६।

124. प्रतिरूपकः V⁴; सुवर्णरजतादीनां यत्प्रतिरूपं ... ताम्रम् N.
125. अनर्घेणा V¹⁻⁴ N.; अनर्घेणा C^{1,2}v (and Y. II, 150).
131. तारिकः V⁴. 136. ग्रन्थिभेदकानां च । उत्क्षेपकानां च कर-
च्छेदः । V⁴; ग्रन्थिभेदकानां राजाक्षेपकानां च करच्छेदः । v. See
the C. 136. पाते त्वनापदि C^{1,2}v.

125. ये ... देशान्तरगतं पण्यमनर्घेण हीनमूल्येन प्रार्थयमाना अव-
रुन्धन्ति... 126. ये चाधिकमूल्येन विक्रीयन्ति... 131. नौकादि-
शुल्काधिकारी तारिकः ।... 134. ब्रह्मचरजपञ्चं द्रव्यमुत्कृत्य येऽपहरन्ति
ते ग्रन्थिभेदकालोकां करच्छेदः कार्यः । N. in V¹⁻³; व० द्रव्यमुत्कृत्याप-
हरताम् । N. in V⁴. The further Sūtra, which V⁴ (see
also v) inserts in this place, is not commented upon
by Nandapandita, and seems to have crept into the
text from a passage of Yājñavalkya (II, 274), which
he quotes further on.

दिवा पशूनां वृकाद्युपघाते पाले त्वनायति पालदोषः ।
१३७। विनष्टपशुमूल्यं च स्वामिने दद्यात् । १३८।
अननुज्ञातां दुहन्पञ्चविंशतिं कार्षापणाम् । १३९। म-
हिषी चेत्सस्यनाशं कुर्यात्तत्पालस्त्वष्टौ माषान्दण्डः ।
१४०। अपालायाः स्वामी । १४१। अश्वस्तूष्णीं गर्दभो
वा । १४२। गौश्चेत्तदर्धम् । १४३। तदर्धमजाविकम् । १४४।
भक्षयित्वोपविष्टेषु द्विगुणम् । १४५। सर्वत्र स्वामिने वि-
नष्टसस्यमूल्यं च । १४६। पथि ग्रामे विवीतान्ते न दोषः ।
१४७। अनावृते च । १४८। अल्पकालम् । १४९।
उत्सृष्टवृषभमृतिकानां च । १५०। यस्तूतमवर्णान्दास्ये
नियोजयेत्तस्योत्तमसाहसो दण्डः । १५१। त्यक्तप्रव्रज्यो
राज्ञो दास्यं कुर्यात् । १५२। भृतकश्चापूर्णे काले भृतिं
त्यजन्सकलमेव मूल्यं दद्यात् । १५३। राज्ञे च पण्यशतं
दद्यात् । १५४। तद्दोषेण यदि नश्येत्तत्स्वामिने । १५५।
अन्यत्र दैवोपघातात् । १५६। स्वामी चेद्भृतकमपूर्णे
काले जह्यात्तस्य सर्वमेव मूल्यं दद्यात् । १५७। पण्यशतं
च राजनि । १५८। अन्यत्र भृतकदोषात् । १५९। यः

141. अपालकायाः v Ap. 142-150 with C. om. V¹.
146. विनष्टस्य सस्यस्य V⁴. 147. ग्रामसीमान्ते C^{1,2}v; सीमान्ते
from the C. 149. अल्पकालं V^{1,2}; अल्पकालं C^{1,2}v; यासमात्र
भक्षणे न दोषः N. See Colebrooke, Dig. III, 4, XXI.

153. ...यावदभ्युपगतं तावत्सकलमेव मूल्यं वेतनं स्वामिने दद्यात् ।...

कन्यां पूर्वदत्तामन्यस्मै दद्यात्त चौरवच्छास्यः । १६० ।
 वरदोषं विना । १६१ । निर्दोषां परित्यजन् । १६२ ।
 पत्नीं च । १६३ । अजानानः प्रकाशं यः परद्रव्यं क्री-
 णीयात्त च तस्यादोषः । १६४ । स्वामी द्रव्यमाप्नुयात् ।
 १६५ । यद्यप्रकाशं हीनमूल्यं च क्रीणीयात्तदा क्रेता
 विक्रेता च चौरवच्छास्यौ । १६६ । गणद्रव्यापहर्ता वि-
 वास्यः । १६७ । तत्संविदं यश्च लङ्घयेत् । १६८ । निक्षे-
 पापहार्यर्थवृद्धिसहितं धनं धनिकस्य दाप्यः । १६९ ।
 राज्ञा चौरवच्छास्यः । १७० । यश्चानिक्षिप्तं निक्षिप्तमिति
 ब्रूयात् । १७१ । सीमाभेत्तारमुत्तमसाहसं दण्डयित्वा
 पुनः सीमां लिङ्गान्वितां कारयेत् । १७२ । जातिभ्रंश-
 करस्याभक्ष्यस्य भक्षयिता विवास्यः । १७३ । अभक्ष्यस्या-
 विक्रेयस्य विक्रयी देवप्रतिमाभेदकश्चोत्तमसाहसं दण्ड-
 नीयः । १७४ । भिषक्स्थित्याचरन्नुत्तमेषु पुरुषेषु । १७५ ।

163. यः स्त्रीं च । V⁴. 172. लिङ्गान्वितां om. V⁴v; the whole
 Sūtra and part of the C. is om. in V¹⁻⁴, the whole C. in
 V⁴. 175. अभिचरन् V¹⁻⁴; आचरन् C¹²v Ap.; उपचरति N.

163. ...अदुष्टां पत्नीं विवाहसंस्तुतां परित्यजत इति ।... 167. गजो
 राज्ञासमूहसदृशं राजादिप्रेषितं द्रव्यं गजद्रव्यम् ।... 173. जातिभ्रंशं
 यद्भक्षितं सत्करोति... तस्य कामतो भक्षयिता भोक्ता न तु भोजयिता ।
 तद्व्यस्य पूर्वमुक्तत्वात् । (Sū. 98)... 174. अभक्ष्यादि सुरादीनि...
 175. राजसंबन्धिमनुष्येषु यो वैद्यशास्त्रपथमतिक्रम्य...उपचरति ।...

मध्यमेषु मध्यमम् । १७६ । तिर्यक्षु प्रथमम् । १७७ ।
 प्रतिश्रुतस्याप्रदायी तद्दापयित्वा प्रथमसाहसं दण्ड्यः ।
 १७८ । कूटसाक्षिणां सर्वस्वापहारः कार्यः । १७९ ।
 उत्कोचोपजीविनां सभ्यानां च । १८० । गोचर्ममाचा-
 धिकां भुवमन्यस्याधीकृतां तस्मादानिर्भोचान्यस्य यः
 प्रयच्छेत्त वध्यः । १८१ । ऊनां चेन्षोडश सुवर्णा-
 न्दण्ड्यः । १८२ ।
 एकोऽग्नीयाद्यदुत्पन्नं नरः संवत्सरं फलम् ।
 गोचर्ममाचा सा क्षौणी स्तोका वा यदि वा बहुः ॥ १८३ ॥
 ययोर्निक्षिप्त आधिस्तौ विवदेतां यदा नरौ ।
 यस्य भुक्तिः फलं तस्य बलात्कारं विना कृता ॥ १८४ ॥
 सागमेन तु भोगेन भुक्तं सम्यग्यदा तु यत् ।
 आहर्ता लभते तच्च नापहार्यं तु तत्कचित् ॥ १८५ ॥
 पिचा भुक्तं तु यद्द्रव्यं भुक्त्याचारेण धर्मतः ।
 तस्मिन्प्रेते न वाच्योऽसौ भुक्त्या प्राप्तं हि तस्य तत् ॥ १८६ ॥
 चिभिरेव तु या भुक्ता पुरुषैर्भूर्यथाविधि ।

179. सर्वापहारः V¹⁻⁴; सर्वस्वापहारः C¹²v N. Ap. 183.
 वज्र V¹⁻⁴; वज्रः C¹²v N. v Ap.

176. चराजसंबन्धिवु... 185. सत्त्वहेतुः प्रतिग्रहक्रयादिदागमस्तेन
 सह वर्तमानः सागमः ।... 186. ...द्रव्यं गृह्यतेचादि... पिष्टग्रहणं
 पितामहस्याप्युपकृत्यम् ।... 187... पिष्टपितामहप्रपितामहे...

लेख्याभावेऽपि तां तच्च चतुर्थः समवाप्नुयात् ॥ १८७ ॥
 नखिनां शृङ्गिणां चैव दंष्ट्रिणामाततायिनाम् ।
 हस्त्यश्वानां तथान्येषां वधे हन्ता न दोषभाक् ॥ १८८ ॥
 गुरुं वा बालवृद्धौ वा ब्राह्मणं वा बहुश्रुतम् ।
 आततायिनमायान्तं हन्यादेवाविचारयन् ॥ १८९ ॥
 नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन ।
 प्रकाशं वाप्रकाशं वा मन्युस्तं मन्युमृच्छति ॥ १९० ॥
 उद्यतासिविषाग्निं च शापोद्यतकरं तथा ।
 आथर्वणेन हन्तारं पिशुनं चैव राजसु ॥ १९१ ॥
 भार्यातिक्रमणं चैव विद्यात्सप्ताततायिनः ।
 यशोवित्तहरानन्यानाहुर्धर्मार्थहारकान् ॥ १९२ ॥
 उद्देशतस्ते कथितो धरे दण्डविधिर्मया ।
 सर्वेषामपराधानां विस्तरादतिविस्तरः ॥ १९३ ॥
 अपराधेषु चान्येषु ज्ञात्वा जातिं धनं वयः ।

| 192 om. V⁴.

दण्डं प्रकल्पयेद्राजा संमन्य ब्राह्मणैः सह ॥ १९४ ॥
 दण्डं प्रमोचयन्दण्डाद्विगुणं दण्डमावहेत् ।
 नियुक्तश्चाप्यदण्डानां दण्डकारी नराधमः ॥ १९५ ॥
 यस्य चौरः पुरे नास्ति नान्यस्त्रीगो न दुष्टवाक् ।
 न साहसिकदण्डघ्नौ स राजा शक्रलोकभाक् ॥ १९६ ॥ ५ ॥

अथोत्तमर्णोऽधमर्णोऽथ दत्तमर्थं गृह्णीयात् । १ ।
 द्विकं त्रिकं चतुष्कं पञ्चकं च शतं वर्णानुक्रमेण प्रतिमा-
 सम् । २ । सर्वे वर्णा वा स्वप्रतिपन्नां वृद्धिं दद्युः । ३ ।
 अकृतामपि वत्सरातिक्रमेण यथाविहिताम् । ४ । आ-
 धुपभोगे वृद्धाभावः । ५ । दैवराजोपघातादृते विनष्टमा-
 धिमुत्तमर्णो दद्यात् । ६ । अन्तवृद्धौ प्रविष्टायामपि । ७ ।
 न स्थावरमाधिगृते वचनात् । ८ । गृहीतधनप्रवेशा-

VI, 1. अथो० V⁴. 4. ०विहितम् V¹⁻⁴; ०विहिताम् C¹² N.;
 ०विहितात् v. 7. अन्यवृद्धौ V¹⁻⁴; अन्यो० v.

188. नखिनो व्याघ्रादयः । शृङ्गिणो गोप्यतिरिक्ता अजादयः । दंष्ट्रिणो
 बराहादयः । अन्येषां मेघमहिषादीनां... तेषां मरणाभिसंधिनाधावर्ता
 वधे... 189. गुरुराचार्यो... यद्यपि बहुश्रुत इत्यनेनैव ब्राह्मणोपनि-
 षत्तथापि... ब्राह्मणस्य... पुनरुपादानम् । एवामन्यतमम्... 191...
 राजसु पिशुनं परदोषनिवेदनं विवादमन्तरेण ।... 192. भार्यां परकीयाभ-
 गनुरात्मतिक्रमिणुं वनाङ्गोक्तं श्रीलमस्यासौ ।... धर्महरस्तडागादिभेदकः ।
 अर्थो गृह्णतेनादिसंज्ञरश्मेत्यादीनान्याततायिनो धर्मज्ञा आजः ।...

195. यो दण्डाधिकारे राजा नियुक्तः स चेदण्डमदण्डयित्वैव मु-
 च्यति... VI, 2. वृद्धिपरिमाणमाह ।... इदं (इयं?) बन्धाक्षके प्रयोगे
 च वृद्धिः ।... 5. ...तच्च गोप्यस्याधेर्भोगे वृद्धिं न कर्मेतेत्यर्थः ॥ 7. ...
 अन्तवृद्धिर्दण्डेरन्तम् ... तस्मिन्प्रविष्टे ... आधिमुत्तमर्णोऽधमर्णोऽथ दद्यात् ।
 ... 8. यावद्वृद्धिर्जाभमेव त्वयेदमास्त्वनाद्युपभोक्तव्यमिति वचनव्यक्तिं
 विना यच्च वृद्धापकरायास्त्वनादि स्थावरमाधीकृतं तन्नास्तवृद्धिप्रवेशेऽपि
 न तदुत्तमर्णो दद्यात्किंतु तदनन्तरं सुज्ञातैव यावन्मूलकाभम् ।...

र्यमेव यत्स्थावरं दत्तं तद्गृहीतधनप्रवेशे दद्यात् । ६ ।
 दीयमानं प्रयुक्तमर्थमुत्तमर्णस्यायुक्तस्ततः परं न
 वर्धते । १० । हिरण्यस्य परा वृद्धिर्दिगुणा । ११ । धान्यस्य
 चिगुणा । १२ । वस्त्रस्य चतुर्गुणा । १३ । रसस्याष्ट-
 गुणा । १४ । संततिः स्त्रीपशूनाम् । १५ । किखकार्पास-
 सूचचर्मयुधेष्टकाङ्गराणामक्षया । १६ । अनुक्तानां द्वि-
 गुणा । १७ । प्रयुक्तमर्थं यथा कथंचित्साधयन् राज्ञो
 वाच्यः स्यात् । १८ । साध्यमानश्चेद्राजानमभिगच्छेत्त-
 त्समं दण्ड्यः । १९ । उत्तमर्णश्चेद्राजानमियात्तद्विभावि-
 तोऽधमर्णो राज्ञे धनदशभागसंमितं दण्डं दद्यात् । २० ।
 प्राप्तार्थश्चोत्तमर्णो विंशतितममंशम् । २१ । सर्वापला-
 प्येकदेशविभावितोऽपि सर्वं दद्यात् । २२ । तस्य च
 भावनास्तिष्ठो भवन्ति लिखितं साक्षिणः समयक्रिया
 च । २३ । ससाक्षिकमाप्तं ससाक्षिकमेव दद्यात् । २४ ।
 लिखितार्थे प्रविष्टे लिखितं पाटयेत् । २५ । असमग्रदाने
 चेष्ट्यासंनिधाने चोत्तमर्णः स्वलिखितं दद्यात् । २६ ।

14 om. C^{1,2}v. 18. लिखितकथंचित् V⁴ for 'प्रयुक्तमर्थं यथाकथं-
 चित् । 25. लिखितार्थप्रविष्टो V¹⁻³ C^{1,2}; लिखितान्ते प्रविष्टे v.

14. रसस्य तैलघृतादिः ... 16. ...यद्यमक्षया वृद्धिः कदापि न
 निवर्तत इत्यर्थः ।... 25. लिखितार्थो गृहीतमर्थम् । तस्मिन्नुत्तमर्णे
 प्रविष्टे सति तल्लिखितमर्थपत्रं पाटयेच्छ्यात् ।...

धनग्राहिणि प्रेते प्रव्रजिते द्विदश समाः प्रवसिते वा
 तत्पुत्रपौत्रैर्धनं देयम् । २७ । नातः परमनिच्छुभिः । २८ ।
 सपुत्रस्य वाप्यपुत्रस्य वा रिक्थग्राही कृणुं दद्यात् । २९ ।
 निर्धनस्य स्त्रीग्राही । ३० । न स्त्री पतिपुत्रकृतम् । ३१ ।
 न स्त्रीकृतं पतिपुत्रौ । ३२ । न पिता पुत्रकृतम् । ३३ ।
 अविभक्तैः कृतमृणं यस्तिष्ठेत्स दद्यात् । ३४ । पैतृकमृण-
 मविभक्तानां भ्रातृणां च । ३५ । विभक्ताश्च दायानुरूप-
 मंशम् । ३६ । गोपशैलिडकशैलूषरजकव्याधस्त्रीणां पति-
 र्दद्यात् । ३७ । वाक्प्रतिपन्नं कुटुम्बिना देयम् । ३८ ।
 कस्यचित्कुटुम्बार्थं कृतं च । ३९ ।
 यो गृहीत्वा कृणुं सर्वं श्रो दास्यामीति सामकम् ।
 न दद्याल्लोभतः पश्चात्तथा वृद्धिमवाप्नुयात् ॥ ४० ॥
 दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभाष्यं विधीयते ।

28. अनीच्छुभिः । C^{1,2}v. 29. वाप्यपुत्रस्य C^{1,2}; om. v. 38, 39.
 वा० नादेयं कस्यचित् । कुटुम्बार्थं कृतं च । all. See, however,
 Colebrooke, Dig I, 5, CXCH.

30. यदि धनाभावे रिक्थग्राही नास्ति तदा यो यदीयां स्त्रियं भार्या-
 त्वेन स्वीकरोति स तदीयमर्थं दद्यात् ।... 35. विभागात्याक्षिणा कृत-
 मर्थमविभक्तानां भ्रातृणां चकारात्यौजाणां संभूय देयं भवति ।... 37.
 ...तदधीनवृत्तित्वात् ।... 40. यः सर्वमर्थं हिरण्यं धान्यादि गृहीत्वा
 श्रो परश्रो वेत्यादि कृतेऽवधौ सामकं सममेव दास्यामीति प्रतिज्ञाय
 यच्छालोभादिना कृतेऽवधौ न दद्यात्...

आद्यौ तु वितये दायावितरस्य सुता अपि ॥ ४१ ॥
 बहवश्चेतिप्रतिभुवो दद्युस्तैर्ऽर्थं यथाकृतम् ।
 अर्थेऽविशेषिते त्वेषु धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४२ ॥
 यमर्थं प्रतिभूर्दद्यान्निकेनोपपीडितः ।
 ऋणिकस्तं प्रतिभुवे दिगुणं दातुमर्हति ॥ ४३ ॥ ६ ॥

अथ लेख्यं त्रिविधम् । १ । राजसाक्षिकं ससाक्षिकम-
 साक्षिकं च । २ । राजाधिकरणे तन्नियुक्तकायस्थकृतं
 तदध्यक्षकरचिह्नितं राजसाक्षिकम् । ३ । यत्र कचन येन
 केनचिल्लिखितं साक्षिभिः स्वहस्तचिह्नितं ससाक्षि-
 कम् । ४ । स्वहस्तलिखितमसाक्षिकम् । ५ । तद्वलात्कारि-
 तमप्रमाणम् । ६ । उपधिकृताश्च सर्व एव । ७ । दूषित-
 कर्मदुष्टसाक्ष्यञ्चितं ससाक्षिकमपि । ८ । तादृग्विधेन
 लेखकेन लिखितं च । ९ । स्त्रीबालास्वतन्त्रमत्तोन्मत्तभीत-

VII, 9. लेखकेन om. C¹²v.

42. ...यथाकृतमहमेतावदर्थं दास्यामीति स्वसाभ्युपगतमर्थं दद्युः । यदा
 तु समाश्रयतया विषमाश्रयतया वार्थो न विशेषितः संपूर्णो वा प्रत्येकमभ्युपगत-
 कदा प्रतिसुषु धनिकच्छन्दतो धनिकेभ्यः क्रियार्थादानं भवति । यस्मादि-
 ष्णोत्समादृशोयादित्यर्थः ।... VII, 3. ...तस्यां सभायां योऽध्यक्षः प्राप्ति-
 वाक्यस्य करचिह्नेन युक्तम् ।... 4. यत्र कचनेत्यनेन राजसभायां अनि-
 वमः... 7. उपधिना क्लेशेन कृताः सर्व एव लेख्य (लेखा?) अप्रमाणम् ।...
 8. दूषिता कोभादिहेतुभिर्वादिना । कर्मदुष्टाद्यैर्यादिकर्मभिर्वै स्वमेव
 दुष्टात्तादृशैः साक्षिभिर्यद्वित्तं तत्ससाक्षिकमप्यप्रमाणम् ।...

ताडितकृतं च । १० । देशाचाराविरुद्धं व्यक्ताधिविधि-
 लक्षणमलुप्तक्रमाक्षरं प्रमाणम् । ११ ।
 वर्णैश्च तत्कृतैश्चिह्नैः पत्रैरेव च युक्तिभिः ।
 संदिग्धं साधयेत्लेख्यं तद्युक्तिप्रतिरूपकैः ॥ १२ ॥
 यच्चर्णी धनिको वापि साक्षी वा लेखकोऽपि वा ।
 म्रियते तत्र तल्लेख्यं तत्त्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३ ॥ ७ ॥

अथासाक्षिणः । १ । न राजश्रोत्रियप्रव्रजितकितव-
 तस्करपराधीनस्त्रीबालसाहसिकातिवृद्धमत्तोन्मत्ताभि-
 शस्तपतितक्षुत्तृष्णार्तव्यसनिरागान्धाः । २ । रिपुमि-
 चार्थसंबन्धिविकर्मदृष्टदोषसहायाश्च । ३ । अनिर्दिष्टस्तु
 साक्षित्वे यश्चोपेत्य ब्रूयात् । ४ । एकश्चासाक्षी । ५ ।
 स्तेयसाहसवाग्दण्डपारुष्यसंग्रहणेषु साक्षिणो न परी-
 क्ष्याः । ६ । अथ साक्षिणः । ७ । कुलजा वृत्तवित्तसंपन्ना

11. व्यक्ताधिकृतः V¹⁻³ C¹²; व्यक्ताधिकृतः v; व्यक्ताधिकृतः or
 व्यक्ताधिविधिः Nârada 4, 60. See the C. 12. प्रतिरूपितैः ।
 V¹⁻³ C¹² N. VIII, 1. अथ साक्षिणः V¹⁻³ C¹²v. 3. विकर्मिः
 V¹⁻⁴.

11. ...व्यक्ताधिविधिजन्तुमिति पाठे व्यक्तस्य स्पष्टमाधिविधेराधी-
 नकरस्य जन्तुः...यस्मिन्नित्यर्थः ।... 12. तत्कृतैर्वर्णैस्तलिखितैः पत्राक्षरैः ।
 तत्कृतैश्चिह्नैः श्रीकारादिभिः । तत्कृतैः पत्रैः पत्रान्तरैश्चाक्षरसादृश्यनिष्-
 पद्येन । युक्तिभिः...अनयोरेवंविधो व्यवहारोऽस्मिन्देशेऽस्मिन्काशे समा-
 व्यत(?) इत्यादिभिः । तथा तस्मिन्पत्रे वा युक्तयो लिखनपरिपाय(०वाक्य?)
 क्षासां प्रतिरूपितानि सदृशलिखनानि तैश्च साधयेत् ।...

यज्जानस्तपस्विनः पुत्रिणो धर्मज्ञा अधीयानाः सत्य-
वन्तस्त्रैविद्यवृद्धाश्च । ८ । अभिहितगुणसंपन्न उभयानु-
मत एकोऽपि । ९ । द्वयोर्विवदमानयोर्यस्य पूर्ववादस्तस्य
साक्षिणः प्रष्टव्याः । १० । आधर्यं कार्यवशाद्यच्च पूर्व-
पक्षस्य भवेत्तच्च प्रतिवादिनोऽपि । ११ । उद्दिष्टसाक्षिणि
मृते देशान्तरगते वा तदभिहितश्रोतारः प्रमाणम् ।
। १२ । समक्षदर्शनात्साक्षी श्रवणाद्वा । १३ । साक्षिणश्च
सत्येन पूयन्ते । १४ । वर्णिनां यच्च वधस्तच्चानृतेन । १५ ।
तत्पावनाय कूष्माण्डीभिर्दिजोऽग्निं जुहुयात् । १६ ।
शूद्र एकाहिकं गोदशकस्य ग्रासं दद्यात् । १७ । स्व-
भावविकृतौ मुखवर्णविनाशेऽसंबन्धप्रलापे च कूटसाक्षिणं
विद्यात् । १८ । साक्षिणश्चाह्वयादित्योदये कृतशपथा-
न्पृच्छेत् । १९ । ब्रूहीति ब्राह्मणं पृच्छेत् । २० । सत्यं
ब्रूहीति राजन्यम् । २१ । गोबीजकाश्चनैर्वैश्यम् । २२ ।
सर्वमहापातकैस्तु शूद्रम् । २३ । साक्षिणश्च श्रावयेत् ।

13 om. V⁴. 15. तच्चावन्तं वदन्न दुष्यति । V⁴. 18. विन्वात् । V⁴.

VIII, 9. अभिहितैः कुलजन्मादिभिर्गुणैः संपन्नो यद्युभाभ्यामर्थि-
प्रत्यर्थिभ्यामप्युपगम्यते तदा एकोऽपि... 10...तच्च यो मदीयं धारयसीति
ब्रूते स पूर्ववादी पूर्वपक्षी वादी... 11. यच्च पूर्वपक्षस्य ऋणाद्यभि-
योगस्य कार्यवशात्प्रतिदानादिवशात्... आधर्यमधरीभावेऽसाध्यता भव-
ति ।... 22. गोबीजकाश्चनानि ते निष्फलानीति श्रापितं वैश्यं पृच्छेत् ।...

। २४ । ये महापातकिनां लोका ये चोपपातकिनां ते
कूटसाक्षिणामपि । २५ । जननमरणान्तरे कृतसुकृत-
हानिश्च । २६ । सत्येनादित्यस्तपति । २७ । सत्येन भाति
चन्द्रमाः । २८ । सत्येन वाति पवनः । २९ । सत्येन
भूर्धारयति । ३० । सत्येनापस्तिष्ठन्ति । ३१ । सत्येनाग्निः ।
। ३२ । खं च सत्येन । ३३ । सत्येन देवाः । ३४ । सत्येन
यज्ञाः । ३५ ।

अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतम् ।

अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेव विशिष्यते ॥ ३६ ॥

जानन्नोऽपि हि ये साक्ष्ये तूष्णींभूता उपासते ।

ते कूटसाक्षिणां पापैस्तुल्या दण्डेन चाप्यथ ।

एवं हि साक्षिणः पृच्छेदगानुक्रमतो नृपः ॥ ३७ ॥

यस्योचुः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवेत् ।

अन्यथावादिनो यस्य ध्रुवस्तस्य पराजयः ॥ ३८ ॥

बहुत्वं प्रतिगृह्णीयात्साक्षिद्वैधे नराधिपः ।

समेषु च गुणोत्कृष्टान्गुणिद्वैधे दिजोत्तमान् ॥ ३९ ॥

यस्मिन् यस्मिन् विवादे तु कूटसाक्ष्यन्तं वदेत् ।

तत्तत्कार्यं निवर्तेत कृतं चाप्यकृतं भवेत् ॥ ४० ॥ ८ ॥

26. °सुकृत° om. C^{1,2}v. 32. सत्येनापस्तिष्ठति । C^{1,2}; om. v.

25. महापातकिनो ब्रह्महादयः । उपपातकिनो गोब्राह्मदयः ।...

अथ समयक्रिया । १ । राजद्रोहसाहसेषु यथाका-
मम् । २ । निक्षेपस्तेयेष्वर्थप्रमाणम् । ३ । सर्वेष्वेवार्थजा-
तेषु मूल्यं कनकं कल्पयेत् । ४ । तच्च कृष्णलोने श्रुद्रं
दूर्वाकरं शापयेत् । ५ । द्विकृष्णलोने तिलकरम् । ६ ।
त्रिकृष्णलोने रजतकरम् । ७ । चतुःकृष्णलोने सुवर्ण-
करम् । ८ । पञ्चकृष्णलोने सीतोद्भूतमहीकरम् । ९ । सुव-
र्णार्धोने कोशो देयः श्रुद्रस्य । १० । ततः परं यथाह
धटाग्न्युदकविषाणामन्यतमम् । ११ । द्विगुणैर्ये यथा-
भिहिता समयक्रिया वैश्यस्य । १२ । त्रिगुणे राज-
न्यस्य । १३ । कोशवर्जं चतुर्गुणे ब्राह्मणस्य । १४ । न ब्राह्म-
णस्य कोशं दद्यात् । १५ । अन्यत्रागामिकालसमयनि-
बन्धनक्रियातः । १६ । कोशस्थाने ब्राह्मणं सीतोद्भूतम-

IX, 4. एवार्थेषु C^{1,2}; एवार्थजातेषु v. 7. °मही° om. V⁴.
10. सुवर्णार्धे C^{1,2}.

IX, 1. ...अलौकिकं प्रमाणं समयः ।... 3. निक्षेपपञ्चवे चौर्याभि-
योगे षड्वचनात्साहसे च विप्रतिपन्नस्यार्थस्य प्रमाणं कल्पयित्वा दिव्यं
स्थापयेत् । 4. निक्षेपपञ्चवादिविषयेषु सर्वेष्वर्थजातेषु परिमाणं कल्प-
यित्वा तन्मूल्यत्वेन सुवर्णं कल्पयेत् । प्रमाणेन दिव्यव्यवस्थेति ।... 12.
ये...शपथाः श्रुद्रस्योक्तास्त एवैतत्परिमाणाद्विगुणपरिमाणे...हेसि क्रमा-
दैशस्य भवन्ति ।...16. आगामिकालो भावो ।...तत्र यः समयः विश्वास-
स्तन्निबन्धना तद्धेतुः क्रिया प्रमाणं तामन्यत्र विनेत्यर्थः । भाविविश्वासार्थं
ब्राह्मणस्यापि कोशो भवतीति तात्पर्यम् । यथाह पितृमहः । श्रुद्राविश्वास-
संधाने विभागं रिक्विन्ता तथा । क्रियासमूहकर्तृत्वे कोशमेव प्रदापयेत् ।...

हीकरमेव शापयेत् । १७ । प्राग्दृष्टदोषं स्वल्पेऽप्यर्थे
दिव्यानामन्यतममेव कारयेत् । १८ । सत्सु विदितं सच्च-
रित्रं न महत्यर्थेऽपि । १९ । अभियोक्ता वर्तयेच्छीर्षम् ।
। २० । अभियुक्तश्च दिव्यं कुर्यात् । २१ । राजद्रोहसाह-
सेषु विनापि शीर्षवर्तनात् । २२ । स्त्रीब्राह्मणविकलास-
मर्थरोगिणां तुला देया । २३ । सा च न वाति वायौ ।
। २४ । न कुक्ष्यसमर्थलोहकाराणामग्निर्देयः । २५ । शर-
द्भीषयेत् । २६ । न कुष्ठिपैत्तिकब्राह्मणानां विषं देयं ।
। २७ । प्रादृषि च । २८ । न स्नेहव्याध्यर्दितानां भीरु-
णां श्वासकासिनामम्बुजीविनां चोदकम् । २९ । हेम-
न्तशिशिरयोश्च । ३० । न नास्तिकेभ्यः कोशो देयः । ३१ ।
न देशे व्याधिमरकोपसृष्टे च । ३२ ।

सचैलं स्नातमाहूय सूर्योदय उपोषितम् ।

कारयेत्सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणसंनिधौ ॥ ३३ ॥ ६ ॥

19. विदितसच्चरित्रं C^{1,2}; विदितसच्चरित्रो v; प्रथितं सच्चरित्रं Ap.
26. शरद्भीषयोः । V⁴. 29. °व्याध्यर्दितभीरुणां V⁴. 30. °शिशि-
रयोः । v. 31. न om. C^{1,2}.

19. सत्सु शिष्टेषु...शिष्टत्वेन विदितम् ।... 20...शीर्षं विवादपराजय-
निमित्तं पणं वर्तयेदङ्गीकुर्यात् । 23. असमर्थोऽतिवार्धकेन...29...अम्बुनि-
जले जीवनं येषां कैवर्तादीनाम्... 33...ब्राह्मणानां सभ्यानामन्येषां च...

अथ धटः । १ । चतुर्हस्तोच्छ्रितो द्विहस्तायतः । २ ।
तत्र सारदृष्टोद्भवा पञ्चहस्तायतोभयतः शिखा तुला । ३ ।
तां च सुवर्णकारकांस्वकाराणामन्यतमो विभृयात् । ४ ।
तत्र चैकस्मिन्निश्वये पुरुषमारोपयेद्द्वितीये प्रतिमानं
शिलादि । ५ । प्रतिमानपुरुषौ समधृतौ सुचिह्नितौ कृत्वा
पुरुषमवतारयेत् । ६ । धटं च समयेन गृह्णीयात् । ७ ।
तुलाधारं च । ८ ।

ब्रह्मघ्नां ये स्मृता लोका ये लोकाः कूटसाक्षिणाम् ।
तुलाधारस्य ते लोकास्तुलां धारयतो मृषा ॥ ९ ॥

X, 5. पुरुषं दिव्यकारिणम् V⁴. The latter word from
the C. 9. ब्रह्मघ्नो...कूटसाक्षिणः । C¹³; ब्रह्मघ्नो...v.

X, 1. धटः पादाक्षतुलादीनां समुदायस्तद्विधिरभिधीयत इति । धट-
निर्माणप्रकारमाह । २ ... धटोच्छ्रयायामौ स्तम्भोच्छ्रयायामाभ्यां भवत
इति तावनेनोक्तौ । उच्छ्रयवचनाद्विखननीयभागातिरिक्तमिदं परिमाणमि-
त्युक्तम् । ... ३. तत्र...मध्ये प्रान्तयोश्च लोहलावण्य(०लम्ब०)कर्कटोपेता
उभयतोऽवलम्बितशिखा तुलाक्षमध्यावलम्बिकर्कटेऽवलम्बनीया । ... ४. वि-
भृयात्परीक्षावलं च (०लम्ब०) समां कुर्यात् । ... ५. पुरुषं दिव्यकारिणम्...
शिलादि शिलेष्टकान्दशारोपयेत् । ... ६. सुचिह्नितौ प्रतिमानं ब्रह्मा-
न्तरागमापममश्रुतिरुच्यै पुरुषं च वस्त्रालंकारादिन्यूनाधिकश्रुतिरुच्यै
राजमुद्रादिना सम्यक्चिह्नितौ कृत्वा पुरुषं...अवतारयेत् । अन्ये तु तुला-
प्रान्तयोऽवलम्बस्यष्टभागेऽप्यङ्गकरणं व्याचक्षते । ... ७...धटं तुलां समयेन
ग्रथयेन वक्ष्यमाणेन गृह्णीयात् नियमयेत् । ... ८. यः सुवर्णकाराद्यन्यतम-
स्तुलां धारयति तमपि ग्रथयेन नियमयेत् । ...

धर्मपर्यायवचनैर्धट इत्यभिधीयसे ।
त्वमेव धट जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ १० ॥
व्यवहाराभिज्ञस्तोऽयं मानुषस्तुल्यते त्वयि ।
तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्वातुमर्हसि ॥ ११ ॥
ततस्वारोपयेच्छिख्ये भूय एवाथ तं नरम् ।
तुलितो यदि वर्धेत ततः स धर्मतः शुचिः ॥ १२ ॥
शिक्षच्छेदाक्षभङ्गेषु भूयस्वारोपयेन्नरम् ।
एवं निःसंशयं ज्ञानं यतो भवति निर्णयः ॥ १३ ॥ १० ॥

अथामिः । १ । षोडशाङ्गुलं तावदन्तरं मण्डलसप्तकं
कुर्यात् । २ । ततः प्राङ्मुखस्य प्रसारितभुजद्वयस्य सप्ता-
श्वत्यपक्षाणि करयोर्दद्यात् । ३ । तानि च करद्वयसहि-
तानि सूत्रेण वेष्टयेत् । ४ । ततस्तत्रामिवर्णं लोहपिण्डं
पञ्चाशत्पलिकं समं न्यसेत् । ५ । तमादाय नातिद्रुतं

10. अभिधीयते V¹⁻³ C¹³v. See the C. XI, 3. ०पर्यायानि V⁴.

10. धटशब्दो धर्मपर्यायस्तेनाभिधीयमानत्वाद्वर्ममूर्तितया मानुषैर्दुर्विज्ञे-
यानि प्रत्यक्षतया त्वं जानीषे । ... पितामहस्तु धकाराद्धर्ममूर्तिस्त्वं टकारा-
त्कुटिलं नराम् । धृतो भावयसे यस्माद्धटस्तेनाभिधीयसे । ... XI, 3. ततो
वक्ष्यमाणप्रीहिमर्दनहस्ताङ्गकरणानन्तरम्... ४. तान्यश्वत्यपक्षाण्यर्कमक्षा-
णि वा दद्यात् । द्वाभ्यां काराभ्यामङ्गुलीकृताभ्यां सह श्वेतेन सूत्रेण सप्तवारं
मृयेत् (मयेत्?) । ... ५. ततः...अभिमन्त्रणानन्तरम्...

नातिविलम्बितं मण्डलेषु पदन्यासं कुर्वन्व्रजेत् । ६ ।
 ततः सप्तमं मण्डलमतीत्य भूमौ लोहपिण्डं जह्यात् । ७ ।
 यो हस्तयोः क्वचिद्दग्धस्तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।
 न दग्धः सर्वथा यस्तु स विशुद्धो भवेन्नरः ॥ ८ ॥
 भयाद्वा पातयेद्यस्तु दग्धो वा न विभाव्यते ।
 पुनस्तं हारयेन्नोहं समयस्याविशोधनात् ॥ ९ ॥
 करौ विमृदितग्रीहेस्तस्यादावेव लक्षयेत् ।
 अभिमन्यास्य करयोर्लोहपिण्डं ततो न्यसेत् ॥ १० ॥
 त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तश्चरसि साक्षिवत् ।
 त्वमेवाम्ने विजानीषे न विदुर्यानि मानवाः ॥ ११ ॥
 व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
 तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ १२ ॥ ११ ॥

6. नाविलम्बितं C^{1,2}v. 7. लोह० om. V³ C^{1,2}v. 8. यद्यन्य-
 चिह्नितकरस्तम० C^{1,2}; यदि स स्यात्तच्चिह्नितकरस्तम० v. From the C.
 9. धारयेत्पिण्डं C^{1,2}v. 10. विमृदितग्रीही इति पाठे तु स्पष्टमेव । N.

8. यो दिव्यकर्ता हस्तयोः क्वचित्पूर्वकृतेषु पिण्डेषु ततोऽन्यत्र दग्धः...
 भवति तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।... 10. विमृदित ग्रीहयोः येनासौ विमृ-
 दितग्रीहस्तस्य करावादावेव पिप्पलपत्रन्यासात्प्रागेव ब्रह्मकिञ्चित्कृत्वादि-
 स्थानेष्वन्यत्र सादिमा लक्षयेद्व्रजेत् ।... लक्षयित्वा ततो न्यसेत् ।... पिण्डं
 वक्ष्यमाणैर्मन्त्रैः प्राप्तिवाक्यं स्वयमभिमन्या... अस्य करयोर्लोहपिण्डं न्य-
 सेत् ।... मन्त्राणाञ्च ।

अथोदकम् । १ । पङ्कशैवालदुष्टग्राहमस्यजलौका-
 दिवर्जितेऽम्भसि । २ । तवानाभिमग्नस्यारागद्वेषिणः
 पुरुषस्यान्यस्य जानुनी गृहीत्वाभिमन्त्रितमम्भः प्रवि-
 शेत् । ३ । तत्समकालं च नातिक्रूरमृदुना धनुषा पुरु-
 षोऽपरः शरक्षेपं कुर्यात् । ४ । तं चापरः पुरुषो जवेन
 शरमानयेत् । ५ ।
 तन्मध्ये यो न दृश्येत स शुद्धः परिकीर्तितः ।
 अन्यथा त्वविशुद्धः स्यादेकाग्रस्यापि दर्शने ॥ ६ ॥
 त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तश्चरसि साक्षिवत् ।
 त्वमेवाम्भो विजानीषे न विदुर्यानि मानवाः ॥ ७ ॥
 व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषस्त्वयि मज्जति ।
 तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ ८ ॥ १२ ॥

अथ विषम् । १ । विषाण्यदेयानि सर्वाणि । २ । ऋते
 हिमाचलोद्भवाच्छार्ज्जात् । ३ । तस्य च यवसप्तकं घृतसु-
 तमभिशस्ताय दद्यात् । ४ ।

XII, 2. ... दुष्टाः कर्कटादयः । ग्राहाः शिशुमारादयः ।... 3... वक्ष्य-
 मावमन्त्राभ्यां प्राप्तिवाक्येन ... अभिमन्त्रितम् ... XIII, 3. हिमजि-
 रावपि यत् । शृङ्गोद्भवम् । तदिना ।... तच्च शृङ्गाकृतिवद्वत्सनाभ-
 संशयम् ।...

विषं वेगक्रमापेतं सुखेन यदि जीर्यते ।
विशुद्धं तमिति ज्ञात्वा दिवसान्ते विसर्जयेत् ॥ ५ ॥
विषत्वाद्विषमत्वाच्च क्रूरं त्वं सर्वदेहिनाम् ।
त्वमेव विष जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ६ ॥
व्यवहाराभिश्नोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
तदेनं संशयादस्माद्धर्तस्वातुर्महसि ॥ ७ ॥ १३ ॥

अथ कोशः । १ । उग्रान्देवान्समभ्यर्च्य तत्क्षानोद-
कात्प्रसृतिषयं पिबेत् । २ । इदं मया न कृतमिति व्या-
हरन्देवताभिमुखः । ३ ।
यस्य पश्येद्द्विसप्ताहान्निसप्ताहादथापि वा ।
रोगोऽग्निर्ज्ञातिमरणं राजातङ्गमथापि वा ॥ ४ ॥
तमशुद्धं विजानीयात्तथा शुद्धं विपर्यये ।
दिव्ये च शुद्धं पुरुषं सत्कुर्याद्भार्मिको नृपः ॥ ५ ॥ १४ ॥

XIII, 5. वेगक्रमापेतं V⁴. 6. क्रूर C^{1,2}v. XIV, 3 and 4 a om. V⁴; इति वदन्नापितदेवताभिमुखः V¹⁻³. वदन् and खापित from the C.

5. तद्भक्षितं विषं विषवेगानां सप्तानां ... तत्क्रमा रोमाश्चादयस्तेरपेतं रक्षितं यदि जीर्यते ... XIV, 2. उग्रान्दुर्गादित्यादीन् ... 3. इदमिति ... अथ यथादि कर्म पातकं वा मया न कृतमिति वदन्नापितदेवताभिमुखः पिबेत् । ... 5. ... सर्वेष्वपि दिव्येषु शुद्धं पुरुषं नृपो वस्त्राजकारादिभिः सत्कुर्याद्योऽसौ भार्मिको धर्मनिर्णयकारोति । ...

अथ द्वादश पुत्रा भवन्ति । १ । स्वे श्वेचे संस्कृतायामु-
त्पादितः स्वयमौरसः प्रथमः । २ । नियुक्तायां सपिण्डे-
नोत्तमवर्णेन वोत्पादितः श्वेचजो द्वितीयः । ३ । पुत्रिका-
पुत्रस्तृतीयः । ४ । यस्तस्याः पुत्रः स मे पुत्रो भवेदिति
या पित्रा दत्ता सा पुत्रिका । ५ । पुत्रिकाविधिना प्रति-
पादितापि भ्रातृविहीना पुत्रिकैव । ६ । पौनर्भवश्च-
तुर्थः । ७ । अक्षता भूयः संस्कृता पुनर्भूः । ८ । भूय-
स्त्वसंस्कृतापि परपूर्वा । ९ । कानीनः पञ्चमः । १० ।
पितृगृहेऽसंस्कृतयैवोत्पादितः । ११ । स च पाणिग्राह-
स्य । १२ । गृहे च गूढोत्पन्नः षष्ठः । १३ । यस्य तल्प-
जस्तस्यासौ । १४ । सहोढः सप्तमः । १५ । या गर्भिणी
संस्क्रियते तस्याः पुत्रः । १६ । स च पाणिग्राहस्य । १७ ।

XV, 3. चोत्पादितः V¹⁻⁴. 5. यस्तस्याः V⁴v. 6. पुत्रिका-
विधिना प्रतिपादिता पित्रभातृविहीना C^{1,2}; पु० प्रतिपादितापि पित्र-
भातृविहीना v.

XV, 3. ... भार्यायां ... पुत्रोत्पत्त्यर्थं गुणभिर्नियुक्तायां गुर्वनुज्ञातेनैव
देवरेण कनिष्ठेन ज्येष्ठेन वा भर्तुर्भावात् तदभावे सपिण्डेन तस्याप्यभावे
सगोत्रेण तस्याप्यभावे समानप्रवरेण तस्याप्यभावे उत्तमवर्णेन ब्राह्मणेन
वोत्पादितः । ... 9. या तु संस्कारात्प्रागेव परपूर्वा परोपधृक्ता सा यद्यपि
भूयो न संस्क्रियते क्रियमाणसंस्कारस्यैव प्रथमत्वात्तथापि पुनर्भूभवति पुन-
र्भिद्युनीभवनात् । ... स्वेदिण्याः पुनःसंस्कारश्चोपपादितोऽस्माभिः सविस्तरं
मिताक्षराटोकायां प्रतीताक्षरायामिति नेहोच्यते ॥

दत्तकश्चाष्टमः । १८ । स च मातापितृभ्यां यस्य दत्तः ।
 १९ । क्रीतश्च नवमः । २० । स च येन क्रीतः । २१ ।
 स्वयमुपगतो दशमः । २२ । स च यस्योपगतः । २३ ।
 अपविद्धस्त्वेकादशः । २४ । पित्रा मात्रा च परित्यक्तः ।
 २५ । स च येन दृष्टीतः । २६ । यत्र कचनोत्पादितश्च
 द्वादशः । २७ । एतेषां पूर्वः पूर्वः श्रेयान् । २८ । स एव
 दायहरः । २९ । स चान्यान्विभृयात् । ३० । अनूढानां
 स्ववित्तानुरूपेण संस्कारं कुर्यात् । ३१ । पतितस्त्रीवा-
 चिकित्स्यरोगविकलास्त्वभागहारिणः । ३२ । रिक्तग्रा-
 हिभिस्ते भर्तव्याः । ३३ । तेषां चौरसाः पुत्रा भागहा-
 रिणः । ३४ । न तु पतितस्य । ३५ । पतनीये कर्मणि कृते
 त्वनन्तरोत्पन्नाः । ३६ । प्रतिलोमासु स्त्रीषु चोत्पन्ना-
 खाभागिनः । ३७ । तत्पुत्राः पैतामहेऽप्यर्थे । ३८ । अंश-
 ग्राहिभिस्ते भरणीयाः । ३९ । यश्चार्थहरः स पिण्डदा-
 यी । ४० । एकोढानामप्येकस्याः पुत्रः सर्वासां पुत्र

25. ... उभाभ्यामन्यतराभावेऽवशिष्टेनान्यतरेणैव वा परित्यक्तः ।...

27. उक्तविषयेभ्योऽन्यत्र यत्र कचन स्त्रीयायां परकीयायां वा सर्वश्यायामस-
 र्वश्यायां वा ऊढायामनूढायां वा क्षतायामक्षतायां वा इत्यादितः । संविद-
 भावेऽपि बीजिनः सर्वत्राप्यपुत्रत्वे दत्तक्रीतादीनामपि बीजिपुत्रत्वाभिधानाय
 यत्र कचनोत्पादितः साधारण्येनोच्यत इति न विरोधः ।... अथवा यत्र
 कचनेत्यनेनानूढा शूद्रा विवक्षिता तस्यां जातो द्वादशः पुत्र इति व्या-
 ख्येयम् ।... अत एव सङ्गः । (IX, 178).

एव । ४१ । भ्रातृणामेकजातानां च । ४२ । पुत्रः पितृ-
 वित्तालाभेऽपि पिण्डं दद्यात् । ४३ ।
 पुत्राग्नौ नरकाद्यस्मात्पितरं चायते सुतः ।
 तस्मात्पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयंभुवा । ४४ ।
 क्षणमस्मिन्संनयत्यमृतत्वं च गच्छति ।
 पिता पुत्रस्य जातस्य पश्येच्चैज्जीवतो मुखम् ॥ ४५ ॥
 पुत्रेण लोकाञ्जयति पौत्रेणानन्धमश्रुते ।
 अथ पुत्रस्य पौत्रेण ब्रह्मस्याप्नोति पिष्टपम् ॥ ४६ ॥
 पौत्रदौहित्रयोर्लोके विशेषो नापपद्यते ।
 दौहित्रोऽपि ह्यपुत्रं तं संतारयति पौत्रवत् । ४७ । १५ ।

समानवर्णासु पुत्राः सवर्णा भवन्ति । १ । अनुलो-
 मासु मातृसवर्णाः । २ । प्रतिलोमास्वार्यविगर्हिताः ।
 ३ । तत्र वैश्यापुत्रः शूद्रेणायोगवः । ४ । पल्कसमागधौ
 क्षत्रियापुत्रौ वैश्यशूद्राभ्यां । ५ । चण्डालवैदेहकस्तथाश्च
 ब्राह्मणीपुत्राः शूद्रविट्क्षत्रियैः । ६ । संकरसंकराश्चा-
 संख्येयाः । ७ । रज्जावतरणमायोगवानाम् । ८ । व्याधता

XVI, 5, 9. पुल्कस°, पुल्कसानां V¹⁻³ N.; पुल्कस° V¹ in mg.;
 पुल्कस°, पुल्कसानां C^{1,2} v. See the other Smritis. 6. °सुताश्च
 V¹⁻³ C^{1,2} N.; शूद्राश्च v. See 13.

XVI, 7. संकरेभ्यः पुनरानुलोम्ये प्रतिलोम्ये च वर्णभ्यः पुनरानुलोम्ये
 प्रतिलोम्ये च परस्परं ये संकरास्ते असंख्येयाः ।

पुष्कसानाम् । ६ । स्तुतिक्रिया मागधानाम् । १० । वध्य-
घातित्वं चण्डालानाम् । ११ । स्त्रीरक्षा तज्जीवनं च
वैदेहकानाम् । १२ । अश्वसारथ्यं सूतानां । १३ । च-
ण्डालानां बहिर्ग्रामनिवसनं मृतचैलधारणमिति वि-
शेषः । १४ । सर्वेषां समानजातिभिर्यवहारः । १५ ।
स्वपितृवित्तानुहरणं च । १६ ।

संकरे जातयस्त्वेताः पितृमातृप्रदर्शिताः ।
प्रच्छन्ना वा प्रकाशा वा वेदितव्याः स्वकर्मभिः । १७ ।
ब्राह्मणार्थं गवार्थं वा देहत्यागोऽनुपस्कृतः ।
स्त्रीबालाभ्युपपत्तौ च बाह्यानां सिद्धिकारणम् । १८ । १६ ।

पिता चेत्पुत्रान्विभजेत्तस्य स्वेच्छा स्वयमुपार्जिते
र्थे । १ । पैतामहे त्वर्थे पितृपुत्रयोस्तुल्यं स्वामित्वम् । २ ।

15. *विवाहः । V¹⁻⁴; विहाराः । C^{1,2}v. See the C. 18.
स्त्रीबालाभ्युपपत्तौ V⁴. See M. X, 62.

10. स्तुतिक्रिया सदसङ्गकोर्तनं मागधानां कृत्तिः । मागधानां वयिक्-
प्रथमिति (०य इति) मनुः । (X, 47). 11. वध्यानां चौरादीनाम् । ...
12. स्त्रीणां नर्तकादीनां रक्षा पोषणादि तज्जीवनं तदुपार्जितव्यजीवनं
च... 14. ... इति प्रतिलोमजानां मध्ये चण्डालादीनां विशेषः । ...
15. ...स्वसमानजातिधर्मैः सह विवाहादिर्यवहारः । भोक्तैः । ...
16. सर्वेषामपि प्रतिलोमजानां स्वपितृव्यंशभागित्वमस्ति । ... 18. ...
बाह्यानां प्रतिलोमजानाम्... XVII, 1... यदि पिता कस्यचित्पुत्रस्य
...अधिकं दित्यति तदा स्वेच्छया दद्यात्...

पितृविभक्ता विभागानन्तरोत्पन्नस्य भागं दद्युः । ३ ।
अपुत्रधनं पत्न्यभिगामि । ४ । तदभावे दुहितृगामि । ५ ।
तदभावे पितृगामि । ६ । तदभावे मातृगामि । ७ । तद-
भावे भ्रातृगामि । ८ । तदभावे भ्रातृपुत्रगामि । ९ ।
तदभावे बन्धुगामि । १० । तदभावे सकुल्यगामि । ११ ।
तदभावे सहाध्यायिगामि । १२ । तदभावे ब्राह्मणध-
नवर्जं राजगामि । १३ । ब्राह्मणार्थं ब्राह्मणानाम् ।
१४ । वानप्रस्थधनमाचार्यो गृह्णीयात् । १५ । शिष्यो
वा । १६ ।

संस्तृष्टिनस्तु संस्तृष्टी सोदरस्य तु सोदरः ।

दद्यादपहरेष्वांशं जातस्य च मृतस्य च । १७ ।

पितृमातृसुतभ्रातृदत्तमध्यमुपागतमाधिवेदनिकं बन्धु-
दत्तं शुल्कमन्वाधेयकमिति स्त्रीधनम् । १८ । ब्राह्मा-

XVII, 4. अपुत्रस्य धनं C^{1,2}v. 13. ब्राह्मणवर्जं V⁴.

3... विभागानन्तरोत्पन्नस्य भातुः... 10. तेषां भ्रातृपुत्राणामभावे
बन्धवः सपिण्डास्त्वेव सगोत्रा असगोत्राश्च ।... तत्रायं क्रमः । पितृसंताने
भ्रातृपुत्राभावे भ्रातृपौत्रस्तदभावे पितामहस्तत्पुत्रस्तत्पौत्रश्च (तत्पौत्रश्च
V¹ sec. m. in mg.) तदभावे प्रपितामहस्तत्पुत्रस्तत्पौत्रस्तत्पौत्रश्चे-
त्वेवम् ... । पितृसपिण्डाभावे मातृसपिण्डा मातामहमातुलतत्सुताद्या
गृह्णीयुः ... । तदभावे मातृव्यसुततत्सुताद्याः ।... तेषांबान्धवानामभावे
सकुल्यः पञ्चमादिसंततित्स्तरामि । ...सकुल्याभावे आचार्यो गृह्णीयात्तद-
भावे शिष्यः ।... तदभावे क इत्यत आह ॥ 13... तज्जनं राजा गृह्णीया-
द्ब्राह्मणधनं वर्जयित्वा ।... 19... चतुर्भिर्विवाहेषु दद्यात्...

दिषु चतुर्षु विवाहेष्वप्रजायामतीतायां तद्भर्तुः । १९ ।
शेषेषु च पिता हरेत् । २० । सर्वेष्वेव प्रसूतायां यजनं
तद्विहितगामि । २१ ।

पत्यौ जीवति यः स्त्रीभिरलंकारो धृतो भवेत् ।
न तं भजेरन्दायादा भजमानाः पतन्ति ते ॥ २२ ॥
अनेकपितृकाणां तु पितृतोऽंशप्रकल्पना ।
यस्य यत्पैतृकं रिक्तं स तद्गृह्णीत नेतरः ॥ २३ ॥ १७ ॥

ब्राह्मणस्य चतुर्षु वर्णेषु चेत्पुत्रा भवेयुस्तो पैतृकं रिक्तं
दशधा विभजेयुः । १ । तत्र ब्राह्मणीपुत्रश्चतुरोऽंशाना-
दद्यात् । २ । क्षत्रियापुत्रस्त्रोन् । ३ । द्वावंशौ वैश्यापुत्रः ।
४ । शूद्रापुत्रस्त्वेकम् । ५ । अथ चेच्छूद्रवर्जं ब्राह्मणस्य पुत्र-
चयं भवेत्तदा तद्धनं नवधा विभजेयुः । ६ । वर्णानुक्र-
मेण चतुस्त्रिभिर्भागीकृतानंशानादद्युः । ७ । वैश्यवर्ज-
मष्टधाकृतं चतुरस्त्रीनेकं चादद्युः । ८ । क्षत्रियवर्जं सप्त-
धाकृतं चतुरो द्वावेकं च । ९ । ब्राह्मणवर्जं षड्धाकृतं

21. तद्धनं V⁴. 23. पितृतो भागकल्पना C^{1,2} (and Y. II, 120);
पितृभागप्रकल्पना v. XVIII, 6. ब्राह्मणपुत्रचयं v. V¹⁻³ place
32, 33 before 23.

22. गृहपतिना अपत्यैः सुवाभ्यो वा विवाहकारो योऽलंकारो दत्तस्तानि
धृतः पदिहितो भवेन्न तथैव व्यापितस्तम्...

चीन्द्वावेकं च । १० । क्षत्रियस्य क्षत्रियावैश्याशूद्रापुत्रे-
ष्वयमेव विभागः । ११ । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणक्षत्रियौ
पुत्रौ स्यातां तदा सप्तधा कृताङ्गनाद्ब्राह्मणश्चतुरोऽंश-
नादद्यात् । १२ । चीन्वाजन्यः । १३ । अथ ब्राह्मणस्य ब्रा-
ह्मणवैश्यौ तदा षड्धा विभक्तस्य चतुरोऽंशान्ब्राह्मण-
त्वादद्यात् । १४ । द्वावंशौ वैश्यः । १५ । अथ ब्राह्मणस्य
ब्राह्मणशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तद्धनं पञ्चधा विभजे-
याताम् । १६ । चतुरोऽंशान्ब्राह्मणत्वादद्यात् । १७ । एकं
शूद्रः । १८ । अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य वा क्षत्रियवैश्यौ
स्यातां तदा तद्धनं पञ्चधा विभजेयाताम् । १९ । चीनंशा-
न्क्षत्रियत्वादद्यात् । २० । द्वावंशौ वैश्यः । २१ । अथ
ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य वा क्षत्रियशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा
तद्धनं चतुर्धा विभजेयाताम् । २२ । चीनंशान्क्षत्रियत्वा-
दद्यात् । २३ । एकं शूद्रः । २४ । अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रि-
यस्य वैश्यस्य वा वैश्यशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तद्धनं
चिधा विभजेयाताम् । २५ । द्वावंशौ वैश्यत्वादद्यात् ।
२६ । एकं शूद्रः । २७ । अथैकपुत्रा ब्राह्मणस्य ब्राह्म-
णक्षत्रियवैश्याः सर्वहाराः । २८ । क्षत्रियस्य राजन्य-
वैश्यौ । २९ । वैश्यस्य वैश्यः । ३० । शूद्रः शूद्रस्य ।
३१ । द्विजातीनां शूद्रस्त्वेकः पुत्रोऽर्धहरः । ३२ ।

अपुचरिव्यस्य या गतिः साचार्थस्य द्वितीयस्य । ३३ ।
 मातरः पुचभागानुसारेण भागापहारिण्यः । ३४ ।
 अनूढाश्च दुहितरः । ३५ । समानवर्णाः पुचाः समा-
 नंशानादद्युः । ३६ । ज्येष्ठाय श्रेष्ठमुद्धारं दद्युः । ३७ ।
 यदि द्वौ ब्राह्मणीपुचौ स्यातामेकः शूद्रापुचस्तदा नव-
 धा विभक्तस्यार्थस्य ब्राह्मणीपुचावष्टौ भागानादद्याता-
 मेकं शूद्रापुचः । ३८ । अथ शूद्रापुचावभौ स्यातामेको
 ब्राह्मणीपुचस्तदा षड्धा विभक्तस्यार्थस्य चतुरोऽंशा-
 न्ब्राह्मणस्त्वादद्याद्वावंशौ शूद्रापुचौ । ३९ । अनेन क्र-
 मेणान्यथाप्यंशकल्पना भवति । ४० ।
 विभक्ताः सह जीवन्तो विभजेरन्पुनर्यदि ।
 समस्तञ्च विभागः स्याज्ज्यैष्ठ्यं तच्च न विद्यते ॥ ४१ ॥
 अनुपघ्नन्पितृद्रव्यं श्रमेण यदुपार्जयेत् ।
 स्वयमीहितलब्धं तन्नाकामो दातुमर्हति ॥ ४२ ॥

33. सार्धस्य V^{1.3.4}. 38. नवधा विभक्तस्यार्थस्य om. C^{1.3.7}.

XVIII, 33. अपुचधनं पत्राभिगामीत्यादिना (XVII, 4 seq.)
 येऽपुचधनाधिकारिणोऽभिहितस्तेनैव क्रमेणैदमर्थं गृह्णीयुः ।... 34. यज्जा-
 तीयस्य पुत्रस्य यो भाग उक्तस्तदनुसारेणैव तज्जातीया माताप्यंशं हरेत् ।
 ब्राह्मणी चतुरोऽंशानाहरेत् । क्षत्रिया त्रीन् । वैश्या द्वौ । शूद्रैकमिति ।...
 37. उद्धारं विंशतिदिबज्येक्यैः सर्वापेक्षया कनीयांसो दद्युः ।...
 42... यच्च स्वयमीहितं वाञ्छितं सम्भित्रादिभ्यो लब्धं तदकामोऽनिष्क-
 म्भित्रादिभ्यो दातुं नार्हति । यथाह योमोन्वरः (Y. II, 118)...

पैतृकं तु यदा द्रव्यमनवानं यदामुयात् ।
 न तत्पुचैर्भजेत्सार्धमकामः स्वयमर्जितम् ॥ ४३ ॥
 वस्त्रं पचमलंकारः कृतान्नमुदकं स्त्रियः ।
 योगक्षेमं प्रचारश्च न विभाज्यं च पुस्तकम् ॥ ४४ ॥ १८ ॥

मृतं द्विजं न शूद्रेण निर्हारयेत् । १ । न शूद्रं द्वि-
 जेन । २ । पितरं मातरं च पुचा निर्हरेयुः । ३ । न
 द्विजं पितरमपि शूद्राः । ४ । ब्राह्मणमनार्थं ये ब्राह्मणा
 निर्हरन्ति ते स्वर्गलोकभाजः । ५ । निर्हृत्य च बान्धवं
 प्रेतं सत्कृत्याप्रदक्षिणेन चितामभिगम्यासु सवाससो
 निमज्जनं कुर्युः । ६ । प्रेतस्योदकनिर्वपणं कृत्वैकं पिण्डं
 कुशेषु दद्युः । ७ । परिवर्तितवाससश्च निम्बपक्षाणि
 विदश्य द्यार्यश्मनि पदन्यासं कृत्वा गृहं प्रविशेयुः । ८ ।

43. अनवाप्य C^{1.3.7}. XIX, 6. सत्कृत्य प्रदक्षिणेन ७.

43... यच्च स्वयं विद्याशौर्यादिनार्जितं तदकामः स्वपुत्रैः सह न वि-
 भजेत् ।... 44. ... पचमं वाहनं यद्येनाहृतं । शूद्रादिपचमं वा ।...
 XIX, 1. ... शूद्रेण सपिण्डेनासपिण्डेन वा न निर्हारयेत् । 5. अनार्थं
 सपिण्डादिरहितम्... 6. ... चितामप्रदक्षिणेनाभिगम्य... 7. पिण्डो-
 दकदानान्तर्गविधानेन प्रथमदिनादिकर्तव्यता बोधिता ।...

अक्षतांश्चाग्नौ क्षिपेयुः । १६ । चतुर्थे दिवसेऽस्थिसंचयनं
 कुर्युः । १७ । तेषां गङ्गाम्भसि प्रक्षेपः । १८ । यावत्संख्य-
 मस्थि पुरुषस्य गङ्गाम्भसि तिष्ठति तावद्वर्षसहस्राणि
 स्वर्गलोकमधितिष्ठति । १९ । यावदाशौचं तावत्प्रेत-
 स्योदकं पिण्डमेकं च दद्युः । २० । क्रीतलब्धाशनाश्च
 भवेयुः । २१ । अमांसाशनाश्च । २२ । स्थण्डिलशायिनः ।
 २३ । पृथक्शायिनश्च । २४ । ग्रामान्निष्क्रम्याशौचान्ते
 कृतश्मश्रुकर्माणस्तिलकल्कैः सर्षपकल्कैर्वा स्नाताः
 परिवर्तितवाससो मृहं प्रविशेयुः । २५ । तत्र शान्तिं
 कृत्वा ब्राह्मणानां च पूजनं कुर्युः । २६ । देवाः परोक्ष-
 देवाः प्रत्यक्षदेवा ब्राह्मणाः । २७ । ब्राह्मणैर्लोका
 धार्यन्ते । २८ ।

ब्राह्मणानां प्रसादेन दिवि तिष्ठन्ति देवताः ।

ब्राह्मणाभिहितं वाक्यं न मिथ्या जायते क्वचित् । २९ ।

10. चतुर्थेऽङ्गि V¹⁻⁴। संचयं C^{1,2}v. 12. स्वर्गलोके महीयते v.
 See the C. 20. प्रत्यक्षा v.

12. यस्य पुरुषस्य यत्संख्यकान्यस्थीनि गङ्गातोये तिष्ठन्ति स तावदब्द-
 सहस्राणि स्वर्गलोके वसति । 14. क्रीतमयाचितलब्धं वा ... 19.
 शान्तिस्तुतापाठं कृत्वा ... 22. ... ब्राह्मणाभिहितशायानुयाहादिवाक्यैर्दुष्ट-
 निग्रहशिक्षानुयाह्यामनुग्रहीता जनाश्च भुवीति लोकधारकमुपपन्नम् ।
 वाक्यसाधनस्य कथं यत्नसाधकतेत्यत आह ।

यद्ब्राह्मणास्तुष्टतमा वदन्ति
 तद्देवताः प्रत्यभिनन्दयन्ति ।
 तुष्टेषु तुष्टाः सततं भवन्ति
 प्रत्यक्षदेवेषु परोक्षदेवाः ॥ २३ ॥
 दुःखान्वितानां मृतबान्धवानाम्
 आश्वासनं कुर्युरदीनसत्त्वाः ।
 वाक्यैस्तु यैर्भूमि तवाभिधास्ये
 वाक्यान्यहं तानि मनोऽभिरामे ॥ २४ ॥ १६ ॥

यदुत्तरायणं तदहर्देवानाम् । १ । दक्षिणायणं रात्रिः ।
 २ । संवत्सरोऽहोरात्रः । ३ । तत्रिंशता मासः । ४ ।
 मासा द्वादश वर्षम् । ५ । द्वादश वर्षशतानि दिव्यानि
 कलियुगम् । ६ । द्विगुणानि द्वापरम् । ७ । त्रिगुणानि
 त्रेता । ८ । चतुर्गुणानि कृतयुगम् । ९ । द्वादश वर्षसह-
 स्राणि [दिव्यानि] चतुर्युगम् । १० । चतुर्युगानामेकसप्त-

XX, 10. वर्षसहस्राणि दिव्यानि V¹⁻⁴ C^{1,2}; दिव्यानि seems to
 have crept in from the C. चतुर्युगं V¹⁻⁴v.

23. पूजादिना तुष्टतमा विप्रा यस्मै यत्पुत्रपुत्रमुधनाद्यस्त्विति वदन्ति
 सद्देवतास्तथास्त्विति वाक्यैः प्रत्यभिनन्दयन्ति । सार्थे ऋच् । प्रत्यभिनन्द-
 न्तीत्यर्थः । ... 24. न दीनं सत्त्वं धैर्यं येषां ते धैर्यवन्तः । ... XX, 6.
 ...तत्र शतद्वयं संध्यासंध्यग्रयोर्वर्षसहस्रमेव च युगम् ।

तिर्मन्वन्तरम् । ११ । चतुर्युगसहस्रं च कल्पः । १२ । स
च पितामहस्याहः । १३ । तावती चास्य राशिः । १४ ।
एवंविधेनाहोरात्रेण मासवर्षगणनया सर्वस्यैव ब्रह्मणो
वर्षशतमायुः । १५ । ब्रह्मायुषा च परिच्छिन्नः पौरुषो
दिवसः । १६ । तस्यान्ते महाकल्पः । १७ । तावत्येवास्य
निशा । १८ । पौरुषाणामहोरात्राणामतीतानां संख्यैव
नास्ति । १९ । न च भविष्याणाम् । २० । अनाद्यन्तत्वा-
त्कालस्य । २१ ।

एवमस्मिन्निरालम्बे काले सततयायिनि ।

न तद्भूतं प्रपश्यामि स्थितिर्यस्य भवेद्भुवा ॥ २२ ॥

गङ्गायाः सिकताधारास्तथा वर्षति वासवे ।

शक्या गणयितुं लोके न व्यतीताः पितामहाः ॥ २३ ॥

चतुर्दश विनश्यन्ति कल्पे कल्पे सुरेश्वराः ।

सर्वलोकप्रधानाश्च मनवश्च चतुर्दश ॥ २४ ॥

21. अनाद्यन्तता C¹³v.

13. यः कल्प इत्युक्तः स एव पितामहस्य ब्रह्मणोऽहःसंज्ञो भवति ।
15. एवंविधेन कल्पद्वयपरिमितेनाहोरात्रेण त्रिंशत्संख्येण माससैर्द्वाद-
शभिर्मासैर्वर्षं तानि शतं वर्षाणि सर्वस्यैव यो यो यदा यदा ब्रह्मा जायते
तदा तदा तस्य तस्यायुर्भवति ।... 22. ...निरालम्बे निरुपादानके सतत-
यायिनि निम्बे काले भगवति न तद्भूतं एधिष्याद्यन्यतममप्यस्ति... 23. ...
या वा वासवे वर्षति जनधारास्ता अपि लोके गणयितुं शक्यन्ते न व्यतीताः
पितामहा ब्रह्माणाः... 24. एकैकस्मिन्कल्पे ब्रह्मादिवसे चतुर्दश देव-
प्रधाना इन्द्रा मनुष्यप्रधाना मनवश्च विनश्यन्ति ॥

बहूनीन्द्रसहस्राणि दैत्येन्द्रनियुतानि च ।

विनष्टानीह कालेन मनुजेष्वथ का कथा ॥ २५ ॥

राजर्षयश्च बहवः सर्वे समुदिता गुणैः ।

देवा ब्रह्मर्षयश्चैव कालेन निधनं गताः ॥ २६ ॥

ये समर्था जगत्प्रसिद्धिस्तृष्टिसंहारकारणे ।

तेऽपि कालेन लीयन्ते कालो हि दुरतिक्रमः ॥ २७ ॥

आक्रम्य सर्वः कालेन परलोकं च नीयते ।

कर्मपाशवशो जन्तुस्तत्र का परिवेदना ॥ २८ ॥

जातस्य हि भ्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।

अर्थे दुष्परिहार्येऽस्मिन्नास्ति लोके सहायता ॥ २९ ॥

शोचन्तो नोपकुर्वन्ति मृतस्येह जना यतः ।

अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वशक्तितः ॥ ३० ॥

27. नीयन्ते V¹⁻⁴.

25. एकैकस्मिन्कल्पे चतुर्दश चतुर्दशेत्येवं कल्पानामानन्त्यत्वाद्बहूनीन्द्र-
सहस्राणीत्युक्तस्यैव प्रपञ्चः । तथा दैत्येन्द्राणां हिरण्यकशिपुहिरण्याक्षादीनां
नियुतानि जघ्नाणि स्वस्वाधिभूतेन कालेन नष्टानि । तत्रात्यन्तरायुषां
मनुजानां कथैव का... 27. न केवलमतीतकाल एव विनिष्टा नष्टाः
किंत्विदानीमप्यस्मिन्नगतिं वर्तमानेऽपि लोके तृष्टिसंहारणे उत्पत्तिविनाश-
विधाने ये समर्थाः सोमसूर्यादयो यद्वालेऽपि... 28. न केवलं मानुषेभ्यः
कालप्राभवमपि तु सर्वेऽपि जन्तुरवधिसमाप्तावाक्रम्य निष्पीड्य परलोकं पश्यन्
नीयन्ते ।... 29. ...अस्मिन्नर्थे प्रवृत्तिनिवृत्त्योः सहायता सहचरिता
नास्ति । यतोऽयमर्थो दुःखेनाप्यपहरणीयः प्रारब्धकर्मणां भोगैकतावश-
कत्वात् ॥ 30... आह्लादिक्रियाः श्रतयनुसारेण कार्याः ॥

सुकृतं दुष्कृतं चोभौ सहायौ यस्य गच्छतः ।
बान्धवैस्तस्य किं कार्यं शोचद्भिरथवा न वा ॥ ३१ ॥
बान्धवानामशौचे तु स्थितिं प्रेतो न विन्दति ।
अतस्त्वभ्येति तानेव पिण्डतोयप्रदायिनः ॥ ३२ ॥
अर्वाक्सपिण्डीकरणात्प्रेतो भवति यो मृतः ।
प्रेतलोकगतस्यान्नं सोदकुम्भं प्रयच्छत ॥ ३३ ॥
पितृलोकगतस्यान्नं आङ्गे भुङ्क्ते स्वधासमम् ।
पितृलोकगतस्यास्य तस्माच्छ्राद्धं प्रयच्छत ॥ ३४ ॥
देवत्वे यातनास्थाने तिर्यग्योनौ तथैव च ।
मानुष्ये च तथाप्नोति आङ्गं दत्तं स्वबान्धवैः ॥ ३५ ॥
प्रेतस्य आङ्गकर्तुश्च पुष्टिः आङ्गे कृते ध्रुवम् ।
तस्माच्छ्राद्धं सदा कार्यं शोकं त्यक्त्वा निरर्थकम् ॥ ३६ ॥
एतावदेव कर्तव्यं सदा प्रेतस्य बन्धुभिः ।
नोपकुर्यान्नरः शोचन्प्रेतस्यात्मन एव वा ॥ ३७ ॥

34. सधामयम् । C^{1,2}; समञ्चकम् v. 37. श्लोकात् C^{1,2}.

32. ...पिण्डतोयप्रदायिने नाम्भवानेव... 33. वक्ष्यमाणेषु सपिण्डी-
करणकालेषु यावत्सपिण्डीकरणं भवति तावन्मृतो जन्तुः प्रेतः क्षुत्तृणाजनि-
दुःखानुभववाग्भवति। 34. ...आजे पार्वणादौ पुत्रादिदत्तमन्नपानादि
सधया पिण्डभोग्येनामृतविशेषेण समं तुल्यं भुङ्क्ते।... 35. शोकेन आञ्जम्
अनुर्वन्... प्रतिभूतं कुर्यात्... इत्यावत्पूर्वाह्नं आञ्जादि...

दृष्ट्वा लोकमनाक्रन्दं म्रियमाणांश्च बान्धवान् ।
धर्ममेकं सहायार्थं वरयध्वं सदा नराः ॥ ३८ ॥
मृतोऽपि बान्धवः शक्तो नानुगन्तुं नरं मृतम् ।
जायावर्जं हि सर्वस्य याम्यः पन्था विरुध्यते ॥ ३९ ॥
धर्म एकोऽनुयात्येनं यत्र कचनगामिनम् ।
नन्वसारे नृलोकेऽस्मिन्धर्मं कुरुत माचिरम् ॥ ४० ॥
अथः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्निकम् ।
न हि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं वास्य न वाक्यतम् ॥ ४१ ॥
क्षेत्रापणगृहासक्तमन्यचगतमानसम् ।
वृकीवोरणमासाद्य मृत्युरादाय गच्छति ॥ ४२ ॥
न कालस्य प्रियः कश्चिद्द्वेष्यश्चास्य न विद्यते ।
आयुष्ये कर्मणि क्षीणे प्रसह्य हरते जनम् ॥ ४३ ॥
नाप्राप्तकालो म्रियते विद्वः शरशतैरपि ।
कुशाग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४४ ॥

38. आक्रन्दः पृथुरक्षकः मृतस्य लोके पञ्चाश्रियानुष्ठानेनोपकर्ता तद्विहितोऽयं लोको यतः प्रतिदिनं ज्ञियमाणा एव बान्धवा दृश्यन्ते अतस्त्वस्यासहायतां ज्ञात्वा इहामुत्र च सहायार्थं धर्ममेवैकं भो मराः सदा वरयध्वम् ॥ 39. सह मृतानामपि ...क सहाय्येप्रयोगः ... । जायायाः प्रत्येकशरीरत्वेन... व्याख्याही यथा व्यालं बलादुद्धरते बिजात् । तद्वदुद्धृत्य सा नारीत्याद्युपकारत्वश्रवणाच्च तां विनान्यस्य सर्वस्यापि यमलोकमार्गोऽनुमरणं विरुद्धमेव ।... 42...गृहे घेदं कृतमिदमकृतमित्यादि... अन्यत्र पुत्रदुहित्राद्युपनयनविवाहादौ गतमानसम्... 43... तस्य प्रियः प्राप्ते काले रक्षणीयो देव्यश्चाप्राप्ते काले मारणीयो वा नास्ति ।

नौषधानि न मन्त्राश्च न होमा न पुनर्जपाः ।
 चायन्ते मृत्युनेोपेतं जरया वापि मानवम् ॥ ४५ ॥
 आगामिनमनर्थं हि प्रविधानशतैरपि ।
 न निवारयितुं शक्तस्तत्र का परिवेदना ॥ ४६ ॥
 यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
 तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारं विन्दते ध्रुवम् ॥ ४७ ॥
 अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि चाप्यथ ।
 अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिवेदना ॥ ४८ ॥
 देहिनेोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
 तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ ४९ ॥
 मृक्तातीह यथा वस्त्रं त्यक्त्वा पूर्वघृतं नरः ।
 मृक्तात्येवं नवं देही देहं कर्मनिबन्धनम् ॥ ५० ॥
 नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
 न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ ५१ ॥
 अण्डेयोऽयमदाहोऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ।
 नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ५२ ॥

45—47 om. v.

46... उपायशतैः... 49... धीरो धीमान् ।... 52... नित्योऽवि-
 नाशी । सततगः सर्वकालवर्ती । स्थाणुः स्थिरस्वरूपो रूपान्तरापत्तिशून्यः ।
 अचक्षुः पूर्वदेशापदितागी । सनातनोऽनादिः ।...

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ।
 तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हथ ॥ ५३ ॥ २० ॥

अथाशौचव्यपगमे सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः
 स्वाचान्तस्त्वेवंविधान्ब्राह्मणान्यथाशक्त्युदङ्मुखान्गन्ध-
 माल्यवस्त्रालंकारादिभिः पूजितान्भोजयेत् । १ । एक-
 वन्मन्त्रानूहेदेकोद्दिष्टे । २ । उत्तिष्ठसंनिधावेकमेव त-
 न्नामगोचाभ्यां पिण्डं निर्वपेत् । ३ । भुक्तवत्सु ब्राह्मणेषु
 दक्षिण्याभिपूजितेषु प्रेतनामगोचाभ्यां दत्ताक्षय्योदक-
 शतुरङ्गुलपृथ्वीस्तावदन्तरास्तावदधःखाता वितस्थाय-
 तास्तिष्ठः कर्षूः कुर्यात् । ४ । कर्षूसमीपे चाग्निचयमुप-
 समाधाय परिस्तीर्य तत्रैकैकस्मिन्नाहुतिचयं जुहुयात्
 । ५ । सोमाय पितृमते स्वधा नमः । ६ । अग्नये कव्य-
 वाहनाय स्वधा नमः । ७ । यमायाङ्गिरसे स्वधा नमः ।

XXI, 1. आचान्त० C^{1.2}v. 2. ऊहेतै० C^{1.2}v.

XXI, 1... तत्राशौचान्तरदिनकर्तव्यमाह ।... सुस्नातो मन्त्रवत्कृत-
 खानः ।...तत्र संख्याविशेषविधानाय यथाशक्तीति ।... आदिशब्दाङ्गुलीपा-
 दियहजम् ।... 2. प्रकृतौ पार्वणे वज्रवचनान्ता मन्त्रान्ते विकृतावेकोद्दिष्टे
 एकवचनान्तत्वेनेत्याः । वचनभुपलक्षणं तेन प्रकृतेरप्युहः ।... 3. प्रेतैः देशेनैव
 न तत्पित्रादीनां तन्नामगोचाभ्यामेव दद्यात्ते इति मात्रेण निवर्तयेत् ।
 4... उत्तिष्ठतामित्यक्षयोदकं तेषु दत्त्वाभिरुच्यतामिति तान्विरुच्य...
 5. तेष्वग्निव्यैकैकस्मिन्नाहुतिचयमोदनस्य जुहुयात् । तत्र मन्त्रानाह ।

। ८ । स्थानचये च प्राग्वत्पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् । ९ ।
अन्नदधिष्ठितमधुमांसैः कर्षूचयं पूरयित्वैतत्त इति जपेत् ।
। १० । एवं मृताहे प्रतिमासं कुर्यात् । ११ । संवत्स-
रान्ते प्रेताय तत्पित्रे तत्पितामहाय तत्प्रपितामहाय च
ब्राह्मणान्देवपूर्वान्भोजयेत् । १२ । अचाग्रौकरणमावा-
हनं पाद्यं च कुर्यात् । १३ । संसृजतु त्वा पृथिवी
समानी व इति च प्रेतपाद्यपात्रे पितृपाद्यपात्रचये यो-
जयेत् । १४ । उच्छिष्टसंनिधौ पिण्डचतुष्टयं कुर्यात्
। १५ । ब्राह्मणांश्च स्वाचान्तान्दक्षिणांश्चानुव्रज्य वि-
सर्जयेत् । १६ । ततः प्रेतपिण्डं पाद्यपात्रोदकवत्पिण्डचये
निदध्यात् । १७ । कर्षूचयसंनिकर्षेऽप्येवमेव । १८ ।

10. पूरयित्वैतदिति C¹²v. 21. एवं च C¹²v.

9... प्राग्वत्पिण्डेषु प्रेतनामगोत्राभ्यामेकैकं पिण्डं दद्यात् ॥ 10... प्रत्येकं
कर्षूचयं पूरयित्वैतत्त तत ये च त्वामत्रान्वित्याश्रयायनाद्युक्तं मन्त्रं यथाशाखं
जपेत् । अत्र ततश्चन्द्रस्थाने प्रेतश्चन्द्रस्थोहः ।... 12... तत्र प्रेतादिभ्यस्तु-
र्भ्यस्तत्पितरो वैश्वदेविके च द्वावित्येवं षड्ब्राह्मणान्प्रेतस्यैकोद्दिष्टविधिना भो-
जयेत् ।... 13. अत्र सपिण्डीकरणान्तर्गत एकोद्दिष्टे... 14. पाद्यं च
पात्रं च पाद्यपात्रे प्रेतपाद्यपात्रे प्रेतपाद्यं प्रेतपाद्योदकं पात्रं प्रेतार्घ्यपात्रो-
दकं तदुभयं पितृपाद्योदकचये पित्रर्घ्यपात्रोदकचये च यथाक्रमं मन्त्राभ्यां
योजयेत् ।... 17. यथा प्रेतपाद्योदकं पितृपाद्योदकचये प्रेतार्घ्यपात्रोदकं
च पित्रर्घ्यपात्रोदकचये योजितं तथैव प्रेतपिण्डं चिन्ता विभज्य पित्रा-
दिपिण्डचये ताभ्यामेव मन्त्राभ्यां योजयेत् । तदुक्तं काठकण्ट्ये ।...

सपिण्डीकरणं मासिकार्थवद्द्वादशाहं श्राद्धं कृत्वा चयो-
दशेऽह्नि वा कुर्यात् । १९ । मन्त्रवर्जं हि श्रुद्राणां द्वाद-
शेऽह्नि । २० । संवत्सराभ्यन्तरे यद्यधिमासो भवेत्तदा
मासिकार्थे दिनमेकं वर्धयेत् । २१ ।
सपिण्डीकरणं स्त्रीणां कार्यमेवं तथा भवेत् ।
यावज्जीवं तथा कुर्याच्छ्राद्धं तु प्रतिवत्सरम् ॥ २२ ॥
अर्वाक्सपिण्डीकरणं यस्य संवत्सरान्कृतम् ।
तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्याद्धर्षं द्विजन्मने ॥ २३ ॥ २१ ॥

ब्राह्मणस्य सपिण्डानां जननमरणयोर्द्वादशाहमाशौ-
चम् । १ । द्वादशाहं राजन्यस्य । २ । पञ्चदशाहं वैश्य-
स्य । ३ । मासं शूद्रस्य । ४ । सपिण्डता च पुरुषे सप्तमे
विनिवर्तते । ५ । आशौचे होमदानप्रतिग्रहस्वाध्याया
निवर्तन्ते । ६ । नाशौचे कस्यचिदन्नमश्नीयात् । ७ । ब्रा-
ह्मणादीनामशौचे यः सकृदेवान्नमश्नाति तस्य तावद-

19. मासिकसपिण्डीकरणयोः कालान्तरमप्याह । मासिभवं मासिकं
तदर्थं प्रेताप्यायनादिः सोऽख्यस्मिन्निति मासिकार्थवत् ।... द्वादशाहे द्वाद-
शसहस्रं कृत्वा त्रयोदशेऽह्नि वा यथोक्तं वा सपिण्डीकरणं कुर्यात् ।...
द्वादशाह इत्याशौचान्तोपकल्पणम् ।... 22... यावज्जीवं प्रतिवत्सरं
मृताहे आहुमपि बन्धुमाहविधिना कुर्यात् ।... XXII, 6. होमो वैश्व-
देवः... 7. आशौचिनः सर्वस्यासर्वस्य वासपिण्डस्यान्नमन्यो नाश्नीयात् ।
सपिण्डस्य तु न दोषः ।

शौचं यावत्तेषाम् । ८ । आशौचापगमे प्रायश्चित्तं कुर्यात् । ९ । सर्वर्णस्थाशौचे द्विजो भुक्त्वा सवन्तीमासाद्य तन्निमग्नस्त्रिरघमर्षणं जघ्नोत्तीर्थं गायत्र्यष्टसहस्रं जपेत् । १० । क्षत्रियाशौचे ब्राह्मणस्त्वेतदेवोपोषितः कृत्वा शुध्यति । ११ । वैश्याशौचे राजन्यश्च । १२ । वैश्याशौचे ब्राह्मणस्त्रिराचोपोषितश्च । १३ । ब्राह्मणाशौचे राजन्यः क्षत्रियाशौचे वैश्यश्च सवन्तीमासाद्य गायत्रीशतपञ्चकं जपेत् । १४ । वैश्यश्च ब्राह्मणाशौचे गायत्र्यष्टशतं जपेत् । १५ । शूद्राशौचे द्विजो भुक्त्वा प्राजापत्यं चरेत् । १६ । शूद्रश्च द्विजाशौचे स्नानमाचरेत् । १७ । शूद्रः शूद्राशौचे स्नातः पञ्चगव्यं पिबेत् । १८ । पत्नीनां दासानामानुलोम्येन स्वामिनस्तुल्यमाशौचम् । १९ । मृते स्वामिन्यात्मीयम् । २० । हीनवर्णानामधिकवर्णेषु सपिण्डेषु तदाशौचव्यपगमे शुद्धिः । २१ । ब्राह्मणस्य क्षत्रिविद्विशूद्रेषु सपिण्डेषु षड्राचचिराचैकराचैः । २२ । क्षत्रि-

XXII, 16. C^{1,2} read प्राजापत्यव्रतं and make a sloka of the two Sûtras 15, 16. 21, 22. सपिण्डेषु om. C^{1,2}.

11... पूर्वेषुपेक्ष्य परेषुः पूर्वोक्तमेव कृत्वा शुध्यति । 15. वैश्यो विप्राशौचे सुक्ता नदीं गत्वाष्टोत्तरशतं गायत्रीजपेत् ॥ 20. स्वामि-मरणाग्न्यं पृथगवस्थितानां वा पत्न्यादीनां स्वजजातीयमेवाशौचम् । 21. हीनवर्णानां क्षत्रियादीनामधिकवर्णेषु ब्राह्मणादिषु सपिण्डेषु जातेषु मृतेषु वा यदुत्तमवर्णाशौचं तदपगम एव शुद्धिः ।

यस्य विद्विशूद्रयोः षड्राचचिराचाभ्याम् । २३ । वैश्यस्य शूद्रेषु षड्राचेण । २४ । मासतुल्यैरहोराचैर्गर्भसावे । २५ । जातमृते मृतजाते वा कुलस्य सद्यः शौचम् । २६ । अदन्तजाते बाले प्रेते सद्य एव । २७ । नास्याग्निसंस्कारो नोदकक्रिया । २८ । दन्तजाते त्वकृतचूडे त्वहोराचेण । २९ । कृतचूडे त्वसंस्कृते चिराचेण । ३० । ततः परं यथोक्तकालेन । ३१ । स्त्रीणां विवाहः संस्कारः । ३२ । संस्कृतासु स्त्रीषु नाशौचं पितृपक्षे । ३३ । तत्र-सवमरणे चेत्पितृगृहे स्यातां तदैकराचं चिराचं च । ३४ । जननाशौचमध्ये यद्यपरं जननाशौचं स्यात्तदा पूर्वाशौचव्यपगमे शुद्धिः । ३५ । रात्रिशेषे दिनद्वयेन । ३६ । प्रभाते दिनचयेण । ३७ । मरणाशौचमध्ये श्रा-तिमरणेष्वेवम् । ३८ । श्रुत्वा देशान्तरस्थो जननमरणे आशौचशेषेण शुध्येत् । ३९ । व्यतीतेऽशौचे संवत्सरान्त-

39. आशौचं om. C^{1,2}.

25. यावन्तो मासा गर्भस्य तत्समसंख्यैरहोराचैर्गर्भसावे मासा शुध्यति । ... 26. जात एव मृतो जातमृतो नाभिच्छेदात्पूर्वमेव मृत इति यावत् । मृत एव जातो मृतजातः । ... 31. तत उपनयनात्परं स्वसृकालेन दशाहदिना सर्वे वर्णाः शुद्धेयुः । ... 34. पित्रोस्त्रिराचं बन्धुनामेकराचं ज्ञेयम् । ... 37. प्रभातो रात्रेश्चरमो यामः । ... श्रातातपोऽपि । रात्रिशेषे द्वाहाच्छुद्धिर्यमशेषे द्वाहाच्छुचिरिति । 39. आशौचमध्ये इत्यनुवर्तते । ...

स्वेकरात्रेण । ४० । ततः परं स्नानेन । ४१ । आचार्ये
मातामहे च व्यतीते चिरात्रेण । ४२ ।
अनौरसेषु पुत्रेषु जातेषु च मृतेषु च ।
परपूर्वासु भार्यासु प्रसूतासु मृतासु च ॥ ४३ ॥

आचार्यपत्नीपुत्रोपाध्यायमातुलश्वशुरश्वशुर्यसहाध्या-
यिशिष्येष्टतीतेष्टेकरात्रेण । ४४ । स्वदेशराजनि च
। ४५ । असपिण्डे स्ववेश्मनि मृते च । ४६ । भृग्वन्ध-
नाशकाम्बुसंग्रामविद्युन्मृपहतानां नाशौचम् । ४७ । न
राज्ञां राजकर्मणि । ४८ । न व्रतिनां व्रते । ४९ । न
सन्निष्ठां सन्ने । ५० । न कारुणां कारुकर्मणि । ५१ । न
राजाज्ञाकारिणां तदिच्छया । ५२ । न देवप्रतिष्ठावि-
वाहयोः पूर्वसंभृतयोः । ५३ । न देशविभ्रमे । ५४ ।

43. परपूर्वासु नारीषु V⁴. 50—52 om. V¹⁻³; but 53 is
marked ५३. 51. स्वकर्मणि C¹⁻².

40. दशाष्टादावाशौचकालेऽतिक्रान्ते पुनर्वर्धमध्ये ज्ञातिमरणश्रवणे
देशान्तरस्थोऽहोरात्रेण शुभेत् ।... 45. यस्मिन्देशे स्वयमुच्यते स स्वदेश-
स्य राजनि प्रेते... 46. सपिण्डः पूर्वोक्तस्तद्विप्रोऽसपिण्डस्तस्मिन्स्ववेश्मनि
मृते एकरात्रेण शुद्धिः ॥ 47. भृगुर्गिरिकुटकः ।... 48. ...राज-
कर्मणि प्रजापत्यनोपयुक्तहोमदानव्यवहारदर्शनादौ नाशौचम् ।... 50...
यजमानानां... सन्ने मवामयनाग्निसत्तादौ नाशौचम् ।... 53. विष्णुवादि-
मूर्तिप्रतिष्ठापने ... पूर्वमाशौचात्संभारः प्रारम्भश्चेत् ।... 54. देशोपज्ञे
नाशौचं स्पर्शादौ तन्निमित्तशान्त्यादौ च ।...

आपद्यति च कष्टायाम् । ५५ । आत्मत्यागिनः पतिताश्च
नाशौचोदकभाजः । ५६ । पतितस्य दासी मृताहे प-
दापां घटमपवर्जयेत् । ५७ । उद्वन्धनमृतस्य यः पाशं
द्विन्द्यात्स तत्तच्छ्रेण शुध्यति । ५८ । आत्मत्यागिनां
संस्कर्ता च । ५९ । तदश्रुपातकारी च । ६० । सर्वस्यैव
प्रेतस्य बान्धवैः सहाश्रुपातं कृत्वा स्नानेन । ६१ । अकृ-
तेऽस्थिसंचये सचैलस्नानेन । ६२ । द्विजः शूद्रप्रेतानुग-
मनं कृत्वा सवन्तीमासाद्य तन्निमग्नस्त्रिरघमर्षणं जप्त्वा
क्षीर्यं गायत्र्यष्टसहस्रं जपेत् । ६३ । द्विजप्रेतस्याष्टशतम्
। ६४ । शूद्रः प्रेतानुगमनं कृत्वा स्नानमाचरेत् । ६५ ।
चिताधूमसेवने सर्वे वर्णाः स्नानमाचरेयुः । ६६ । मैथुने
दुःस्वप्ने रुधिरोपगतकण्ठे वमनविरेकयोश्च । ६७ ।
शमश्रुकर्मणि कृते च । ६८ । शवस्पृशं च स्पृष्ट्वा रज-
स्वलाचाण्डालयूपांश्च । ६९ । भक्ष्यवर्जं पञ्चनखशवं तदस्थि
सस्नेहं च । ७० । सर्वेष्टेतेषु स्नानेषु वस्त्रं नाग्रक्षालितं
विभृयात् । ७१ । रजस्वला चतुर्थेऽह्नि स्नानाच्छुध्यति ।

57. मृतेऽह्नि V¹⁻⁴ C^{1,2}v. 71. पूर्वं वस्त्रं C^{1,2}v.

55. कष्टापदुर्भिन्नरोगादित्यत्र प्रतियहदागादौ नाशौचम् ।...
57. पतितस्य मरणदिने दासी अपां घटं पदापवर्जयेत् । इदं त्वं विवेति ।...
63... अष्टाधिकं सहस्रं गायत्रीर्जपेत् ।... 64... पूर्ववदघ्नमर्षणं
जप्त्वाष्टाधिकं शतं गायत्रीर्जपेत् ।... 67... दुःस्वप्ने गर्धभाद्यारोहणे...
69. शववाहकं... चाण्डालं तत्समानधर्मे श्रपचादिकं च ।...

। ७२ । रजस्वला हीनवर्णां रजस्वलां स्पृष्ट्वा न तावद-
स्त्रीयाद्यावन्न शुद्धा । ७३ । सवर्णा मधिकवर्णां वा स्पृष्ट्वा
सद्यः स्नात्वा शुध्यति । ७४ । स्नुत्वा सुप्ता भुक्ता भोज-
नाध्ययनेषुः पीत्वा स्नात्वा निष्ठीव्य वासः परिधाय
रथ्यामात्रम्य मूषपुरीषे हत्वा पञ्चनखास्थस्नेहं स्पृष्ट्वा
चाचामेत् । ७५ । चाण्डालान्स्नेच्छसंभाषणे च । ७६ ।
नाभेरधस्तात्प्रबाहुषु च कायिकैर्मलैः सुराभिर्मद्यैश्चोप-
हतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य शुध्येत् । ७७ । अन्यत्रोप-
हतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य स्नानेन । ७८ । वक्रोप-
हतस्तूपोष्य स्नात्वा पञ्चगव्येन । ७९ । दशनच्छदोप-
हतश्च । ८० ।

वसा शुक्रमसृङ्गज्जा मूत्रं विट्कर्णविगलखाः ।
क्षेष्माश्रु दूषिका स्वेदो द्वादशैते नृणां मलाः ॥ ८१ ॥
गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया चिविधा सुरा ।
यथैवैका तथा सर्वा न पातव्या द्विजातिभिः ॥ ८२ ॥

74. सद्यः om. C^{1,2}v Ap. स्नात्वास्त्रीयात् V¹⁻³ C^{1,2}. 75. सुप्ता
om. C^{1,2}. भोजनाध्ययने C^{1,2}; भोजनेयः v. 77. सुराभिर्वोपहतो
C^{1,2}v. 79. is repeated in V^{1,2,3}.

78. उक्ताङ्गोऽन्यत्र नाभेरधर्म... 81...मज्जा शिरोमध्ये पिण्ड-
त(०तः) केहः (Kullūka) |... 82...माध्वी मधुविकारा... यथाह
हारीतः... माध्वीकं मधुकं माध्वं मधुना संयुतास्त्रयः |...

माधुकमैक्षवं टाङ्गं कौलं खार्जूरपानसे ।
मृद्विकारसमाध्वीके मैरेयं नारिकेलजम् ॥ ८३ ॥
अमेध्यानि दशैतानि मद्यानि ब्राह्मणस्य च ।
राजन्यश्चैव वैश्यश्च स्पृष्ट्वैतानि न दुष्यतः ॥ ८४ ॥
गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरन् ।
प्रेताहारैः समं तत्र दशरात्रेण शुध्यति ॥ ८५ ॥
आचार्यं स्वमुपाध्यायं पितरं मातरं गुरुम् ।
निर्हृत्य तु व्रती प्रेतान्न व्रतेन वियुज्यते ॥ ८६ ॥
आदिष्टो नोदकं कुर्यादा व्रतस्य समापनात् ।
समाप्ते तूदकं कृत्वा चिरात्रेणैव शुध्यति ॥ ८७ ॥
ज्ञानं तपोऽग्निराहारो मृन्मनो वार्युपाञ्जनम् ।
वायुः कर्मार्ककालौ च शुद्धिकर्तृणि देहिनाम् ॥ ८८ ॥
सर्वेषामेव शौचानामन्नशौचं परं स्मृतम् ।
योऽन्ने शुचिः स हि शुचिर्न मृदारिशुचिः शुचिः ॥ ८९ ॥

87. चिरात्रेण विसुध्यति C^{1,2}v. See M. v, 88.

83. माधुकं मधुकयुष्मोद्भवम् |... टाङ्गः कपित्थविशेषः... माध्वीकं मधुद्वयं
माध्वीव्यतिरिक्तम् । मैरेयं घातपुष्पजं गुडधान्याम्बुसहितमिति शब्दार्थे
वाचस्पतिः |... 84...स्पर्शः पानोपलक्षणः |... 85... प्रेताहारैः प्रेतस-
पिण्डैः... 86... व्रती ब्रह्मचारी व्रतेन ब्रह्मचर्येण न वियुज्यते न अश्रयति ।
87... आदिष्टो ब्रह्मचारी प्रकान्तप्रायश्चित्त इत्यन्ये |... 88. ज्ञानमाध्या-
त्मिकं बुद्धेः शुद्धिहेतुः |... आहारः पञ्चगव्यादीनाम् |... कर्म संध्यादि कहे-
रात्रकृतपापस्य |... 89... योऽन्ने शुचिः शुच्यत्वाद् स शुचिः |... अर्थशौच-
मिति पाठे (See M. v, 106) ऽप्याहारशुद्ध्यर्थमेवार्थशौचावेत्येति |...

क्षान्त्या शुध्यन्ति विद्वांसो दानेनाकार्यकारिणः ।
 प्रच्छन्नपापा जप्येन तपसा वेदवित्तमाः ॥ ६० ॥
 मृत्तोयैः शोध्यते शोध्यं नदी वेगेन शुध्यति ।
 रजसा स्त्री मनेदुष्टा संन्यासेन द्विजेत्तमाः ॥ ६१ ॥
 अद्भिर्गात्राणि शुध्यन्ति मनः सत्येन शुध्यति ।
 विद्यातपोभ्यां भूतात्मा बुद्धिर्ज्ञानेन शुध्यति ॥ ६२ ॥
 एष शौचस्य ते प्रोक्तः शरीरस्य विनिर्णयः ।
 नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः शृणु विनिर्णयम् ॥ ६३ ॥ २२ ॥

शरीरैर्मलैः सुराभिर्मद्यैर्वा यदुपहतं तदत्यन्तोप-
 हतम् । १ । अत्यन्तोपहतं सर्वं लोहभाण्डमग्नौ प्रक्षिप्तं
 शुध्येत् । २ । मणिमयमश्ममयमजं च सप्तरात्रं मही-
 निहनेन । ३ । शृङ्गदन्तास्थिमयं तक्षणेन । ४ । दारवं

XXIII, 4. *दंष्ट्रा० C¹²v.

90. अकार्यं निषिद्धं तत्कारिणः ।... 91. शोध्यममेध्यादिलिप्तमङ्गम् ।
 ...द्विजेत्तमा ब्राह्मणाः ।... 92. गात्राणि शरीराणि लिप्तान्यद्भिः खानेः
 शुध्यन्ति । मनः सदसत्संकल्पात्मकमसत्संकल्पादशुद्धं सत्येन सत्संकल्पेन
 शुध्यति ।... विद्यातपोभ्यां ... शुद्धिः शरीराभिमानजन्यदुरितनिवृत्तिः ।
 बुद्धिः संशयविपर्ययात्मका ज्ञानेन प्रमादरूपेण... XXIII, 2. लो-
 हानि सुवर्णरजतताम्रायस्त्रपुरङ्गसोसकानि सप्तविधा धातवः सर्वशब्दा-
 त्तद्विकाराः पित्तलादयश्च तन्मयं भाण्डम्... 3... अजं शृङ्गशुक्लादि...
 4. शृङ्गं खड्गादीनां दन्तो मृगादीनामस्थि कूर्मादीनाम्...

मृन्मयं च जह्यात् । ५ । अत्यन्तोपहतस्य वस्त्रस्य य-
 त्प्रक्षालितं सद्विरज्यते तच्छिन्द्यात् । ६ । सौवर्णराजता-
 जमणिमयानां निर्लेपानामद्भिः शुद्धिः । ७ । अश्मम-
 यानां चमसानां ग्रहाणां च । ८ । चरुसुक्लुवाणामु-
 ष्णेनाभसा । ९ । यज्ञकर्मणि यज्ञपात्राणां पाणिना
 संमार्जनेन । १० । स्फाश्वर्पशकटमुसलोलूखलानां प्रो-
 क्षणेन । ११ । शयनयानासनानां च । १२ । बहूनां
 च । १३ । धान्याजिनरज्जुतान्तववैदलसूत्रकार्पासवास-
 सां च । १४ । शाकमूलफलपुष्पाणां च । १५ । तृण-
 काष्ठशुष्कपलाशानां च । १६ । एतेषां प्रक्षालनेन । १७ ।
 अल्पानां च । १८ । ऊषैः कौशेयाविकयोः । १९ । अरि-
 ष्टकैः कुतपानाम् । २० । श्रीफलैरंशुपट्टानाम् । २१ । गौर-

6. सद om. C¹²v.

7. अल्पोपघातशुद्धिमाह ।... निर्लेपानामुच्छिष्टादिमात्रस्पर्शे... 8...
 तेषां निर्लेपानामद्भिरेव शुद्धिः ।... 9. एतेषां चर्वादिलेपरहितानाम्...
 10... कुशर्दशापवित्रेण च... संमार्जनेन ।... 12. स्पर्शशुद्धिमाह ।...
 एषां चाण्डालादिस्पर्शेऽपि प्रोक्षणेनैव शुद्धिः ॥ 14... वैदलं वेणुविदलकृतं
 यजनादि ।... वासे नवमचिरयन्त्रनिर्भूतं क्षालनासहं कौसुम्भादिरक्तं
 च ।... एतेषां बहूनामपि चाण्डालादिस्पर्शे प्रोक्षणेन शुद्धिः ।... 16...
 शुष्कं गोमयपिण्डः । पलाशं पर्यं मधुकपलाशादेः । एतेषां चाण्डालादिस्पर्शे
 ऽपि... 17. एतेषां शयनादीनां पलाशान्तानां विष्ठादिलिप्तानां प्रक्षालनेन लेपा-
 पनोदकेन द्रव्याविनाशेन च क्षालनेन शुद्धिः ।... 18. येषां धान्यवासः प्रभृ-
 तीनां बहूनां स्पर्शे प्रोक्षणमुक्तं तेषामेवाल्पानां तत्रैव क्षालनेन शुद्धिः । नेदं
 लेपशुद्धौ पूर्वसूत्रेणैव विधानात् ।... 21. अंशुपट्टाः वल्कलतन्तुनिर्मिताः...

सर्षपैः क्षौमाणाम् । २२ । शृङ्गास्थिदन्तमयानां च । २३ ।
पद्माक्षैर्मृगलोमिकानाम् । २४ । ताम्ररीतिचपुसीसम-
यानामम्बोदकेन । २५ । भस्मना कांस्यलोहयोः । २६ ।
तक्षणेन दारवाणाम् । २७ । गोबालैः फलसंभवानाम् ।
। २८ । प्रोक्षणेन संहतानाम् । २९ । उत्पवनेन द्रवा-
णाम् । ३० । गुडादीनामिक्षुविकाराणां प्रभूतानां गृह-
निहितानां वार्यभिदानेन । ३१ । सर्वलवणानां च । ३२ ।
पुनःपाकेन मृन्मयानाम् । ३३ । द्रव्यवत्कृतशैचानां
देवतार्चानां भूयःप्रतिष्ठापनेन । ३४ । असिद्धस्यान्नस्य
यन्माचमुपहतं तन्माचं परित्यज्य शेषस्य कण्डनप्रक्षा-
लने कुर्यात् । ३५ । द्रोणाभ्यधिकं सिद्धमन्नमुपहतं न
दुष्यति । ३६ । तस्योपहतमाचमपास्य गायत्र्याभिम-

35. यावन्माचम् C^{1,2}. 36. द्रोणभ्यधिकं V^{1,2}; द्रोणाद्यधिकं C^{1,2}.

24. मृगलोमिकानि मृगलोमोद्भवानि राक्षसादीनि ।... 28. फलानि
गारिकेलाजानुविच्चादीनि तत्संभवानां पात्राणां गोबालैर्गोपुच्छकैश्चैर्घर्षणेन
शुद्धिः ।... 31. कोटाद्युपहतौ शुद्धिमाह । ...द्रवाणां घृततैलदुग्धा-
दीनाम् ।... 31... प्रभूतानां द्रोणाधिकानाम् ...वारिदानं प्रोक्षणं
तत्पूर्वकमभिदानं पर्यभिकारणम् ।... 32. सर्वेषां ग्राम्भलसामुद्रसैन्धवसौव-
र्चणादीनां जवणानां कोटाद्युपहतौ... 33. पुनर्लेपशुद्धिमाह ।... 34.
देवतार्चा देवप्रतिमास्तसाममेधादिलेपे यद्व्यं तत्प्रकृतित्तत्तच्छुद्धिविहितै-
र्द्रव्यैस्तत्तद्गीत्या हतशुद्धीनां पुनःप्राणप्रतिष्ठया शुद्धिः पूज्यत्वम् । ...सुवर्णा-
दिधातुप्रकृतिकायाः सुवर्णवदेव शुद्धिः ।... 36... अकाकाद्युपहतमन्नं न
दुष्यति न त्वज्यते ।...द्रोणवचनाद्गुणस्य त्यागः ।...

न्वितं सुवर्णाभः प्रक्षिपेत् । वस्तस्य प्रदर्शयेदमेध । ३७ ।
पक्षिजग्धं गवा घ्रातमवधूतमवक्षुतम् ।
दूषितं केशकीटैश्च मृत्रक्षेपेण शुध्यति ॥ ३८ ॥
यावन्नापैत्यमेध्याक्ताङ्गन्यो लेपश्च तत्कृतः ।
तावन्मृदारि देयं स्यात्सर्वासु द्रव्यशुद्धिषु ॥ ३९ ॥
अज्राश्वं मुखतो मेध्यं न गौर्न नरजा मलाः ।
पन्थानश्च विशुध्यन्ति सोमसूर्यांशुमारुतैः ॥ ४० ॥
रथ्याकर्दमतोयानि स्पृष्टान्यन्त्यश्ववायसैः ।
मारुतेनैव शुध्यन्ति पक्षेष्टकचितानि च ॥ ४१ ॥
प्राणिनामथ सर्वेषां मृद्भिरङ्गिश्च कारयेत् ।
अत्यन्तोपहतानां च शैचं नित्यमतन्द्रितः ॥ ४२ ॥
भूमिष्ठमुदकं पुण्यं वैतृष्णं यत्र गोर्भवेत् ।
अव्याप्तं चेदमेधेन तद्वदेव शिलागतम् ॥ ४३ ॥
मृतपञ्चनखात्कूपादत्यन्तोपहतात्तथा ।
अपः समुद्धरेत्सर्वाः शेषं वस्त्रेण शोधयेत् ॥ ४४ ॥

37. वस्तस्य च प्रदर्शयेदमेधः । C^{1,2}. 38. मृदः क्षेपेण C^{1,2}v. 44.
om. C^{1,2}v.

37... हेमाभः प्रक्षिपेत्... अजोऽश्वोपलक्षणम् (See ४०) ।... 38.
पक्षिजः स्पृष्टाः... भक्ष्याश्च... केशैर्मानुषैः... 42... प्राणिनां मनुष्या-
णाम्... कारयेदुपदिशेदार्चः ॥ 43. अमेधेन केशादिना .. अव्याप्त-
मत्यन्तसंपर्करहितम्... यत्र गोरेकस्या वैतृष्णं भवेदवशिष्टेषु तत् ।...
शिलागतं यवतादिशिरोभवम् ।... 44. मृताः शोण्याः पञ्चनखा मनुष्या-
दयोऽभक्ष्या यस्मिन् ।...शेषमेषां वस्त्रेण शोधयेदपनयेत् ।...

वह्निप्रज्वालनं कुर्यात्कूपे पक्वेष्टकाचिते ।
 पञ्जगव्यं न्यसेत्पश्चान्नवतोयसमुद्भवे ॥ ४५ ॥
 जलाशयेष्वथाल्पेषु स्थावरेषु वसुंधरे ।
 कूपवत्कथिता शुद्धिर्महत्सु च न दूषणम् ॥ ४६ ॥
 चीणि देवाः पवित्राणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।
 अदृष्टमद्भिर्निर्णिक्तं यच्च वाचा प्रशस्यते ॥ ४७ ॥
 नित्यं शुद्धः कारुहस्तः पण्यं यच्च प्रसारितम् ।
 ब्राह्मणान्तरितं भैक्षमाकराः सर्व एव च ॥ ४८ ॥
 नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुनिः फलपातने ।
 प्रसवे च शुचिर्वत्सः श्वा मृगग्रहणे शुचिः ॥ ४९ ॥
 श्वभिर्हतस्य यन्मांसं शुचि तत्परिकीर्तितम् ।
 क्रव्याद्विश्वं हतस्थान्यैश्चण्डालाद्यैश्च दस्युभिः ॥ ५० ॥

45... इष्टका पाषाणोपलक्षणम् । शरादिबहुनिरासाय ।... 46...
 अल्पेष्वाथान्येषु स्थावरेषु वाप्यादिषु जलाशयेषु... । स्थावरग्रहणादलिङ्गरा-
 दिनिवृत्तिः । महत्त्वाद् न दूषणमिति दोषाभावः । तत्तीर्थपरिहारेण ।...
 47...मनस्तुष्ट्यभावे शुद्धमेतदस्त्विति ब्राह्मणानां वाचा सुव्यति ।... 48.
 कारुण्यं सूपकारादीनाम्... । यथापण्ये प्रसारितं विक्रयं पण्यं तदनेकक्रीटक-
 कलितमपि शुचि ।... ब्राह्मणेन दापितं क्षत्रियादिभैक्षमपि... शुचि शूत्रान्नं
 विना ।...गुह्यवशाद्युत्पत्तिस्थानानि... सुराकरातिरिक्तानि ।... 49.
 स्त्रीणां स्त्रीयानामास्यं सर्वाङ्गोपलक्षणं पुम्बनालिङ्गनादौ शुचि । काकादि-
 पक्षिणां चक्षुषघातपतितं फलं शुचि (Kullūka) ।... वत्सो वत्सतरी
 वाको वा ।... 50... क्रव्याद्विश्वं हतस्थान्यैश्चण्डालाद्यैः । चण्डालः
 अपचः क्षता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधायोगवच्चैव समैते त्वन्यजाः
 स्मृताः ॥ इत्युक्तैर्दस्युभिर्वाद्यैश्च हतस्य मांसं घातस्थानातिरिक्तं शुचीति ॥

ऊर्ध्वं नाभेर्यानि खानि तानि मेध्यानि निर्दिशेत् ।
 यान्यधस्तान्यमेध्यानि देहाच्चैव मलाञ्च्यताः ॥ ५१ ॥
 मक्षिका विप्रुषश्चाया गौर्गजाश्चमरीचयः ।
 रजो भूर्वायुरग्निश्च मार्जारश्च सदा शुचिः ॥ ५२ ॥
 नोच्छिष्टं कुर्वते मुख्या विप्रुषोऽङ्गे पतन्ति याः ।
 न श्मश्रूणि गतान्यास्यं न दन्तान्तरवेष्टितम् ॥ ५३ ॥
 स्पृशन्ति विन्दवः पादौ य आचामयतः परान् ।
 भैमिकैस्ते समा ज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ५४ ॥
 उच्छिष्टेन तु संस्पृष्टो द्रव्यहस्तः कथंचन ।
 अनिधायैव तद्द्रव्यमाचान्तः शुचितामियात् ॥ ५५ ॥
 मार्जनोपाञ्जनैर्वैश्वं प्रोक्षणेन च पुस्तकम् ।
 संमार्जनेनाञ्जनेन सेकेनोक्षेणेन च ॥ ५६ ॥
 दाहेन च भुवः शुद्धिर्वासेनाप्यथवा गवाम् ।
 गावः पवित्रं मङ्गल्यं गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५७ ॥
 गावो वितन्वते यज्ञं गावः सर्वाधसूदनाः ।
 गोमूत्रं गोमयं सर्पिः क्षीरं दधि च रोचना ॥ ५८ ॥

53. न यान्ति याः V¹⁻⁴ C^{1,2}; न यन्ति याः v. See M. v, 141.

55. ऊर्ध्वमधो वा उच्छिष्टेन कथंचन प्रमादेन संस्पृष्टः ।... इत्युक्तः
 स्नानाङ्गपरः... 56... पुस्तकं ताडोपलक्षणं रश्म्यादिनिर्मितम् । 57...गवा
 मेकराचं वासोऽवस्थानम् । अथवेति आगयद्भवम् ।... 58. गावो यज्ञं
 ज्योतिष्टोमादि इविःसंपादनेन संपादयन्ति ।

षडङ्गमेतत्परमं मङ्गल्यं सर्वदा गवाम् ।
 शृङ्गोदकं गवां पुण्यं सर्वाघविनिषूदनम् ॥ ५६ ॥
 गवां कण्डूयनं चैव सर्वकल्मषनाशनम् ।
 गवां ग्रासप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते ॥ ६० ॥
 गवां हि तीर्थे वसतीह गङ्गा
 पुष्टिस्तथासां रजसि प्रवृत्ता ।
 लक्ष्मीः करीषे प्रणतौ च धर्म-
 स्तासां प्रणामं सततं च कुर्यात् ॥ ६१ ॥ २३ ॥

अथ ब्राह्मणस्य वर्णानुक्रमेण चतस्रो भार्या भवन्ति
 । १ । तिस्रः क्षत्रियस्य । २ । द्वे वैश्यस्य । ३ । एका
 शूद्रस्य । ४ । तासां सवर्णावेदने पाणिग्राह्यः । ५ । अस-
 वर्णावेदने शरः क्षत्रियकन्यया । ६ । प्रतोदो वैश्य-
 कन्यया । ७ । वसनदशान्तः शूद्रकन्यया । ८ । न
 सगोचां न समानार्थप्रवरां भार्यां विन्देत् । ९ । मातृ-

61. तथा सा C^{1,2}; तथा v. प्रवृद्धा V⁴ C^{1,2}v. XXIV, 9.
 विन्देत् V¹⁻³; विन्देत् C^{1,2}v.

59... गोशृङ्गोदकेन स्नानं मार्जनं च पुण्यं पुण्यजननम् ।... 61. तीर्थे
 गोमूत्रे... रजसि स्नानं कृते... XXIV, 9. गोचमगस्याहमसमर्थपथं
 तत्समानमेकवंशप्रवर्तकं स्वस्य यस्याश्च सा सगोत्रा ।... न समानार्थेति
 भृगोरङ्गिरसश्च यदङ्गिरसमपथं जमदग्निगौतमभरद्वाजश्चतिरिक्तमार्गवेण-
 सुदूरादि तदार्थं समानमार्गमुक्तासीत्या यस्याः सा समानार्था । न त्वेवं
 गोचार्थभेदेऽपि प्रवरैको विवाहः स्यादित्यत आह ।... प्रवरान्ततदङ्गेषु
 मन्त्रकृतो मन्त्रद्वयो वा ऋषयः ।... 10... पृथग्यं निषेधः ।...

तस्त्वा पञ्चमात्पुरुषात्पितृतश्चासप्तमात् । १० । नाकु-
 लीनाम् । ११ । न च व्याधिताम् । १२ । नाधिका-
 ङ्गीम् । १३ । न हीनाङ्गीम् । १४ । नातिकपिलाम्
 । १५ । न वाचाटाम् । १६ । अथाष्टौ विवाहा भवन्ति
 । १७ । ब्राह्मो दैव आर्षः प्राजापत्यो गान्धर्व आसुरो
 राक्षसः पैशाचश्चेति । १८ । आहूय गुणवते कन्या-
 दानं ब्राह्मः । १९ । यज्ञस्य ऋत्विजे दैवः । २० । गो-
 मिथुनग्रहणेनार्षः । २१ । प्रार्थितप्रदानेन प्राजापत्यः
 । २२ । द्वयोः सकामयोर्मातापितृरहितो योगो गा-
 न्धर्वः । २३ । क्रयेणासुरः । २४ । युद्धहरणेन राक्षसः । २५ ।
 सुप्तप्रमत्ताभिगमनात्यैशाचः । २६ । एतेषाद्याश्चत्वारो
 धर्म्याः । २७ । गान्धर्वोऽपि राजन्यानाम् । २८ । ब्रा-
 ह्मीपुत्रः पुरुषानेकविंशतिं पुनीते । २९ । दैवीपुत्रश्चतु-
 र्दशः । ३० । आर्षीपुत्रश्च सप्त । ३१ । प्राजापत्यश्चतुरः । ३२ ।

32. प्राजापत्यपुत्रः v.

11. कर्षकराजसेवकादीनां कुलमकुलम्... 13. अधिकमङ्गमङ्गुल्या-
 दिनां यस्यास्तां न । 23. द्वयोः कन्यावरयोः सकामयोरन्योन्यानुरक्तयो-
 र्मातापितृभ्यां रहितोऽनुज्ञातो योगः... 26... प्रमत्ता मदातिशयेन
 मद्यचेतना तस्या अभिगमनं मैथुनं तस्मात्पैशाचः । सु० इति मनुस्मृत्यात्
 (III, 34) असंविज्ञातोपसंगमनात्यैशाच इति गौतमस्मृत्या च (IV,
 13) ।... 29. ब्राह्मीपुत्रो दशावरान्दश परान्दातारं चैकविंशं
 पुनीति वक्ष्यमाणलोकहरान्करोति ।... 32. प्राजापत्येभ्यः प्राजापत्यः...

ब्राह्मेण विवाहेन कन्यां ददद्ब्रह्मलोकं गमयति । ३३ ।
 दैवेन स्वर्गम् । ३४ । आर्षेण वैष्णवम् । ३५ । प्राजा-
 पत्येन देवलोकम् । ३६ । गान्धर्वेण गन्धर्वलोकं गच्छ-
 ति । ३७ । पिता पितामहो भ्राता सकुल्यो माता-
 महो माता चेति कन्याप्रदाः । ३८ । पूर्वाभावे
 प्रकृतिस्थः परः पर इति । ३९ ।

चतुचयमुमास्यैव कन्या कुर्यात्स्वयं वरम् ।
 चतुचये व्यतीते तु प्रभवत्यात्मनः सदा ॥ ४० ॥
 पितृवेश्मनि या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता ।
 सा कन्या वृषली ज्ञेया हरंस्तां न विदुष्यति ॥ ४१ ॥ २४ ॥

अथ स्त्रीणां धर्माः । १ । भर्तुः समानव्रतचारित्वम् ।
 २ । श्वश्रूश्चशुरगुरुदेवतातिथिपूजनम् । ३ । सुसंस्कृ-

33—37 om. v. 35 om. C^{1,2}. 39. परः परः । C^{1,2}.
 41. विदुष्यति all. XXV, 3. *देवपादवन्दनादिनातिथि* V¹⁻³.
 पादवन्दनादिना from the C.

33... ब्राह्मलोकं गमयति स्वयं च गच्छति... 37. गान्धर्वेण कन्यां
 ददद्ब्रह्मलोकं स्वयमेव गच्छति ।... 41... सा वृषली तद्वर्तुः पातकं
 राजदण्डो वा नास्ति ।... XXV, 2. भर्तुर्व्रतेन भर्तृसंकल्पेन समान-
 व्रतचारिणी समानसंकल्पा भवेत् । भर्तृसंकल्पानुसरणशीला स्यादित्यर्थः ।...
 3... गुह्येष्टादिः ।... तेषां पूजां पादवन्दनादिना कुर्यात् ।...

तोपस्करता । ४ । अमुक्तहस्तता । ५ । सुगुप्तभाण्डता ।
 ६ । मूलक्रियास्वनभिरतिः । ७ । मङ्गलाचारतत्पर-
 ता । ८ । भर्तरि प्रवसितेऽप्रतिकर्मक्रिया । ९ । परगृहे-
 ष्वनभिगमनम् । १० । द्वारदेशगवाक्षेष्टनवस्थानम् । ११ ।
 सर्वकर्मस्वस्वतन्त्रता । १२ । बाल्ययौवनवार्धक्येष्वपि
 पितृभर्तृपुत्राधीनता । १३ । मृते भर्तरि ब्रह्मचर्यं तद-
 न्वारोहणं वा । १४ ।

नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषितम् ।
 पतिं शुश्रूषते यत्तु तेन स्वर्गे महीयते ॥ १५ ॥
 पत्यौ जीवति या योषिदुपवासव्रतं चरेत् ।
 आयुः सा हरते भर्तुर्नरकं चैव गच्छति ॥ १६ ॥
 मृते भर्तरि साध्वी स्त्री ब्रह्मचर्ये व्यवस्थिता ।
 स्वर्गं गच्छत्यपुत्रापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ १७ ॥ २५ ॥

सवर्णासु बहुभार्यासु विद्यमानासु ज्येष्ठया सह धर्म-

15. उपोषणम् C^{1,2}v. See M. v, 155.

4... उपस्कराः श्रृषादयः ।... 6... भाण्डानि गृहेपकरणानि सुसं-
 कोलखलादीनि ।... 7. मूलक्रिया वशीकरणादिकर्मणाणि ।... 9. प्रति-
 कर्मलंकरणं क्रिया प्रीडादिश्च ।... 10. भर्तरि प्रवसिते परेषां पितृ-
 श्वशुरभ्रातृमातुलादित्यतिरिक्तानां गृहेष्वनभिरुत्थागमनाभावः ।... 11.
 द्वारदेशो द्वारध्वजः ।... 16. या... स्वातन्त्र्येणोपवासञ्च व्रतं च तयोः
 समाहारसं कुर्यात् ।... 17... यथा ते नैष्ठिकब्रह्मचारिणः ।...

कार्यं कुर्यात् । १ । मिश्रासु च कनिष्ठयापि समान-
वर्णया । २ । समानवर्णया अभावे त्वनन्तरयैवापदि
च । ३ । न त्वेव द्विजः शूद्रया । ४ ।

द्विजस्य भार्या शूद्रा तु धर्मार्थं न भवेत्कचित् ।
रत्यर्थमेव सा तस्य रागान्धस्य प्रकीर्तिता ॥ ५ ॥

हीनजातिस्त्रियं मोहादुद्धहन्तो द्विजातयः ।

कुलान्येव नयन्त्याशु ससंतानानि शूद्रताम् ॥ ६ ॥

दैवपिव्यातियेयानि तत्प्रधानानि यस्य तु ।

नाश्रन्ति पितृदेवास्तु न च स्वर्गं स गच्छति ॥ ७ ॥ २६ ॥

गर्भस्य स्पष्टताज्ञाने निषेककर्म । १ । स्पन्दनान्पुरा
पुंसवनम् । २ । षष्ठेऽष्टमे सीमन्तोन्नयनम् । ३ । जाते
च दारके जातकर्म । ४ । आशौचव्यपगमे नामधेयम् ।

XXVI, 3. समानवर्णाभावे C¹². च om. V¹⁻⁴v. See the C.
7. नादन्ति C¹²v. See M. III, 18. XXVII, 3. ऽष्टमे वा C¹².
वा from the C. V¹⁻³ place 5—12 between 20 and 21.

XXVI, 3. सवर्णाभावे आपदि च सवर्णाप्रतीक्षणे प्रधानबाधप्रसङ्गे
ज्ञानान्तरैव विप्रस्य क्षत्रियैव क्षत्रियस्य वैश्वैव नैकान्तरा ह्यन्तरा च ।
4. विप्रस्यैकान्तराभ्यनुज्ञायायाह ।... 7... पितृदेवा बह्वचनानादित्य-
यश्च... XXVII, 1. गर्भो ऋतुः ।...तस्य स्पष्टतां प्रादुर्भावं ज्ञात्वा ।
निषेको गर्भदानाख्यं कर्म कार्यम् ।... इदं च क्षेत्रसंस्कारत्वात्प्रकार्यम् ।
अथ ऋतुमत्याः प्राजापत्यमृतौ प्रथम इति परिशिष्टात् ।... 3... षष्ठे
ऽष्टमे वा मासि... यथाकुलधर्मं विवक्ष्यः ।...

। ५ । माङ्गल्यं ब्राह्मणस्य । ६ । बलवत्क्षत्रियस्य । ७ ।
धनोपेतं वैश्यस्य । ८ । जुगुप्सितं शूद्रस्य । ९ । चतुर्थे
मास्यादित्यदर्शनम् । १० । षष्ठेऽन्नप्राशनम् । ११ ।
तृतीयेऽब्दे चूडाकरणम् । १२ । एता एव क्रियाः
स्त्रीणाममन्त्रकाः । १३ । तासां समन्त्रको विवाहः । १४ ।
गर्भाष्टमेऽब्दे ब्राह्मणस्योपनयनम् । १५ । गर्भैकादशे
राशः । १६ । गर्भद्वादशे विशः । १७ । तेषां मुञ्जज्या-
बल्वजमयो मौञ्जरः । १८ । कार्पासशणविकान्युपवी-
तानि वासांसि च । १९ । मार्गवैयाघ्रवास्तानि चर्मणि
। २० । पालाशखादिरौडुम्बरा दण्डाः । २१ । केशान्त-
ललाटनासादेशतुल्याः । २२ । सर्व एव वा । २३ ।
अकुटिलाः सत्वचश्च । २४ । भवदाद्यं भवन्मध्यं भवदन्तं
च भैक्षचरणम् । २५ ।

आ षोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते ।

आ द्वाविंशत्क्षत्रवन्धोराचतुर्विंशतेर्विशः ॥ २६ ॥

अत ऊर्ध्वं चयोऽप्येते यथाकालमसंस्कृताः ।

24 om. C¹². 25. तदन्तं च V⁴.

10... जन्मतश्चतुर्थे मासि... 13... एता एव जातकर्मादिकाः
क्रियाः स्त्रीणां कन्यज्ञानाम्... 15... गर्भाष्टमं जन्माष्टमोपलक्षणम् ।...
23. सर्वेषां सर्व एव वा दण्डा भवन्ति ।... 25. आदिमध्यावसानेषु
भवच्छब्दे भैक्षचरणे क्रमेण योज्यः ॥

सावित्रीपतिता ब्राह्म्या भवन्त्यार्यविगर्हिताः ॥ २७ ॥
 यद्यस्य विहितं चर्म यत्सूचं या च मेखला ।
 यो दण्डो यच्च वसनं तत्तदस्य व्रतेष्वपि ॥ २८ ॥
 मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।
 असु प्रास्य विनष्टानि गृह्णीतान्यानि मन्त्रवत् ॥ २९ ॥ २७ ॥

अथ ब्रह्मचारिणां गुरुकुलवासः । १ । संध्यादयो-
 पासनम् । २ । पूर्वां संध्यां जपेत्तिष्ठन्पश्चिमामासीनः
 । ३ । कालद्वयमभिषेकाग्निकर्मकरणम् । ४ । असु
 दण्डवन्मज्जनम् । ५ । आहूताध्ययनम् । ६ । गुरोः
 प्रियहिताचरणम् । ७ । मेखलादण्डाजिनोपवीतधार-
 णम् । ८ । गुरुकुलवर्जं गुणवत्सु भैक्षचरणम् । ९ ।
 गुर्वनुज्ञातं भैक्षाभ्यवहरणम् । १० । आहृतलवणशु-
 क्तपर्युषितनृत्यगीतस्त्रीमधुमांसाञ्जनोच्छिष्टप्राणिहिंसा-

28. यस्यावेहितं V¹; यस्यावेहितं V^{2,3}. XXVIII, 1. ब्रह्मचा-
 रिणो १. गुरुकुले C^{1,2}. 11. 'युक्ता' V¹⁻³.

27... ब्राह्मसंज्ञा भवन्ति ।... 28. यानि ब्राह्मणादीनां चर्मयज्ञो-
 पवीतमेखलादण्डवस्त्राण्युपनयनेऽभिहितानि तान्येव तेषां व्रतेषु महानाग्रा-
 दिषु भवन्ति ।... XXVIII, 4. कालद्वयं सायं प्रातश्चाभितः सेको-
 ऽभिषेकाः परिसमूहपर्युषणेन स्नानं तत्पूर्वकमग्नौकर्म समित्यक्षेपस्तत्कर-
 णम् ।... 5... दण्डवत्स्नानीयमन्त्रवर्जम्... 9. गुरोः कुलं स्वस्य च
 चातिबन्धुकुलानि वर्जयित्वा... 10...तच्च सायंप्रातः । सायंप्रातर्भुञ्जीतेति
 गौतमीयात् (Gaut. IX, 59) ।...

स्त्रीलपरिवर्जनम् । ११ । अधःशय्या । १२ । गुरोः पूर्वी-
 त्थानं चरमं संवेशनम् । १३ । कृतसंध्योपासनश्च
 गुर्वभिवादनं कुर्यात् । १४ । तस्य च व्यत्यस्तकरः
 पादावुपस्पृशेत् । १५ । दक्षिणं दक्षिणेनेतरमितरेण
 । १६ । स्वं च नामास्याभिवादनान्ते भोःशब्दान्तं निवे-
 दयेत् । १७ । तिष्ठन्नासीनः शयानो भुञ्जानः पराङ्मु-
 खश्च नास्याभिभाषणं कुर्यात् । १८ ।

आसीनस्य स्थितः कुर्यादभिगच्छंस्तु गच्छतः ।

आगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्भावस्तु धावतः ॥ १९ ॥

पराङ्मुखस्याभिमुखः । २० । दूरस्थस्यान्तिकमुपेत्य
 । २१ । शयानस्य प्रणस्य । २२ । तस्य च चक्षुर्विषये न
 यथेष्टासनः स्यात् । २३ । न चास्य केवलं नाम ब्रूयात्
 । २४ । गतिचेष्टाभाषिताद्यं नास्यानुकुर्यात् । २५ । यचास्य

19. आसीनस्योपस्थितः कुर्यात्तिष्ठतोऽभिगच्छन्नागच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चा-
 द्भावन्धावतः । C^{1,2}; आसीनस्य स्थितः कुर्यात् । तिष्ठतस्त्वभिगच्छतः
 प्रत्युद्गम्य पश्चाद्भावदतः प्रधावतः । १. 26. 'परिवादौ' V¹⁻³.

11... कृतलवणं कृत्रिमं लवणम् । युक्तं निकुरभाषणम् । युक्ता वाच
 इति गौतमीयात् (II, 19) । न तु कालेनास्त्रीभूतं पर्युषितनिषेधेन तन्नि-
 षेधात् ।... उच्छिष्टमगुरोः ।... 17. अभिवादय इति शब्दान्ते भो इति
 शब्दान्ते यस्य तादृशं स्वं च नाम निवेदयेत् ।... 23... यथेष्टमवसविष-
 कादिवन्धेनासनं यस्येति स तथोक्तो न स्यात् ।... 24. अस्य गुरोः केवलं
 ओशब्दादिभूतं नाम न ब्रूयात् । समक्षं परोक्षं वा ।...

निन्दापरीवादौ स्यातां न तत्र तिष्ठेत् । २६ । नास्यै-
कासना भवेत् । २७ । ऋते शिलाफलकनौयानेभ्यः
। २८ । गुरोर्गुरौ संनिहिते गुरुवद्वर्तेत । २९ । अनि-
र्दिष्टश्च गुरुणा स्वान्गुरुनाभिवादयेत् । ३० । बाले
समानवयसि बाध्यापके गुरुपुत्रे गुरुवद्वर्तेत । ३१ । नास्य
पादौ प्रक्षालयेत् । ३२ । नोच्छिष्टमश्रीयत् । ३३ ।
एवं वेदं वेदौ वेदान्वा स्वीकुर्यात् । ३४ । ततो वेदा-
ङ्गानि । ३५ । यस्त्वनधीतवेदोऽन्यत्र अमं कुर्यादसौ
ससंतानः शूद्रत्वमेति । ३६ । मातुरग्रे विजननं द्वितीयं
मौञ्जिवन्धनम् । ३७ । तचास्य माता सावित्री भवति
पिता त्वाचार्यः । ३८ । एतेनैव तेषां द्विजत्वम् । ३९ ।
प्राञ्चौञ्जीवन्धनाद्विजः शूद्रसमो भवति । ४० । ब्रह्म-
चारिणा मुण्डेन जटिलेन वा भाव्यम् । ४१ । वेदस्वी-
करणादूर्ध्वं गुर्वनुज्ञातस्तस्मै वरं दत्त्वा स्नायात् । ४२ ।
ततो गुरुकुल एव वा जन्मनः श्रेष्ठं नयेत् । ४३ । तत्रा-

37. मौञ्जि० all. 43. वा om. C^{1,2}.

26. निन्दा असह्योक्तापनम् । परीवादो विद्यमानदोषोद्घाटनम् । ...
28. शिलाफलकं शिलापट्टः । नौस्तटिः । ... 30... स्वान्गुरुनाभिवादयेत्...
36... अन्यत्र शास्त्रादौ... 39. एतेन द्वितीयेनोपनयनाख्येन जन्मना
तेषां त्रैवर्णिकानां द्विजत्वम् । एवकारो निषेधादिभ्यश्चानान्तसंस्कारवतो
ऽप्यनुपगतेऽस्य द्विजत्वनिरासार्थः । ... 40... शूद्रसमः शूद्रवद्देवानधिकारी...

चार्ये प्रेते गुरुवद्गुरुपुत्रे वर्तेत । ४४ । गुरुदारेषु सवर्णेषु
वा । ४५ । तदभावेऽग्निशुश्रूषुर्नैष्ठिको ब्रह्मचारी
स्यात् । ४६ ।

एवं चरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यमतन्द्रितः ।

स गच्छत्युत्तमं स्थानं न चेहाजायते पुनः ॥ ४७ ॥

कामतो रेतसः सेकं व्रतस्थस्य द्विजन्मनः ।

अतिक्रमं व्रतस्याहुर्धर्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ ४८ ॥

एतस्मिन्नेनसि प्राप्ते वसित्वा गर्दभाजिनम् ।

सप्तागारं चरेद्भैक्षं स्वकर्म परिकीर्तयन् ॥ ४९ ॥

तेभ्यो लब्धेन भैक्षेण वर्तयन्नेककालिकम् ।

उपस्पृशंस्त्रिषवणमब्देन स विशुध्यति ॥ ५० ॥

स्वप्ने सिक्ता ब्रह्मचारी द्विजः शुक्रमकामतः ।

स्नात्वा कर्मचर्यित्वा चिः पुनर्मामितृचं जपेत् ॥ ५१ ॥

अकृत्वा भैक्षचरणमसमिध्य च पावकम् ।

अनातुरः सप्तरात्रमवकीर्णिव्रतं चरेत् ॥ ५२ ॥

48 om. V¹⁻³. धर्मज्ञा ब्रह्मचारिणः । V⁴ N. (in V⁴);
ब्रह्मज्ञा ब्रह्मवादिनः । C^{1,2}v. See M. XI, 121. 49. एकस्मिन्
V⁴ N. in V⁴. See M. XI, 123.

45... दारशब्देनोपादानं बह्वीषन्त्यतमाप्राप्त्यर्थम् । ... 47... यो विप्रो
ऽनलसः स ब्रह्मचर्यं चरति स उत्तमं स्थानं... ब्रह्म गच्छति प्राप्नोति ब्रह्म-
लोकमवाप्नोति । ... 48. त्रैवर्णिकस्य ब्रह्मचारिणो बुद्धिपूर्वं स्त्रीसंगममन्त-
रेण रेतःसेकम् (स्त्रीयानौ शुक्रोत्सर्गम् Kullūka on M. XI, 121)...
51... प्रातः स्नात्वा कर्मचर्यादिभिरभ्यर्थ्य पुनर्मामैतिविक्षिप्यमित्येतान् चमू...
52... तदा वकीर्णो भवतीति तदुक्तं कुर्यात् । ...

तं चेदभ्युदियात्सूर्यः शयानं कामकारतः ।

निम्नोऽवेदाप्यविज्ञानाज्जपन्नुपवसेद्दिनम् ॥ ५३ ॥ २८ ॥

यस्तूपनीय व्रतादेशं कृत्वा वेदमध्यापयेत्तमाचार्यं
विद्यात् । १ । यस्त्वेन मूल्येनाध्यापयेत्तमुपाध्यायमेकदशं
वा । २ । यो यस्य यज्ञे कर्माणि कुर्यात्तमृत्विजं विद्यात्
। ३ । नापरीक्षितं याजयेत् । ४ । नाध्यापयेत् । ५ ।
नोपनयेत् । ६ ।

अधर्मेण च यः प्राह यश्चाधर्मेण पृच्छति ।

तयोरन्यतरः प्रैति विद्वेषं वाधिगच्छति ॥ ७ ॥

धर्मार्थौ यत्र न स्यातां शुश्रूषा वापि तद्विधा ।

तत्र विद्या न वक्तव्या शुभं बीजमिवोषरे ॥ ८ ॥

XXIX, 3. यज्ञकर्माणि V⁴. 7. यज्ञ धर्मेण C².

53. तं ब्रह्मचारिणमविज्ञानाच्छास्त्रार्थापरिज्ञानात्कामकारतो बुद्धिपूर्वं
सुप्तं सूर्यश्चाभ्युदेति... । अपसंख्या चाष्टसहस्रम् ।... XXIX, 1...
व्रतानि महानास्त्राद्युपनिषदध्ययनाङ्गान्युपदिश्य वेदमेकां शाखां साङ्गा-
मध्यापयेदसौ... 2. यः पुनरेनमन्वेनोपनीतं मूल्येन भृत्या कृत्वा वेद-
मभृत्या वा वेदकदेशमभृत्याध्यापयद्यध्यापयेत्तम्... 3. यो... यज्ञे औते
ज्योतिष्टोमादौ स्मार्ते च याकथञ्चादौ कृतो... यज्ञकर्माणि... कुर्यात्
4. कुजशीकृतादिभिरपरीक्षितम्... 7. इदं मया न ज्ञायते
तदुपदेष्टव्यमिति सविनयं प्रश्नो धर्मस्तद्विपरीतः कृतेनात्र भवद्भिः कथं
पश्यत इत्यधर्मेण यः पृच्छति यज्ञं तस्मै प्रहे... इदमेवमध्येत्यमिति ब्रूते
तयोदेकतरः प्रैति नियते । उभयोः कृणवादिष्वे दावपि नियते ।

विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम

गोपाय मा श्रेवधिस्ते ऽहमस्मि ।

अस्तूयकायानृजवेऽयताय

न मां ब्रूया वीर्यवती तथा स्याम् ॥ ९ ॥

यमेव विद्याः शुचिमप्रमत्तं

मेधाविनं ब्रह्मचर्योपपन्नम् ।

यस्ते न द्रुह्येत्कतमञ्च नाह

तस्मै मां ब्रूया निधिपाय ब्रह्मन् ॥ १० ॥ २९ ॥

आवण्यां प्रौष्ठपद्यां वा ह्रन्दांस्युपाकृत्यार्धपञ्चमान्मा-
सानधीयीत । १ । ततस्तेषामुत्सर्गं बहिः कुर्यान्नानुपा-
कृतानाम् । २ । उत्सर्जनोपाकर्मणामध्ये वेदाङ्गाध्ययनं
कुर्यात् । ३ । नाधीयीताहोरात्रं चतुर्दश्यष्टमीषु च
। ४ । नर्त्तन्तरग्रहसूतके । ५ । नेन्द्रप्रयागे । ६ । न

10. कतमाञ्च C^{1,2}. XXX, 2. कुर्यात् । V¹⁻⁴v. See the C.
3. उत्सर्जनोपाकर्ममध्ये V⁴; उत्सर्गोपाकर्मणोर्मध्ये C^{1,2}v. 6. नेन्द्रिय-
प्रयागे । C^{1,2}; नेतप्रयागे v.

10... मेधाविनं धारणावन्तं... यश्च ते तुभ्यं न द्रुह्येदिति कारी न
स्यात्कतमञ्च किमप्यप्रियं प्राह न ब्रूते... XXX, 1... तेषां दिनद्वय-
प्राप्तावुत्तरं याच्यम् ।... 2. तत उपोषात्तान्तरम् । तेन च कथंचित्स्यकाले-
ऽनुपाकृतावुत्सर्गकालप्राप्तावपि नोत्सर्गः किंतु पाकर्मकरणाप्रायश्चित्तपूर्वक-
मेव... 5. ऋतूनां चतुर्मासात्मकानां त्रयाणामन्तरे संघौ द्वितीयासन-
ध्यायः । यद्ये यद्यञ्च तत्संभवं सूतकमशुचित्वम् । तत्र चिराजम् ।... 6. इन्द्र-
इन्द्रध्वजस्तस्य प्रयागं पातनं तेनोच्येत्यपि ज्ञायते । तत्रोभयत्राहोरात्रम्...

वाति चण्डपवने । ७ । नाकालवर्षविद्युत्स्तनितेषु । ८ ।
 न भूकम्पोल्कापातदिग्दाहेषु । ९ । नान्तःशवे ग्रामे
 । १० । न शस्त्रसंपाते । ११ । न श्वस्तगालगर्दभनिर्ह्रादेषु
 । १२ । न वादित्रशब्दे । १३ । न शूद्रपतितयोः समीपे
 । १४ । न देवतायतनश्मशानचतुष्पथरथ्यासु । १५ ।
 नोदकान्तः । १६ । न पीठोपहितपादः । १७ । न हस्त्य-
 श्वोघ्ननौगोयानेषु । १८ । न वान्तः । १९ । न विरिक्तः
 । २० । नाजीर्णी । २१ । न पञ्चनखान्तरागमने । २२ ।
 न राजश्रोत्रियगोब्राह्मणव्यसने । २३ । नोपाकर्मणि
 । २४ । नोत्सर्गे । २५ । न सामध्वनावग्ययुषी । २६ ।
 नापररात्रमधीत्य शयीत । २७ । अभियुक्तोऽप्यनध्या-
 येष्वध्ययनं परिहरेत् । २८ । यस्मादनध्यायाधीतं नेहा-
 मुत्र फलदम् । २९ । तदध्ययनेनायुषः क्षयो गुरुशिष्य-
 योश्च । ३० । तस्मादनध्यायवर्जं गुरुणा ब्रह्मलोकका-

12. °निर्ह्रादे C^{1,2}v. 29. नेह नामुत्र C^{1,2}v.

8. अकाले वर्षाकालादन्यत्र... त्रिरात्रमनध्यायः । 9. N. quotes
 M. IV, 105. 18. हस्त्याद्याहृतस्य यानग्रहणात्तद्युक्तरथादियानस्य
 चानध्यायः ।... 19. वान्तः क्षतवमनो नाधीयीताहोरात्रम् ॥ 20...
 नाधीयीताहोरात्रम् ॥ 21. अजीर्णी यावदजीर्णपाकं नाधीयीत ॥ 22...
 अहोरात्रमनध्यायः । तत्र विशेषः ।... 23. श्रोत्रिय एकशाखाध्यायी ।...
 यावदुपशमनमनध्यायः ।... 24. उपाकर्मनन्तरं अहमनध्यायः ।... 25.
 उत्सर्जनेऽपि अहम् ।... 27. तत्राधीत्य न शयीत किंतु यावत्सूर्योदयं
 जाग्रयात् ।... 28. अभियुक्तोऽन्येन पृष्टोऽपि...

मेन विद्या सच्छिष्यक्षेत्रेषु वसव्या । ३१ । शिष्येण ब्रह्मा-
 रम्भावसानयोर्गुरोः पादोपसंग्रहणं कार्यम् । ३२ । प्रण-
 वश्च व्याहर्तव्यः । ३३ । तत्र च यहचोऽधीते तेनास्या-
 ज्येन पितृणां तृप्तिर्भवति । ३४ । यद्यजूंषि तेन मधुना
 । ३५ । यत्सामानि तेन पयसा । ३६ । यदाथर्वणं तेन
 मांसेन । ३७ । यत्पुराणेतिहासवेदाङ्गधर्मशास्त्राण्य-
 धीते तेनास्यान्नेन । ३८ । यश्च विद्यामासाद्यास्मिंल्लोके
 तथा जीवेन्न सा तस्य परलोके फलप्रदा भवेत् । ३९ ।
 यश्च विद्यया यशः परेषां हन्ति । ४० । अननुज्ञातश्चा-
 न्यस्मादधीयानान्न विद्यामादद्यात् । ४१ । तदादान-
 मस्य ब्रह्मस्तेयं नरकाय भवति । ४२ ।
 लौकिकं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा ।
 आददीत यतो ज्ञानं न तं द्रुह्योक्तदाचन ॥ ४३ ॥
 उत्पादकब्रह्मदाचोर्गरीयान्ब्रह्मदः पिता ।
 ब्रह्मजन्म हि विप्रस्य प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥ ४४ ॥

37. यथा° C^{1,2}v. 41. अनुज्ञात° C². 42. ब्रह्मणः स्तेयं C^{1,2}.

40. यश्च विद्यया बादजल्पाभ्यां परेषां यशः पराजयेन नाशयति
 तस्यापि परत्राफलैव विद्या ॥ 41. गुर्वनुज्ञातमन्तरेणान्यार्थमधीयानादपि
 गुरोर्विद्यां नादद्यात् । आहृतश्चाप्यधीयीतेति स्मरणात् (Y. I, 27) ॥
 43. लौकिकं काव्यालंकारादिविषयं वैदिकं साङ्गवेदविषयम् ।...

कामान्माता पिता चैनं यदुत्पादयते मिथः ।
 संभूतिं तस्य तां विद्याद्यद्योनाविह जायते ॥ ४५ ॥
 आचार्यस्त्वस्य यां जातिं विधिवद्देदारगः ।
 उत्पादयति सावित्र्या सा सत्या साजरामरा ॥ ४६ ॥
 य आष्टणोत्यवितयेन कर्णा-
 यदुःखं कुर्वन्नमृतं संप्रयच्छन् ।
 तं वै मन्थेत्पितरं मातरं च
 तस्मै न द्रुष्टोक्तमस्य जानन् ॥ ४७ ॥ ३० ॥

अथः पुरुषस्यातिगुरवो भवन्ति । १ । पिता माता
 आचार्यश्च । २ । तेषां नित्यमेव शुश्रूषुणा भवितव्यम्
 । ३ । यत्ते ब्रूयुस्तत्कुर्यात् । ४ । तेषां प्रियहितमाचरेत्
 । ५ । न तैरननुज्ञातः किञ्चिदपि कुर्यात् । ६ ।
 एत एव चयो वेदा एत एव अथः सुराः ।
 एत एव चयो लोका एत एव चयोऽग्रयः ॥ ७ ॥

XXXI, 7. एत इ० च० सुराः । om. v. See M. II, 230.

46. वेदपारगोऽखिलवेदविदाचार्य... 47. वेदाध्यायनेनैहिकामुश्रित-
 सफलदुःखनिरासेनाधेतारमदुःखं कुर्वन्नेन च अमृतं मोक्षं महावाक्का-
 ध्यायनार्थप्रतिपादनद्वारा संप्रयच्छन्... अस्य ह्यनुपकारं वेदाध्यायनलक्ष्यं
 जानन्... XXXI, 7... अथः सुरा ब्रह्मविष्णुशिवाः पूज्यत्वेन सुरसं-
 स्रवः । चयो लोका नरसुरजन्मलोकाः ।...

पिता गार्हपत्योऽग्निर्दक्षिणाग्निर्माता गुरुराहवनीयः ॥ ८ ॥
 सर्वे तस्याहता धर्मा यस्यैते अथ आहताः ।
 अनाहतास्तु यस्यैते सर्वास्तस्याफलाः क्रियाः ॥ ९ ॥
 इमं लोकं मातृभक्त्या पितृभक्त्या तु मध्यमम् ।
 गुरुशुश्रूषया त्वेव ब्रह्मलोकं समश्नुते ॥ १० ॥ ३१ ॥

राजर्त्विक्श्रोत्रियाधर्मप्रतिषेधुपाध्यायपितृव्यमाता-
 महमातुलश्चशुरज्येष्ठभ्रातृसंबन्धिनश्चाचार्यवत् । १ ।
 पत्न्या एतेषां सवर्णाः । २ । मातृषसा पितृषसा ज्येष्ठा
 स्वसा च । ३ । श्वशुरपितृव्यमातुलर्त्विजां कनीयसां
 प्रत्युत्थानमेवाभिवादनम् । ४ । हीनवर्णानां गुरुपत्नीनां
 दूरादभिवादनं न पादोपसंस्पर्शनम् । ५ । गुरुपत्नीनां
 गात्रोत्सादनाञ्जनकेशसंयमनपादप्रक्षालनादीनि न कु-

XXXII, 6. *प्रक्षालनं न कुर्यात् । Cl.²v.

10. मध्यमं देवलोकम्... XXXII, 1... अधर्मप्रतिषेधो निषिद्ध-
 कर्मणो निवर्तकः । ... संबन्धिनौ पुत्रदुहितृश्वशुरौ ।... 5. हीनवर्ण-
 क्षत्रियवैश्ये बह्वचनान्मर्धावसिक्ताद्या न शूद्रापत्नी त्वविशेषणात्तासां
 दूरादेवाभिवादनं कार्यम् न पादावुपसृष्टम् । प्रत्युत्थानं त्वनुवर्तते ।...
 6... मातामातुल्यादनमुद्धर्तनमभ्यञ्जनं च । अञ्जनं नेत्रयोः कज्जलादिना ।...
 आदिपदात्स्वापनादिग्रहणम् । नोच्छिष्टाशनस्वापनं इति गौतमीयत ।
 (Gaut. II, 32) । गुरुपत्नीनामिति शेषः ।

र्यात् । ६ । असंस्तुतापि परपत्नी भगिनीति वाच्या
पुत्रीति मातेति वा । ७ । न च गुरुणां त्वमिति ब्रूयात्
। ८ । तदतिक्रमे निराहारो दिवसान्ते तं प्रसाद्याश्री-
यात् । ९ । न च गुरुणा सह विग्रह्य कथाः कुर्यात्
। १० । न चैवास्य परीवादम् । ११ । न चानभिप्रेतम्
। १२ ।

गुरुपत्नी तु युवतिर्नाभिवाद्येह पादयोः ।
पूर्णे विंशतिवर्षे च गुणदोषौ विजानता ॥ १३ ॥
कामं तु गुरुपत्नीनां युवतीनां युवा भुवि ।
विधिवद्वन्दनं कुर्यादसावहमिति ब्रुवन् ॥ १४ ॥
विप्रोष्य पादग्रहणमन्वहं चाभिवादनम् ।
गुरुदारेषु कुर्वीत सतां धर्ममनुस्मरन् ॥ १५ ॥

10. कथा C^{1,2}v. 11. नैव चास्य C^{1,2}v. 14. अभिवादनं कं कुर्याद-
C^{1,2}v. See M. II, 216.

7. असंस्तुता अपरिचिता ।... परपत्नी न परदास्यादिः । भगिन्यादि-
शब्दैर्वाच्या । व्यवस्थितश्चायं विकल्पः । समानवयस्का भगिनीति न्यून-
वयस्का पुत्रीति अधिकवयस्का मातेति ।... 9. तेषां गुरुणामतिक्रमे
स्वकारादिवचने निराहाररहितः सायं तं गुरुं प्रसाद्यापराधं क्षमाप्या-
श्रीयात् ।... 10. गुरुणा सह विग्रह्य विजिगीषया कथा जल्पवितण्डवान्न
कुर्यात् ।... 12. गुरोरनभिप्रेतं प्रतिकूलम् ।... 14. युवा शिष्यो युवतीनां
भुवि पादावनुपसृप्यगसावहमित्यभिवाद्येदहं भो अमुकशर्मेति स्वनाम-
निर्दिष्टम्विधिवद्यत्समागिनेत्याद्युक्तरीत्या कामं यद्येच्छमभिवादनं कुर्यात् ।

वित्तं बन्धुर्वयः कर्म विद्या भवति पञ्चमी ।
एतानि मानस्थानानि गरीयो यद्यदुत्तरम् ॥ १६ ॥
ब्राह्मणं दशवर्षं च शतवर्षं च भूमिपम् ।
पितापुत्रौ विजानीयाद्ब्राह्मणस्तु तयोः पिता ॥ १७ ॥
विप्राणां ज्ञानतो ज्यैष्ठ्यं क्षत्रियाणां तु वीर्यतः ।
वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मतः ॥ १८ ॥ ३२ ॥

अथ पुरुषस्य कामक्रोधलोभाख्यं रिपुत्रयं सुघोरं
भवति । १ । परिग्रहप्रसङ्गाद्विशेषेण गृहाश्रमिणः । २ ।
तेनायमाक्रान्ताऽतिपातकमहापातकानुपातकोपपातकेषु
प्रवर्तते । ३ । जातिभ्रंशकरेषु संकरीकरणेष्वपात्रीकर-
णेषु च । ४ । मलावहेषु प्रकीर्णकेषु च । ५ ।
त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

मातृगमनं दुहितृगमनं सुषागमनमित्यतिपातका-
नि । १ ।

18. जन्मतः C^{1,2}. XXXIII, 2. गृहाश्रमिणाम् V⁴.

16... बन्धुरभिजनः ।... कर्म औत्सर्गिकतादि ।... XXXIII, 2.
परिग्रहे गृहदारादिस्वीकारः ।... 4... असंकरं ब्राह्मणादिवर्णमपि
संकरं संकरसमानधर्माणं कुर्वन्तीति संकरीकरणानि । पात्रं प्रतिग्रहाद्यर्ह-
मप्यपात्रं प्रतिग्रहाद्यर्हं कुर्वन्तीत्यपात्रीकरणानि ॥

अतिपातकिनस्त्वेते प्रविशेयुर्हुताशनम् ।
न ह्यन्या निष्कृतिस्तेषां विद्यते हि कथं च न ॥२॥३४॥

ब्रह्महत्या सुरापानं ब्राह्मणसुवर्णहरणं गुरुदार-
गमनमिति महापातकानि । १ । तत्संयोगश्च । २ । संव-
त्सरेण पतति पतितेन सहाचरन् । ३ । एकयानभोज-
नासनशयनैः । ४ । यौनस्त्रौवमौखैः संबन्धैस्तु सद्य एव
। ५ ।

अश्वमेधेन शुद्धेयुर्महापातकिनस्त्वमे ।
पृथिव्यां सर्वतीर्थानां तथानुसरणेन च ॥ ६ ॥ ३५ ॥

यागस्थस्य क्षत्रियस्य वैश्यस्य च रजस्वलायाश्चान्त-
र्वत्नग्राह्याचिगोचायाश्चाविज्ञातस्य गर्भस्य शरणागतस्य
च घातनं ब्रह्महत्यासमानि । १ । कैटसाख्यं सुह-

XXXV, 5. यौनस्त्रौवमुखैः संबन्धैस्तु V¹⁻⁴ N.; यौनस्त्रौवमौखसंब-
न्धात् C^{1,2}; यौनमौखस्त्रौवसंबन्धात् v. मौख seems the *lectio*
doctor and corresponds to यौनस्त्रौव. See also the Pet.
Dict. 6. वा for च C^{1,2} v Ap. XXXVI, 1. अविज्ञातगर्भस्य V⁴.

XXXV, 5... सुवभवः स्त्रौवः स च पतितस्य पतितेन सह वा याज-
नम् ।... 6... चकारः साधनतासमुच्चयार्थः ।... XXXVI, 1... अवि-
ज्ञातः स्त्रीपुनर्पुंसकत्वेनानिर्णीतः यो गर्भस्तस्य हननम् ।...

द्वध एतौ सुरापानसमौ । २ । ब्राह्मणस्य भूम्यपहरणं
निक्षेपापहरणं सुवर्णस्तेयसमम् । ३ । पितृव्यमातामह-
मातुलश्चशुरन्तपपत्न्यभिगमनं गुरुदारगमनसमम् । ४ ।
पितृष्वसृमातृष्वसृस्वसृगमनं च । ५ । ओचियिर्त्विगुपा-
ध्यायमिचपत्न्यभिगमनं च । ६ । स्वसुः सख्याः सगो-
चाया उत्तमवर्णायाः कुमार्या अन्यजाया रजस्वलायाः
शरणागतायाः प्रव्रजिताया निक्षिप्तायाश्च । ७ ।
अनुपातकिनस्त्वेते महापातकिनो यथा ।
अश्वमेधेन शुद्ध्यन्ति तीर्थानुसरणेन च ॥ ८ ॥ ३६ ॥

अन्तवचनमुत्कर्षे । १ । राजगामि पैशुन्यम् । २ ।
गुरोश्चालीकनिर्बन्धः । ३ । वेदनिन्दा । ४ । अधीतस्य

XXXVI, 8. वा for च V¹⁻³ C^{1,2} v. XXXII, 2. C^{1,2} v
insert च before पैशुन्यम् ।

3. ब्राह्मणस्येति वचनस्य पृथक्करणं चितयेनापि संबन्धार्थम् । तेन
ब्राह्मणस्वामिकाया भूमेर्ब्राह्मणस्वामिकस्य सुवर्णातिरिक्तनिर्घेपस्य च
हरणं ब्राह्मणस्वामिकसुवर्णस्तेयसम् ।... 7... सख्याः पृथग्निर्देशः स्वसख्या
अपि प्रात्यर्थः ।... कुमारी अनृता अनुपशुक्ता च ब्राह्मणकन्या । अन्यजा
रजस्वादिः ।... शरणागता आगार्थिनी । प्रव्रजिता संन्यस्ता । निक्षिप्ता
रक्षार्थं समर्पिता ।... XXXVII, 1. स्त्रौवनिमित्तं मिथ्यावचनं मयेदं
विहितं मयेदं दापितमित्यादि... 2. राजन्यविदिताल्पदोषत्वापनम् ।
यस्तु राजन्यविद्यमानपरकीयमहादोषवचनं तद्ब्रह्महत्यासमम् । 3. गुरोर्जन-
कस्यालोको मिथ्या निर्बन्धो दोषारोपणम् । त्वयेदं गृहकार्यं नाश्रितमिति ।

च त्यागः । ५ । अग्निपितृमातृसुतदाराणां च । ६ ।
अभोज्यान्नाभक्ष्यभक्षणम् । ७ । परस्वापहरणम् । ८ ।
परदाराभिगमनम् । ९ । अयाज्ययाजनम् । १० । वि-
कर्मजीवनम् । ११ । असत्प्रतिग्रहश्च । १२ । क्षत्रविट्-
शूद्रगोवधः । १३ । अविक्रेयविक्रयः । १४ । परिवि-
त्तितानुजेन ज्येष्ठस्य । १५ । परिवेदनम् । १६ । तस्य
च कन्यादानम् । १७ । याजनं च । १८ । ब्राह्म्यता
। १९ । भृतकाध्यापनम् । २० । भृताच्चाध्ययनादानम्
। २१ । सर्वाकरेष्वधीकारः । २२ । महायन्त्रप्रवर्तनम्
। २३ । द्रुमगुल्मवल्लीलतौषधीनां हिंसा । २४ । स्त्रिया

11. विकर्मणा जीवनं च C¹; वि० जीवनञ्च C². 24, 25. द्रुम-
हिंसया जीवनम् । १. 25. स्त्रीजीवनम् C^{1,2}.

8. सुवर्णतत्त्वमयतिरिक्तस्य परस्वस्य धान्यकुप्यादेरपहरणम् ।... 10.
अयाज्या जातिकर्मदुष्टाः शूद्रब्राह्म्यादयस्तेषां याजनं पतितयाजनस्य महा-
पातकत्वात् ॥ 11. विपरिवृत्तं कर्म विकर्म यथा ब्राह्मणस्य क्षत्रिय-
वैश्यवृत्ती तदुपजीवनम् ।... 14. अविक्रेयं जाक्षाणवणादि... 17.
तस्य परिवेत्तुश्चकारात्यरिवित्तेश्च... 19. यथाकालमनुपनयनम् ।...
20... यद्यप्युपाध्यायलक्षणेऽस्यानुज्ञा भव्यते तथाप्यापदिषयासौ मन्तव्या ।
...अनापदि भृतकाध्यापनमुपपातकमिति न विरोधः ।... 22. सर्वे च
आकराः सुवर्णरजताद्युत्पत्तिस्थानानि तेषां राजादेशेनाधिकारः । सर्व-
शब्दास्तत्रिमाणां वस्त्राद्युत्पत्तिस्थानानामपि ग्रहणम् ।... 23. एक-
प्रयोगेनानेकहिंसाकरं माल्यादिमहायन्त्रं तस्य प्रवर्तनं निर्माणम् । 24...
जता दीर्घयायिन्यो ब्राह्मणादयः ।... हिंसा छेदः इन्धनाद्युद्देशेन...

जीवनम् । २५ । अभिचारबलकर्मसु च प्रवृत्तिः । २६ ।
आत्मार्थे क्रियारम्भः । २७ । अनाहिताग्निता । २८ ।
देवर्षिपितृक्षणाणामनपक्रिया । २९ । असच्छास्त्राभि-
गमनम् । ३० । नास्तिकता । ३१ । कुशीलवता । ३२ ।
मद्यपस्त्रीनिषेवणम् । ३३ । इत्युपपातकानि । ३४ ।
उपपातकिनस्त्वेते कुर्युश्चान्द्रायणं नराः ।
पराकं च तथा कुर्युर्यजेयुर्गोमखेन च ॥ ३५ ॥ ३७ ॥

ब्राह्मणस्य रुजस्करणम् । १ । अग्रयमद्ययोर्घातिः ।
। २ । जैह्वम् । ३ । पशुषु मैथुनाचरणम् । ४ । पुंसि
च । ५ । इति जातिभ्रंशकराणि । ६ ।

जातिभ्रंशकरं कर्म कृत्वान्यतममिच्छया ।

कुर्यात्सांतपनं कच्छं प्राजापत्यमनिच्छया ॥ ७ ॥ ३८ ॥

29 T. om. V¹⁻⁴. अनपक्रिया C^{1,2}v; अनपक्रिया N. 35.
गोसवेन च V¹⁻⁴ N. XXXVIII. v makes one Sûtra of 1-6.

26. परमरण्याय जपहोमाद्यभिचारः । अनिषिद्धस्यापि परानभिमतस्य
धर्माववृत्तेन करणं बलकर्म ।... 27. अत्र क्रियासामान्येऽपि पञ्चनक्रिया
ग्राह्यते । अघं स केवलं मुक्ते यः पञ्चत्यात्मकारणादिति स्मरणात् (below,
LXVII, 43) ।... 30. असतां वेदवाच्यादीनां शास्त्रेष्वभिगमनमायासः ।
35... चक्षुर्दो विकल्पार्थः... XXXVIII, 2. अत्रेयं विष्णुत्रादि...
6...चकारात्स्त्रियामप्ययोनौ गमनम् । ...इति योगिसंख्यात् (Y. II,
293).

ग्राम्यारण्यानां पशूनां हिंसा संकरीकरणम् । १ ।
संकरीकरणं कृत्वा मासमश्रीत यावकम् ।
हृच्छातिहृच्छमथवा प्रायश्चित्तं तु कारयेत् ॥ २ ॥ ३६ ॥

निन्दितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं कुसीदजीवनमसत्य-
भाषणं शूद्रसेवनमित्यपाचीकरणम् । १ ।
अपाचीकरणं कृत्वा तप्तहृच्छेण शुध्यति ।
शीतहृच्छेण वा भूयो महासांतपनेन वा ॥ २ ॥ ४० ॥

पक्षिणां जलचराणां जलजानां च घातनम् । १ ।

XL, 2. भूमि v.

XXXIX, 1. ग्राम्या अथादयः । आरण्या महिषादयः ।... तत्र
गोमनुष्यवधयोपपातकादिपरिहारात्तदितरहिंसा संकरीकरणम् ।... 2.
हृच्छानिच्छेऽनुवर्तते । तच्चेच्छया संकरीकरणं कृत्वा... यावकम्... अश्री-
यात् । अनिच्छया तत्करणे हृच्छातिहृच्छं कुर्यात् । स्वस्यासामर्थ्ये ब्राह्मण-
द्वारापि कारयितुं शिष्टप्रयोगः ।... XL, 1. निन्दितेभ्यो हृच्छादिभ्यो
विनापि प्रतिग्रहं हृद्यादिरूपेण धनादानम् । वाणिज्यमनिषिद्धस्यापि
वस्तुनः क्रयविक्रयौ । कुसीदमनिषिद्धस्यापि हृद्या जीवनम् । असत्यभाषणं
साध्यमन्तरेणापि । शूद्रसेवनं प्रेक्ष्यत्वं विनाप्याज्ञाकरणं चैवर्णिकानाम् ।
इत्येवंप्रकारमपाचीकरणमसत्यप्रतिग्रहनिषिद्धविक्रयनिषिद्धसाध्यान्तशूद्रप्रे-
क्ष्यत्वानामुपपातकत्वात् ।... 2. हृच्छया अपाचीकरणं कृत्वा वक्ष्यमाणेन
तप्तहृच्छेण शुध्यति । अनिच्छया तत्करणे तु शीतहृच्छेण । भूयोऽभ्यासेन
तत्करणे महासांतपनेन शुध्यति ।... XLI, 1... जलचरा ये जलं
प्रविश्य मत्स्यादीन्गृह्णन्ति ते उदादयो (उद्गा० ?) जीवविशेषाः । जलजा
मत्स्यादयः । तेषां घातनम् ॥

कृमिकीटानां च । २ । मद्यानुगतभोजनम् । ३ । इति
मलावहानि । ४ ।
मलिनीकरणीयेषु तप्तहृच्छं विशेषधनम् ।
हृच्छातिहृच्छमथवा प्रायश्चित्तं विशेषधनम् ॥ ५ ॥ ४१ ॥

यदनुक्तं तत्प्रकीर्णकम् । १ ।
प्रकीर्णपातके ज्ञात्वा गुरुत्वमथ लाघवम् ।
प्रायश्चित्तं बुधः कुर्याद्वाह्मणानुमतः सदा ॥ २ ॥ ४२ ॥

अथ नरकाः । १ । तामिस्रम् । २ । अन्यतामिस्रम्
। ३ । रौरवम् । ४ । महारौरवम् । ५ । कालसूचम् । ६ ।
महानरकम् । ७ । संजीवनम् । ८ । अवीचिः । ९ ।
तापनम् । १० । संप्रतापनम् । ११ । संघातकम् । १२ ।
काकोलम् । १३ । कुडालम् । १४ । पूतिमृत्तिकम् । १५ ।

XLII, 2. *मते यथा ॥ V¹⁻⁴. XLIII, 10. तपनम् । V¹⁻⁴.
See 11; Y. III, 224; and the C. 13. काकोलः । V¹⁻⁴.
See the P. Dict. 14. कुडालं । V¹⁻⁸; कुडालं । कुट्टानं । C^{1,2};
कुट्टानं v. See M. IV, 89; Y. III, 222; and the C.

3. मद्येन पूर्वोक्तेन द्वादशविधेनानुगतं सदृशं मदजनकतया जातीफलादि
तद्गन्धम् । यदा मद्यस्य सुराया अमु पश्चाद्गतमुत्पन्नं भङ्गादि तद्गन्धम् ।...
5. कामकृतेषु मलिनीकरणीयेषु तप्तहृच्छेण ... अकामतः पुनस्तत्कारण
हृच्छेण (हृच्छातिहृच्छेण)... विमुक्तिः ॥ XLIII, 10. अधिसंनिकर्षेण
तापानुभवः ॥ 14. गोण्यादिषु प्रक्षिप्य तन्मुखबन्धनम् ॥ 17. पुटपाकः ॥

लोहशङ्कुः । १६ । ऋचीषम् । १७ । विषमपन्थानम् । १८ । कण्टकशाल्मलिः । १९ । दीपनदी । २० । असि-
पञ्चवनम् । २१ । लोहचारकमिति । २२ । एतेष्वृक्ष-
प्रायश्चित्ता अतिपातकिनः पर्यायेण कल्पं पच्यन्ते । २३ ।
महापातकिनो मन्वन्तरम् । २४ । अनुपातकिनश्च । २५ ।
उपपातकिनश्चतुर्युगम् । २६ । कृतसंकरीकरणाश्च संव-
त्सरसहस्रम् । २७ । कृतजातिभ्रंशकरणाश्च । २८ । कृता-
पाचीकरणाश्च । २९ । कृतमलिनीकरणाश्च । ३० ।
प्रकीर्णकपातकिनश्च बह्वन्वर्षपूगान् । ३१ ।
कृतपातकिनः पापाः प्राणत्यागादनन्तरम् ।
याम्यं पन्थानमासाद्य दुःखमश्नन्ति दारुणम् ॥ ३२ ॥
यमस्य पुरुषैर्घोरैः कृष्यमाणा यतस्ततः ।
सुकृच्छ्रेणानुकारेण नीयमानाश्च ते यथा ॥ ३३ ॥

17. ऋचीषं । V¹⁻⁴v; ऋचीषं । C^{1,2}. See the C. *25 om.
C^{1,2}v. 26. चतुर्युगम् । V¹⁻⁴ C^{1,2}v; चतुर्युगं N. 31. *युगान्
C^{1,2}v. 32. सर्वे for पापाः C^{1,2}v.

23... पर्यायेण पच्यन्ते यातनामनुभवन्ति ॥ 31. बह्वन्वर्षपूगा-
न्वर्षशतानि ।... 32. कृतानि नवविधानि पातकानि यैस्ते । अकृतप्रायश्चित्ता
अत एव पापाः यापाक्रान्ताः... 33. भयानकैर्यमदूतैः समविषमेषु देशेषु
कृष्यमाणाः कृतानुकारिणा करविशेषेण नरकं नीयमानास्ते यथा दुःख-
मनुभवन्ति एवं नरकोपभोगानन्तरमपि तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि
विविधानि चेत्तद्व्यायान्तेनान्वयः ॥

श्वभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककङ्कवकादिभिः ।
अग्निमुण्डैर्भक्ष्यमाणा भुजङ्गैर्दृष्टिकैस्तथा ॥ ३४ ॥
अग्निना दह्यमानाश्च तुद्यमानाश्च कण्टकैः ।
क्रकचैः पाद्यमानाश्च पीद्यमानाश्च तृष्णया ॥ ३५ ॥
क्षुधया व्यद्यमानाश्च घोरैर्व्याघ्रगणैस्तथा ।
पूयशोणितगन्धेन मूर्च्छमानाः पदे पदे ॥ ३६ ॥
परान्नपानं लिप्सन्तस्ताद्यमानाश्च किंकरैः ।
काककङ्कवकादीनां भीमानां सदृशाननैः ॥ ३७ ॥
कचित्क्राथ्यन्ते तैलेन ताद्यन्ते मुसलैः कचित् ।
आयसीषु च वध्यन्ते शिलासु च तत्रा कचित् ॥ ३८ ॥
कचिद्वान्तमथाश्नन्ति कचित्पूयमसृक्कचित् ।
कचिद्विष्टां कचिन्मांसं पूयगन्धि सुदारुणम् ॥ ३९ ॥
अन्धकारेषु तिष्ठन्ति दारुणेषु तथा कचित् ।
हृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्च वह्नितुण्डैश्च दारुणैः ॥ ४० ॥
कचिच्छीतेन बाध्यन्ते कचिच्चाभेध्यमध्यगाः ।
परस्परमथाश्नन्ति कचित्प्रेताः सुदारुणाः ॥ ४१ ॥

38. विध्यन्ते C^{1,2}; पच्यन्ते v. 41. *मध्यमाः । V⁴.

34... अग्निमुण्डे येषां ते भक्षकादयः श्रेष्ठं प्रसिद्धम् ॥ 37... काका-
द्यानगत्वं किंकरविशेषणम् ॥ 38... वध्यन्ते पिध्यन्ते आयसीषु लोहस्थलीषु
(*स्थालीषु?) शिलासु च ।... 41. अभेध्यं विष्ठादि । परस्परं प्रेताः
प्रतानश्नन्ति सुदारुणा वसुधातिशयेन ॥

कचिद्भूतेन ताद्यन्ते लम्बमानास्तथा कचित् ।
 कचित्क्षिप्यन्ति वाणौघैरुत्कृत्यन्ते तथा कचित् ॥ ४२ ॥
 कण्ठेषु दत्तपादाश्च भुजङ्गाभोगवेष्टिताः ।
 पीड्यमानास्तथा यन्त्रैः क्षुध्यमाणाश्च जानुभिः ॥ ४३ ॥
 भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाः सूचीकण्ठाः सुदारुणाः ।
 कूटागारप्रमाणैश्च शरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ ४४ ॥
 एवं पातकिनः पापमनुभूय सुदुःखिताः ।
 तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि च ॥ ४५ ॥ ४३ ॥

अथ पापात्मनां नरकेष्वनुभूतदुःखानां तिर्यग्योनयो
 भवन्ति । १ । अतिपातकिनां पर्यायेण सर्वाः स्थावर-
 योनयः । २ । महापातकिनां च कृमियोनयः । ३ ।

43. कण्ठेषु V¹⁻⁴ C^{1,2} v N. in V⁴. 44. सुदारुणाः all. No
 comment. Cf. 39, 40, 41.

42. भूतेन पूर्ववृत्तेन लम्बमाना वृत्तादौ बन्धनेन । क्षिप्यन्तीति पद-
 धातयः ॥ 43. कण्ठाः कण्ठकास्तेषु । भुजङ्गाभोगाः सर्पशरीराणि ।
 यन्त्रैस्तिलेक्षुनिष्पीडयन्त्रैः पीड्यमानाः । कण्ठकाक्रान्तापादत्वेन भग्नपादा-
 जानुभिः क्षुध्यमाणाः ॥ 44. भग्नं पृष्ठं पृष्ठभागः शिरो मस्तकं ग्रीवा
 शिरोधिर्यो... सूचीस्थौल्यप्रमाणाः कण्ठनालो येषाम् । कूटाख्यमगारं
 गृहविशेषस्तत्प्रयोजनं । यातनाक्षमैरिति यातनासु दुःखानुभवेत्यतिस्थूला-
 न्येव शरीराणि क्षमन्ते न सूक्ष्माणि खल्वदुःखेनैव तेषां क्षिप्रं नाशनात् ॥
 45. पातकिनो नरकं गीयमाना यथा दुःखान्यनुभवन्त्येवमेव नरकेषु
 पापफलमनुभूय पापशेषेण... दुःखानि प्रपद्यन्ते ॥ XLIV, 3... वृद्ध
 गच्छन्तादिका... योनयः...

अनुपातकिनां पक्षियोनयः । ४ । उपपातकिनां जलज-
 योनयः । ५ । कृतजातिभ्रंशकराणां जलचरयोनयः । ६ ।
 कृतसंकरीकरणकर्मणां मृगयोनयः । ७ । कृतापाची-
 करणकर्मणां पशुयोनयः । ८ । कृतमलिनीकरणकर्मणां
 मनुष्येष्वस्पृश्ययोनयः । ९ । प्रकीर्णेषु प्रकीर्णा हिंसाः
 क्रव्यादा भवन्ति । १० । अभोज्यान्नाभक्ष्याशी कृमिः
 । ११ । स्तेनः श्येनः । १२ । प्रकृष्टवर्मापहारी विलेशयः
 । १३ । आखुर्धान्यहारी । १४ । हंसः कांस्थापहारी । १५ ।
 जलं हृत्वाभिलषः । १६ । मधु दंशः । १७ । पयः
 काकः । १८ । रसं श्वा । १९ । घृतं नकुलः । २० । मांसं
 यध्रः । २१ । वसां मङ्गुः । २२ । तैलं तैलपायिकः । २३ ।
 लवणं चीचिवाक् । २४ । दधि बलाका । २५ । कौशेयं
 हृत्वा भवति तित्तिरिः । २६ । क्षौमं दर्दुरः । २७ ।

XLIV, 4 om. C^{1,2} v. 24 T. om. V^{1,2}. चीचिवाक् । V²;
 चीचिवाक् C^{1,2}; चारिक् v. See the C. and M. XII, 63.

9. मनुष्येष्वस्पृश्यान्नादयस्तद्योनयः ॥ 10... व्याघ्रादयो भवन्ति ॥
 12. सुवर्णातिरिक्तद्रव्यापहारी... 13. प्रकृष्टस्य महतो वर्मनोऽपहारी
 भूमियहणेन संकोचको विलेशयः सर्पादिः ॥ 16... क्षभिप्रवो जल-
 कुक्कुटः ॥ 19. रसमिक्षादेः... 23... तैलपायिकः परोक्षीनामकः
 पक्षिविशेषः (? मीक्षकाविशेषः V^{1,2,3}: for मक्षिका?) ॥ 24...
 चीच्यनुकारिणी (चीच्य V^{1,2,3}) वाग्यस्य स चीर्याख्यो मक्षिकाविशेषः ॥
 25. बलाका विसकण्ठकः ॥

कार्पासतान्तवं क्रीचः । २८ । गोधा गाम् । २९ । वा-
ल्गुदो गुडम् । ३० । छुच्छुन्दरिर्गन्धान् । ३१ । पक्षशाकं
बर्ही । ३२ । कृतान्नं सेधा । ३३ । अकृतान्नं शल्यकः । ३४ ।
अग्निं वकः । ३५ । गृहकार्युपस्करम् । ३६ । रक्तवासांसि
जीवजीवकः । ३७ । गजं कूर्मः । ३८ । अश्वं व्याघ्रः । ३९ ।
फलं पुष्पं वा मर्कटः । ४० । वृक्षः स्त्रियम् । ४१ ।
यानमुष्ट्रः । ४२ । पशून्यष्ट्रः । ४३ ।

यदा तदा परद्रव्यमपहत्य बलान्नरः ।

अवश्यं याति तिर्यक्तं जग्ध्वा चैवाहुतं हविः ॥ ४४ ॥

स्त्रियोऽप्येतेन कल्पेन हत्वा दोषमवाप्नुयुः ।

एतेषामेव जन्तूनां भार्यात्वमुपयान्ति ताः ॥ ४५ ॥ ४४ ॥

अथ नरकाभिभूतदुःखानां तिर्यक्तमुत्तीर्णानां मनु-
ष्येषु लक्षणानि भवन्ति । १ । कुक्ष्यतिपातकी । २ ।

30. वान्तुदो C^{1,2}. 33. आवित् । C^{1,2}v. 37. जविञ्जविकः ।
C^{1,2}. 43. पशूनजः । प्रेतः पारजायी । C^{1,2}; पशूनजः । v. This is
probably a correction. See Sūtra 21 and M. XII, 67.
XLV, 1. नरकाभूतः V¹⁻⁴. See the C.

30... वाल्गुदो वल्गुद्वान्तरपक्षिविशेषः ।... 33. सेधा आवित् ।
38... गृहकारी चरटास्थः क्रीटविशेषः । 37... जीवजीवकश्चकोरः ।
XLV, 1. नरकेषु तामिसादिष्वभिः सर्वेषु भूतान्युत्पन्नानि दुःखानि
विषाम्...मनुष्यजन्मसु वक्ष्यमाणानि ज्ञेयादीनि जलानि तत्प्राप्तसूचकानि
भवन्ति ।... 4...शशावाः सभावाः दशना दस्य तादृक्...

ब्रह्महा यक्ष्मी । ३ । सुरापः श्यावदन्तकः । ४ । सुवर्ण-
हारी कुनखी । ५ । गुरुतल्पगो दुश्चर्मा । ६ । पूतिनासः
पिशुनः । ७ । पूतिवक्त्रः सूचकः । ८ । धान्यचौरोऽङ्ग-
हीनः । ९ । मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः । १० । अन्नापहा-
रकस्त्वामयावी । ११ । वागपहारको मूकः । १२ ।
वस्त्रापहारकः श्विचो । १३ । अश्वापहारकः पङ्गुः । १४ ।
देवब्राह्मणाक्रोशको मूकः । १५ । लोलजिह्वो गरदः
। १६ । उन्मत्तोऽग्निदः । १७ । गुरोः प्रतिकूलोऽपस्मारी
। १८ । गोघस्त्वन्धः । १९ । दीपापहारकश्च । २० । काणश्च
दीपनिर्वापकः । २१ । चपुचामरसीसकविक्रयी रजकः
। २२ । एकशफविक्रयी मृगव्याधः । २३ । कुण्डाशी भ-
गास्यः । २४ । घाण्टिकः स्तेनः । २५ । वार्धुषिको
भ्रामरी । २६ । मृष्टाश्वेकाकी वातगुल्मी । २७ । समय-

27. मिष्टाश्वेकाकी C^{1,2}; मृष्टाश्वेको v.

5. ब्राह्मणसामिकसुवर्णापहारी... 6... दुश्चर्मा त्वग्दोषी भवति ।...
10. धान्येष्वेवात्कृतमपहत्य तत्परिमाणपूरणायवकाष्टं तन्मध्ये प्रक्षिपति
स मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः षडङ्गुल्यादिः ।... 12. जन्मनुज्ञाताध्यायी
पुस्तकामहारी संदेशप्रवक्ता वा... 15... देवद्विजयोगिप्रदाता मूकः ।
18. पिष्टप्रतिजूलकार्यपस्मारी । 22... रजको वस्त्ररागकरः प्रति-
कोमजः । 23. एकशफा अश्वदयः... 24. कुण्डस्यामं कुण्डपरिमितं
वान्नातीति कुण्डाशी । भगवदास्यं यस्येति मैथुनाय सुखसमर्पकः । 25.
सुवर्णातिरिक्तद्रव्यस्तेनो घाण्टिको वैतालिकः । 27. एकाकी मृष्टाश्वेनो
वातगुल्मवान् । 28. संविद्व्यतिक्रमकारी खल्लाटः शिरश्चन्द्रिकावान् ।

भेत्ता खल्वाटः । २८ । स्त्रीपद्यवकीर्णी । २९ । परवृत्तिघ्नो
 दरिद्रः । ३० । परपीडाकरो दीर्घरोगी । ३१ ।
 एवं कर्मविशेषेण जायन्ते लक्षणांविताः ।
 रोगान्वितास्तथान्याश्च कुञ्जखञ्जैकलोचनाः ॥ ३२ ॥
 वामना बधिरा मूका दुर्बलाश्च तथापरे ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ ३३ ॥ ४५ ॥

अथ छच्छाणि भवन्ति । १ । व्यहं नाश्रीयात् । २ ।
 प्रत्यहं च चिषवणं स्नानमाचरेत् । ३ । चिः प्रतिस्नान-
 मसु मज्जनम् । ४ । मग्नस्त्रिरघमर्षणं जपेत् । ५ ।
 दिवा स्थितस्तिष्ठेत् । ६ । रात्रावासीनः । ७ । कर्मणो
 ऽन्ते पयस्विनीं दद्यात् । ८ । इत्यघमर्षणम् । ९ । व्यहं
 सायं व्यहं प्रातस्त्यहमयाचितमश्रीयाद्देव प्राजापत्यः
 । १० । व्यहमुष्णाः पिबेदपस्त्यहमुष्णं घृतं व्यहमुष्णं पय-
 स्त्यहं च नाश्रीयाद्देव तप्तछच्छः । ११ । एष एव शीतैः
 शीतछच्छः । १२ । छच्छातिछच्छः पयसा दिवसैकविंश-
 तिक्षपणम् । १३ । उदकसक्तूनां मासाभ्यवहारेणोदक-

छच्छः । १४ । विसाभ्यवहारेण मूलछच्छः । १५ ।
 बिल्वाभ्यवहारेण श्रीफलछच्छः । १६ । पद्माक्षैर्वा । १७ ।
 निराहारस्य द्वादशाहेन पराकः । १८ । गोमूत्रगोम-
 यक्षीरदधिसर्पिःकुशोदकान्येकदिवसमश्रीयाद्वितीयमुप-
 वसेदेतत्सांतपनम् । १९ । गोमूत्रादिभिः प्रत्यहाभ्य-
 स्तैर्महासांतपनम् । २० । व्यहाभ्यस्तैश्चातिसांतपनम्
 । २१ । पिण्याकाचमतक्रोदकसक्तूनामुपवासान्तरितो
 ऽभ्यवहारस्तुलापुरुषः । २२ । कुशपलाशोडुम्बरपद्म-
 शङ्खपुष्पीवटब्रह्मसुवर्चलापत्तैः कथितस्याम्भसः प्रत्येकं
 पानेन पर्णछच्छः । २३ ।

छच्छाण्येतानि सर्वाणि कुर्वीत कृतवापनः ।
 नित्यं चिषवणस्नायी अधःशायी जितेन्द्रियः ॥ २४ ॥

XLVI, 18. द्वादशाहेनैव C^{1,2}; नैव v. 23. *ब्राह्मीसुवर्चला*
 V¹⁻⁴ N.; *ब्रह्मसुवर्चलानां C^{1,2}; ब्रह्मसुवर्चलां v. 24. कृतपा-
 वनः । C^{1,2}.

29. अघवकीर्णी कृतव्रतः स्त्रीपदी उच्छूनजङ्गचरकः ॥ 31. निष्कारणं
 परपीडाकरोऽसाध्यथाधिमान् ॥ 33. तथापरे... वगदादयः । XLVI,
 8. चिराजान्ते पयस्विनीं गां ब्रह्मणाय दद्यात् ॥ 10. सायं दिवाभोजन-
 परिहारेण नक्तकाले । प्राता रात्रिभोजनपरिहारेण मध्याह्ने... दिवा रात्रौ
 वैकवारमयाचितं स्त्रीयं परकीयं वा याचनयतिरेकेणोपस्थितम् ।... व्यहं
 नाश्रीयादित्यनुवर्तते तेनान्ते चिरात्रसुपवसेत्सोऽयं प्राजापत्यः । व्यहम्... इति
 मनुस्मरणात् (XI, 212) ... 13. एकविंशतिरात्रं पयसा दुग्धेन वर्तनं
 छच्छातिछच्छः ।...

15. मृद्याजस्य मासं भोजनेन मूलछच्छः ।... 16. मासं बिल्वफल-
 भक्षणेन श्रीफलछच्छः ।... 17. पद्मबीजैर्मासं भक्षितैर्वा श्रीफलछच्छः ।...
 20. गोमूत्रादिभिः षड्भिर्गवैः प्रत्यहाभ्यस्तैर्महासांतपनम् । षडहसार्धं
 भवति ।... 21. तैरेव गोमूत्रादिभिः षड्भिः प्रत्येकं व्यहाभ्यस्तैरष्टादशा-
 द्दिवसमतिसांतपनं भवति ।... 22... द्वादशहिकानुलापुरुषः ।... 23...
 एषां सप्तानां पत्तैः कथितस्याम्भः सप्ताहं पीत्वा पर्णछच्छः ।...

स्त्रीशूद्रपतितानां च वर्जयेच्चाभिभाषणम् ।

पवित्राणि जपेन्नित्यं जुहुयाच्चैव शक्तितः ॥ २५ ॥ ४६ ॥

अथ चान्द्रायणम् । १ । ग्रासानविकारानश्रीयात् ।
२ । तांश्चन्द्रकलाभिरुद्धौ वर्धयेद्धानौ ज्ञासयेदमावा-
स्यायां नाश्रीयादेष चान्द्रायणो यवमध्यः । ३ । पिपी-
लिकामध्यो वा । ४ । यस्यामावास्या मध्ये भवति स
पिपीलिकामध्यः । ५ । यस्य पौर्णमासी स यवमध्यः ।
६ । अष्टौ ग्रासान्प्रतिदिवसं मासमश्रीयात्स यतिचा-
न्द्रायणः । ७ । सायं प्रातश्चतुरश्रतुरः स शिशुचान्द्रा-
यणः । ८ । यथाकथंचित्पण्डितानां त्रिशतीं मासेनाश्री-
यात्स सामान्यचान्द्रायणः । ९ ।

व्रतमेतत्पुरा भूमि कृत्वा सप्तर्षयोऽमलाः ।

प्राप्तवन्तः परं स्थानं ब्रह्मा रुद्रस्तथैव च ॥ १० ॥ ४७ ॥

XLVII, 1 om. v. 3. °रुद्धौ क्रमेण व° C^{1,2}v. 9. घट्कानां
C^{1,2}; om. v. 10. प्राप्तवन्तः C^{1,2}. वरम् । C^{1,2}; उखिलाः । v.

XLVII, 3... शुक्लपक्षे यथा चन्द्रकला वर्धन्ते तथैवैकोपचयेन
ग्रासान्वर्धयेत् । प्रतिपद्येको । द्वितीयायां द्वौ । तृतीयायां त्रय इत्यादि
ब्रह्मा । पौर्णमास्यां पञ्चदश भवन्ति । ततः पुनश्चन्द्रकलाधानौ कृष्णपक्षे
एकैकोपचयेन ज्ञासयेत् । प्रतिपदि चतुर्दश । द्वितीयायां त्रयोदश । तृती-
यायां द्वादशेति हान्या । चतुर्दशमेको भवति । ततोऽमावास्यां नाश्रीया-
दुपवसेत् ।... ९. एतदुक्तविधिनेदं चान्द्रायणं पुरा कल्पान्तरे कृत्वा...

अथ कर्मभिरात्मकृतैर्गुरुमात्मानं मन्येतात्मार्यं
प्रस्तुतियावकं अपयेत् । १ । न ततोऽमौ जुहुयात् । २ ।
न चात्र बलिकर्म । ३ । अशृतं अप्यमाणं शृतं चाभि-
मन्त्रयेत् । ४ । अप्यमाणे रक्षां कुर्यात् । ५ । ब्रह्मा
देवानां पदवीः कवीनां ऋषिर्विप्राणां महिषो मृगाणां
श्येनो यथाणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति
रेभन्निति दर्भान्वध्नाति । ६ । शृतं च तमश्रीयात्पात्रे
निषिच्य । ७ । ये देवा मनोजाता मनोजुषः सुदक्षा
दक्षपितरस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः
स्वाहेत्यात्मनि जुहुयात् । ८ । अथाचान्तो नाभिमा-

XLVIII, 5. कुर्यात् and the following section up to
LI, 28 कथाद° is wanting in v, two leaves having been
lost.

XLVIII, 1... अत एव यावकोपक्रमे हारीतः । अयाज्ययाजनं
कृत्वा प्राश्य मूत्रपुरीषको । अप्रतियाज्यमादाय याजयित्वा तु निन्दितानिति
स्वकृतमेव कर्माभिहितवान् । कर्मभिरयाज्ययाजनादिभिर्गुरुमात्मानं मन्येत ।
स्वकृतशुभाशुभकर्मणः स्वान्तरात्मसाक्षितया तत्कृतात्मगौरवलाघवैः स्व-
प्रत्यक्षे तज्ज्ञानं च निमित्तमत्र दर्शितम् । यद्वा तुलापुरुषकृत्स्नोक्तप्रकारेण
परात्मप्रतिकृतितोलेन आत्मप्रतिकृतेर्गौरवं मन्येतेति व्याख्येयम् ।... 2...
अमौ होमं वैश्वदेवं न कुर्यात् । न चासंस्कृताग्निभोजनदोषः ।... 4...
घण्टमन्त्रैर्वक्ष्यमाणैरभिमन्त्रयेत् ॥ 5... तत्र मन्त्रः ॥ 6. अनेन मन्त्रेण
चरुस्थालीकण्ठे दर्भान्वध्नीयात् ।... 7. शृतं च चरुं पात्रान्तरे निषिच्य तम-
श्रीयात् । तत्र मन्त्रः ॥ 8. अनेन मन्त्रेण चरुं प्राश्रीयात् । न मन्त्रान्त-
रेण ।... 9. चरुप्राशनोत्तरं यथोक्तमाजमेत । तत्र मन्त्रः ॥

लभेत । ६ । स्नाताः प्रीता भवत यूयमापोऽस्माकमुदरे
यवाः । ता अस्मभ्यमनमीवा अयक्षा अनागसः सन्तु
देवीरमृता ऋतावध इति । १० । त्रिरात्रं मेधार्थी ।
११ । षड्रात्रं पापकृत् । १२ । सप्तरात्रं पीत्वा महापा-
तकिनामन्यतमं पुनाति । १३ । द्वादशरात्रेण पूर्वपु-
रुषकृतमपि पापं निर्दहति । १४ । मासं पीत्वा सर्व-
पापानि । १५ । गोनिहारमुक्तानां यवानामेकविंशति-
रात्रं च । १६ ।

यवोऽसि धान्यराजोऽसि वारुणो मधुसंयुतः ।
निर्णोदः सर्वपापानां पविचमृषिभिः स्मृतम् ॥ १७ ॥
घृतमेव मधु यवा आपो वा अमृतं यवाः ।
सर्वं पुनीत मे पापं यन्मे किञ्चन दुष्कृतम् ॥ १८ ॥

10. पीता भवन्तो C^{1,2}. ता अस्मभ्यमनमीवा अयक्षा (अपक्षा V³)
अनागसा सन्तु V¹⁻³; ता अस्मभ्यमनमीवा अपक्षा अनागसा C^{1,2}. ऋतावध
V^{2,3,4} C^{1,2}. See Preface. 11. मेधावी । C^{1,2}. 14. निहन्ति
V⁴. 16. 'निर्दह' C^{1,2}. 17. घृतं V⁴; घृतं V¹⁻³; स्मृतम् C^{1,2}
and Baudhāyana. 18. सर्वे all; सर्वं Baudh.

10. अनेन नाभिमानलभेत । उक्तकर्मणो यथाधिकारं विनियोगमाह ।
11. मेधा धारणवती बुद्धिस्तदर्थी त्रिरात्रं प्राप्नोयात् ॥ 13. सप्तरात्र-
पानेन ब्रह्महादीनामेकं पुनाति ।... 14. द्वादशरात्रं पीत्वा पित्रादिकृत-
मपि पापं निर्दहति ।... 15... सर्वाणि महापापोपपापादीनि सर्वेषां
अस्य पित्रादीनां च पापानि निर्दहति ।... 16. गोनिहारो गोमयं तेन
सह मुक्ताः... सर्वपापानि निर्दहति ।... 17. स्मृतमित्यौशनसे ॥

वाचा कृतं कर्मकृतं मनसा दुर्विचिन्तितम् ।
अलक्ष्मीं कालकर्णीं च नाशयध्वं यवा मम ॥ १९ ॥
श्वसूकरावलीढं च उच्छिष्टोपहतं च यत् ।
मातापित्रोरशुश्रूषां तन्युनीध्वं यवा मम ॥ २० ॥
गणान्नं गणिकान्नं च शूद्रान्नं श्राद्धसूतकम् ।
चौरस्थान्नं नवश्राद्धं पुनीध्वं च यवा मम ॥ २१ ॥
बालधूर्तमधर्मं च राजद्वारकृतं च यत् ।
सुवर्णसैन्यमव्रात्यमयाज्यस्य च याजनम् ॥
ब्राह्मणानां परीवादं पुनीध्वं च यवा मम ॥ २२ ॥ ४८ ॥

मार्गशीर्षशुक्लैकादश्यामुपोषितो दद्यात् भगवन्तं
वासुदेवमर्चयेत् । १ । पुष्पधूपानुलेपनदीपनैवेद्यैर्ब्रा-
ह्मणतर्पणैश्च । २ । व्रतमेतत्संवत्सरं कृत्वा पापेभ्यः पूतो

20. पुनीध्वं च C^{1,2}. 21. शूद्रसूतकम् । Baudh. 22 om.
C^{1,2}. बालवृद्धम्... अव्रात्यम् Baudh.

19. अलक्ष्मीं कालकर्णीं च सर्वं पुनीत मे यवा इत्यौशनसे ॥ 21.
श्राद्धसहितं सूतकं तद्याभक्ष्यम् । सर्वं पुनीत मे यवा इत्यौशनसे ॥ 22.
धूर्तमित्यत्र भावप्रधानो निर्देशः । अव्रतसमूहो अव्रात्यम् । सुवर्णसैन्यं
महापातकोपलक्ष्यम् ।... परीवादो निन्दा ॥ XLIX, 3. मार्ग-
शीर्षशुक्लैकादशीमारभ्य कार्तिकशुक्लैकादशीपर्यन्तं द्वादशस्यपि शुक्लैकादशीषु
पूर्वाह्णं व्रतं कृत्वा पिपातकादिभ्यो नवविधेभ्यः पापेभ्यो मुक्तः पूतो भवति ।...

भवति । ३। यावज्जीवं कृत्वा श्वेतदीपमाप्नोति । ४।
उभयपक्षद्वादशीष्वेवं संवत्सरेण स्वर्गलोकं प्राप्नोति । ५।
यावज्जीवं कृत्वा विष्णुलोकम् । ६। एवमेव पञ्चद-
शीष्वपि । ७।

ब्रह्मभूतममावास्यां पौर्णमास्यां तथैव च ।

योगभूतं परिचरन्केशवं महदाप्नुयात् ॥ ८ ॥

दृश्येते सहितौ यस्यां दिवि चन्द्रदृहस्पती ।

पौर्णमासी तु महती प्रोक्ता संवत्सरे तु सा ॥ ९ ॥

तस्यां दानोपवासाद्यमक्षयं परिकीर्तितम् ।

तथैव द्वादशी शुक्ला या स्याच्छ्रवणसंयुता ॥ १० ॥ ४६ ॥

XLIX, 5 T. om. V¹⁻³. उभयपक्षद्वादशीष्वेवं संवत्सरेण V⁴
Ap.; उभयपक्षद्वादशीष्वेकं स्वर्गलोकं C^{1,2}. 6. विष्णुलोकम् । V⁴
Ap.; विष्णुकम् । V¹⁻³; विष्णुलोकमाप्नोति C^{1,2}: from the C.

4...श्वेतदीपं हरिवंशादिप्रसिद्धं भगवदधिकानं प्राप्नोति । 5. संवत्सरं
यावत्कृष्णशुक्लद्वादशीष्वेवं पूर्वाक्षप्रकारकं व्रतं कृत्वा ... 6. चतुर्विंशति-
द्वादशीषु यावज्जीवमुक्तव्रताचरणे विष्णुलोकं प्राप्नोति । 7. एवमेव चतु-
र्दश्यामुपोष्य पञ्चदशीषु पौर्णमासीष्वमावास्यासु च... उक्तमेव फलमा-
प्नोति । 8. तत्रैव पञ्चदशीव्रते यदि ... योगभूतं योगशाधिनं केशव-
मर्चयति तदा महद्भूषणरूपतामाप्नोति ।... 9, 10. यस्मिन्संवत्सरे यस्यां
पौर्णमास्यां गुरुचन्द्रावेकानक्षत्र एकरात्रौ वा दिवि दृश्येते या च शुक्ल-
द्वादशी श्रवणनक्षत्रयुक्ता भवति सोभयापि तस्मिन्संवत्सरे महतीत्युच्यते
ज्ञानदानव्रतोपवासादेरक्षय्यहेतुत्वात् ।...

वने पर्णकुटीं कृत्वा वसेत् । १। चिषवणं स्नायात् । २।
स्वकर्म चाचक्षाणो ग्रामे ग्रामे भैक्षमाचरेत् । ३। तृण-
शायी च स्यात् । ४। एतन्महाव्रतं । ५। ब्राह्मणं हत्वा
द्वादशसंवत्सरं कुर्यात् । ६। यागस्थं क्षत्रियं वैश्यं वा । ७।
गुर्विणीं रजस्वलां वा । ८। अचिगोत्रां वा नारीम् । ९।
मित्रं वा । १०। नृपतिवधे महाव्रतमेव द्विगुणं कुर्यात् ।
११। पादोनं क्षत्रियवधे । १२। अर्धं वैश्यवधे । १३।
तर्द्धं शूद्रवधे । १४। सर्वेषु शवशिरोध्वजी स्यात् । १५।
मासमेकं कृतवापनो गवानुगमनं कुर्यात् । १६। आ-
सीनास्वासीत । १७। स्थितासु स्थितश्च स्यात् । १८।
सन्नां चोद्धरेत् । १९। भयेभ्यश्च रक्षेत् । २०। तासां

L, 7. वैश्यं om. C^{1,2}. च V⁴. 15 C^{1,2} add सर्वेषु जीवेषु क्षमी
स्यात् । 16. *पावनो C^{1,2}. 18. स्थितः C^{1,2}. 19. अवसन्नां C^{1,2}.

L, 1...इदानीमकामकृतेषु प्रायश्चित्तं वक्तुं पञ्चाशत्तमेन ब्रह्महत्यायां
तावदाह ।... 2... त्रिकाशग्रहणात्त्रिकाशसंध्योपासनमपि गम्यते ।...
6. यः साक्षादकामतो ब्राह्मणं हन्ति सः... ।... 7... इदं चाकामतः ।
कामतो द्विगुणम् ... 8... तामकामतो हत्वा... 11... इदं चाका-
मतः ।... 12. यागस्थनृपतिवधिरिक्षसद्गुणश्रोत्रियक्षत्रियवधे ... नव-
वार्धिकव्रतं कुर्यात् । 13. अदीक्षितसद्गुणवैश्यवधे... षडब्दं व्रतं कार्यम् ।
14. सद्गुणशूद्रवधे... अष्टवर्षं व्रतं कार्यम् । इदं चाकामतः । कामतो द्विगुणं
सर्वत्र ।... 19. अनुगम्यमानासु गोषु या सन्ना पतिता पञ्चलमा वा
तामुद्धरेत् ।... 20. सिंहव्याघ्रादिजनितेभ्यो भयेभ्यो रक्षेत् ।...

शीतादिचाणमकृत्वा नात्मनः कुर्यात् । २१ । गोमूत्रेण
स्त्रायात् । २२ । गोरसैश्च वर्तेत । २३ । एतज्जोव्रतं गोवधे
कुर्यात् । २४ । गजं हत्वा पञ्च नीलान्वृषभान्दद्यात् ।
२५ । तुरंगं वासः । २६ । एकहायनमनञ्जहं खरवधे ।
२७ । मेघाजवधे च । २८ । सुवर्णकृष्णलमुध्रवधे । २९ ।
श्वानं हत्वा चिराचमुपवसेत् । ३० । हत्वा मूषकमार्जार-
नकुलमण्डूकडुण्डुभाजगराणामन्यतममुपोषितः कृस-
रान्नं भोजयित्वा लोहदण्डं दक्षिणां दद्यात् । ३१ ।
गोधोलूककाकझषवधे चिराचमुपवसेत् । ३२ । हंसबला-
कावकमद्गुवानरश्येनभासचक्रवाकानामन्यतमं हत्वा
ब्राह्मणाय गां दद्यात् । ३३ । सर्पं हत्वाभीं कार्णाय-
सीम् । ३४ । घण्टं हत्वा पलालभारकम् । ३५ । वराहं

हत्वा घृतकुम्भम् । ३६ । तित्तिरिं तिलद्रोणम् । ३७ ।
शुकं द्विहायनं वत्सम् । ३८ । क्रौञ्चं त्रिहायणम् । ३९ ।
क्रव्यादमृगवधे पयस्विनीं गां दद्यात् । ४० । अक्रव्याद-
मृगवधे वत्सतरीम् । ४१ । अनुक्तमृगवधे चिराचं पयसा
वर्तेत । ४२ । पक्षिवधे नक्ताशी स्यात् । ४३ । रूप्य-
माणं वा दद्यात् । ४४ । हत्वा जलचरमुपवसेत् । ४५ ।
अस्थन्वतां तु सत्त्वानां सहस्रस्य प्रमापणे ।
पूर्णे चानस्यनस्थां तु शूद्रहत्याव्रतं चरेत् ॥ ४६ ॥
किञ्चिदेव तु विप्राय दद्यादस्थिमतां वधे ।
अनस्थां चैव हिंसायां प्राणायामेण शुध्यति ॥ ४७ ॥
फलदानां तु वृक्षाणां छेदने जप्यमृक्शतम् ।
गुल्मवल्लीलतानां च पुष्पितानां च वीरुधाम् ॥ ४८ ॥

46. अस्थिमताश्च C¹ (see M. XI, 141).

21. तासां गवां शीतोष्णवातादिभ्यस्त्राणमकृत्वात्मनः न कुर्यात् ।...
22. त्रिकाणं गोमूत्रेण स्त्रायात् । श्वानं त्रिषवर्णं तस्येति स्मरणात् ।...
25... कामतो हत्वा... 26... इदमकामतः ।... 27... इदं का-
मतः ।... 28... अत्रापि कामादिव्यवस्था पूर्वैव ॥ 29. कामत उहं
हत्वा... 30... कामविषयमिदम् ।... 31. अकामतश्चेदम् ।...
32... इदं चाकामतः ।... 33. कामतश्चेदम् ।... 34. कार्णायसीं
लोहमयीमभीं खनिर्भी सर्पवधे दद्यात् ॥ 35. घण्टो नपुंसकः ।... अत्र
जातिविशेषानुपदानेऽपि समभिध्याहारात्पुष्पादिजातिरेव ज्ञेया । न
गोब्राह्मणयोक्तयोर्निष्प्रविशेषानादरेण जातिमात्रवधनिषेधात् । घण्टं तु
ब्राह्मणं हत्वा शूद्रहत्याव्रतं चरेदिति षट्त्रिंशन्मते प्रायश्चित्तान्तरविधा-
नात् । तस्माद्गोब्राह्मणव्यतिरिक्तघण्टवधे पलालभारकं सीसमाषकं च दद्या-
दिति ॥

36... कामतश्चेदम् ।... 37... कामतश्चेदम् ।... 38... कामत-
श्चेदम् । अकामतः शूद्रलिखितोक्ता वत्सतरी देया ॥ 39. कामतः क्रौञ्चवधे
त्रिवर्षो वत्सो देयः ।... 40... इदमकामतः ।... 41... इदं चाकामतः ।...
42... कामतश्चेदम् ।... 43. येषां पक्षिणां वधे प्रायश्चित्तं नोक्तं तत्र
नक्ताशी स्यात् । तत्रानक्तावाह ॥ 45. जलचरा मत्स्यादयः । अकामतः
सहस्रवधे चेदम् ।... 46. अस्थन्वतां सास्यां सत्त्वानां प्राणिनां कृकलासा-
दीनाम्... 47... एकैकवधेऽप्येतदेव... 48. फलदा वृक्षाः पनसाद्या-
दयः । गुल्मादयः पूर्वोक्ताः । पुष्पिता वीरुधो मालत्यादयः । तेषां छेदने
शूद्रो ग्रायव्याः शतं जप्यम् । अकामतश्चेदम् ।...

अन्नाद्यजानां सत्त्वानां रसजानां च सर्वशः ।
फलपुष्पोद्भवानां च घृतप्राशो विशेषनम् ॥ ४९ ॥
कृष्टजानामौषधीनां जातानां च स्वयं वने ।
वृथालभे तु गच्छेद्गान् दिनमेकं पयोव्रतः ॥ ५० ॥ ५० ॥

सुरापः सर्वकर्मवर्जितः कणान्वर्षमश्नीयात् । १ ।
मलानां मद्यानां चान्यतमस्य प्राशने चान्द्रायणं कुर्यात् । २ ।
लशुनपलाण्डुगृञ्जनैतद्गन्धविद्धराहग्रामकुक्कुटवा-
नरगोमांसभक्षणे च । ३ । सर्वेष्वेतेषु द्विजानां प्रायश्चि-
त्तान्ते भूयः संस्कारं कुर्यात् । ४ । वपनमेखलादण्डभै-
क्षचर्याव्रतानि पुनःसंस्कारकर्मणि वर्जनीयानि । ५ ।
शशकशल्यकगोधाखङ्गकूर्मवर्जं पञ्चनखमांसाशने सप्त-

49. अन्नजानां C^{1,2}. See M. XI, 144.

49. अन्नभोदनादि । आद्यं भोदकादि । रसा गुडादयः ।... सर्वशः-
शब्देन जलादिजातानामपि वध एतदेव । अकामतस्त्वेदम् ।... 50.
कृष्टजा यवग्रीष्मादयः । वने स्वयमेवाकृष्टजा नीवारादयः ।... LI, 1...
सर्वैः संध्यावन्दनसहितैर्यजमयाजनादिकर्मभिर्वर्जितः सन्... 2... मद्यानि
मधुकादीनि पूर्वोक्तानि दश दादशेति ताणमैरादिष्ठानामप्युपलक्ष्यम् ।...
3... एतेषामिव गन्धो यस्य सत्कन्दादिदलादिः ।... इदं च ग्रामवासि-
पक्षिमात्रोपलक्षणम् । सर्वाश्च च ग्रामवासिन इति योगिसंरक्षणात् (Y.
I, 172) ।... कामतस्त्वेदम् ।... 5. पुनःसंस्कारेषूपनयने क्रियमाणे वपना-
दीनि व्रतानि ब्रह्मचर्यादिधर्मा अगन्धमाल्यादिवर्जनादयः ।...

रात्रमुपवसेत् । ६ । गणगणिकास्तेन गायनान्नानि भुक्त्वा
सप्तरात्रं पयसा वर्तेत । ७ । तक्षकान्नं चर्मकर्तुं च । ८ ।
वार्षिककदर्यदीक्षितबन्धनिकाभिस्तपस्त्रयानां च । ९ ।
पुंश्चलीदाभिकचिकित्सकलुब्धककूरोग्रोच्छिष्टभोजिनां
च । १० । अवीरास्त्रीसुवर्णकारसपत्न्यपतितानां च । ११ ।
पिशुनान्तवादिक्षतधर्मात्मरसविक्रयिणां च । १२ ।
शैलूषतन्तुवायकृतघ्नरजकानां च । १३ । कर्मकारनि-
षादरक्तावतारिवेणशस्त्रविक्रयिणां च । १४ । अजीवि-
शौण्डिकनैलिकचैलनिर्णेजकानां च । १५ । रजस्व-
लासहोपपतिवेश्मनां च । १६ । भ्रूणघ्नावेक्षितमुदक्या-
संस्पृष्टं पतत्रिणावलीढं शुना संस्पृष्टं गवा घ्रातं च
। १७ । कामतः पदा स्पृष्टमवक्षुतम् । १८ । मत्तकुडातु-

LI, 9. 'बन्धनिका' V⁴; 'बद्धनिगडा' VI¹⁻² C^{1,2} N. See
Gautama XVII, 17. 18. कामतो यदा संस्पृष्टम् C^{1,2}.

6... अकामतस्त्वेदम् ।... 9... बद्धो रज्ज्वादिना निगडः शृङ्खला सा-
स्यास्तीति ।... 10. कूरो दृढकोपः । उग्रो बाक्कायाभ्यामुद्देजकः ।...
11... सपत्न्यः शत्रुः ।... 12. पिशुनः सूचकः ।... क्षतधर्मो विधिनिषेधा-
तीतः ।... 13... रजको वस्त्ररोगहृत् । 14... निषादे मत्स्याघातजीवी ।
रक्तावतारी मक्तादिः । वेणो वेणुच्छेदजीवी प्रतिलोमजः ।... 15. अजीवी
कुक्कुरपोषणवृत्तिः ।... 16. रजस्वलोदक्या तत्त्वामिकं तदर्थं पक्वं च ।
उपपतिना जारेण सह वर्तमानं वेश्म यस्यासौ सहोपपतिवेश्मा स्मरुहे
स्थितजारः ।... 17. भ्रूणघ्नो ब्रह्मगर्भहा तेन चावेक्षितम् ।...

राणां च । १९ । अनर्चितं वृथामांसं च । २० । पाठी-
नरोहितराजीवसिंहतुण्डशकुलवर्जं सर्वमत्स्यमांसाशने
चिराचमुपवसेत् । २१ । सर्वजलजमांसाशने च । २२ ।
अपः सुराभाण्डस्थाः पीत्वा सप्तरात्रं शङ्खपुष्पीशृतं
पयः पिबेत् । २३ । मद्यभाण्डस्थाश्च पञ्चरात्रम् । २४ ।
सोमपः सुरापस्याघ्राय गन्धमुदकमग्नस्त्रिरधमर्षणं जप्त्वा
वृत्तप्राशनमाचरेत् । २५ । खरोध्रकाकमांसाशने चान्द्रा-
यणं कुर्यात् । २६ । प्राश्याघ्रातं सूनास्थं शुष्कमांसं च । २७ ।
क्रव्यादमृगपक्षिमांसाशने तप्तकच्छम् । २८ । कलवि-
कृत्स्नवचक्रवाकहंसरज्जुदालसारसदात्यूहशुकसारिकाब-
लाकावककोकिलखञ्जरीटाशने चिराचमुपवसेत् । २९ ।

25. वृत्तप्राशनो भवेत् C^{1,2}.

20. अर्चा गायत्र्या प्रोक्षणादिक्रिया तद्रहितम् । वृथा देवतातिथ्यर्थं
विना साधितं मांसम् ।... 21... अकामतश्चेदम् ।... 22. जलजा नज-
शिशुभारादयः ।... 23... कामतश्चेदम् ।... 24... कामतश्चेदम् ।...
25... अघमर्षणं प्राणायामोपलक्ष्यम् । कामतो द्विगुणम् ।... 26...
कामतश्चेदम् ।... 27. भक्ष्याभक्ष्यत्वेनाघ्रातपशुपक्षिसंनिधि मांसमघ्रा-
तम् ।... न तु दुष्टसंपर्कादिदोषदूषितत्वेनाघ्रातम् ।... इदं च कामतो-
ऽयन्ताभ्यासे... 28... क्रव्यादास्ते च ते मृगपक्षिणश्चेति । मृगा व्याघ्रा-
दयः । पक्षिणः श्रेणादयः ।... अकामतश्चेदम् ।... 29. रज्जुदालो वृत्त-
कुक्कुटः । सारसो लघ्वर्कः । दात्यूहः कालकण्टकः काकावान्तरजातिः ।...
कामतश्चेदमकामतो ऽभक्ष्यपक्षिप्रक्रमे (Sâ. ३१)

एकशफोभयदन्ताशने च । ३० । तित्तिरिकपिञ्जल-
लावकवर्तिकामयूरवर्जं सर्वपक्षिमांसाशने चाहोरा-
त्रम् । ३१ । कीटाशने दिनमेकं ब्रह्मसुवर्चलां पिबेत् ।
३२ । शुनां मांसाशने च । ३३ । छत्वाककवकाशने
सांतपनम् । ३४ । यवगोधूमपयोविकारं स्नेहाक्तं शुक्रं
खाण्डवं च वर्जयित्वा पर्युषितं तत्प्राश्योपवसेत् । ३५ ।
ब्रश्चनामेध्यप्रभवांस्त्रोहितांश्च वृक्षनिर्यासान् । ३६ । शालू-
कवृथाकसरसंयावपायसापूपशङ्कुलीदेवान्नानि हवींषि
च । ३७ । गोऽजामहिषीवर्जं सर्वपयांसि च । ३८ ।
अनिर्दशाहानि तान्यपि । ३९ । स्यन्दिनीसंधिनीवि-

31. *कपिञ्जल* V⁴v Ap; *कापिञ्जल* V¹⁻³ C^{1,2}.

30. एकशफा अन्वादयः । उभयतोदन्ता रोहितादयः ।... इदं चाका-
मतः ।... 31... अकामतश्चेदम् ।... 32. कीटाः पिपीलिकादयः ।...
एतच्च कामतः ।... 33... अकामतश्चेदम् ।... 34... इदं चाका-
मतः ।... 35. यवविकारः पोलिकादिः । गोधूमविकारो मण्डकादिः ।
पयोविकारोऽन्नाभिच्छादिः । स्नेहेन वृतादिना अक्तमोदनादि ।... एतच्च
कामतः ।... 36... अमेध्यं विष्ठादि । तत्प्रभवान्तदुज्ज्वलीपङ्गादीन् ।...
तद्भक्षणे चैकाहोपवासः । कामाकामादिव्यवस्था पूर्वैव ।... 37... कसरं
तिलैर्मुद्गैर्वा मिश्र आदनः ।... पायसं परमाग्नम् । अपूपो मण्डकः । शङ्कुलो
स्नेहपक्वो गोधूमविकारः । सोहारीति मध्यदेशभाषायाम् । देवार्थं कृत-
मग्नमेतानि वृथा देवाद्यनिवेदितानि । हविर्होमार्थं कृतमज्जतम् । एषां
प्राशनेऽहोरात्रोपवासः । व्यवस्था च पूर्वैव ।... 38... पयोनिषेधात्तद्वि-
काराणां दध्यादीनामपि निषेधात्तद्भक्षणेऽपीदमेव प्रायश्चित्तम् ।... 41.
अमेध्यं विष्ठादि तद्भक्षणे गोः क्षीरं मुक्तैकाहोपवासः ।

वत्साक्षीरं च । ४० । अमेध्यभुजश्च । ४१ । दधिवर्जं
केवलानि च शुक्तानि । ४२ । ब्रह्मचर्याश्रमी आह्नभो-
जने चिराचमुपवसेत् । ४३ । दिनमेकं चोदके वसेत् ।
४४ । मधुमांसाशने प्राजापत्यम् । ४५ । विडालकाक-
नकुलाखूच्छिष्टभक्षणे ब्रह्मसुवर्चलां पिबेत् । ४६ । श्वोच्छि-
ष्टाशने दिनमेकमुपोषितः पञ्चगव्यं पिबेत् । ४७ । पञ्च-
नखविण्मूत्राशने सप्तरात्रम् । ४८ । आमश्राद्धाशने
चिराचं पयसा वर्तेत । ४९ । ब्राह्मणः श्वोच्छिष्टाशने
सप्तरात्रम् । ५० । वैश्योच्छिष्टाशने पञ्चरात्रम् । ५१ ।
राजन्योच्छिष्टाशने चिराचम् । ५२ । ब्राह्मणोच्छिष्टा-
शने त्वेकाहम् । ५३ । राजन्यः श्वोच्छिष्टाशी पञ्च-
रात्रम् । ५४ । वैश्योच्छिष्टाशी चिराचम् । ५५ । वैश्यः

46. श्वोच्छिष्टाशने ८^{१३}.

42... कालेनाक्षीभूतानि शुक्तानि दधिव्यतिरिक्तानि भुक्तैकाहोपवासः ।...
दधियह्यं तद्विकाराणामप्युपलक्षणम् । 43... अकामतश्चेदम् ।...
45. ब्रह्मचारी मधुमांसाशने प्राजापत्यं कुर्यात् । आह्ने ऽआह्ने च ।...
46... इदं चाकामतः सद्यद्वक्ष्ये ।... 47... अकामतश्चेदम् ।... 48.
मानुषातिरिक्तं पञ्चनखविण्मूत्राशने सप्ताहोपोषितोऽष्टमेऽङ्गि पञ्चगव्यं पि-
बेत् । कामतश्चेदम् । 49. ब्रह्मचार्यतिरिक्तस्यामश्राद्धाशने अहं पयः-
पानम् । इदं चाकामतः ।...

श्वोच्छिष्टाशी च । ५६ । चण्डालान्नं भुक्त्वा चिराच-
मुपवसेत् । ५७ । सिद्धं भुक्त्वा पराकः ॥ ५८ ॥
असंस्कृतान्पशून्मन्त्रैर्नाद्यादिप्रः कथं च न ।
मन्त्रैस्तु संस्कृतानद्याच्छाश्वतं विधिमास्थितः ॥ ५९ ॥
यावन्ति पशुरोमाणि तावत्कृत्वेह मारणम् ।
वृथापशुघ्नः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निष्कृतिम् ॥ ६० ॥
यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयंभुवा ।
यज्ञो हि भूत्यै सर्वस्य तस्माद्यज्ञे बधोऽवधः ॥ ६१ ॥
न तादृशं भवत्येनेन मृगहन्तुर्धनार्थिनः ।
यादृशं भवति प्रेत्य वृथामांसानि खादतः ॥ ६२ ॥
ओषध्यः पशवो वृक्षास्तिर्यञ्चः पक्षिणस्तथा ।
यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्त्युच्छ्रिताः पुनः ॥ ६३ ॥
मधुपर्कं च यज्ञे च पितृदैवतकर्मणि ।
अत्रैव पशवो हिंस्या नान्यत्रेति कथं च न ॥ ६४ ॥

57. चण्डालः श्वपचः क्षता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधायोगवौ चैव
सप्तैते त्वाततायिन इत्येते चण्डालग्रहणेन मृह्यन्ते ।... एतच्च कामतः ।...
58... अकामतश्चेदम् ।... 59... शाश्वतं वैदिकम् ... 60. पशुघ्न इह-
लोके वृथा अश्रौतस्मार्तपशुयागादिमन्त्रेण पशुमारणं कृत्वा पशुरोमसम-
संख्यानि दिनानीहलोके परलोके च निष्कृतिं दुःखानुभवनरकोपभोगरूपां
प्राप्नोति ।... 63. ओषध्यः परोडाशार्थं ग्रीहियवादयः ।... उत्कृष्टं
गन्धर्वादियोनित्वं परलोकां पुनः पुनः प्राप्नुवन्ति ॥

यज्ञार्थेषु पशून् हिंसन्वेदतत्त्वार्थविद्विजः ।
 आत्मानं च पशूंश्चैव गमयत्युत्तमां गतिम् ॥ ६५ ॥
 एहे गुरावरण्ये वा निवसन्नात्मवान्द्विजः ।
 नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाचरेत् ॥ ६६ ॥
 या वेदविहिता हिंसा नियतास्मिंश्चराचरे ।
 अहिंसामेव तां विद्याद्देदाङ्गमो हि निर्बभौ ॥ ६७ ॥
 योऽहिंसकानि भूतानि हिनस्त्यात्मसुखेच्छया ।
 स जीवंश्च मृतश्चैव न क्वचित्सुखमेधते ॥ ६८ ॥
 यो बन्धनवधक्लेशान्प्राणिनां न चिकीर्षति ।
 स सर्वस्य हितप्रेषुः सुखमत्यन्तमश्नुते ॥ ६९ ॥
 यज्ज्ञायति यत्कुरुते रतिं बध्नाति यच्च च ।
 तदेवाप्नोत्ययत्नेन यो हिनस्ति न किं च न ॥ ७० ॥
 नाकृत्वा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित् ।
 न च प्राणिवधः स्वर्ग्यस्तस्मान्मांसं विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥
 समुत्पत्तिं च मांसस्य वधबन्धौ च देहिनाम् ।
 प्रसमीक्ष्य निवर्तेत सर्वमांसस्य भक्षणम् ॥ ७२ ॥
 न भक्षयति यो मांसं विधिं हित्वा पिशाचवत् ।
 स लोके प्रियतां याति व्याधिभिश्च न पीड्यते ॥ ७३ ॥

65. यो... वेदविहितयज्ञार्थं न तु भक्षणार्थं पशून् हिंसति... 69. यः प्राणिनां वधनन्धादिक्लेशान्न चिकीर्षति स सर्वेषामपि हितप्रेषुत्वादात्मनिक-सुखभाक् भवति । 73. पिशाचा ह्यविधिनैव मांसं भक्षयन्ति ।...

अनुमन्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रयी ।
 संस्कर्ता चोपहर्ता च खादकश्चेति घातकाः ॥ ७४ ॥
 स्वमांसं परमांसेन यो वर्धयितुमिच्छति ।
 अनभ्यर्च्य पितृन् देवान्नततोऽन्योऽस्त्यपुण्यकृत् ॥ ७५ ॥
 वर्षे वर्षेऽश्वमेधेन यो यजेत शतं समाः ।
 मांसानि च न खादेद्यस्तस्य पुण्यफलं समम् ॥ ७६ ॥
 फलमूलाशनैर्दिव्यैर्मुन्यन्नानां च भोजनैः ।
 न तत्फलमवाप्नोति यन्मांसपरिवर्जनात् ॥ ७७ ॥
 मां स भक्षयितामुच यस्य मांसमिहाङ्गहम् ।
 एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ७८ ॥ ५१ ॥

सुवर्णस्तेयकृद्राज्ञे कर्माचक्ष्णो मुसलमर्पयेत् । १ ।
 वधाच्यागाद्वा प्रयतो भवति । २ । महाव्रतं द्वादशा-
 ब्दानि वा कुर्यात् । ३ । निक्षेपापहारी च । ४ । धान्य-
 धनापहारी च कृच्छ्रमन्दम् । ५ । मनुष्यस्त्रीकूपक्षेत्र-

75. देवांस्ततोऽन्यो नास्त्यपुण्यकृत् ॥ C¹² (and M. V, 52).

77. दिव्यैः स्वर्गासाधनैः फलमूलादीनां वारादिभोजनैस्तादृशी सर्वाभ्याग्निर्नास्ति यादृशी मांसवर्जनेन ॥ LII, 1... तच्च ब्राह्मणस्वामिकमेव ।... 3. अकामतः सुवर्णस्तेय आह ॥ 4... तस्य कामतोऽपहारी ।... 5... च-
 कारात्सिद्धाङ्गं च ब्राह्मणस्वमेतदपहृत्याब्दं कृच्छ्रं चरेत् । एतच्च कामतः ।...
 6. मनुष्यो दासः । स्त्री दासी । श्वेवं प्रसिद्धम् । एषां क्षत्रियादिस्वामि-

वापीनामपहारे चान्द्रायणम् । ६ । द्रव्याणामल्पसा-
राणां सांतपनम् । ७ । भक्ष्यभोज्यपानशय्यासनपुष्प-
मूलफलानां पञ्चगव्यपानम् । ८ । तृणकाष्ठद्रुमशुष्कान्न-
गुडवस्त्रचर्ममिषाणां चिराचमुपवसेत् । ९ । मणिमुक्ता-
प्रबालताम्ररजतायःकांस्यानां द्वादशाहं कणानश्नीयात्
। १० । कार्पासकीटजोर्णाद्यपहरणे चिराचं पयसा वर्तेत
। ११ । द्विशफैकशफापहरणे चिराचमुपवसेत् । १२ । पक्षि-
गन्धौषधिरज्जुवैदलानामपहरणे दिनमुपवसेत् । १३ ।
दत्त्वैवापहृतं द्रव्यं धनिकस्थाप्युपायतः ।

प्रायश्चित्तं ततः कुर्यात्कल्मषस्थापनुत्तये ॥ १४ ॥

यद्यत्परेभ्यस्त्वादद्यात्पुरुषस्तु निरङ्कुशः ।

तेन तेन विहीनः स्याद्यच्च यथाभिजायते ॥ १५ ॥

LII, 8. •यान्• C¹²v (and M. XI, 160). 12. •शफहरणे
C¹²v.

कानामपहृतजातीयानामपहारे चान्द्रायणम् ।... वापीकूपयेर्न स्वरूपेण
हरणम्... किंतु जलवतामेव । वापाकूपजलानां च शुद्धिश्चान्द्रायणं स्मृत-
मिति मानवात् (M. XI, 164) ।... 7. अल्पसाराण्यल्पमूल्यानि चपु-
सीसादीनि ।... पञ्चविंशतिपञ्चलभ्यविषयमेतत् ।... 8. भक्ष्यं भोज्यमादि ।
भोज्यभोज्यमादि । पाणं दुग्धादि ।... 10... कामतश्चेदम् ।... 11...
आदिशब्दात्कुमादितन्तवः ।... इदं च पादद्वयं तुल्यत्वादकामतः ।...
14. धनस्वामिनेऽपहृतं द्रव्यं साक्षादेव दत्त्वा लज्जादिना साक्षाद्दानाश-
क्तावुपायान्तरेण यौतकादिमिषेणापि दत्त्वा प्रायश्चित्तं कार्यम् ।... 15.
रामाभिभवेन निषेधमतिश्च यद्यद्व्यपहरति...

जीवितं धर्मकामौ च धने यस्मात्प्रतिष्ठितौ ।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन धनहिंसां विवर्जयेत् ॥ १६ ॥

प्राणिहिंसापरो यस्तु धनहिंसापरस्तथा ।

महद्दुःखमवाप्नोति धनहिंसापरस्तयोः ॥ १७ ॥ ५२ ॥

अथागम्यागमने महाव्रतविधानेनाब्दं चीरवासा
वने प्राजापत्यं कुर्यात् । १ । परदारगमने च । २ ।
गोव्रतं गोगमने च । ३ । पुंस्ययोनावाकाशेऽप्यु दिवा
गोयाने च सवासाः स्नानमाचरेत् । ४ । चण्डालीग-
मने तेत्साम्यमाप्नुयात् । ५ । अज्ञानतश्चान्द्रायणद्वयं
कुर्यात् । ६ । पशुवेश्यागमने च प्राजापत्यम् । ७ ।
सकृद्दुष्टा स्त्री यत्पुरुषस्य परदारे तद्व्रतं कुर्यात्
। ८ ।

यत्करोत्येकरात्रेण वृषलीसेवनाद्विजः ।

तद्भेक्षभुग्जपन्नित्यं चिभिर्वर्षैर्व्यपोहति ॥ ९ ॥ ५३ ॥

15. परेभ्य आदद्यात् C¹²v. LIII, 7. च om. C¹².

LIII, 1... तत्रागम्या गृह्णा पिष्टभार्या । तस्यामकामतो गमने...
2. गुरुतत्पतत्समर्थतिरिक्तस्वजातिपरदारगमने ऽपि... 3... आकाश
ऽन्तरिक्षे करव्यापारादिना । अथु जलमध्ये ।... 5. कामतश्चण्डालीगमन
आह ।... 7. पशुवेश्यादयः ।... कामतश्चेदम् ।... 8. सकृदेकवारं
व्याभचारिता स्त्री... 9... भैक्षं भुञ्जानो गायत्री जपन्...

यः पापात्मा येन सह संयुज्यते स तस्यैव प्रायश्चित्तं कुर्यात् । १ । मृतपञ्चनखात्कूपादत्यन्तोपहताक्षोदकं पीत्वा ब्राह्मणस्त्रिरात्रमुपवसेत् । २ । इहं राजन्यः । ३ । एकाहं वैश्यः । ४ । शूद्रो नक्तम् । ५ । सर्वे चान्ते व्रतस्य पञ्चगव्यं पिबेयुः । ६ ।

पञ्चगव्यं पिबेच्छूद्रो ब्राह्मणस्तु सुरां पिबेत् ।

उभौ तौ नरकं यातो महारौरवसंज्ञितम् ॥ ७ ॥

पर्वानारोग्यवर्जमृतावगच्छन्पत्नीं चिरात्रमुपवसेत् । ८ । कूटसाक्षी ब्रह्महत्याव्रतं चरेत् । ९ । अनुदकमूत्रपुरीषकरणे सचैलं स्नानं महाव्याहृतिहोमश्च । १० । सूर्याभ्युदितनिर्मुक्तः सचैलस्नातः सावित्र्यष्टशतमावर्तयेत् । ११ । श्वश्रुगालविह्वराहखरवानरवायसपुंश्चलीभिर्दष्टः स्रवन्तीमासाद्य षोडश प्राणायामान्कुर्यात् । १२ । वेदाग्न्युत्सादो चिपवणस्त्रायधःशायी संवत्सरं सकृद्भैक्षेण वर्तेत । १३ । समुत्कर्षानृते गुरोश्चालीकनिर्वन्द्ये

LIV, 7. यातौ V⁴. 12. षोडश om. V⁴.

LIV, 6. सर्वे चैवर्गिका उक्तव्रतान्ते पञ्चगव्यं पिबेयुर्न शूद्रस्तस्य वक्ष्यमाणवन्निषेधात् ।... 10... अकामतश्चेदम् ।... 12... गदो गत्वा तत्र स्नात्वा जले षोडश प्राणायामान्कुर्यात् ।... 13. वेदेत्साद्यधीतवेद-विस्मर्ता । अमुप्रत्याद्यादितानामधोर्नां औतस्मार्तानां त्यक्ता ।...

तदाक्षेपणे च मांसं पयसा वर्तेत । १४ । नास्तिको नास्तिकवृत्तिः कृतघ्नः कूटव्यवहारी ब्राह्मणवृत्तिघ्नश्चैते संवत्सरं भैक्षेण वर्तेरन् । १५ । परिवित्तिः परिवेत्ता यया च परिविद्यते दाता याजकश्च चान्द्रायणं कुर्यात् । १६ । प्राणिभूषण्यसोमविक्रयी तप्तकच्छम् । १७ । आद्रौषधिगन्धपुष्पफलमूलचर्मवेचविदलतुषकपालकेश-भस्मास्थिगोरसपिण्याकतिलतैलविक्रयी प्राजापत्यम् । १८ । स्नेपजतुमधूच्छिष्टशङ्खशुक्तिचपुसीसकृष्णलोहौ-दुम्बरखड्गपात्रविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात् । १९ । रक्त-वस्त्ररङ्गरत्नगन्धगुडमधुरसेर्णाविक्रयी चिरात्रमुपवसेत् । २० । मांसलवणलाक्षाक्षीरविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात्

16. या च परिविद्यते V¹⁻³ C^{1v}; या च परिवेत्ता या च परिविद्यते C².
17. *लोमविक्रयी C². C^{1a} Ap. add कुर्यात् at the end. 18. *वैदलं C^{1,2}.

15. नास्तिकवृत्तिर्बाह्याचारोपजीवो । नास्तिकेभ्यो वृत्तिर्जीविनं यस्मेति वा ।... कूटव्यवहारी कूटेन कपटेन तुलामानादिकृतेन क्रयविक्रयकर्ता । ब्राह्मणवृत्तिघ्नो राजादिदत्तशासनाद्यपहर्ता । 16. परिवित्तिश्चादयः पञ्चापि चान्द्रायणं कुर्युः ।... 17. प्राणिनो गोमनुष्यादयः ।... पुण्यं यागादिजन्यो धर्मः ।... 18. आर्द्रमार्द्रकम् । ओषधयो यवग्रीह्यादयः ।... विदलं... शूर्प-व्यजनादि ।... गोरसे क्षीरदध्यादिः । 19. स्नेपाग्नि स्नेपातकपणानि । जतु लाक्षा । कृष्णलोहमायसम् । औदुम्बरं ताम्रम् । खड्गपात्रं खड्ग-श्दङ्गमयं पात्रं पिष्टतर्पणसाध्यम् ।... 20. रक्तवस्त्रमञ्जिष्ठादिरञ्जितम् । रङ्गं धातुविशेषः ।... रसा गुडलवणादिव्यतिरिक्तास्तिक्तकटुकादयः ।...

। २१ । तं च भूयश्चोपनयेत् । २२ । उद्वेगेण खरेण
वा गत्वा नमः स्नात्वा सुप्ता भुक्त्वा प्राणायामचयं
कुर्यात् । २३ ।

जपित्वा चीणि सावित्याः सहस्राणि समाहितः ।
मासं गोष्ठे पयः पीत्वा मुच्यतेऽसत्प्रतिग्रहात् ॥ २४ ॥
अयाज्ययाजनं कृत्वा परेषामन्त्यकर्म च ।
अभिचारमहीनं च चिभिः कृच्छ्रैर्व्यपोहति ॥ २५ ॥
येषां द्विजानां सावित्री नानूच्येत यथाविधि ।
तांश्चारयित्वा चीन्कृच्छ्रान्यथाविध्युपनाययेत् ॥ २६ ॥
प्रायश्चित्तं चिकीर्षन्ति विकर्मस्थास्तु ये द्विजाः ।
ब्राह्मण्याच्च परित्यक्तास्तेषामप्येतदादिशेत् ॥ २७ ॥
यद्गर्हितेनार्जयन्ति कर्मणा ब्राह्मणा धनम् ।
तस्योत्सर्गेण शुध्यन्ति जप्येन तपसा तथा ॥ २८ ॥
वेदोदितानां नित्यानां कर्मणां समतिक्रमे ।
स्नातकव्रतलोपे च प्रायश्चित्तमभोजनम् ॥ २९ ॥

22. तं प्राण्याद्यपण्यविक्रयिणम्... 23... इदं च कामतोऽकामतन्तु
स्नानमेव ।... 25. अयाज्या याजनानर्हाः । ते च द्विविधा जात्या
यूद्धप्रतिलोमादयः कर्मणा पातित्योपपातकादियुक्ताः ।... अभिचारः पर-
मरक्षाद्यर्थो दृष्टोपायः । छेनयमादिः ।... 26... चीन्प्राजापत्यांश्चारयित्वा
यथाविध्युपनाययेत् ।... यत्किंचिदुपनयनाङ्गहानेऽप्येतदेव नानूच्येत यथा-
विधीति सामान्येनाभिधानात् ।... 28. गर्हितेन शास्त्रनिषिद्धेन कृत्वादि-
कर्मणा... गर्हिततपसादातानामिषिद्धप्रतिग्रहादावप्येतदेव ज्ञेयम् ।... 29.
वेदः स्मृत्युपपन्नः । तेन औतस्मार्तसंभ्यास्नानादिनित्यकर्मलोपे...

अवगूर्य चरेत्कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं निपातने ।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्वीत विप्रस्योत्पाद्य शोषितम् ॥ ३० ॥
एनस्विभिरनिर्णिक्तैर्नार्थं कंचित्समाचरेत् ।
कृतनिर्णेजनांश्चैतान्न जुगुप्सेत धर्मवित् ॥ ३१ ॥
बालघ्नांश्च कृतघ्नांश्च विशुद्धानपि धर्मतः ।
शरणागतहन्तृंश्च स्त्रीहन्तृंश्च न संवसेत् ॥ ३२ ॥
अशीतिर्यस्य वर्षाणि बालो वाप्यूनषोडशः ।
प्रायश्चित्तार्धमर्हन्ति स्त्रियो रोगिण एव च ॥ ३३ ॥
अनुक्तनिष्कृतीनां तु पापानामपनुत्तये ।
शक्तिं चावेक्ष्य पापं च प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् ॥ ३४ ॥ ५४ ॥

अथ रहस्यप्रायश्चित्तानि भवन्ति । १ । स्रवन्तीमा-
साद्य स्नातः प्रत्यहं षोडश प्राणायामान्कृत्वैककालं
हविष्याशी मासेन ब्रह्महा पूतो भवति । २ । कर्मणो

LV, 2. प्राणायामान्कृत्वैककालं । V*. सलक्षणां from the C.

30. विप्रजिघांसया दग्धाद्यद्यमेऽवगूरणम् । तत्कृत्वा कृच्छ्रं प्राजाप-
त्यम् ।... 32... न संवसेत् यवहरेदिति वाचनिकोऽयं निषेधः ।...
LV, 1. द्विविधं पापं प्रकाशं रहस्यं च । प्रकाशं कोविदितं रहस्यं
कर्तृमात्रज्ञातम् ।... 2. स्रवन्ती नदी तामासाद्य गत्वा तत्र स्नात्वा
मासं प्रत्यहं षोडश प्राणायामान्कृत्वैकवारमेव हविष्यपुत्रब्रह्महा
शुध्यति ।... 3. उक्तस्य कर्मणः समाप्तौ

ऽन्ते पयस्विनीं गां दद्यात् । ३ । व्रतेनाधमर्षणेन च
सुरापः पूतो भवति । ४ । गायत्रीदशसाहस्रजपेन सुव-
र्णस्तेयकृत् । ५ । चिरात्रोपोषितः पुरुषस्तृक्तजपहो-
माभ्यां गुरुतल्पगः । ६ ।

यथाश्वमेधः क्रतुराट्सर्वपापापनोदकः ।

तथाधमर्षणं सूक्तं सर्वपापापनोदकम् ॥ ७ ॥

प्राणायामं द्विजः कुर्यात्सर्वपापापनुत्तये ।

दह्यन्ते सर्वपापानि प्राणायामैर्द्विजस्य तु ॥ ८ ॥

सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह ।

त्रिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ९ ॥

अकारं चाप्युकारं च मकारं च प्रजापतिः ।

वेदत्रयान्निरदुहद्भूवःस्वरितीति च ॥ १० ॥

चिभ्य एव तु वेदेभ्यः पादं पादमदूदुहत् ।

तदित्यूचोऽस्याः सावित्र्याः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥ ११ ॥

एतदक्षरमेतां च जपन्त्याहृतिपूर्विकाम् ।

संध्योर्वेदविद्विप्रो वेदपुराणेन युज्यते ॥ १२ ॥

5. 'सहस्रं' V¹⁻². 7. 'नोदकः' । and 'नोदकम्' ॥ C^{1,2} (and M. XI, 261). 12. वेदविद्विप्रो C^{1,2}v.

4. व्रतेन स्ववन्तीमासाद्येत्यादिना मासेनेत्यन्तेन ।... प्राणायामस्थाने
ऽनाधमर्षणम् ।... 5. व्रतेनेत्यत्रापि संबध्यते ।... 6... दशस्रजं तेनैव
ऊत्वा गुरुतल्पगः पृथते ।... 12. एतत्... जपन्विप्रो ऽनधीतवेदे ऽपि
वेदविद्वति ।...

सहस्रकृत्वस्त्वभ्यस्य बहिरेतत्त्रिकं द्विजः ।

महतोऽप्येनसो मासात्त्वचेवाहिर्विमुच्यते ॥ १३ ॥

एतत्त्रयविसंयुक्तः काले च क्रियया स्वया ।

विप्रक्षत्रियविद्वजातिर्गर्हणां याति साधुषु ॥ १४ ॥

ओंकारपूर्विकास्तिस्रो महाव्याहृतयोऽव्ययाः ।

त्रिपदा चैव गायत्री विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥ १५ ॥

योऽधीतेऽहन्यहन्येतां चीणि वर्षाण्यतन्द्रितः ।

स ब्रह्म परमभ्येति वायुभूतः खमूर्तिमान् ॥ १६ ॥

एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामाः परं तपः ।

सावित्र्यास्तु परं नान्यन्मौनात्सत्यं विशिष्यते ॥ १७ ॥

क्षरन्ति सर्ववैदिक्यो जुहोतियजतिक्रियाः ।

अक्षरं त्वक्षरं ज्ञेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥ १८ ॥

14. गर्हणं C^{1,2}. See M. II, 80. 15. विज्ञेया V⁴. 17. परं
नास्ति C^{1,2}v (and M. II, 83).

14. यस्मैवर्णिको गायत्र्यादिकं न जानाति जानन्नपि वा संध्याकाले
स्वां क्रियां गायत्रीजपत्स्यां न करोति स साधुषु वैदिक्येषु गर्हणां भिन्दां
प्राप्नोति ।... 16. यो वर्षत्रयं... प्रत्यहं प्रत्यवेन व्याहृतिपूर्विकां गायत्रीं
सहस्रकृत्वो जपति स वायुभूतो दृश्यरूपरहितः कामचारी खमूर्तिमाना-
काशवर्जितो निष्कशरीरनाशेन शुद्धस्वरूपः... परं ब्रह्माभ्येति ॥ 18.
श्रुतिस्मृतिविचिता यागदानहोमजपादिक्रियाः ।...

विधियज्ञाज्जपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
 उपांशुः स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः स्मृतः ॥ १९ ॥
 ये पाकयज्ञाश्चत्वारो विधियज्ञसमन्विताः ।
 सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ २० ॥
 अध्येनैव तु संसिद्धोद्वाह्यो नात्र संशयः ।
 कुर्यादन्यन्नवा कुर्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ २१ ॥ ५५ ॥

अथातः सर्ववेदपवित्राणि भवन्ति । १ । येषां जपैश्च
 होमैश्च द्विजातयः पापेभ्यः पूयन्ते । २ । अधमर्षणम्
 । ३ । देवकृतम् । ४ । शुद्धवत्यः । ५ । तरत्समंदीयम् । ६ ।
 कूष्माण्डाः । ७ । पावमान्यः । ८ । दुर्गासावित्री । ९ ।
 अतीषक्काः । १० । पदस्तोभाः । ११ । सामानि व्याह-
 तयः । १२ । भारुण्डानि । १३ । चन्द्रसाम । १४ । पुरु-

19. सहस्रो all and N. SeeM. II, 85.

19...विधियज्ञो ज्योतिष्टोमादिः... 21... मैत्री स्वाभाविकः प्राणि-
 मात्रे ऽदेवकृतदाग्राह्यः ।... औत्सर्ग्यार्थपशुबीजाद्यहिंसत्वेनैव ब्राह्म-
 णो ब्रह्मसंबन्धीयते । LVI, 4. देवकृतस्यैवो ऽवयवमसीत्यादयो
 मन्त्राः । 9. जालवेदसे सुनवाम होममित्येषा ऋक् । 14. अत्राह
 मोरमन्वतेत्यस्यामृचि गीयमानं साम ।

षव्रते सामनी । १५ । अब्लिङ्गम् । १६ । बार्हस्पत्यम्
 । १७ । गोसूक्तम् । १८ । आश्वसूक्तम् । १९ । सामनी
 चन्द्रसूक्ते च । २० । शतरुद्रियम् । २१ । अथर्वशिरः
 । २२ । त्रिसुपर्णम् । २३ । महाव्रतम् । २४ । नाराय-
 णीयम् । २५ । पुरुषसूक्तं च । २६ ।

चीण्याज्यदोहानि रथन्तरं च

अग्निव्रतं वामदेव्यं दृष्ट्व ।

एतानि गीतानि पुनन्ति जन्तू-

ज्जातिस्मरत्वं लभते यदीच्छेत् ॥ २७ ॥ ५६ ॥

अथ त्याज्याः । १ । ब्रात्याः । २ । पतिताः । ३ ।
 त्रिपुरुषं मातृतः पितृतश्चाशुद्धाः । ४ । सर्व एवाभोज्या-
 स्थाप्रतिग्राह्याः । ५ । अप्रतिग्राह्येभ्यश्च प्रतिग्रहप्रसङ्गं वर्ज-

LVI, 15, 16. पुरुषव्रते सामनी । V²; पुरुषव्रते । भासम् । C^{1,2};
 पुरुषव्रते । भासमच्छिद्रं v; पुरुषव्रते भासमच्छिद्रम् Ap. 20. चन्द्रसूक्ते
 V¹⁻³ V⁴ in mg. (इन्द्रसूक्ते Vasishṭha XXVIII, 14). 27.
 य इच्छेत् ॥ C^{1,2}v Ap. See Vas. XXVIII, 15.

15. सहस्रशीर्षा पुरुषः त्रिपादूर्ध्व उदैदित्येतयोर्गीयमाने सामनी ।
 16. आपो हि केत्युचि गीयमानम् । 18. यदिन्द्राहं यथा त्वमस्यामृचि
 गीयमानं साम । 19. इदमपि तस्यामेव गीयमानं साम । 20. एतो
 विभ्रं स्वामेत्यस्यामृचि गीयमानम् ।... 21. नमस्ते इदं मन्यव इत्येका-
 दशानुवाकास्तैस्तिरीयप्रसिद्धाः । 23. ब्रह्म मेतु मां मधु मेतु मामित्याद्यनु-
 वाक्यत्रयं तैस्तिरीयप्रसिद्धम् । 24. सोमं राजानमित्यस्यां गीयमानं साम ।

येत् । ६ । प्रतिग्रहेण ब्राह्मणानां ब्राह्मं तेजः प्रणश्यति । ७ । द्रव्याणां वाविधाय प्रतिग्रहविधिं यः प्रतिग्रहं कुर्यात्स दात्रा सह निमज्जति । ८ । प्रतिग्रहसमर्थश्च यः प्रतिग्रहं वर्जयेत्स दातृलोकमाप्नोति । ९ । एधोद-
कमूलफलाभयामिषमधुशय्यासनगृहपुष्पदधिशकांश्चा-
भ्युद्यताम् निर्णुदेत् । १० ।

आहूयाभ्युद्यतां भिक्षां पुरस्तादनुचोदिताम् ।
ब्राह्मं प्रजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकर्मणः ॥ ११ ॥
नाश्रन्ति पितरस्तस्य दश वर्षाणि पञ्च च ।
न च हव्यं वहत्यग्निर्यस्तामभ्यवमन्यते ॥ १२ ॥
गुरुन्धत्यानुज्जिहीर्षुरर्चिष्यन्पितृदेवताः ।
सर्वतः प्रतियुक्तीयान्नतु तृप्येत्स्वयं ततः ॥ १३ ॥
एतेष्वपि च कार्येषु समर्थस्तत्प्रतिग्रहे ।

मादद्यात्कुलटाषण्डपतितेभ्यस्तथा द्विषः ॥ १४ ॥

LVII, 8. ब्राह्मं C^{1,2}v; ब्राह्ममिति पाठे N. See M. IV, 186.
12. पञ्च -ie. from ... to LIX, 30. प्रयाति om. v.

LVII, 5. त्वक्ताः सर्वे उप्यभोज्या... 6. अप्रतिग्राह्याः पूर्वोक्तास्तेभ्यः
प्रतिग्रहाभ्यासो न कार्यः ।... 7. ब्राह्मं ब्रह्मणोकार्णम् ।... 9. प्रति-
ग्रहे सामर्थ्यं तपोविद्याचारास्तदानपि ।... 11. गृहाद्य भोरिमां भिक्षा-
मित्याह्वय पुरस्तादासीतां दुष्कृतकर्मणो यथोक्तसंध्यायकारिणो ऽपि न तु
पतितादेः प्रजापतिर्ग्राह्यामाह । 13. गुरुवो मादपिचादयः । भृत्वा
भार्यादयः । तानापद्रुतानुज्जिहीर्षुर्मेचयिषुः ।... 14. एतेषु पूर्वोक्तेषु
मादपिचमरवादिष्वपि कर्तव्येषु...

गुरुषु त्वभ्यतीतेषु विना वा तैर्गृहे वसन् ।
आत्मनो वृत्तिमग्नित्वच्छन्त्युक्तीयात्साधुतः सदा ॥ १५ ॥
अधिकः कुलमित्रं च दासगोपालनापिताः ।
एते शूद्रेषु भोज्यान्ना यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥ १६ ॥ ५७ ॥

अथ गृहाश्रमिणस्त्रिविधोऽर्थो भवति । १ । शुक्लः
शबलोऽसितश्च । २ । शुक्लेनार्थेन यदैर्ध्वदेहिकं करो-
ति तेनास्य देवत्वमासादयति । ३ । यच्छबलेन तन्मा-
नुष्यम् । ४ । यत्कृष्णेन तत्तिर्यक्तम् । ५ । स्ववृत्त्युपार्जितं
सर्वेषां शुक्लम् । ६ । अनन्तरवृत्त्युपात्तं शबलम् । ७ ।
एकान्तरवृत्त्युपात्तं च कृष्णम् । ८ ।
क्रमागतं प्रीतिदायः प्राप्तं च सह भार्यया ।
अविशेषेण सर्वेषां धनं शुक्लमुदाहृतम् ॥ ९ ॥

LVIII, 2. ०सितस्वार्थः । C^{1,2}. 3. यदैर्ध्विकं करोति तद्देवमासा-
दयति C^{1,2}. 5. तत् om. V⁴. 6. सर्वं सर्वेषां C^{1,2}. 8. अनन्तरित-
वृत्त्युपात्तं C^{1,2}. 9. प्रीतिदायं V¹⁻⁴ C^{1,2}; ०दायः Nārada 3, 53.

15. गुरुषु पूर्वोक्तेष्वतीतेषु... । साधुभ्यस्त्रैवर्णिकेभ्य एव प्रतिगृह्णीयान्न
तु शूद्रादिभ्यः ।... 16. अर्थं क्षेत्रफलं यो दात्रे समर्पयति सोऽधिकः ।
अर्धसीरिण इति योगिस्मरणात् (Y. I, 66) ।... दासो गृहदासः ।...
यश्च तवाहमित्यात्मानं निवेदयेत् ।... LVIII, 3. नृतस्य पित्रादेः
पुत्रादिर्यच्छुक्लेन धनेनैर्ध्वदेहिकं पारलौकिकं पिण्डोदकदानादि करोति
तेनास्य देवत्वं संपादयति । 9. पित्रपितामहादिकमेव यदायत्प्रपन्नया
प्राप्तं यश्च प्रीत्या मित्रादिभ्यो कन्यम्...

उत्कोचशुल्कसंप्राप्तमविक्रेयस्य विक्रयैः ।
 कृतोपकारादानं च शबलं समुदाहृतम् ॥ १० ॥
 पार्श्विकद्युतचौर्याप्तप्रतिरूपकसाहसैः ।
 व्याजेनोपार्जितं यच्च तत्कृष्णं समुदाहृतम् ॥ ११ ॥
 यथाविधेन द्रव्येण यत्किञ्चित्कुरुते नरः ।
 तथाविधमवाप्नोति स फलं प्रेत्य चेह च ॥ १२ ॥ ५८ ॥

गृह्याग्रमी वैवाहिकामौ पाकयज्ञान्कुर्यात् । १ । सायं
 प्रातश्चाग्निहोचम् । २ । देवताभ्यो जुहुयात् । ३ ।
 चन्द्रार्कसंनिकर्षविप्रकर्षयोर्दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत । ४ ।
 प्रत्ययनं पशुना । ५ । शरङ्गीकृतयोश्चाग्रयणेन । ६ ।

11. चौर्याप्तं प्रतिरूपकसाहसौ C^{1,2}; चौर्यार्तिप्रतिरूपकसाहसैः
 Nārada 3, 49.

10... शुक्लं वट्टादिदेयम् । कन्यादिमूल्यं च । अविक्रेयं जात्यालवणादि ।
 तद्विक्रेयं यज्ञव्यम् । यच्च पूर्वोपकृतास्तव्यम् । तत्सर्वेषां शबलमुच्यते ॥
 11. पार्श्वे स्थित्वा चामरचालना पार्श्विकम् ।... चौर्यं प्रसिद्धम् । व्याजं
 भैक्षकर्म । प्रतिरूपकमन्यप्रदर्शनेन स्वयं दानादिग्रहणम् । कृत्रिमसुवर्णादि-
 करणं वा ।... व्याजमन्यद्रव्यप्रदर्शनेनान्यद्रव्य[पर्वण]म् ।... 12... यादृग्नेन
 शुक्लादिना द्रव्येण यदैहिकामुश्रिकफलसाधनं कर्म करोति... तादृशमेव...
 फलं प्राप्नोति ॥ LIX, 2... औत्सर्गिककर्मणोः औत्सर्गिकानि नियमेन
 स्मार्तेषु गृह्याभिविधानां श्रौतेषु चैताभिसिद्धिरर्पसिद्धैवेति न पृथग्वच-
 नम् ।... 3. अग्निहोत्रासंभवे ऽग्निहोत्रदेवताभ्यो... गृह्याभौ जुहुयात्...

व्रीहियवयोर्वा पाके । ७ । चैवार्धिकाभ्यधिकान्नः । ८ ।
 प्रत्यब्दं सोमेन । ९ । वित्ताभावे इष्ट्या वैश्वानर्या । १० ।
 शूदान्नं यागे परिहरेत् । ११ । यज्ञार्थं भिक्षितमवा-
 त्तमर्थं सकलमेव वितरेत् । १२ । सायं प्रातर्वैश्वदेवं
 जुहुयात् । १३ । भिक्षां च भिक्षवे दद्यात् । १४ । अर्चि-
 तभिक्षादानेन गोदानफलमाप्नोति । १५ । भिक्षुभावे
 ग्रासमात्रं गवां दद्यात् । १६ । वज्रौ वा प्रक्षिपेत् । १७ ।
 भुक्तेऽप्यन्ने विद्यमाने न भिक्षुकं प्रत्याचक्षीत । १८ ।
 काण्डनी पेषणी चुल्ली कुम्भ उपस्कर इति पञ्च सूना
 गृहस्थस्य । १९ । तन्निष्कृत्यर्थं च ब्रह्मदेवभूतपितृनर-
 यज्ञान्कुर्यात् । २० । स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञः । २१ । होमो

LIX, 8, 9. are connected in C^{1,2}. 11 T. and C. om.
 V⁴; but 13 is marked १३; V¹⁻⁸ omit 11 T. See M. XI,

7. हेमन्ते व्रीहिपाको वसन्ते यवपाकः ।... 8... तथाविधः सोमेन
 यजेत । चैवार्धिका इति योगिस्मरणात् (Y. I, 124)... 9. अब्दसा-
 मान्यश्रवणेऽपि वसन्ते ।... 10. पशुसोमचातुर्मास्यादियर्थाप्तवित्ताभावे...
 12... न किञ्चिदपि तस्मात्स्वयमुपयुज्यते ।... 14. सायंप्रातर्भिक्षवे संन्या-
 सिने भिक्षां... दद्यात् ।... 15. आद्यन्तयोर्भिक्षादानस्य जलदानमर्चनम् ।...
 16. संन्यासिब्रह्मचार्याद्यभावे... 18. गृहपतिभोजनान्तरमपि पूर्व-
 शिष्टेनाग्नेन भिक्षवे न भिक्षादेयैव ।... 19... पञ्च सूनाः प्राग्विहित-
 स्थानानि ।... 20. तासां प्राग्विहितानां निष्कृतिर्दुरितोपशमस्तदर्थम्...
 21... क्रियाविशेषानुपादानादध्ययनमध्यापनं वा ब्रह्मयज्ञः ।...

दैवः । २२ । पितृतर्पणं पितृः । २३ । बलिर्भौतः । २४ ।
 नृयज्ञश्चातिथिपूजनम् । २५ ।
 देवतातिथिधृत्यानां पितृणामात्मनस्तथा ।
 न निर्वपति पञ्चानामुच्छसन्न स जीवति ॥ २६ ॥
 ब्रह्मचारी यतिर्भिक्षुर्जीवन्त्येते गृहाश्रमात् ।
 तस्मादभ्यागतानेतान्यगृहस्थो नावमानयेत् ॥ २७ ॥
 गृहस्थ एव यजते गृहस्थस्तप्यते तपः ।
 ददाति च गृहस्थस्तु तस्माज्ज्येष्ठो गृहाश्रमी ॥ २८ ॥
 ऋषयः पितरो देवा भूतान्यतिथयस्तथा ।
 आशासते कुटुम्बिभ्यस्तस्माच्छ्रेष्ठो गृहाश्रमी ॥ २९ ॥
 चिवर्गसेवां सततान्नदानं
 सुरार्चनं ब्राह्मणपूजनं च ।
 स्वाध्यायसेवां पितृतर्पणं च
 कृत्वा गृही शक्रपदं प्रयाति ॥ ३० ॥ ५६ ॥

24; Y. I, 127. C¹ place 24 before 23; but the reading of V¹⁻⁴ N. seems the *lectio doctior*.

26. भूतानां पुत्रकलादीनाम् ।... 27... अभ्यागतान्भिक्षाकाले
 प्राप्तान्... 29... भूतानि आदीनि ।... 30... स्वाध्यायस्य वेदस्य
 सेवाभ्येयनाध्यापनार्थजिज्ञासा ।...

ब्राह्मो मुहूर्ते उत्थाय मूचपुरीषोत्सर्गं कुर्यात् । १ ।
 दक्षिणाभिमुखो रात्रौ दिवा चोदङ्मुखः संधयोश्च । २ ।
 नाग्रच्छादितायां भूमौ । ३ । न फालकृष्टायाम् । ४ ।
 न छायायाम् । ५ । न चोषरे । ६ । न शादले । ७ ।
 न सप्तर्षे । ८ । न गर्ते । ९ । न वल्मीके । १० । न पथि
 । ११ । न रथ्यायाम् । १२ । न पराशुचौ । १३ । नो-
 द्याने । १४ । नोद्यानोदकसमीपयोः । १५ । न भस्मनि
 । १६ । नाङ्गारे । १७ । न गोमये । १८ । न गोव्रजे
 । १९ । नाकाशे । २० । नोदके । २१ । न प्रत्यनिला-
 नलेन्द्रकस्त्रीगुरुब्राह्मणानां च । २२ । नैवानवगुण्डित-
 शिराः । २३ । लोष्टेष्टकापरिमृष्टगुदो गृहीतशिश्रश्चो-
 त्थायाद्विर्मृद्भिश्चोद्धृताभिर्गन्धलेपक्षयकरं शौचं कुर्यात्
 । २४ ।

LX, 17 om. v; C¹ place it before 16. 23. नैवाव. C².
 24. लोष्टेष्टकाभिः परिमृज्य गुदं C¹v.

LX, 1. रात्रेः पश्चिमो यामो ब्राह्ममुहूर्तः ।... 3. दृष्टादिभिरना-
 ग्रादितायां भूमौ... 5. छाया यच्चियदृष्टायाम्... 8. सप्तानि क्लम-
 यक्तयुक्ते देशे । 9. अन्नं तद्विलस्याप्युपलक्ष्यम् । वर्जयेद्भुक्तमूकानि
 चैतन्नश्चभिक्षानि चेति वाच्यात् । 13. परकीयमचपुरीषादौ । 15...
 उदकं जलाशयः ।... 22. वाय्वग्निचन्द्रसूर्यस्त्रीपिपादिब्राह्मणानां प्रत्या-
 भिमुख्येन ।... 24... इदं च काष्ठद्वयोरप्युपलक्ष्यम् ।... वामकरेण
 घृतमेहनचकारादुत्तिष्ठवासाः ।... उद्धृताभिः... तेन जलान्तःशौचनिषेधः ।...

एका लिङ्गे गुदे तिस्रस्तथैकच करे दश ।
 उभयोः सप्त दातव्या मृदस्तिस्त्रस्तु पादयोः ॥ २५ ॥
 एतच्छौचं मृदस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।
 त्रिगुणं च वनस्थानां यतीनां तु चतुर्गुणम् ॥ २६ ॥ ६० ॥

अथ पालाशं दन्तधावनं नाद्यात् । १ । नैव स्नेषा-
 न्तकारिष्टविभीतकधवधन्वनजम् । २ । न च बन्धूक-
 निर्गुण्डीशिश्रुतिस्त्रितन्दुकजम् । ३ । न च कोविदार-
 शमीपीलुपिप्पलेङ्गुदगुगुलजम् । ४ । न पारिभद्रका-
 म्बिकामोचकशाखलीशणजम् । ५ । न मधुरम् । ६ ।
 नाम्बम् । ७ । नोर्ध्वशुष्कम् । ८ । न सुषिरम् । ९ ।
 न पूतिगन्धिः । १० । न पिच्छिलम् । ११ । न दक्षिणा-
 पराभिमुखः । १२ । अद्याच्चोदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा । १३ ।
 वटासनाकखदिरकरञ्जबदरसर्जनिम्बारिमेदापामार्ग-
 मालतीककुम्भबिल्वानामन्यतमम् । १४ । काषायं तिक्तं
 कटुकं च ॥ १५ ॥

LXI, 9. सुषिरम् C¹⁸.

25... एकच वामकरे... LXI, 2. स्नेषान्तकः श्रेणुः । ३. विभीतकः
 कलिद्रुमः । ४. कोविदारो युगपत्तकः । ५. पीलुर्गुण्डफलः । ६.
 पारिभद्रकः शक्रपादयः । ७. मधुरं मधुरसं मधुर्गुण्डिकादिः । ८.
 आक्षरसमामलकादिः । ९. ऊर्ध्वं दक्षिणाखायामेव शुष्कम् । १०. सुषिरं
 सच्छिद्रम् । ११. स्रक्षम् ।

कनीन्यग्रसमस्थौल्यं सकूर्चं द्वादशाङ्गुलम् ।
 प्रातर्भूत्वा च यतवाग्मक्षयेदन्तधावनम् ॥ १६ ॥
 प्रक्षाल्य भुक्त्वा तज्जह्याच्छुचौ देशे प्रयत्नतः ।
 अमावास्यां न चाश्रीयद्दन्तकाष्ठं कदाचन ॥ १७ ॥ ६१ ॥

अथ द्विजातीनां कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम
 तीर्थम् । १ । अङ्गुष्ठमूले ब्राह्मम् । २ । अङ्गुल्यग्रे दैवम्
 । ३ । तर्जनीमूले पितृम् । ४ । अनग्न्युष्णाभिरफेनि-
 लाभिर्न शूद्रैककरावर्जिताभिरक्षाराभिरङ्गिः शुचौ देशे
 स्वासीनोऽन्तर्जानुः प्राङ्मुखश्चोदङ्मुखो वा तन्मनाः
 सुमनाश्चाचामेत् । ५ । ब्राह्मेण तीर्थेन चिराचामेत्
 । ६ । द्विः प्रमृज्यात् । ७ । खान्यद्भिर्मूर्धानं हृदयं
 स्पृशेत् । ८ ।

हृत्कण्ठतालुगाभिस्तु यथासंख्यं द्विजातयः ।

शुद्ध्येरन्स्त्री च शूद्रश्च सकृत्स्पृष्टाभिरन्ततः ॥ ९ ॥ ६२ ॥

17... अमावास्या पूर्णमास्युपलक्षणम् ।... LXII, 5... अफेनिनाः
 फेनरहिताः । फेनो बुद्धदयच्छाय ।... शूद्रोऽनुपनीतोपलक्षणम् । शूद्र-
 शैककरश्च ताभ्यामावर्जिता या न भवन्त्यापस्ता एक एव करो यस्यासावेक-
 करः... । अक्षाराः क्षाररसरहिताः ।... दक्षिणं बाहुं जान्वन्तराक्ष्वेति
 गौतमीयाहामस्यानियमः । (Gaut. I, 36)... चकारादेशान्यभिमुखः ।...
 6. ब्राह्मदैवप्राजापत्यानामन्यतमेन तीर्थेन पुण्यभागेन... आचामेत् ।...
 7. अङ्गुष्ठमूलेन मुखमिति शेषः ।... 8. खानि नाभेरर्ध्ववर्तीनि ।...

अथ योगक्षेमार्थमीश्वरमधिगच्छेत् । १ । नैकोऽध्वानं
प्रपद्येत । २ । नाधार्मिकैः सार्धम् । ३ । न वृषलैः । ४ ।
न द्विषद्भिः । ५ । नातिप्रत्यूषसि । ६ । नातिसायम् । ७ ।
न संध्ययोः । ८ । [न मध्याह्ने । ९ । न संनिहित-
पानीयम् । १० ।] नातितूष्णम् । ११ । न रात्रौ । १२ ।
न संततं बालव्याधितार्तेर्वाहनैः । १३ । न हीनाङ्गैः । १४ ।
न दोनैः । १५ । न गोभिः । १६ । नादान्तैः । १७ । यवसोदके
वाहनानामदत्त्वात्मनः क्षुत्तृष्णापनो-
दने न कुर्यात् । १८ । न चतुष्पथमधितिष्ठेत् । १९ ।
न रात्रौ वृक्षमूलम् । २० । न शून्यालयं । २१ । न
तृणम् । २२ । न पशूनां बन्धनागारम् । २३ । न केश-
तुषकपालास्थिभस्माङ्गारान् । २४ । न कार्पासास्थि । २५ ।
चतुष्पथं प्रदक्षिणीकुर्यात् । २६ । देवतार्चां च । २७ ।
प्रज्ञातांश्च वनस्पतीन् । २८ । अग्निब्राह्मणगणिकापूर्णा-

LXIII, 1. अधिगच्छेत् । V⁴ (and Gautama IX, 63); उप-
गच्छेत् । V¹⁻³ C^{1,2,3}; अभिगच्छेत् । N. 9, 10 om. V⁴. 9 om.
Ap. C^{1,2,3}. 13. बालः C^{1,2,3}; C^{1,2,3} after 14 add न रोगिभिः ।
यवसोदकेर्वा • all. 18. यवसोदकेर्वा • all. 25—29 om. v. 27.
देवतां च । C^{1,2}.

LXIII, 4. वृषलाः शूराः ।... 13... वाहनैरन्धादिभिः । 15.
दीनिर्दुर्बलैः । 16. गोभिर्वर्जितैः । 22. सद्यःप्रदेशम् ।

कुम्भादर्शश्च चध्वजपताकाश्रीवृक्षवर्धमाननन्द्यावतींश्च ।
२९ । तालवृन्तचामराश्वगजाजगोदधिक्षीरमधुसिद्धार्थ-
कांश्च । ३० । वीणाचन्दनायुधार्द्रगोमयफलपुष्पाद्र्द्रशाक-
गेरोचनादूर्वाप्ररोहांश्च । ३१ । उष्णीषालंकारमणि-
कनकरजतवस्त्रासनयानामिषांश्च । ३२ । धृङ्गारोद्धृतो-
र्वरावद्धैकपशुकुमारीमीनांश्च दृष्ट्वा प्रयादिति । ३३ ।
अथ मत्तोन्मत्तव्यङ्गान्दृष्ट्वा निवर्तेत । ३४ । बान्तवि-
रिक्तमुण्डितजटिलवामनांश्च । ३५ । काषायिप्रव्रजित-
मलिनांश्च । ३६ । तैलगुडशुष्कगोमयेन्धनतृणपलाश-
भस्माङ्गारांश्च । ३७ । लवणक्लीबासवनपुंसककार्पास-
रज्जुनिगडमुक्तकेशांश्च । ३८ । वीणाचन्दनार्द्रशाकोष्णी-

31. •गोमयपुष्पाङ्गाकः C^{1,2}. 33. •रज्जुवद्धपशुः C^{1,2}; •रज्जु-
from the C. 35. •मुण्डितमलिनवसनजटिलः C^{1,2}. 36. काषायि-
C^{1,2,3}. 37. •दृष्ट्वा कुशपलाशः C^{1,2}.

29. प्रयागे शकुनान्धाह ।... ब्राह्मणं सोष्णीषम् ।... पूषं कुम्भं जलेन ।...
वर्धमानः शरावकः । नन्द्यावती राजगृहविशेषः ।... 30... गौः सवत्सा ।...
32... आमिषं सदधिदं मांसम् ।... 33... उद्धृता ऊक्षमाना उर्वरा सर्व-
सस्याणां मृत्तिका ।... रज्जुवद्ध एकाकी पशुर्वर्जितवर्दादिः ।... कुमार्यनृदा
कन्या । सा च श्वेताम्बरा ।... मीनाः प्रकीर्ता मत्स्यः ।... एताम्प्रदक्षिणीकृत्य
प्रयायात् ।... 36. काषायिणो वृथालिङ्गधारिणः । प्रव्रजितः संन्यासी ।
मलिनो मलाक्रान्तदेहः कापालिकादिः ।... 37... दृष्ट्वा कुशदूर्वाव्यति-
रिक्तम् । पलाशं पलाशादिपथं न ताम्बलपथानि ।... 38. निगडः
पादद्वन्द्वला । मुक्ताः प्रकीर्ताः केशा यस्य सः ।...

षालंकरणकुमारीस्तु प्रस्थानकालेऽभिनन्दयेदिति । ३९ ।
 देवब्राह्मणगुरुबभ्रुदीक्षितानां छायां नाक्रामेत् । ४० ।
 निष्ठूनवान्तरुधिरविण्मूत्रस्नानोदकानि च । ४१ । न
 वत्सतन्त्रीं लङ्घयेत् । ४२ । प्रवर्षति न धावेत् । ४३ ।
 न दृथा नदीं तरेत् । ४४ । न देवताभ्यः पितृभ्यश्चोद-
 कमप्रदाय । ४५ । न बाहुभ्याम् । ४६ । न भिन्नया
 नावा । ४७ । न कूलमधितिष्ठेत् । ४८ । न कूपमवलोक-
 कयेत् । ४९ । न लङ्घयेत् । ५० ।

वृद्धभारिण्यपस्नातस्त्रीरोगिवरचक्रिणाम् ।

पन्था देवो नृपस्त्वेषां मान्यः स्नातश्च भूपतेः ॥ ५१ ॥ ६३ ॥

परनिपानेषु न स्नानमाचरेत् । १ । आचरेत्यञ्च
 पिण्डानुद्धृत्यापस्तथापदि । २ । नाजीर्णं । ३ । न चातुरः
 । ४ । न नमः । ५ । न राचौ । ६ । राहुदर्शनवर्जम् । ७ ।

42—47 om. v. 43. पितृभ्यश्चोदकामं प्रदाय । C^{1,2}. 48. कूपम्
 V⁴. 51. तेषां V¹⁻⁴. LXIV, 2. उद्धृत्यापदि । C^{1,2}v.

40. देवो देवप्रतिमा । ब्राह्मणो बज्रश्रुतः । न जातिमात्रम् ।...
 गुरुराध्यापकः । मन्त्रोपदेष्टा च । बभ्रुः कपिलवर्णो गौरव्यो वा ।... यथा
 छायां कामतो नाक्रामेन्नोद्धृत्येदधितिष्ठेत् वा ॥ 42... वत्सग्रहणं गो-
 मात्रोपलक्षणम् ।... 51. स्नातो विद्याव्रतोभयस्नातः ।... LXIV, 2.
 जलान्तराभावे सप्त पञ्च चतुरस्त्रीणां नृपिण्डान्कूपपादुटत्रयं जलं चोद्धृत्य
 परकायेभ्यः स्नायात् ।... 4. चातुरो ज्वराद्यभिभूतः ॥

न संधयोः । ८ । प्रातःस्नानशीलोऽरुणताम्रां प्राची-
 मालोक्य स्नायात् । ९ । स्नातः शिरो नावधुनेत् । १० ।
 नाङ्गेभ्यस्तोयमुद्धरेत् । ११ । न तैलवत्सृशेत् । १२ ।
 नाप्रक्षालितं पूर्वघृतं वसनं बिभृयात् । १३ । स्नातः
 सोष्णीषो धौतवाससी बिभृयात् । १४ । न स्नेच्छा-
 न्यजपतितैः सह संभाषणं कुर्यात् । १५ । स्नायात्प्रस-
 वणदेवस्नातसरोवरेषु । १६ । उद्धृताङ्गमिष्टमुदकं पुण्यं
 स्यादवरात्प्रसवत्तस्मान्नादेयं तस्मादपि साधुपरिगृहीतं
 सर्वत एव गाङ्गम् । १७ । मृत्योयैः कृतमलापकर्षोऽसु
 निमज्ज्योपविश्यापो हि ष्ठेति तिसृभिर्हिरण्यवर्णा इति
 चतसृभिरिदमापः प्रवहतेति च तीर्थमभिमन्त्रयेत् । १८ ।
 ततोऽसु निमज्जस्त्रिघमर्षणं जपेत् । १९ । तद्विष्णोः

9 T. om. V¹⁻³. *स्नानशीलोऽरुण* V⁴; स्नानशीलो from the
 C. *स्नाय्यरुणविकिरणयस्तां प्राचीमवलोक्य* C^{1,2}. 17. प्रसवणं C^{1,2}.
 18. निमज्ज्यापो C^{1,2}; निमस्पृश्यापो v. प्रवहत इति चतुर्थम् V¹⁻³ C^{1,2}.

9. प्रातः स्नानशीलः स्नायात् । अनेनाद्योदयात्प्राक्स्नानं निषिद्धम् ।...
 10. स्नानानन्तरं शिरः स्थितान्गेष्वङ्गान्... न कम्पयेत् ।... 11. वस्त्रेण
 वाङ्गप्रोक्षणं न कुर्यात् ।... 14... उष्णीषं जलापसारणाय शिरो-
 वेष्टनं तेन सहितम् । तस्मादाढबन्धनं शिरसि वेष्टयेत् ।... धौते स्वयमेव...
 15. स्नानोत्तरं निषेधमाह ।... 17... साधुभिर्वसिष्ठदिभिः परिगृही-
 तम् । नदीसंबन्धि । यथा वसिष्ठप्राची विश्वामित्रप्राचीत्यादि ।... 18...
 निमज्ज्य तीर उपविश्य आपो हि ष्ठेत्याद्यष्टभिर्मन्त्रैस्तीर्थमभिमन्त्रयेत् ।
 निमज्ज्योपस्पृशेदिति पाठे निमज्जमानन्तरमाचम्य तीर्थमभिमन्त्रयेत् ॥

परमं पदमिति वा । २० । द्रुपदां सावित्रीं वा । २१ ।
युञ्जते मन इत्यनुवाकं वा । २२ । पुरुषसूक्तं वा । २३ ।
स्नातश्चार्द्रवासा देवपितृतर्पणमम्भःस्थ एव कुर्यात् । २४ ।
परिवर्तितवासाश्चेत्तीर्थमुत्तीर्य । २५ । अहत्वा देवपितृ-
तर्पणं स्नानशार्टी न पीडयेत् । २६ । स्नात्वाचम्य वि-
धिवदुपस्पृशेत् । २७ । पुरुषसूक्तेन प्रत्यक्षं पुरुषाय
पुष्पाणि दद्यात् । २८ । उदकाञ्जलिं पश्चात् । २९ । आ-
दावेव दिव्येन तीर्थेन देवतानां कुर्यात् । ३० । तद-
नन्तरं पितृणाम् । ३१ । तच्चादौ स्ववंश्यानां
तर्पणं कुर्यात् । ३२ । ततः संबन्धिवान्धवानाम् । ३३ ।
ततः सुहृदाम् । ३४ । एवं नित्यस्नायी स्यात् । ३५ ।
स्नातश्च पवित्राणि यथाशक्ति जपेत् । ३६ । विशेषतः

26. स्नानवस्त्रादि C^{1,2}v. 29, 30 T. om. V¹⁻⁴. 33. संब-
न्धिवान्धवानाम् V⁴.

20... त्रिरित्यनुवर्तते । 21. द्रुपदादिवेम्भुमुच्चारण इति यजुर्वेद-
प्रसिद्धा । तां वा त्रिजपेत् ।... 25. यस्तु स्नात्वा जले स्नातुमशक्तः शुष्कं
वासाः परिधत्ते स तीर्थाद्द्विरागत्य स्थल एव स्नानाङ्गं तर्पणं कुर्यात् ।...
26. परिवर्तितवासा अपि देवपितृतर्पणात्प्राक् स्नानवस्त्रं न निष्पीडयेत् ।...
27. वस्त्रनिष्पीडनान्स्नानविधानान्तरं द्विराचमनस्य गमयितुम् ।... 28...
बोद्धव्यं पुष्पाणि ।... 32... पितृमातृमातामहासदन्तरं... पितृव्यमातृ-
मातुलादीन्तर्पयेत् ।... 33. संबन्धिनो भागिन्यश्चसुराक्षालादयः । वा-
न्धवाः पितृव्यश्चैवमातृव्यश्चैवमातुलादयः ।... 35. उक्तेन विधिना प्रत्यक्षं
स्नायात् ।... 36... पवित्राणि... अनियतसंख्यानि जपेत् ॥

सावित्रीम् । ३७ । पुरुषसूक्तं च । ३८ । नैताभ्यामधिक-
मस्ति । ३९ ।
स्नातोऽधिकारी भवति दैवे पितृ च कर्मणि ।
पवित्राणां तथा जप्ये दाने च विधिबोधिते ॥ ४० ॥
अलक्ष्मीः कालकर्णी च दुःस्वप्नं दुर्विचिन्तितम् ।
अभ्याचेणाभिषिक्तस्य नश्यंत इति धारणा ॥ ४१ ॥
याम्यं हि यातनादुःखं नित्यस्नायो न पश्यति ।
नित्यस्नानेन पूयन्ते येऽपि पापकृता नराः ॥ ४२ ॥ ६४ ॥

अथातः सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तो
देवतार्चायां स्थले वा भगवन्तमनादिनिधनं वासुदेवम-
भ्यर्चयेत् । १ । अश्विनोः प्राणस्तौ त इति जीवादानं दत्त्वा
युञ्जते मन इत्यनुवाकेनावाहनं कृत्वा जानुभ्यां पाणिभ्यां
शिरसा च नमस्कारं कुर्यात् । २ । आपो हि ष्ठेति

37. सावित्रीं त्ववश्यं जपेत् । V¹⁻³ C^{1,2}; see the C. 40.
•बोधिते । V⁴ N.; •नोचिते V¹⁻³; •नोदिते C^{1,2}v; चोदिते Ap.
41. स्नातस्य जलमात्रेण नश्यते C^{1,2}. LXV, 2. अश्विनोः प्राणैस्त्वौ
V⁴; अश्विनौ प्राणैस्त्वौ V¹⁻³; अश्विनैः प्राणैस्त्वौ C^{1,2}; अश्विनोः
प्राणैः त्वौ v; see Kâthaka XI, 7. My reading is
conjectural. After इति V¹⁻³ C^{1,2} insert, काचकीय(कीचकीय)-
मन्त्रेणावृत्त्यजीवस्य भगवतो; see the C. जीवोविनिवीदानं V¹⁻³.

37. पूर्वोक्तसंख्यापेक्षयाधिकसंख्याया गायत्रीं जपेत् ।... 41... उद्धृ-
तेनानुद्धृतेन वा तीर्थातीर्थसाधारणेन ।... LXV, 2... इति काचकीय-
मन्त्रेण चैवृत्त्यजीवस्य भगवतो जीवो विनियता साक्षीति स्मरणात् ।

तिसृभिरर्थं निवेदयेत् । ३ । हिरण्यवर्णा इति चत-
सृभिः पाद्यम् । ४ । शं न आपो धन्वन्या इत्याचम-
नीयम् । ५ । इदमापः प्रवहतेति स्नानीयम् । ६ । रथे-
ष्वेषु वृषभराजा इत्यनुलेपनालंकारौ । ७ । युवा सुवा-
सा इति वासः । ८ । पुष्यावतीरिति पुष्यम् । ९ । धूरसि
धूर्वेति धूपम् । १० । तेजोऽसि शुक्रमिति दीपम् । ११ ।
दधिक्रावण इति मधुपर्कम् । १२ । हिरण्यगर्भ इत्यष्टा-
भिर्नैवेद्यम् । १३ ।

चामरं व्यजनं माचां छन्नं पानासने तथा ।

सावित्रेणैव तत्सर्वं देवाय विनिवेदयेत् ॥ १४ ।

एवमभ्यर्च्य च जपेत्सूक्तं वै पौरुषं ततः ।

तेनैव जुहुयादाज्यं य इच्छेच्छाश्वतं पदम् ॥ १५ ॥ ६५ ॥

5. शन्न C^{1,2}v. धन्वन्या V¹⁻⁴ N. See Ath. V. I, 6, 4. 7. रथे-
ष्वेषु V¹⁻⁴ C^{1,2} N.; *सक्षेषु v. See Taitt. Brāhm. II, 7,
7, 2. 10. धूर्व इति V¹⁻⁴v; धूपमिति C^{1,2}. See the C. and
Vājas. Samh. I, 8.

5. शन्न आपो धन्वन्या इति कठशाखीयैकर्षा... 6. इदमापः प्रव-
हतेत्येक्यर्षा... 7. रथेष्वेष्विति कठशाखीयैश्चतुर्भिस्तु... 8. युवा
सुवासा इत्येक्यर्षा... 9. पुष्यावतीः प्रसूवतीरिति तैत्तिरीयर्षा पुष्यम् ।
10. धूरसि धूर्वं धूर्वन्तमिति तैत्तिरीययजुषा धूपम् । 11. तेजोऽसि शुक्र-
मिति कठशाखीयैकर्षा दीपम् । 12. दधिक्रावण अकारिषमित्येक्यर्षा...
13. हिरण्यगर्भः समवर्ततेत्यारभ्य यच्चिदापो महिनेत्यन्ताभिरष्टाभि-
र्हर्मिर्नैवेद्यम्... 14.... माचां आदर्शः ।... यानं शिविकादि । आसनं
सिंहासनादि ।... एतानि सावित्रेण गायत्र्या देवाय भगवते विनिवेदयेत् ।

न नक्तं गृहीतेनोदकेन देवपितृकर्म कुर्यात् । १ ।
चन्दनमृगमददारुकर्पूरकुङ्कुमजातीफलवर्जमनुलेपनं न
दद्यात् । २ । न वासो नीलीरक्तम् । ३ । न मणिसुव-
र्णयोः प्रतिरूपमलंकरणम् । ४ । नोग्रगन्धि । ५ । ना-
गन्धि । ६ । न कण्टकिजम् । ७ । कण्टकिजमपि शुक्तं
सुगन्धिकं तु दद्यात् । ८ । रक्तमपि कुङ्कुमं जलजं च
दद्यात् । ९ । न धूपार्थं जीवजातम् । १० । न घृततैलं
विना किं च न दीपार्थं । ११ । नाभक्ष्यं नैवेद्यार्थं । १२ ।
न भक्ष्ये अघ्यजामहिषीक्षीरे । १३ । पञ्चनखमत्स्य-
वराहमांसानि च । १४ ।

प्रयतश्च शुचिर्भूत्वा सर्वमेव निवेदयेत् ।

तन्मनाः सुमना भूत्वा त्वराक्रोधविवर्जितः ॥ १५ ॥ ६६ ॥

अथाग्निं परिसमूह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य परिषिच्य
सर्वतः पाकादग्रमुद्धृत्य जुहुयात् । १ । वासुदेवाय संक-

LXVI, 1. गृहीतोदकेन V⁴. See LXXIX, 1. 6 om. v;
C^{1,2} place it before 5. See LXXXI, 5. 8. तु om. C^{1,2}.

LXVI, 1. उक्तोपचारप्रत्यविषेचनं घट्टयितमेन कर्तुम्... 2. दाह
सुगन्धिर्देवदारुः ।... 4. कृत्रिममणिसुवर्णादिनिर्मितमलंकारं न द-
द्यात् ।... 5. उग्रो ब्राह्मणानिकरो गन्धो यस्येति तत् । धूपरादि ।
7. कण्टकिजोद्धृतं कण्टकारिकादि ।... 9... रक्तोत्पलम्... 10.
प्राण्यङ्गं नखग्रहादि धूपत्वे न देयम् ।... LXVII, 1... परिषिच्य
परितो दर्भानभितोऽभिषिच्य ।... अग्रमष्टाचत्वारिंशद्वासापरिमितम्...

र्षणाय प्रद्युम्नायानिरुद्धाय पुरुषाय सत्यायाच्युताय
वासुदेवाय । २ । अथाम्रये^१ सोमाय^२ मित्राय^३ वरु-
णाय^४ इन्द्राय^५ इन्द्राग्निभ्याम्^६ विश्वेभ्यो देवेभ्यः^७ प्रजाप-
तये^८ अनुमत्यै^९ धन्वन्तरये^{१०} वास्तोष्पतये^{११} अम्रये
स्विष्टकृते च^{१२} । ३ । ततोऽन्नशेषेण बलिमुपहरेत् । ४ ।
तक्षोपतक्षाभ्याम् । ५ । अभितः पूर्वैणाग्निम् । ६ । अम्बा
नामासीति^१ दुला नामासीति^२ नितन्वी नामासीति^३
चुपुणीका नामासीति^४ सर्वासाम् । ७ । नन्दिनि^५ सुभगे^६
सुमङ्गलि^७ भद्रं करोति^८ सक्तिप्रभिप्रदक्षिणम् । ८ । स्थुणा-
यां ध्रुवायां श्रियै हिरण्यकेश्यै वनस्पतिभ्यश्च । ९ ।

LVII, 3. C^{1,2}v omit the figures in 3, 7, 8, 14. 5. भक्षोपमक्ष्याभ्याम् । V¹⁻⁴v; भक्षोपमक्ष्याभ्याम् । C^{1,2}; भक्षोपमक्ष्याभ्याम् । उपमक्ष्यं शाकादिः । N.; तक्षोपतक्षाभ्याम् Kāth. Gṛihyas. 6. पूर्वैणाग्नेः । C^{1,2}. 7. अम्बा (अवा), त्वणा, नितन्वी (नितन्वी), क्षिप्रणिक्ता V¹⁻⁴ C^{1,2}; अक्षो, सुप्रताक्ता, अखत्पती v. See Kāth. Gṛihyas., and Kāthika XL, 4; Taitt. Samh. IV, 4, 5, 1. 8. भद्रकालीति V¹⁻⁴ C^{1,2}. सस्तिव्वं C^{1,2}. 9. वनस्पतिभ्यः । C^{1,2}; ०भ्य । v.

3. कठशाखानुसारेण वैश्वदेवमाह ।... अग्न्यादिभ्यो द्वादशाजतीर्जुज-
यात् ।... 6. उभयस्यां दिशि अभितः अग्नेः पूर्वं प्रदक्षिणं कृत्वा प्रथमं
पूर्वाक्षरकोणे । (Devapāla, Kāthakagṛihyabhāṣya). 7.
अम्बा नामासीति सप्त । पूर्वैणाग्निमित्यनुषज्यते (Kāth. Gṛihyas. and
Dev.). 8. अभिदक्षिणं प्रदक्षिणं यथा भवति पूर्वदक्षिणकोणादारभ्य ।
(Dev.) 9. ध्रुवा गृहाधारभूता स्थुणा सकर्णस्तम्भस्तस्यां श्रिय इति
द्वाभ्याम् । हिरण्यकेशीति श्रीविशेषणम् ॥

धर्माधर्मयोर्द्वारे मृत्यवे च । १० । उदधाने वरुणाय
। ११ । विष्णवे इत्युलूखले । १२ । मरुद्भ्य इति दृषदि
। १३ । उपरि शरणे वैश्रवणाय राज्ञे भूतेभ्यश्च । १४ ।
इन्द्रायेन्द्रपुरुषेभ्य इति पूर्वार्धे । १५ । यमाय यमपुरु-
षेभ्य इति दक्षिणार्धे । १६ । वरुणाय वरुणपुरुषेभ्य
इति पश्चार्धे । १७ । सोमाय सोमपुरुषेभ्य इत्युत्तरार्धे
। १८ । ब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्य इति मध्ये । १९ । उर्ध्वमा-
काशाय । २० । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य इति स्थण्डिले
। २१ । नक्तंचरेभ्य इति नक्तम् । २२ । ततो दक्षिणा-
ग्रेषु दर्भेषु पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय मात्रे
पितामह्यै प्रपितामह्यै स्वनामगोत्राभ्यां च पिण्डनि-
र्वपणं कुर्यात् । २३ । पिण्डानां चानुलेपनपुष्पधूपनैवे-
द्यादि दद्यात् । २४ । उदककलशमुपनिधाय स्वस्त्ययनं
वाचयेत् । २५ । श्रुत्वाकश्चपचानां भुवि निर्वपेत् । २६ ।

11. उदधाने । C^{1,2}v.

10. धर्मादिद्वाभ्यां गृहद्वारे । धर्माधर्मयोर्मिलितयोर्देवतात्ममोघो-
मीयवत् ॥ 12. विष्णवे नम इति... (Dev.) 14. शरणं गृहं
तदुपरि अट्टालिकायां वैश्रवणयेति द्वाभ्याम् । 15. शरण इत्यनुवर्तते ।...
22. राज्ञो वैश्वदेवे क्रियमाणे नक्तंचरेभ्य इत्येकम् । 23... चकारा-
दक्ष्वादिह्रस्वसंज्ञाकाराभ्यां च पिण्डदानं कार्यम्... । 25. सस्तिव्वं ब्रह्मीति
यं कंचिद्ब्राह्मणं वाचयेत् । तं ब्राह्मणाय दद्यादित्यर्थः ॥

भिक्षां च दद्यात् । २७ । अतिथिपूजने च परं फल-
मधितिष्ठेत् । २८ । सायमतिथिं प्राप्तं प्रयत्नेनार्चयेत्
। २९ । अनाशितमतिथिं गृहे न वासयेत् । ३० । यथा
वर्णानां ब्राह्मणः प्रभुर्यथा स्त्रीणां भर्ता तथा गृहस्थ-
स्यातिथिः । ३१ । तत्पूजायां स्वर्गमाप्नोति । ३२ ।
अतिथिर्यस्य भग्नो गृहात्प्रतिनिवर्तते ।
तस्मात्सुहृत्तमादाय दुष्कृतं तु प्रयच्छति ॥ ३३ ॥
एकरात्रं हि निवसन्नतिथिर्ब्राह्मणः स्मृतः ।
अनित्यं हि स्थितो यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते ॥ ३४ ॥
नैकग्रामीणमतिथिं विप्रं सांगतिकं तथा ।
उपस्थितं गृहे विद्याद्वार्या यचाम्नयोऽपि वा ॥ ३५ ॥
यदि त्वतिथिधर्मेण क्षत्रियो गृहमागतः ।
भुक्तवत्सु च विप्रेषु कामं तमपि भोजयेत् ॥ ३६ ॥
वैश्यशूद्रावपि प्राप्तौ कुटुम्बेऽतिथिधर्मिणौ ।
भोजयेत्सह भृत्यैस्तावानृशंस्यं प्रयोजयन् ॥ ३७ ॥

30—33 'I'. and C. om. V⁴; but 34 is numbered as
such. 34. अनित्यं हि स्थितिर्यं C^{1,2}. 36. पूजयेत् ॥ C^{1,2}v.

27. भिक्षां यासमात्राम् ।... 29. सायं वैश्वदेवान्ते ।... 35. एक-
ग्रामेभवा एकग्रामिणस्तदृशं विप्रम् ।... पूर्वपरिचयो विद्यते येनासौ
सांगतिकः । तं च ।... 37... भृत्यैः... सह भोजनीयौ न त्वतिथिधर्मे-
नार्चनीयौ । अत्रास्मिन्स्यातिथित्वाभावात् ।...

इतरानपि सख्यादीन्संग्रीत्या गृहमागतान् ।
प्रकृतान्नं यथाशक्ति भोजयेत्सह भार्यया ॥ ३८ ॥
स्ववासिनीं कुमारीं च रोगिणीं गुर्विणीं तथा ।
अतिथिभ्योऽग्न एवैतान्भोजयेद्विचारयन् ॥ ३९ ॥
अदत्त्वा यस्तु एतेभ्यः पूर्वं भुङ्क्तेऽविचक्षणः ।
स भुञ्जानो न जानाति श्वगृध्रैर्जग्धिमात्मनः ॥ ४० ॥
भुक्तवत्सु च विप्रेषु स्त्रेषु भृत्येषु चैव हि ।
भुञ्जीयातां ततः पश्चादवशिष्टं तु दंपती ॥ ४१ ॥
देवान्पितृन्मनुष्यांश्च भृत्यान्गृह्याश्च देवताः ।
पूजयित्वा ततः पश्चाद्गृहस्थः शेषभुग्भवेत् ॥ ४२ ॥
अर्घं स केवलं भुङ्क्ते यः पचत्यात्मकारणात् ।
यज्ञशिष्टाशनं ह्येतत्सतामन्नं विधीयते ॥ ४३ ॥
स्वाध्यायेनाग्निहोत्रेण यज्ञेन तपसा तथा ।
न चाप्नोति गृही लोकान्यथा त्वतिथिपूजनात् ॥ ४४ ॥

38. इतराण्यपि C^{1,2}. 39. सुवासिनीं C^{1,2}v. See the C. and
M. III, 114. 40. Manu has तु य 41. भृत्येषु स्त्रेषु C^{1,2}.

38. इतराण्यर्धावसिक्तादीन् । सखिसंबन्धिगश्च ।... 39. ऊढा पित्र-
गृहस्था कन्या स्ववासिनी । सुवासिनीति पाठे... 41. विप्रा अतिथि-
धर्मादतिथिवदागता अभ्यागताः क्षत्रियाश्च । स्वाः सखिसंबन्धिवान्धवाः ।
भृत्या भरणीया मातापित्रादयः ।... चकाराद्वासीदासाः ।... 42. गृह्या
देवताः ऋषादयः । चकाराच्छूकाकादयः ।...

सायंप्रातस्त्वत्तिथये प्रदद्यादासनेदके ।
 अन्नं चैव यथाशक्त्वा सत्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ ४५ ॥
 प्रतिश्रयं तथा शय्यां पादाभ्यङ्गं सदीपकम् ।
 प्रत्येकदानेनाप्नोति गोप्रदानसमं फलम् ॥ ४६ ॥ ६७ ॥

चन्द्रार्कोपरागे नाश्रीयात् । १ । स्नात्वा मुक्तयोर-
 श्रीयत् । २ । अमुक्तयोरस्तंगतयोः स्नात्वा दृष्ट्वा चाप-
 रेऽङ्गि । ३ । न गोब्राह्मणोपरागेऽश्रीयात् । ४ । न
 राज्ञो व्यसने । ५ । प्रवसिताग्निहोत्री यदाग्निहोत्रं कृतं
 मन्येत तदाश्रीयात् । ६ । यदा कृतं मन्येत वैश्वदेवमपि
 । ७ । पर्वणि च यदा कृतं मन्येत पर्व । ८ । नाश्रीया-
 द्वाजीर्णे । ९ । नार्धरात्रे । १० । न मध्याह्ने । ११ ।
 न संधयोः । १२ । नार्द्रवासाः । १३ । नैकवासाः
 । १४ । न नमः । १५ । नोदके । १६ । नोत्कुटकः । १७ ।

LXVIII, 3. •गतयोर्दृष्ट्वा स्नात्वा C^{1,2}v. 5. राज्ञो V⁴. N.
 राजाव्यसने V¹⁻³; राजव्यसने C^{1,2}v Ap. 8. पर्व om. V⁴. 16. न
 जलस्यः । C^{1,2}. from the C. 17. नोत्कुटकः । C^{1,2}.

45... विधिपूर्वकं मधुपर्कविधिना ।... 46... पादयोः प्रक्षालन-
 पूर्वकं घृतादिनाभ्यङ्गनम् । दीपो विवासोद्योताय ।... यथा प्रत्येकं दानेन...
 LXVIII, 3... अपरे ऽङ्गि... उदितौ दृष्ट्वा... अश्रीयात् ।... 4... तद्धिने
 नाश्रीयात् ।... 9. अजीर्णे घनोदारे ।... 15. नमो दशविधः प्रागुक्तः ।
 16. जलस्यो नौकास्यो वा... 17. उत्कुटक ऊर्ध्वजानुः ।

न भिन्नासनगतः । १८ । न च शयनगतः । १९ । न
 भिन्नभाजने । २० । नोत्सङ्गे । २१ । न भुवि । २२ । न
 पाणौ । २३ । लवणं च यत्र दद्यात्तन्नाश्रीयात् । २४ ।
 न बालकान्निर्भर्त्सयेत् । २५ । नैको मृष्टम् । २६ ।
 नोद्धृतस्नेहम् । २७ । न दिवा धानाः । २८ । न रात्रौ
 तिलसंबन्धम् । २९ । न दधिसक्तून् । ३० । न कोवि-
 दारवटपिप्पलशाणशकम् । ३१ । नादत्त्वा । ३२ । ना-
 हुत्वा । ३३ । नानार्द्रपादः । ३४ । नानार्द्रकरमुखश्च
 । ३५ । नोच्छिष्टश्च घृतमादद्यात् । ३६ । न चन्द्रार्कता-
 रका निरीक्षेत । ३७ । न मूर्धानं स्पृशेत् । ३८ । न
 ब्रह्म कीर्तयेत् । ३९ । प्राङ्मुखोऽश्रीयात् । ४० । दक्षि-
 णामुखो वा । ४१ । अभिपूज्यान्नम् । ४२ । सुमनाः
 सग्व्यनुलितश्च । ४३ । न निःशेषकृत्यात् । ४४ । अन्यत्र
 दधिमधुसर्पिःपयःसक्तुपलमोदकेभ्यः । ४५ ।

26. मिष्टम् C^{1,2}. 29. तिलसंयुक्तम् C^{1,2}. 34. नार्द्रं V⁴. 43.
 •लितः । C^{1,2}.

23. पाणौ पाणितले । 25. स्वपङ्क्तौ भुञ्जानान्बालकान्... 29. तिलैः
 संबन्धो यस्य तत्रात्रौ ।... 30. रात्रौ... 32. यद्देवद्विजातिभ्यो न
 दद्यात्तन्न भक्षयेत् ।... 37. उच्छिष्टश्चन्द्रादीन् पश्येत् ।... 38. उच्छिष्टो
 मस्तकं न स्पृशेत् ।... 39. उच्छिष्टो वेदं नोच्चारयेत् ।... 44. परि-
 विष्टमन्नं निःशेषं नाद्यात् ।... 45. सर्पिर्घृतम् ।...

नाश्रीयाद्धार्यया सार्धं नाकाशे न तथोत्थितः ।
 बहूनां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन्बहवस्तथा ॥ ४६ ॥
 शून्यालये वह्निगृहे देवागारे कथं च न ।
 पिवेन्नाञ्जलिना तोयं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥ ४७ ॥
 न तृतीयमश्रीयान्न चापथ्यं कथं च न ।
 नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराशितः ॥ ४८ ॥
 न भावदुष्टमश्रीयान्न भाण्डे भावदूषिते ।
 शयानः प्रौढपादश्च हत्वा चैवावसक्तिकाम् ॥ ४९ ॥ ६८ ॥

नाष्टमीचतुर्दशीपञ्चदशीषु स्त्रियमुपेयात् । १ । न
 आङ्गं भुक्ता । २ । न दत्त्वा । ३ । नोपनिमन्त्रितः आङ्गे
 । ४ । न व्रती । ५ । न दीक्षितः । ६ । न देवायतनश्मश-

47. शून्यागारे $C^{1,2}v$. LXIX, 2. न ज्ञात्वा भुक्ता । v. 3. न
 आङ्गं दत्त्वा $C^{1,2}$; आङ्गं from the C. 5. न ज्ञात्वा । न ऊत्वा । न
 व्रती । नोपेया भुक्ता वा । $C^{1,2}$. The last clause is from the C.

46... बहूनामिति बहूषु साभिजातं प्रेक्षमाणेषु नाश्रीयात् । 47.
 शून्यं निर्जनं यदालयं गृहं तत्र । बहूनां गार्हपत्यादीनां गृहे शाला-
 याम् ।... 48... कालहयातिरिक्ते तृतीये काले नाश्रीयात् ।...
 49. यस्मिन्दृष्टे विचिकित्सा भवति तद्भावदुष्टम्...पीयूषादि... । तच्च
 नातिदुष्टादेरुपलक्षणम् ।... सप्तविधमभोज्यम् । भावेन चित्तदूषणा दूषिते
 स्नेहादिभाण्डसदृशे भाण्डे दुर्गन्धस्वादभोजनदुष्टे च ।... शयानो भूमावपि
 तिर्यग्भूतः । शयनगतस्य प्रागेव निषेधात् ।... LXIX, 3. आङ्गकरणा-
 नन्तरम् । 5. व्रतं आङ्गदिनपर्यव्युत्तनमेकादश्यादिकं च तद्वान् ।...

नशून्यालयेषु । ७ । न दृक्षमूलेषु । ८ । न दिवा । ९ ।
 न संधयोः । १० । न मलिनाम् । ११ । न मलिनः
 । १२ । नाभ्यक्तम् । १३ । नाभ्यक्तः । १४ । न रोगा-
 ताम् । १५ । न रोगार्तः । १६ ।
 न हीनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
 नोपेयाङ्गुर्विणीं नारीं दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ १७ ॥ ६९ ॥

नार्द्रपादः सुप्यात् । १ । नोत्तरापरशिराः । २ । न
 नमः । ३ । नार्द्रवंशे । ४ । नाकाशे । ५ । न पालाशे
 शयने । ६ । न पञ्चदारुहते । ७ । न गजभग्नकृते । ८ ।
 न विद्युद्गन्धकृते । ९ । न भिन्ने । १० । नाग्निमुष्टे । ११ ।
 न घटासिक्तद्रुमजे । १२ । न श्मशानशून्यालयदेवता-

LXX, 1. सुप्यात् । $C^{1,2}v$ Ap. 2. नोत्तरापरवाक्शिराः । $C^{1,2}$.
 4. नानुवंशम् । V^{1-4} Ap.; वंशो मेढो तद्वैर्धमनु N.; नार्द्रवंशम् v.
 6. पालाशशयने $C^{1,2}v$. 11. •मुष्टे $C^{1,2}$; •मुष्टे v.

8... बह्वचनान्द्रुमलतादियहणम् । 11. न मलिनाङ्गवस्त्राम् ।...
 रजस्तोयलक्षणमिदम् ।... LXX, 2... प्राग्दक्षिणयोरभ्यनुज्ञानम-
 नेन । प्राग्दक्षिणशिराः स्वप्यातोदक्प्रत्यक्शिराः कश्चिदिति स्मरणात् ।...
 8. गजेन भग्नस्य तरोः काष्ठेन कृते । 9. विद्युता दग्धस्य तरोः काष्ठेन
 कृते । 10.. न शीर्षाङ्गद्वयमिति पैठीनसीयात् । 11. विद्युद्भिन्ने
 नाप्यग्निना दग्धे । 12. घटैः वा सर्वदा सिक्तस्य तरोः काष्ठेन कृते ।

यतनेषु । १३ । न चपलमध्ये । १४ । न नारीमध्ये
 । १५ । न धान्यगोगुरुहुताशनसुराणामुपरि । १६ ।
 नोच्छिष्टो न दिवा सुप्यात्संध्योर्न च भस्मनि ।
 देशे न चाशुचौ नार्द्रे न च पर्वतमस्तके ॥ १७ ॥ ७० ॥

अथ न कं च नावमन्येत । १ । न च हीनाधिका-
 ज्ञान्मूर्खान्धनहीनानवहसेत् । २ । न हीनान्सेवेत
 । ३ । स्वाध्यायविरोधि कर्म नाचरेत् । ४ । वयोऽनुरूपं
 वेषं कुर्यात् । ५ । श्रुतस्याभिजनस्य धनस्य देशस्य च
 । ६ । नोद्धतः । ७ । नित्यं शास्त्राद्यवेक्षी स्यात् । ८ । सति
 विभवे न जीर्णमलवदासाः स्यात् । ९ । न नास्तीत्य-
 भिभाषेत । १० । न निर्गन्धोऽग्रगन्धि रक्तं च माल्यं
 बिभृयात् । ११ । बिभृयाज्जलजं रक्तमपि । १२ । यष्टिं च

17. स्वप्यात् C^{1,2}v. LXXI, 2. हीनाङ्गाधिका० C^{1,2}v; 5.
 वेषं V¹⁻⁸ C^{1,2}v.

14. चपलो दुर्यसनी वृक्षपादादिविच्छेप्ता ॥ 16... गवादिशब्देन
 तच्छाला उच्यन्ते । धान्यवत्साक्षात्तदुपरि शयनासंभवात् ।... 17. उच्छिष्ट
 ऊर्ध्वधरोच्छिष्टवान् ।... अशुचौ मूत्रविष्ठाद्युपहृते देशे ।... LXXI,
 1. कं च न सममुत्प्लुतमपहृतं वा... 4. स्वाध्यायो वेदाध्ययनाध्यापन-
 क्रियाः ।... 8. शास्यते धर्मे यैस्तानि स्मृतिमीमांसादीनि । आदिशब्दा-
 ङ्गनमुद्रा'राग्यादिप्रतिपादकानि ।... 10. गृहेन्यनाद्यभावेऽपि नास्तिशब्दं
 नोच्चारयेत् । किंतु पूर्णमिति ब्रूयात् ॥

वैणवीम् । १३ । कमण्डलुं च सोदकम् । १४ । कार्पा-
 समुपवीतम् । १५ । रौक्मे च कुण्डले । १६ । नादित्य-
 मुद्यन्तमीक्षेत । १७ । नास्तं यान्तम् । १८ । न वाससा
 तिरोहितम् । १९ । न चादर्शजलमध्यगतम् । २० । न
 मध्याह्ने । २१ । न क्रुद्धस्य गुरोर्मुखम् । २२ । न तैलो-
 दकयोः स्वां ह्यायाम् । २३ । न मलवत्यादर्शे । २४ । न
 पत्नीं भोजनसमये । २५ । न स्त्रियं नग्नम् । २६ । न
 कं च न मेहमानम् । २७ । न चालानभष्टकुञ्जरम्
 । २८ । न च विषमस्थो वृषादियुद्धम् । २९ । नोन्मत्तम्
 । ३० । न मत्तम् । ३१ । नामेध्यमग्नौ प्रक्षिपेत् । ३२ ।
 नासृक् । ३३ । न विषम् । ३४ । अंभस्यपि । ३५ ।
 नाग्निं लङ्घयेत् । ३६ । न पादौ प्रतापयेत् । ३७ । न
 कुशेषु परिमृज्यात् । ३८ । न कांस्यभाजने धावयेत्
 । ३९ । न पादं पादेन । ४० । न भुवमालिखेत् । ४१ ।

23. स्वच्छायाम् । C^{1,2}v. 30 om. C^{1,2}. 31 om. v. Ap.
 quotes both Sūtras. 38. कुशैस्तेषु वा C^{1,2}.

19. वस्त्रान्तरितमपि ॥ 22... गुरुः श्रेयान् ॥ 25. स्वस्य पत्न्या
 वा भोजनकाले... 27. मन्त्रपुरीषे कुर्वाणम्... 28. बन्धनच्युतं गजम् ।
 चकाराद्यान्नादीन्... 29. विषमे जनसंमर्दादौ पलायनायोग्ये देशे
 स्थितो वृषाजमहिषादियुद्धम् ।... 32. अमेध्यं स्त्रीवनादि ।... 37.
 अन्नमविति शेषः ॥ 41. काष्ठादिभिः ॥

न लोष्टमर्दी स्यात् । ४२ । न तृणच्छेदी स्यात् । ४३ ।
न दन्तैर्नखलोमानि च्छिन्द्यात् । ४४ । द्यूतं वर्जयेत् ।
४५ । बालातपसेवां च । ४६ । वस्त्रोपानहमाल्योपवी-
तान्यन्यधृतानि न धारयेत् । ४७ । न शूद्राय मतिं
दद्यात् । ४८ । नोच्छिष्टहविषी । ४९ । न तिलान् ।
५० । न चास्योपदिशेद्धर्मम् । ५१ । न व्रतम् । ५२ । न
संहताभ्यां पाणिभ्यां शिर उदरं च कण्डूयेत् । ५३ । न
दधिसुमनसी प्रत्याचक्षीत । ५४ । नात्मनः स्रजमपक-
र्षेत् । ५५ । सुप्तं न प्रबोधयेत् । ५६ । न रक्तं विरागयेत् ।
५७ । नोदक्यामभिभाषेत । ५८ । न म्लेच्छान्यजान् ।
५९ । अग्निदेवब्राह्मणसंनिधौ दक्षिणं पाणिमुद्धरेत् ।
६० । न परक्षेत्रे चरन्तीं गामाचक्षीत । ६१ । न पिबन्तं

53. कण्डूयेत् V¹⁻³ C^{1,2} Ap. 55. अपकर्षयेत् । V¹⁻³ C^{1,2} v. 57
om. C^{1,2} v. 60. प्रदक्षिणं C^{1,2}.

42. करेण नृत्पिण्डमर्दनशीलो न स्यात् ।... 44... लोमानि
धमन्नादीनि ।... 46. बालातपः प्रातरातपः । संगवातप इत्यन्ये । शरदा-
तप इत्यपरे ।... 49... शूद्रोऽत्र दास्यतिरिक्तः ।... 52. व्रतं प्राय-
श्चित्तम् ।... 56. स्नापेक्षया विद्यादिभिरधिकं श्रयानं न प्रबोधयेत् ।...
57. आत्मन्यनुरक्तं रक्तभाषणादिभिर्न विरक्तं कुर्यात् ।... 60. अग्निः
असौः स्मार्तश्च । देवो विष्णवादिप्रतिमा ।... कण्डप्रावृतादुत्तरीयाद्वह्निः
कुर्यात् ।... 61. परक्षेत्रे यवादिक्षेत्रे निरुद्धं धान्यं भक्षयन्तीं परस्मै गां
नाचक्षीत ।... 62. परशब्दोऽनुवर्त्यते । गोक्षेत्रे पिबन्तं वत्सम् ...

वत्सकम् । ६२ । नोद्धतान्प्रहर्षयेत् । ६३ । न शूद्रराज्ये
निवसेत् । ६४ । नाधार्मिकजनाकीर्णं । ६५ । न संव-
सेद्वैद्यहीने । ६६ । नोपसृष्टे । ६७ । न चिरं पर्वते
। ६८ । न वृथाचेष्टां कुर्यात् । ६९ । न नृत्यगीते । ७० ।
नास्फोटनम् । ७१ । नास्त्रीलं कीर्तयेत् । ७२ । नानृतम्
। ७३ । नाप्रियम् । ७४ । न कं चिन्मर्मणि स्पृशेत् । ७५ ।
नात्मानमवजानीयाद्दीर्घमायुर्जिजीविषुः । ७६ । चिरं
संध्योपासनं कुर्यात् । ७७ । न सर्पशस्त्रैः क्रीडेत् । ७८ ।
अनिमित्ततः खानि न स्पृशेत् । ७९ । परस्य दण्डं नो-
द्यच्छेत् । ८० । शास्यं शासनार्थं ताडयेत् । ८१ । तं च
वेणुदलेन रज्ज्वा वा पृष्ठे । ८२ । देवब्राह्मणशास्त्रम-
हात्मनां परिवादं परिहरेत् । ८३ । धर्मविरुद्धौ चार्थ-

71 om. v. नास्फोटनं कार्यम् । C^{1,2}. See the C. 75. किं C^{1,2}.
79. खानि खानि C^{1,2}. 80. नोपसृष्टे । V⁴. See M. IV, 164.
82. तन्वा C^{1,2}; तर v; सं तु Ap.; तं शास्त्रमेव N.

63. उद्धतानुन्मार्गवर्तिनस्तदनुकूलाचरणेन नोत्साहयेत् ॥ 67. उप-
सृष्टो व्याध्यभिभूतः ।... 69... वृथाटनादिर्वृथाचेष्टा ॥ 71. दक्षिणांसा-
रोपिते वारुवाक्षौ दक्षिणपाणिना शब्दकरणमास्फोटनम् । न कार्यम् ।...
75. मर्माणि प्राणायतनानि...वक्ष्यमाणानि (XCVI, 89) । तत्र कं
चिदपि न स्पृशेन्नाभिहन्तात् । मर्मं दुस्वरितं न प्रकाशयेदित्यन्ये ॥ 77.
दीर्घायुष्कामः... 78. सर्पौ विषधरः ।... 80. परताडनार्थम्... 81.
शास्यं शासनार्थं शिष्यपञ्चादिकम् ।... 83... महात्मनो ऋषयः ।...

कामौ । ८४ । लोकविदिष्टं च धर्ममपि । ८५ । पर्वसु
शान्तिहेमं कुर्यात् । ८६ । न तृणमपि छिन्द्यात् । ८७ ।
अलंकृतश्च तिष्ठेत् । ८८ । एवमाचारसेवी स्यात् । ८९ ।
श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यग्साधुभिश्च निषेवितम् ।
तमाचारं निषेवेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥ ९० ॥
आचाराक्षभते चायुराचारादीप्सितां गतिम् ।
आचाराङ्गनमक्षय्यमाचाराङ्गन्यलक्षणम् ॥ ९१ ॥
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारवान्नरः ।
अङ्गधानोऽनसूयश्च शतं वर्षाणि जीवति । ९२ ॥ ७१ ॥

दमयमेन तिष्ठेत् । १ । दमश्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तितः
। २ । दान्तस्यायं लोकः परश्च । ३ । नादान्तस्य क्रिया
का चित्समृध्यति । ४ ।
दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।
दमेन सर्वमाप्नोति यत्किञ्चिन्मनसेच्छति ॥ ५ ॥

90. धर्मं V¹ N.¹; धर्मं V¹⁻³. See M. IV, 155.

85... लोकमिन्दितम्... 87. पर्वसु... 88. सक्चन्दनादिभि-
रलंकृतस्तिष्ठेत्... LXXII; 1. दमोऽन्तःकरणनियमः । यमो वा-
चोन्द्रियनियमः ।... 2. अन्तःकरणनियमेन चक्षुरादीन्द्रियाणामपि नियमः
प्रसिद्ध एव । 4. ऐहिकी पारलौकिकी वा क्रिया ।...

दशार्धयुक्तेन रथेन यातो
मनोवशेनार्यपथानुवर्तिना ।
तं चेद्रथं नापहरन्ति वाजिन-
स्तथागतं नावजयन्ति शचवः ॥ ६ ॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७ ॥ ७२ ॥

अथ आद्वेषुः पूर्वेषु ब्राह्मणानामन्वयेत् । १ । द्वितीये
ऽहि शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्णे कृष्णपक्षस्यापराह्णे विप्रान्सु-
खातान्स्वाचान्तान्यथाभूयो विद्याक्रमेण कुशोत्तरेष्वास-
नेषूपवेशयेत् । २ । द्वा द्वौ प्राङ्मुखौ चोश्च पितृ उद-

LXXII, 6. याति C^{1,2}; याते v. LXXIII, 3. पित्रो V⁴ C^{1,2}.

6. दशार्धेन पक्षभिरिन्द्रियलक्षणैर्वाजिभिर्युक्तेन यज्ञालक्षणेन रथेन
मनोवशेनार्यपथानुवर्तिना... यो याति । तं तथा वर्तमानं शचवः
कामक्रोधादयो नावजयन्ति यदि तं रथं ते वाजिनः सारथिनामुत्तरीता
नापथे प्रवर्तयन्ति ।... 7... यं प्रविशन्त्यन्तरे प्रलीयन्ते । स एव शान्तिं
तिसिञ्चामेति प्राप्नोति ।... नेतरः । कामकामी । काम्यन्त इति कामा
विषयास्तान्कामयितुं शीलमस्य । LXXIII, 2... तैस्त्रैर्द्वर्तनादिना
सम्यक्खातान् ।... स्वाचान्तानिति नियमेनाचमनप्रतिनिधिमिरासः ।...
यथाभूयो यथावयोवाङ्मयम् ।...

कुखान् । ३ । एकैकमुभयच वेति । ४ । आमश्राद्धेषु
 काम्येषु च प्रथमपञ्चकेनाग्निं हुत्वा । ५ । पशुश्राद्धेषु
 मध्यमपञ्चकेन । ६ । अमावास्यात्तमपञ्चकेन । ७ ।
 आग्रहायण्या ऊर्ध्वं क्षणाष्टकासु च क्रमेणैव प्रथमम-
 ध्यमोत्तमपञ्चकैः । ८ । अन्वष्टकासु च । ९ । ततो
 ब्राह्मणानुज्ञातः पितृनावाहयेत् । १० । अपयन्वसुरा
 इति द्वाभ्यां तिलैर्यातुधानानां विसर्जनं कृत्वा । ११ ।
 एत पितरः सर्वास्तानग्न आ मे यन्वेतदः पितर इत्या-
 वाहनं कृत्वा कुशतिलमिश्रेण गन्धोदकेन यास्तिष्ठन्त्य-
 मृता वागिति यन्मे मातेति च पाद्यं निर्वर्त्य निवेद्यार्घ्यं
 कृत्वा निवेद्य च कुशतिलवस्त्रपुष्पाक्षंकारधूपदीपैर्यथा-

LXXIII, 11. अपयान्वसुरा इति आङ्गविष्णुसूक्तान्यातुधानानपसार्य
 तिलैर् V¹⁻³ C^{1,2}. See the C., from which the second
 clause has crept in.

5. कृत्वा पाद्येति (to read इयमेवेति. See Kāthaka
 XXXIX, 10, and Kāth. Gṛihyas.) राक्षोघ्नं पञ्चदशर्चं सूक्तं
 काठके प्रसिद्धम् । तस्याद्येन पञ्चकेन... वैश्वदेविकपूजानन्तरं पित्रावाह-
 नात्पूर्वमेवाभिहोमः कार्यः ।... 10. काठकीयश्राद्धप्रयोगमाह । ततो होमा-
 नन्तरं वक्ष्यमागरीत्या यातुधानानपसार्य ब्राह्मणान्पितृनावाहयिष्य इत्यनुज्ञा-
 यावाहयेति तैरनुज्ञातः पितृनावाहयेत् ।... 11. उक्तहोमसमाप्त्यनन्त-
 रमपयन्विति मन्त्रद्वयेन तिलैः आङ्गविष्णुसूक्तान्यातुधानानपसार्यावाहयेत् ।
 मन्त्रावाहनादिकममाह ॥

शक्त्या विप्रान्समभ्यर्च्य दृतशुतमन्त्रमादायादित्या रुद्रा
 वसव इति वीक्ष्याग्नौ करवाणीत्युक्ता तच्च विप्रैः कुर्वि-
 त्युक्ते आहुतिचयं दद्यात् । १२ । ये मामकाः पितर
 एतद्वः पितरोऽयं यज्ञ इति च हविरनुमन्त्रणं कृत्वा
 यथोपपन्नेषु पात्रेषु विशेषाद्भजतमयेष्वन्नं नमो विश्वेभ्यो
 देवेभ्य इत्यन्त्रमादौ प्राङ्मुख्योर्निवेदयेत् । १३ । पित्रे
 पितामहाय प्रपितामहाय च नामगोत्राभ्यामुदङ्मुखेषु
 । १४ । तददत्सु ब्राह्मणेषु यन्मे प्रकामादहोरात्रैर्यदः

12. The Mantras in this and the following Sūtras
 appear to have been corrupted 'already in Nanda-
 paṇḍita's time, and have been corrected with the aid
 of the Kāth. Gṛihyas. निवेद्य चानुज्ञेयम् V⁴; नि० चा० कृत्वा
 V¹⁻³ C^{1,2}. The clause चा० कृ० is not commented on by
 N., and not found in the Kāth. Gṛihyas. दृतशुतमन्त्रम्
 V¹⁻³; दृतशुतमन्त्रम् C^{1,2}; दृत०-आदाय om. v. उक्त C^{1,2}; उक्तै V¹.

12. उक्तप्रतीकेन मन्त्रेणावाहनमुक्तप्रतीकाभ्यां मन्त्राभ्यां पाद्यमासादना-
 दिभिरर्घ्यं संपाद्य निवेद्य गन्धा-(कुशा० ?)दिदीपान्तैर्यथोक्तप्रकारेण शक्त्या
 देवपितृब्राह्मणान्संपूज्य गृहीतमन्त्रमादित्येति मन्त्रेणावेष्ट्य पृथोत्तरे लब्धे...
 सोमाय पितृमते स्वधा नमो यमायाग्निरसे स्वधा नमो ऽग्नये कथवाहनाय
 स्वधा नम इति मन्त्रत्रयेणाङ्गतित्रयं जुहुयात् ॥ 13. ये मामकाः... इति
 त्रिभिर्मन्त्रैरनुमन्त्र्य यथाभिहितेषु सौवर्ण्येषु दैवे राजतेषु पित्रे वा नम इति
 मन्त्रेण वैश्वदेविकयोर्ब्राह्मणयोः प्रथमं निवेदयेत् । तथोपवीतिना कार्यम् ।...
 14... तददत्सु ब्राह्मणेषु यन्मे प्रकामादहोरात्रैर्यदः स्वधा नम
 इति वाक्यप्रयोगेणाङ्गं निवेदयेत् ।... 15. तन्निवेदितमन्त्रमदत्सु भुञ्जानेषु
 ब्राह्मणेषु देवपितृब्राह्मणेषु...

क्रव्यादिति जपेत् । १५ । इतिहासपुराणधर्मशास्त्राणि
चेति । १६ । उच्छिष्टसंनिधौ दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु पृथिवी
दर्विरक्षतेत्येकं पिण्डं पित्रे निदध्यात् । १७ । अन्त-
रीक्षं दर्विरक्षतेति द्वितीयं पितामहाय । १८ । द्यौर्दर्वि-
रक्षतेति तृतीयं प्रपितामहाय । १९ । येऽच पितरः
प्रेता इति वासो देयम् । २० । वीरान्नः पितरो धत्त
इत्यन्नम् । २१ । अच पितरो मादयध्वं यथाभागमाह-
वयध्वमिति दर्भमूले करावधर्षणम् । २२ । ऊर्जं वहन्ती-
रित्यनेन सोदकेन प्रदक्षिणं पिण्डानां विकिरणं कृत्वा
अर्घपुष्पधूपालेपनान्नादिभक्ष्यभोज्यानि निवेदयेत् । २३ ।
उदकपात्रं मधुघृततिलैः संयुक्तं च । २४ । भुक्तवत्सु
ब्राह्मणेषु तृप्तिमागतेषु मा मे श्लेष्टेत्यन्नं सत्वरमभ्युक्ष्या-
न्नविकिरमुच्छिष्टाग्रतः कृत्वा तृप्ता भवन्तः संपन्नमिति
पृष्ठोदङ्मुखेष्वचमनमादौ दत्त्वा ततः प्राङ्मुखेषु दत्त्वा

22. करधर्षणं C^{1,2}. | 23. विकिरणं सेचनं... च निवेदयेत् । C^{1,2}
24. उदकपात्रं च C^{1,2}.

20... पिण्डोपरि वस्त्रं दद्यात् । 22... पिण्डाद्यः स्थितदर्भमूले कर-
लेपावधर्षणं कुर्यात् । 23... सोदकेन पिण्डश्लेष्टेण... विकिरणं सेचनं
क्षारार्घादीन्पञ्च भोज्यान्नाग्निवेदयेत् । 24... चकारादन्ननाभ्यङ्गनादी-
नि ।... 25... आहुशेषमन्नं सत्वरं कुशसहितं जलेनाभ्युक्ष्य तस्यान्नस्य

ततश्च सुप्रोक्षितमिति आहुदेशं संप्रोक्ष्य दर्भपाणिः सर्वं
कुर्यात् । २५ । ततः प्राङ्मुखः प्रतो यन्मे राम इति प्रद-
क्षिणं कृत्वा प्रत्येत्य च यथाशक्ति दक्षिणाभिः समभ्य-
र्च्याभिरमन्तु भवन्त इत्युक्त्वा तैरुक्तोऽभिरताः स्म इति
देवाश्च पितरश्चेत्यभिजपेत् । २६ । अश्वयोदकं च नाम-
गोचाभ्यां दत्त्वा विश्वे देवाः प्रीयन्तामिति प्राङ्मुखेभ्य-
स्ततः प्राञ्जलिरिदं तन्मनाः सुमना याचेत । २७ ।
दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः संततिरेव च ।
अद्वा च नो मा व्यगमदहु देयं च नोऽस्त्विति ॥ २८ ॥
तथास्त्विति ब्रूयुः । २९ ।
अन्नं च नो बहु भवेदतिर्योश्च लभेमहि ।
याचितारश्च नः सन्तु मा च याचिष्म कं च न ॥ ३० ॥
इत्येताभ्यामाशिषः प्रतिगृह्य । ३१ ।

ब्राह्मणोच्छिष्टाग्रतो विकिरणं कृत्वा... आहुदेशं प्रोक्षेत् । इदं च सर्वं
दर्भपाणिना कार्यम् ॥ 26. रामः काकः (Dev., Kāthakagrihya-
bhāshya)... 27. यद्वत्तमन्नोदकादि तदक्षयमस्त्विति दैवे पित्रे च
नामगोचाभ्यामुदकं दत्त्वा विश्वे देवाः प्रीयन्तामिति दैवे चोदकं दत्त्वा...
आशिषो याचेत । ता एवाह । 28. नोऽस्माकं कुले दातारो दानशीलाः
पुरुषा वेदाध्ययनाध्यापनाविच्छेदेन वर्धन्तां संततिश्च पुत्रपौत्रपरंपरा
वर्धताम् ।... देयं चाग्रपात्राद्यस्माकं कुले वज्रजमस्त्विति याचेत ॥ 29.
ते च याचितारस्तथास्त्विति प्रतिब्रूयुः ॥ 31. इत्युक्त्वाभ्यां... मन्त्राभ्यामुक्त्वा
आशिषस्तथास्त्विति प्रतिवचनेन प्रतिगृह्य विप्रान्विसर्जयेत् ॥

वाजे वाज इति ततो ब्राह्मणांश्च विसर्जयेत् ।
पूजयित्वा यथान्यायमनुव्रज्याभिवाद्य च ॥ ३२ ॥ ७३ ॥

अष्टकासु दैवपूर्वं शाकमांसापूपैः आर्द्धं कृत्वा त्वन्व-
ष्टकास्वष्टकावद्धौ दैवपूर्वमेवं कृत्वा माचे पितामह्यौ
प्रपितामह्यौ च पूर्ववद्ब्राह्मणान्भोजयित्वा दक्षिणाभि-
श्चाभ्यर्च्यानुव्रज्य विसर्जयेत् । १ । ततः कर्षूः कुर्यात्
। २ । तन्मूले प्रागुदगन्धुपसमाधानं कृत्वा पिण्डनिर्वप-
णम् । ३ । कर्षूचयमूले पुरुषाणां कर्षूचयमूले स्त्रीणाम्
। ४ । पुरुषकर्षूचयं सान्नेनोदकेन पूरयेत् । ५ । स्त्रीक-
र्षूचयं सान्नेन पयसा । ६ । दध्ना मांसेन पयसा प्रत्येकं
कर्षूचयम् । ७ । पूरयित्वा जपेदेतद्भवद्भ्यो भवतीभ्योऽस्तु
चाक्षयम् । ८ ॥ ७४ ॥

पितरि जीवति यः आर्द्धं कुर्यात्स येषां पिता कुर्या-

LXXIV, 1. कृत्वा om. C^{1,2}. कृत्वान्वष्टकावद्धौ कृत्वा दैवपूर्वं
माचे v. 8. एतद्भवद्भ्यो om. C^{1,2}v. See the Kāth. Grihyas.

32... आ सीमान्तमनुव्रज्य... LXXIV, 1... यथाक्रमं शाक-
मांसापूपैः ।... यथोक्तविधिना आर्द्धं कृत्वा परेद्युदगन्धुपसमाधानं
मष्टकायां येन पक्षेनैव होमस्तेनैवान्वष्टकास्तपि होमः ।... 8. एवं नवापि
कर्षूस्तत्तद्वयेन पूरयित्वा एतद्भवद्भ्य इत्यादि मन्त्रं जपेत् ॥

त्तेषां कुर्यात् । १ । पितरि पितामहे च जीवति येषां
पितामहः । २ । पितरि पितामहे प्रपितामहे च जीव-
ति नैव कुर्यात् । ३ । यस्य पिता प्रेतः स्यात्स पित्रे पिण्डं
निधाय पितामहात्परं दद्यात् । ४ । यस्य पिता
पितामहश्च प्रेतौ स्यातां स ताभ्यां पिण्डौ दत्त्वा पिता-
महपितामहाय दद्यात् । ५ । यस्य पितामहः प्रेतः
स्यात्स तस्मै पिण्डं निधाय प्रपितामहात्परं दद्यात् । ६ ।

मातामहानामप्येवं आर्द्धं कुर्याद्विचक्षणः ।

मन्त्रोद्देशेन यथान्यायं शेषाणां मन्त्रवर्जितम् ॥ ७ ॥ ७५ ॥

LXXV, 2. C^{1,2} add कुर्यात्तेषां पिता कुर्यात् । From the C.
3. त्रिषु जीवत्स नैव कुर्यात् । C^{1,2}. From the C. 4. प्रपितामहात्
C^{1,2}. पूर्व for परं v. 5, 6 om. v. 6. यस्य पिण्डं om. V¹⁻².
स्यात् om. V⁴. After 6, C^{1,2} add the following Sūtra, यस्य
पिता प्रपितामहश्च प्रेतौ स्यातां स पित्रे पिण्डं निधाय पितामहात्परं
दद्यात् । See Sūtra 4.

LXXV, 3... पित्रादिषु त्रिषु जीवत्स आर्द्धमेव न कुर्यात् ॥ 4.
मृतपितृको जीवत्पितामहकश्च पितृपिण्डं दत्त्वा प्रपितामहद्वयपितामहाभ्यां
पिण्डं दद्यात् ।... 6. यो जीवत्पितृप्रपितामहकः स पितामहपिण्डं दत्त्वा
द्वयप्रपितामहत्पित्रोः पिण्डं दद्यात् ।... 7... तत्र मातामहे जीवति
तत्पितृभ्यामेव ।... यथान्यायं प्रथमान्ते प्रथमान्तं द्वितीयान्ते द्वितीयान्त-
मित्यादि प्रकारेण मातामहशब्दस्योद्देशेन कार्यम् ।... शेषाणां पितृव्यमा-
तृकभ्रात्रादीनां आर्द्धममन्त्रकमेव पितृपदवन्मन्त्ररहितमेव कुर्यात् ।...

अमावास्यास्तिस्रोऽष्टकास्तिस्रोऽन्वष्टका माधी प्रौष्ठ-
पद्यूर्ध्वं कृष्णचयोदशी ब्रीहियवपाकौ चेति । १ ।
एतांस्तु आङ्गकालान्वै नित्यानाह प्रजापतिः ।
आङ्गमेतेष्वकुर्वाणो नरकं प्रतिपद्यते ॥ २ ॥ ७६ ॥

आदित्यसंक्रमणम् । १ । विषुवद्वयम् । २ । विशेषे-
णायनद्वयम् । ३ । व्यतीपातः । ४ । जन्मर्क्षम् । ५ । अभ्यु-
दयश्च । ६ ।

एतांस्तु आङ्गकालान्वै काम्यानाह प्रजापतिः ।
आङ्गमेतेषु यद्वत्तं तदानन्त्याय कल्पयते ॥ ७ ॥
संध्यारात्र्योर्न कर्तव्यं आङ्गं खलु विचक्षणैः ।
तयोरपि च कर्तव्यं यदि स्याद्राहुदर्शनम् ॥ ८ ॥
राहुदर्शनदत्तं हि आङ्गमाचन्द्रतारकम् ।
गुणवत्सर्वकामीयं पितृणामुपतिष्ठते ॥ ९ ॥ ७७ ॥

सततमादित्येऽहि आङ्गं कुर्वन्नारोग्यमाप्नोति । १ ।
सौभाग्यं चान्द्रे । २ । समरविजयं कौजे । ३ । सर्वान्का-

LXXVI, 1... ब्रीहपाकः भरत् । यवपाको वसन्तः ।...

LXXVII, 5. आत्मनः पुत्रस्य भार्यायाश्च जन्मनक्षत्रम् ।... 6.
अभ्युदयः पुत्रजन्मादिः ।... 6... तच्च कृतं आङ्गं पितृणां यावच्चन्द्रतार-
कावस्थानमुपतिष्ठते कर्तुं सर्वगुणातिशयवत्सर्वकामसाधनं भवतीति ॥
LXXVIII, 1. आदित्यवारे आङ्गं सार्वकालिकारोग्यहेतुः । 2. चन्द्र
वारे सौभाग्यं जनप्रियत्वम् ॥

मान्वौधे । ४ । विद्यामभीष्टां जैवे । ५ । धनं शौक्रे । ६ ।
जीवितं शनैश्चरे । ७ । स्वर्गं कृत्तिकासु । ८ । अपत्यं
रोहिणीषु । ९ । ब्रह्मवर्चस्यं सौम्ये । १० । कर्मसिद्धिं
रौद्रे । ११ । भुवं पुनर्वसौ । १२ । पुष्टिं पुष्ये । १३ ।
श्रियं सार्षे । १४ । सर्वान्कामान्पैत्ये । १५ । सौभाग्यं
भाग्ये । १६ । धनमार्यमणे । १७ । ज्ञातिश्रेष्ठं हस्ते
। १८ । रूपवतः सुतांस्त्वाष्ट्रे । १९ । वाणिज्यसिद्धिं स्वातौ
। २० । कनकं विशाखासु । २१ । मित्राणि मैत्रे । २२ ।
राज्यं शाक्रे । २३ । कृषिं मूले । २४ । समुद्रयानसिद्धि-
माप्ये । २५ । सर्वान्कामान्वैश्वदेवे । २६ । श्रेष्ठमभि-
जिति । २७ । सर्वान्कामाञ्छ्रवणे । २८ । लवणं वासवे
। २९ । आरोग्यं वारुणे । ३० । कुप्यद्रव्यमाजे । ३१ ।
गृहमाहिर्बुध्नौ । ३२ । गाः पौष्णे । ३३ । तुरङ्गमा-
श्विने । ३४ । जीवितं याम्ये । ३५ । गृहं सुरूपाः स्त्रियः
प्रतिपदि । ३६ । कन्यां वरदां द्वितीयायाम् । ३७ ।

LXXVIII, 5. जीवे C¹²v. 10. ब्रह्मवर्चः v. 14. सार्षे C¹².
15. मैत्रे C¹². 25—53 om. v.

10. सौम्यं मृगशिरः । तस्मिन्ब्रह्मवर्चस्यं ब्रह्मतेजः । कौजे वा ॥ 11.
कर्मणामैहिकानां सिद्धिः फलप्राप्तिः । शौर्यं वा । रौद्रमार्गः ॥ 14. सार्ष-
माश्वेमास्तत्र शोभाम्... 18. ज्ञातिषु सपिण्डेषु ज्ञातिश्रेष्ठत्वम् ॥ 29...
लवणं लवणक्रियासिद्धिः ।... 37. वरदामभीष्टप्रदाम् । कन्यां जामातृम् ॥

सर्वान्कामान्स्मृतीयायाम् । ३८ । पशूंश्चतुर्थ्याम् । ३९ ।
 सुरुपान्सुतान् पञ्चम्याम् । ४० । द्यूतविजयं षष्ठ्याम्
 । ४१ । कृषिं सप्तम्याम् । ४२ । वाणिज्यमष्टम्याम् । ४३ ।
 पशून्ववम्याम् । ४४ । वाजिनो दशम्याम् । ४५ । ब्रह्म-
 वर्चस्विनः पुत्रानेकादश्याम् । ४६ । कनकरजतं द्वाद-
 श्याम् । ४७ । सौभाग्यं त्रयोदश्याम् । ४८ । सर्वका-
 मान्पञ्चदश्याम् । ४९ । शस्त्रहतानां श्राद्धकर्मणि चतु-
 र्दशी शस्ता । ५० । अपि पितृगीते गाथे भवतः । ५१ ।
 अपि जायेत सोऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोत्तमः ।
 प्राष्टकाले ऽसिते पक्षे त्रयोदश्यां समाहितः ॥ ५२ ॥
 मधुक्कटेन यः श्राद्धं पायसेन समाचरेत् ।
 कार्तिकं सकलं मासं प्राक्छाये कुञ्जरस्य च ॥ ५३ ॥ ७८ ॥

अथ न नक्तं गृहीतेनोदकेन श्राद्धं कुर्यात् । १ ।

40, 41 T. and C. om. V¹⁻⁸. 40. अयं पञ्चम्याम् । C^{1,2}.
 LXXIX, 1—12 om. v.

42. कृषिं कृषिफलम् । 43. वाणिज्यं क्रयविक्रयफलम् । 53...
 कार्तिकं सकलं मासं... यः श्राद्धं दद्यात् । सोऽप्यस्मात्कुले जायेतेति
 काणान्तरमपि पिबभीष्टमुक्तम् ।... प्राचि छाया प्राक्छायं ।... प्राक्छाया
 वापराद्धे भवति । तथापि पितरो मधुपायसेन श्राद्धमिच्छन्ति ।...

कुशाभावे कुशस्थाने काशान्दूर्वां वा दद्यात् । २ । वासो-
 ऽर्थे कार्पासोत्थं सूत्रम् । ३ । दशां विवर्जयेद्यद्यहृत-
 वस्त्रजा स्यात् । ४ । उग्रगन्धीन्यगन्धीनि कण्टकिजानि
 रक्तानि च पुष्पाणि । ५ । शुक्लानि सुगन्धीनि कण्टकि-
 जान्यपि जलजानि रक्तान्यपि दद्यात् । ६ । वसां मेदं च
 दीपार्थे न दद्यात् । ७ । घृतं तैलं वा दद्यात् । ८ । जीवजं
 सर्वधूपार्थे न दद्यात् । ९ । मधुघृतसंयुक्तं गुग्गुलुं दद्यात्
 । १० । चन्दनकुङ्कुमकर्पूरागुरुपद्मकान्धनुलेपनार्थे । ११ ।
 न प्रत्यक्षलवणं दद्यात् । १२ । हस्ते न च घृतव्यञ्जना-
 दि । १३ । तैजसानि पात्राणि दद्यात् । १४ । विशेषतो
 राजतानि । १५ । खड्गकुतपट्टणाजिनतिलसिद्धार्थका-
 क्षतानि च पवित्राणि रक्षोघ्नानि च निदध्यात् । १६ ।

3. वासो १ C^{1,2}. 5. कण्टकिजानि V¹⁻⁴; कण्टकिजानि C^{1,2};
 कण्टकिजानि Ap. See 6, and LXVI, 7, 8. Arrangement of
 the following sections in v: LXXX, 2—14; LXXXI,
 3—15; LXXIX, 13—42; LXXX, 1 (excepting प्रीयन्ते);
 LXXX, 1, 15—LXXXI, 23 (LXXXI, 3—15 being
 repeated). 16. चेति दद्यात् । C^{1,2}.

LXXIX, 3. वासोऽभावे तत्कार्ये कार्पाससंभवं सूत्रं देयम् ।... 9.
 जीवजं नखशृङ्गादि ।... 13... आदिशब्दादधिपायसादि च । हस्ते न देयं
 किंतु दूर्वादिना ।... 16... पार्श्वराजतताम्रपात्राणि... एतानि पवित्राणि ।
 रक्षोघ्नानि वक्ष्यमाणानि ।...

पिप्पलीमुकुन्दकभृस्तृणशिशुसर्षपसुरसासर्जकसुवर्चलकू-
ष्माण्डालाबुवार्ताकुपालके।पोदकीतण्डुलीयवकुसुम्भ-
पिण्डालुकमहिषीक्षीराणि वर्जयेत् । १७ । राजमाषम-
हूरपर्युषितकृतलवणानि च । १८ । कोपं परिहरेत्
। १९ । नाश्रु पातयेत् । २० । न त्वरां कुर्यात् । २१ ।
घृतादिदाने तैजसानि पात्राणि खड्गपात्राणि फल्गुपात्रा-
णि च प्रशस्तानि । २२ । अत्र च श्लोको भवति । २३ ।
सौवर्णराजताभ्यां च खड्गेनौदुम्बरेण च ।
दत्तमक्षय्यतां याति फल्गुपात्रेण चाप्यथ ॥ २४ ॥ ७६ ॥

तिलैर्व्रीहियवैर्माषैरन्निर्मूलफलैः शकैः श्यामाकैः
प्रियङ्गुभिर्नीवारैर्मुद्गैर्गोधूमैश्च मांसं प्रीयन्ते । १ । द्वौ
मासौ मत्स्यमांसेन । २ । चीन्हारिणेन । ३ । चतुरश्रौ-
रभ्रेण । ४ । पञ्च शकुनेन । ५ । षट्छागेन । ६ । सप्त
रौरवेण । ७ । अष्टौ पार्षतेन । ८ । नव गावयेन । ९ ।
दश माहिषेण । १० । एकादश तूपरेणाजेन । ११ ।

17. •पाण्डुलोपोदकी• C^{1,2}. 24. खड्गेनौ• C^{1,2}. LXXX, 11.
एकादश कौर्मैः । C^{1,2}.

18...कृतं कृत्रिमं तवजम् ।...22. आदिशब्दाद्यङ्गनदधिपायसादि ।...
24. औदुम्बरं तावम् ।... LXXX, 1. मत्स्याः सिंहतुण्डकादयः ।...
5. शकुनः यद्यो जावातिरिक्तादिर्भक्षः ॥

संवत्सरं गव्येन पयसा तदिकारैर्वा । १२ । अत्र पितृ-
गीता गाथा भवति । १३ ।
कालशकं महाशल्कं मांसं वाध्रीणसस्य च ।
विषाणवर्ज्या ये खड्गास्तांस्तु भक्षामहे सदा ॥ १४ ॥ ८० ॥

नान्नमासनमारोपयेत् । १ । न पदा स्पृशेत् । २ ।
नावक्षुतं कुर्यात् । ३ । तिलैः सर्षपैर्वा यातुधानान्विस-
र्जयेत् । ४ । संवृते न आङ्गं कुर्यात् । ५ । न रजस्वलां
पश्येत् । ६ । न श्वानम् । ७ । न विड्वराहम् । ८ । न
ग्रामकुक्कुटम् । ९ । प्रयत्नाच्छाङ्गमजस्य दर्शयेत् । १० ।
अश्रीयुर्ब्राह्मणाश्च वाग्यताः । ११ । न वेष्टितशिरसः
। १२ । न सोपानत्काः । १३ । न पीठोपहितपादाः । १४ ।
न हीनाङ्गाधिकाङ्गाः आङ्गं पश्येयुः । १५ । न शूद्राः
। १६ । न पतिताः । १७ । तत्कालं ब्राह्मणं ब्राह्मणानु-

14. वाध्रीणसस्य V¹⁻⁴ C^{1,2} N. See, however, 'M, III, 271 ;
Y. I, 259 ; Apast. II, 17, 3 ; Gaut. XV, 15. खड्गा आस्यं
तांस्तु भुञ्जामहे । V¹⁻⁴ N. LXXXI, 3—22 om. V¹⁻³ C^{1,2} ;
but 23 is marked २३ in V¹⁻³, just as it is in V⁴. 13.
सोपानत्काः V⁴ ; सापान v.

LXXXI, 6. फर्ता भोक्ता चोदकां न पश्येत् ।... 18. आङ्गकाले
समागतं ब्राह्मणं संन्यासिनं वा नियुक्ताश्चेदनुमन्येयुस्तदा तमपि भोजयेत् ॥

मतेन वा भिक्षुकं भोजयेत् । १८ । हविर्गुणान्न ब्राह्मणा
ब्रूयुर्दावा पृष्टाः । १९ ।

यावदुष्णं भवत्यन्नं यावद्भुञ्जन्ति वाग्यताः ।

तावदश्नन्ति पितरो यावन्नोक्ता हविर्गुणाः ॥ २० ॥

सार्ववर्णिकमन्नाद्यं संनीयाज्ञाव्य वारिणा ।

समुत्सृजेद्भुक्तवतामग्रतो विकिरन्भुवि ॥ २१ ॥

असंस्कृतग्रमीतानां त्यागिनां कुलयोषिताम् ।

उच्छिष्टं भागधेयं स्याद्भेषु विकिरश्च यः ॥ २२ ॥

उच्छेषणं भूमिगतमजिह्वास्याशठस्य च ।

दासवर्गस्य तत्पितृव्यं भागधेयं प्रचक्षते ॥ २३ ॥ ८१ ॥

दैवे कर्मणि ब्राह्मणं न परीक्षेत । १ । प्रयत्नात्पितृव्ये
परीक्षेत । २ । हीनाधिकाङ्गान्विवर्जयेत् । ३ । विकर्म-

18. पूजयेत् । V⁴. 22. रोगिणां कुलयोषिताम् । V⁴v. See N.'s gloss, which seems to be an erroneous interpretation of the reading त्यागिनां कुलयोषिताम्, which is found M. III, 245.

21. सार्ववर्णिकं सर्वजातीयमन्नमाद्यशब्दाच्चादिकमप्यादाय जलेना-
ज्ञाव्य भुक्तवतामग्रे भुवि न पात्रे विकिरन्नपिण्डत्वेन पातयेत् ॥ 22. वि-
किरदेवता आह ।... योऽयमुक्तो विकिरो यच्च भोजनावशिष्टं विप्राणां
सदुभयमनुपनीतानां कुलस्त्रीणां च तत्त्वानां भागधेयम् ।... LXXXII,
4. अतिस्फुटिविचक्षितं कर्म विकर्म ।...

स्थांश्च । ४ । वैडालव्रतिकान् । ५ । दृथालिङ्गिनः । ६ ।
नक्षत्रजीविनः । ७ । देवलकांश्च । ८ । चिकित्सकान्
। ९ । अनूठापुत्रान् । १० । तत्पुत्रान् । ११ । बहुया-
जिनः । १२ । ग्रामयाजिनः । १३ । शूद्रयाजिनः । १४ ।
अयाज्ययाजिनः । १५ । ब्राह्म्यान् । १६ । तद्याजिनः
। १७ । पर्वकारान् । १८ । सूचकान् । १९ । धृतकाध्या-
पकान् । २० । धृतकाध्यापितान् । २१ । शूद्रान्नपुष्टान्
। २२ । पतितसंसर्गान् । २३ । अनधीयानान् । २४ ।
संध्योपासनभ्रष्टान् । २५ । राजसेवकान् । २६ । नग्नान्
। २७ । पित्रा विवदमानान् । २८ । पितृमातृगुर्वभि-
स्वाध्यायत्यागिनश्चेति । २९ ।

ब्राह्मणापसदा ह्येते कथिताः पङ्क्तिदूषकाः ।

एतान्विवर्जयेद्यत्नाच्चाङ्गकर्मणि पण्डितः ॥ ३० ॥ ८२ ॥

LXXXII, 25. संध्योपासनानुष्ठानम् । C^{1,2}. 28 om. C^{1,2};
T. and C. om V¹⁻²; विवदमानानपि । v. 30. विवर्जयेच्छेषा-
च्चाङ्गं C^{1,2}; विवर्जयेद्यापि आङ्गं v.

8. दृथा शास्त्रातिक्रमेण लिङ्गं संन्यास्याद्यात्मचिन्तनं येषां ते ।... 15.
अयाज्याः पतितदयः ।... 16. संस्कारहीनान् ॥ 22. मिरन्तरं शूद्रान्न-
भोजिनः ॥ 24. येऽधीतमपि वेदं प्रत्यङ्गं नाधीयन्ते तान् ॥ 30. ब्राह्म-
णेभ्योऽपसदा बहिष्कृता अत एव पङ्क्तिदूषकाः कथिताः पूर्ववर्तिभिः ।...

अथ षड्भक्तिपावनाः । १ । त्रिणाचिकेतः । २ ।
पञ्चाग्निः । ३ । ज्येष्ठसामगः । ४ । वेदपारगः । ५ ।
वेदाङ्गस्थाप्येकस्य पारगः । ६ । पुराणेतिहासव्याकरण-
पारगः । ७ । धर्मशास्त्रस्थाप्येकस्य पारगः । ८ । तीर्थ-
पूतः । ९ । यज्ञपूतः । १० । तपःपूतः । ११ । सत्यपूतः
। १२ । मन्त्रपूतः । १३ । गायत्रीजपनिरतः । १४ ।
ब्रह्मदेयानुसन्तानः । १५ । त्रिसुपर्णः । १६ । जामाता
। १७ । दौहित्रश्चेति पाचम् । १८ । विशेषेण च योगिनः
। १९ । अथ पितृगीता गाथा भवति । २० ।
अपि स स्यात्कुलेऽस्माकं भोजयेद्यस्तु योगिनम् ।
विप्रं श्राद्धं प्रयत्नेन येन तृप्यामहे वयम् ॥ २१ ॥ ८३ ॥

न श्लेच्छविषये श्राद्धं कुर्यात् । १ । न गच्छेन्म्लेच्छ-
विषयम् । २ ।

LXXXIII, 18. पाचम् om. C^{1,2}; दाता । v. Ap. has पाचम्.
19—21, and LXXXIV, excepting a few fragments,
om. v. 21. अये C^{1,2}.

LXXXIII, 2. त्रिणाचिकेतं चयनं कृतवानसौ त्रिणाचिकेतः ।
त्रिणाचिकेतसंज्ञं यजुर्वेदभागं तद्व्रतपूर्वकमधीतेऽसौ वा । 14. मन्त्रैर्विष्णवा-
दिदेवैर्निर्णयं जप्तेः पूतः ।... 15. ब्रह्मदेयं वेदाध्यापनं (अध्ययनं V¹⁻³)
तदुपपन्नितः संतानः परंपरा यस्येति । त्रिसुपर्णाध्यापकेति यावत् । 16.
त्रिसुपर्णं यजुर्भागविशेषमधीतेऽसौ । तथा त्रिः सुपर्णं चितिं कृतवानसौ
वा । LXXXIV, 1. वयसावदेष्टे श्लेच्छदेशे... 2. तीर्थयात्रां
विना श्लेच्छदेशं न गच्छेत् ।

परनिपानेष्वपः प्रीत्वा तत्साम्यमुपगच्छतीति । ३ ।
चातुर्वर्ण्यव्यवस्थानं यस्मिन्देशे न विद्यते ।
स श्लेच्छदेशो विज्ञेय आर्यावर्तस्ततः परः ॥ ४ ॥ ८४ ॥

अथ पुष्करेष्वक्षयं श्राद्धम् । १ । जप्यहोमतपांसि
च । २ । पुष्करे स्नानमात्रात्सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । ३ ।
एवमेव गयाशीर्षे । ४ । वटे । ५ । अमरकण्टकपर्वते । ६ ।
वराहपर्वते । ७ । यत्र कचन नर्मदातीरे । ८ । यमु-
नातीरे । ९ । गङ्गायां विशेषतः । १० । कुशावर्ते । ११ ।
विन्दुके । १२ । नीलपर्वते । १३ । कनखले । १४ ।
कुजाम्ने । १५ । भृगुतुङ्गे । १६ । केदारः । १७ । महा-

LXXXV, 1. पुष्करेषु श्राद्धम् । C^{1,2}; पुष्करेषु यश्चाद्धम् । v.
4. गयाशीर्षे and 5 om. v. 5. अक्षयवटे C^{1,2}. From the C.
12. विन्दुके C^{1,2}v. See the C. 15. कुजाम्ने । C^{1,2}.

3. परे चातुर्वर्ण्यव्यवस्थां श्लेच्छास्तेषां निपाने जलाशये स्नात्वा प्रीत्वा
तत्साम्यं प्राप्नोति ।... साम्यं च यावज्जीवाभ्यासविषयम् । सद्यत्... आप-
साम्येनोक्तं ज्ञेयम् ।... LXXXV, 5... अक्षयवटे । 7. वराहाकारे
पर्वतविशेषे । 11. कुशावर्तस्थम्बकगिरिस्थो गोदावरीप्रभवः । 12.
विन्दुको दक्षिणदेशस्थतीर्थविशेषः । विन्दुक इति पाठेऽपि तत्रैव सः ।
14. कनखलमुत्तरपर्वतस्थं शम्बकस्थं च । 15. कुजाम्बुसुत्तलदेशस्थं क्षेत्रं
गङ्गादास्यं वा । 16. भृगुतुङ्गोऽमरकण्टकसमीपस्थो विन्ध्यपादः । 17.
केदार उत्तरपर्वतस्थः ।

लये । १८ । नडन्तिकायाम् । १९ । सुगन्धायाम् । २० ।
शाकम्भर्याम् । २१ । फल्गुतीर्थे । २२ । महागङ्गायाम् ।
२३ । त्रिहलिकाग्रामे । २४ । कुमारधारायाम् । २५ ।
प्रभासे । २६ । यत्र कचन सरस्वत्यां विशेषतः । २७ ।
गङ्गादारे प्रयागे च गङ्गासागरसंगमे ।

सततं नैमिषारण्ये वाराणस्यां विशेषतः ॥ २८ ॥

अगस्त्याश्रमे । २९ । कण्वाश्रमे । ३० । कौशिक्याम् ।
३१ । सरयूतीरे । ३२ । शोणस्य ज्योतिषायाश्च संगमे ।
३३ । श्रीपर्वते । ३४ । कालोदके । ३५ । उत्तरमा-
नसे । ३६ । वडवायाम् । ३७ । मतङ्गवाप्याम् । ३८ ।

24. त्रिहलिकाश्रमे C^{1,2}. See the C. 28 is divided into five Sūtras by N.; but the Mitāksharā quotes it as a S'loka.

18. महालयः पर्वतविशेषः ॥ 19. नडन्तिका [नडन्तिका] नद्यभियु-
क्तेभ्यो ज्ञेया ॥ 20. सुगन्धा नदी सौगन्धिकनगसमीपस्था ॥ 22. फल्गु-
तीर्थं गयास्यम् ॥ 24. त्रिहलिकाग्रामः शाकग्रामः । तण्डुलिकाश्रम इति
वा पाठः ॥ 25. काश्मीरदेशे कौश्वपर्वते कुमारशक्तिप्रहारेण जलधारा
निर्गतास्ति सा कुमारधारा तस्याम् । दक्षिणसमुद्र इषुयातक्षेत्रे वा ॥ 26.
हाराकासमीपे प्रभासतीर्थम् ॥ 29. अगस्त्याश्रमः पुष्करसमीपे सरस्वती-
तीरे ।... दक्षिणदेशे स्नामिस्थाने वा ॥ 30. कण्वाश्रमे मालिनीतीरे ॥
33...तयोः संगमे विन्ध्यमध्ये । शोणज्योतीरथयोरिति पाठेऽपि तत्रैव ॥
34. श्रीपर्वते दक्षिणदेशस्थः श्रीशैलौ मल्लिकार्जुनस्थानम् ॥ 35. कालो-
दकं यामुनस्तीर्थविशेषः ।... 36. उत्तरमानसं केदारोत्तरपर्वतस्थम् ॥ 37.
वडवा तीर्थविशेषो दक्षिणदेशस्थः ॥ 38. मतङ्गवापी गयादक्षिणभागस्था ॥

सप्तार्धे । ३९ । विष्णुपदे । ४० । स्वर्गमार्गपदे । ४१ ।
गोदावर्याम् । ४२ । गोमत्याम् । ४३ । वेचवत्याम् । ४४ ।
विपाशायाम् । ४५ । वितस्तायाम् । ४६ । शतद्रुतीरे । ४७ ।
चन्द्रभागायाम् । ४८ । ईरावत्याम् । ४९ । सिन्धो-
स्तीरे । ५० । दक्षिणे पञ्चनदे । ५१ । औसजे । ५२ ।
एवमादिष्वथान्येषु तीर्थेषु । ५३ । सरिद्धरासु । ५४ ।
सर्वेष्वपि स्वभावेषु । ५५ । पुलिनेषु । ५६ । प्रस्रवणेषु ।
५७ । पर्वतेषु । ५८ । निकुञ्जेषु । ५९ । वनेषु । ६० ।
उपवनेषु । ६१ । गोमयेनोपलिप्तेषु गृहेषु । ६२ । मनो-
ज्ञेषु । ६३ । अत्र च पितृगीता गाथा भवन्ति । ६४ ।
कुलेऽस्माकं स जन्तुः स्याद्यो नो दद्याज्जलाज्जलीन् ।
नदीषु बहुतोयासु शीतलासु विशेषतः ॥ ६५ ॥
अपि जायेत सोऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोत्तमः ।
गयाशीर्षे वटे श्राद्धं यो नः कुर्यात्समाहितः ॥ ६६ ॥

52. औसजे V¹⁻⁴ N.; औसजे C^{1,2}v. 62. गोमयलिप्तेषु । C^{1,2}.

39. सप्तार्धं सप्तर्षितीर्थम् ॥ 40. विष्णुपदं गयामध्यस्थितम् ॥ 41.
स्वर्गमार्गो दधमार्ग इति पदशाखा... 51. कृष्णावेणुतुङ्गभद्राकोणानां
पञ्चानां नदीनां समाहारदेशे ॥ 52. औसजं श्रृंगारकं दक्षिणदेशस्थं
तीर्थम् ॥ 55. स्वभावा दधुनाथश्रीकृष्णादीनां जन्मस्थानानि तेष्वपि सर्वेषु ॥
59. निकुञ्जा वृन्दावनवर्तीनि । भगवत्कीडास्थानानि जतामृद्धानि ॥ 63.
मनोक्षास्तुलसीचत्वरदयः ॥ 65... शीतला हिमवत्प्रभवाः ।...

एष्टव्या बहवः पुषा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ।
यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुन्सृजेत् ॥ ६७ ॥ ८५ ॥

अथ वृषोत्सर्गः । १ । कार्त्तिक्यामाश्वयुज्यां वा । २ ।
तथादावेव वृषभं परीक्षेत । ३ । जीवद्वत्सायाः पय-
स्विन्याः पुषम् । ४ । सर्वलक्षणोपेतम् । ५ । नीलम् । ६ ।
लोहितं वा मुखपुच्छपादशृङ्गशुक्लम् । ७ । यूथस्याच्छा-
दकम् । ८ । ततो गवां मध्ये सुसमिद्धमग्निं परिस्तीर्य
पौष्णं चरुं पयसा अपयित्वा पूषा गा अन्वेतु न इह
रतिरिति च हुत्वा वृषमयस्कारस्त्वक्कयेत् । ९ । एक-
स्मिन्पार्श्वे चक्रेणापरस्मिन्पार्श्वे श्रूलेन । १० । अङ्कितं
च हिरण्यवर्णा इति चतसृभिः शं नो देवीरिति च
स्नापयेत् । ११ । स्नातमलङ्कृतं स्नातालङ्कृताभिश्चतसृभि-
र्वत्सतरीभिः सार्धमानीय रुद्रान्पुरुषसूक्तं कृष्माण्डीश्च

LXXXVI, 9. रतिरु all; रडिर Ap. and Kâth. Gṛihyas.

11. देवीति V¹⁻⁴ C^{1,2}v; देवीरिति N. Ap. See Rīg. X, 9, 4.

67. बहूनां पुषाणां मध्ये एकेनापि गयाश्रद्धकरणे पिष्टमुक्तिर्भवति...
LXXXVI, 5... लक्ष्मणान्यङ्गानि तैः सर्वैरुक्तम् ।... 9... गवां मध्ये
गोक इति देशविधिः ।... आङ्कितं हुत्वा... 10. दक्षिणबाहौ
चक्रेण वामस्मिन् चिःश्रूलेन... 12... रुद्राक्षमस्ते रुद्र मन्यव इत्येका-
दशानुवाकान् ।...

जपेत् । १२ । पिता वत्सानामिति वृषभस्य दक्षिणे
कर्णे पठेत् । १३ । इमं च । १४ ।

वृषो हि भगवान्धर्मश्चतुष्पादः प्रकीर्तितः ।

वृणोमि तमहं भक्त्या स मे रक्षतु सर्वतः ॥ १५ ॥

एतं युवानं पतिं वो ददामि

तेन क्रीडन्तीश्चरत प्रियेण ।

मा हासहि प्रजया मा तनूभि-

र्मा रधाम द्विषते सोम राजन् ॥ १६ ॥

वृषं वत्सतरीयुक्तमैशान्यां कारयेद्दिशि ।

हेतुर्वस्त्रयुगं दद्यात्सुवर्णं कांस्यमेव च ॥ १७ ॥

अयस्कारस्य दातव्यं वेतनं मनसेषितम् ।

13. वत्सेति V¹⁻⁴ C^{1,2}v Ap.; पिता वत्सेति काठकीयो मन्त्रः N.
See Kâth XIII, 9; Kâth. Gṛihyas., etc. 16. ददान्ध°
and चरच V¹⁻⁴ C^{1,2}v Ap. The Kâth. Gṛihyas. has the
same readings; but the Atharva and Taittirīya
(III, 3, 9, 1) Samhitās [see also the Gṛihyasūtras of
Pâraskara (III, 9, 6) and Sâṅkhâyaṇa. (III, 11, 14)]
have ददामि तेन and चरत महामाह C^{1,2}.

16... हे राजन्... वयं प्रजया संतत्या तनूभिस्तच्छरीरैश्च मा
हासहि मा ह्यसक्ता भवेम द्विषते शत्रवे च मा रधाम मा वश्या
भवेम ॥ (हे सोम राजन्वयं प्रजया पुत्रादिकया मा हासहि प्रजया
शून्या मा भूम... तथा तनूभिः शरीरैर्मा हासहि दीर्घायुषः स्यामे-
त्यर्थः ।... Devapâla).

भोजनं बहुसर्पिष्कं ब्राह्मणांश्चात्र भोजयेत् ॥ १८ ॥
 उत्सृष्टो दृषभो यस्मिन्पिबत्यथ जलाशये ।
 जलाशयं तत्सकलं पितृस्तस्योपतिष्ठति ॥ १९ ॥
 शृङ्गेणोल्लिखते भूमिं यत्र कचन दर्पितः ।
 पितृणामन्नपानं तत्प्रभृतमुपतिष्ठति ॥ २० ॥ ८६ ॥

अथ वैशाखां पौर्णमास्यां कृष्णशृङ्गाजिनं सुवर्णशृङ्गं
 रौप्यखुरं मौक्तिकलङ्गूलभूषितं कृत्वा आविके च वस्त्रे
 प्रसारयेत् । १ । ततस्तिलैः प्रच्छादयेत् । २ । सुवर्णना-
 भिं च कुर्यात् । ३ । अहतेन वासोयुगेन प्रच्छादयेत्
 । ४ । सर्वगन्धरत्नैश्चालङ्कृतं कुर्यात् । ५ । चतसृषु दिक्षु
 चत्वारि तैजसानि पात्राणि क्षीरदधिमधुघृतपूर्णानि नि-
 धायाहिताग्नये ब्राह्मणायालङ्कृताय वासोयुगेन प्रच्छा-

20. अधितिष्ठति ॥ V⁴; उपतिष्ठति ॥ V¹⁻³ C^{1,2}v Ap. N. has
 तिष्ठति in V⁴; उपतिष्ठति in V¹⁻³. LXXXVII, 1. सशृङ्गं
 सखुरं V¹ 4; but see the C. वस्त्रे च C^{1,2}; च om. v.
 6. तैजसपात्राणि C^{1,2}v.

18. अङ्गवितुः... वेतनं प्रभृतमुपतिष्ठति च दद्यात् । एतत्कर्मसादु-
 ष्ण्याय श्रीब्राह्मणभोजयेत् ।... 19. तस्योत्सृष्टः पितृनुपतिष्ठति...
 LXXXVII, 1... दशसोवर्णिकहेमघटितशृङ्गद्वयं पञ्चदशरौप्य-
 घटितचतुःखुरम् ।... 3. ...सुवर्णनाभिं नेत्रे च कुर्याद्रत्नसमन्विते । इति
 खान्दात् ॥ 6. पूर्वादिचतुर्दिक्षु तैजसानि ताम्ररौप्यकांस्यसौवर्णानि...
 पात्राणि... क्रमेण क्षीरादिभिश्चतुर्भिः पूर्यानि निधायाहिताग्नये विप्राय

दिताय दद्यात् । ६ । अत्र च गाथा भवन्ति । ७ ।
 यस्तु कृष्णाजिनं दद्यात्सखुरं शृङ्गसंयुतम् ।
 तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ॥ ८ ॥
 ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।
 चतुरन्ता भवेद्दत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥ ९ ॥
 कृष्णाजिने तिलान्कृत्वा हिरण्यं मधुसर्पिषी ।
 ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ १० ॥ ८७ ॥

अथ प्रसूयमाना गौः पृथिवी भवति । १ । तामलं-
 कृतां ब्राह्मणाय दत्त्वा पृथिवीदानफलमाप्नोति । २ ।
 अत्र गाथा भवति । ३ ।
 सवत्सारोमतुल्यानि युगान्युभयतोमुखीम् ।
 दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति श्रद्धधानः समाहितः ॥ ४ ॥ ८८ ॥

मासः कार्तिकोऽग्निदैवत्यः । १ । अग्निश्च सर्वदेवानां
 मुखम् । २ । तस्मात्तु कार्तिकं मासं बहिःस्नायी गाय-
 चीजपनिरतः सद्यदेव हविष्याशी संवत्सरकृतात्पापा-
 न्यूतो भवति । ३ ।

LXXXIX, ३. V⁴ inserts जितेन्द्रियो after बहिःस्नायी; but
 this word must have crept in from 4.

वस्त्रयुग्मेणाच्छादितायोदकपूर्वं च पुच्छे दद्यात् ।... 9... चतुर्दधिवेला-
 वलयिता पृथ्वी... LXXXVIII, 4. सवत्साया गोर्वावन्ति रोमाणि
 तत्समसंख्यानि युगानि...

कार्तिकं सकलं मासं नित्यस्त्रायी जितेन्द्रियः ।

जपन्विष्यभुगदान्तः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४ ॥ ८६ ॥

मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदश्यां मृगशिरसा युक्तायां चूर्णी-
तलवणस्य सुवर्णनाभं प्रस्थमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय
प्रदापयेत् । १ । अनेन कर्मणा रूपसौभाग्यवानभिजा-
यते । २ । पीषी चेत्पुष्ययुक्ता स्यात्तस्यां गौरसर्षपकल्को-
द्वर्तितशरीरो गव्यघृतपूर्णकुम्भेनाभिषिक्तः सर्वौषधिभिः
सर्वगन्धैः सर्वबीजैश्च स्नातो घृतेन भगवन्तं वासुदेवं
स्नापयित्वा गन्धपूष्यधूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्च्य वैष्णवैः
शाकैर्बार्हस्पत्यैश्च मन्त्रैः पावके हुत्वा समुवर्णेन घृतेन
ब्राह्मणान्स्वस्ति वाचयेत् । ३ । वासोयुगं कर्त्तुं दद्यात् । ४ ।

4. दाता C^{1,2}. XC, 1. मृगशिरःसंयुक्तायां C^{1,2}v. 3. पावकं
V¹⁻⁴ Ap.; अपो N.

LXXXIX, 2. अपिमुखा वै देवा इति । 4... नित्यमविच्छेदेना-
दयोदये स्नातशीलो वाद्येन्द्रियजयी गायत्री जपन् ... XC, 1... पि-
ष्टस्य तलवणस्य प्रस्थं घोटशपलं सुवर्णं घोटशपावो नाभौ मध्ये यस्य तं
चन्द्रोदयकाले विप्राय विधिना दद्यात् ॥ 3... गोघृतेन कुम्भपरिमिते-
नाभिषिक्तः सर्वौषधैः... चकाराज्जलैश्च स्नातः... वैष्णवैरिदं विष्णु-
विचक्रम इत्यादिभिः । शाकैस्त्रातारमिन्द्रमित्यादिभिः । बार्हस्पत्यैर्बहस्पते
अति यदयं इत्यादिभिश्चकारात्स्त्रिष्टकमन्त्रेण चापौ ऊत्वा समुवर्णं घृतं
अभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्ते च स्वस्तीति प्रतिगृह्णीयुः ॥ 4. होमकर्त्तुं...

अनेन कर्मणा पुष्यते । ५ । माघी मघायुता चेत्तस्यां
तिलैः आङ्गं कृत्वा पूतो भवति । ६ । फाल्गुनी फल्गुनी-
युता चेत्स्यात्तस्यां ब्राह्मणाय सुसंस्कृतं स्वास्तीर्णं शयनं
निवेद्य भार्यां मनोज्ञां रूपवतीं द्रविणवतीं चाप्नोति
। ७ । नार्यपि भर्तारम् । ८ । चैत्री चित्रायुता चेत्तस्यां
चिचवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति । ९ । वैशाखी वि-
शाखायुता चेत्तस्यां ब्राह्मणसप्तकं क्षौद्रयुक्तैस्तिलैः
संतर्प्य धर्मराजानं प्रीणयित्वा पापेभ्यः पूतो भवति । १० ।
ज्यैष्ठी ज्येष्ठायुता चेत्स्यात्तस्यां छत्रोपानहप्रदानेन गवा-
धिपत्यं प्राप्नोति । ११ । आषाढ्यामषाढायुक्तायामन्न-
पानदानेन तदेवाक्षय्यमाप्नोति । १२ । आवण्यां अव-
णयुक्तायां जलधेनुं सान्नां वासोयुगाच्छादितां दत्त्वा
स्वर्गमाप्नोति । १३ । प्रौष्ठपद्यां प्रौष्ठपद्युक्तायां गोदानेन
सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति । १४ । आश्वयुज्यामश्विनी-
गते चन्द्रमसि घृतपूर्णं भाजनं सुवर्णयुतं विप्राय दत्त्वा

6. भवति पूतः । V⁴. 7. फाल्गुनी-स्यात् om. V⁴. 23 स—XCIV,
8. चर्म is wanting in v, two leaves having been lost.
11. चेत्तस्यां C^{1,2}.

8. नार्यपि चेदुक्तविधिना शय्यां ददाति तदेतद्गुणविशिष्टं भर्तारं
प्राप्नोति ॥ 10. वैशाख्यां विशाखायोगे सप्त विप्रान्धर्मराजप्रीतये मधु-
मिश्रांस्तिक्ष्णाम्भोजयित्वा पापेभ्यो मुच्यते ॥ 11... गोमान्भवति ॥

दीप्ताग्निर्भवति । १५ । कार्तिकी कृत्तिकायुता चेत्या-
तस्यां सितमुष्माणमन्यवर्णं वा शशाङ्कोदये सर्वसस्य-
रत्नगन्धोपेतं दीपमध्ये ब्राह्मणाय दत्त्वा कान्तारभयं
न पश्यति । १६ । वैशाखशुक्लतृतीयायामुपोषितोऽश्व-
तैर्वासुदेवमभ्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा च सर्वपापेभ्यः
पूतो भवति । १७ । यच्च तस्मिन्नहनि प्रयच्छति तद-
क्षय्यमाप्नोति । १८ । पौष्ण्यां समतीतायां कृष्णपक्षद्वादश्यां
सोपवासस्तिथौः स्नातस्तिथोदकं दत्त्वा तिलैर्वासुदेव-
मभ्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा भुक्त्वा च पापेभ्यः पूतो
भवति । १९ । माघ्यां समतीतायां कृष्णद्वादश्यां सोप-
वासः श्रवणं प्राप्य वासुदेवाग्रतो महावर्तिद्वयेन दीप-
द्वयं दद्यात् । २० । दक्षिणपार्श्वे महारजनरक्तेन समग्रेण
वाससा दृततुलामष्टाधिकां दत्त्वा । २१ । वामपार्श्वे
तिलतैलतुलां साष्टां दत्त्वा श्वेतेन समग्रेण वाससा । २२ ।

16. ० भयं न पश्यति C^{1,2}. 23. एतत्कृत्वा कृतकृत्यो यस्मिन् ... स
सचोऽज्वलो C^{1,2}.

17... यवैर्भगवन्तं संपूज्य यवानेव वासुदेवद्वादशाक्षरेणाष्टोत्तरसहस्रं
शतं वा ऊत्वा ब्राह्मणाय च दत्त्वोक्तेभ्यः पापेभ्यो मुच्यते ॥ 18. यच्च
सुवर्जरजतादि तद्दिने दद्यात्तदक्षय्यं भवति ।... 19... तिलैः स्नात्वा
तिलैः पिष्टुस्तर्पयित्वा... 20... देवायै वक्ष्यमाणजज्ञवर्तिद्वयेन दीपद्वयं
कृत्वा भगवते दद्यात् ॥ 21... सदग्रेण वाससा... अष्टोत्तरशतपल-
परिमितवृत्तास्त्रावितेनैकं दीपयेत् ॥

एतत्कृत्वा यस्मिन्वाप्रेऽभिजायते यस्मिन्देसे यस्मिन्कुले
तत्रोऽज्वलो भवति । २३ । आश्विनं सकलं मासं ब्रा-
ह्मणेभ्यः प्रत्यहं दृतं प्रदायाश्विनौ प्रीणयित्वा रूप-
भाग्भवति । २४ । तस्मिन्नेव मासि प्रत्यहं गोरसै-
र्ब्राह्मणान्भोजयित्वा राज्यभाग्भवति । २५ । प्रतिमासं
रेवतीयुते चन्द्रमसि मधुदृतयुतं रेवतीप्रीत्यै परमान्नं
ब्राह्मणान्भोजयित्वा रेवतीं प्रीणयित्वा रूपस्य भागी
भवति । २६ । माघे मासेऽग्निं प्रत्यहं तिलैर्हुत्वा सद्यतं
कुल्माषं ब्राह्मणान्भोजयित्वा दीप्ताग्निर्भवति । २७ ।
सर्वा चतुर्दशीं नदीजले स्नात्वा धर्मराजानं पूजयित्वा
सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । २८ ।

यदीच्छेद्द्विपुलान्भोगांश्चन्द्रसूर्यग्रहोपगान् ।

प्रातःस्नायी भवेन्नित्यं द्वौ मासौ माघफाल्गुनौ ॥ २९ ॥ ६० ॥

अथ कूपकर्तुस्तत्प्रवृत्ते पानीये दुष्कृतस्यार्धं विन-
श्यति । १ । तडागकृन्नित्यतृप्तो चारुणं लोकमश्नुते । २ ।

24. प्रदद्यात् C^{1,2}. 26. रूपभाग्भवति । C^{1,2}.

25... दधिदुग्धादिभिर्गर्धैर्विप्रचयं संभोज्य राज्यमाप्नोति ॥ 27.
जीविप्रांसंभोज्य दीप्तौर्दद्यान्निर्भवति ॥ XCI, 2... नित्यं पिपासादग्नि-
तो वरुणस्योक्तं प्राप्नोति ॥

जलप्रदः सदा तृप्तो भवति । ३ । दृक्षारोपयितु-
र्दृक्षाः परलोके पुत्रा भवन्ति । ४ । दृक्षप्रदो दृक्षप्रसू-
नैर्देवान्प्रीणयति । ५ । फलैश्चातिथीन् । ६ । छायाया
चाभ्यागतान् । ७ । देवे वर्षत्युदकेन पितॄन् । ८ । सेतु-
कृत्वर्गमाप्नोति । ९ । देवायतनकारी यस्य देवस्या-
यतनं करोति तस्यैव लोकमाप्नोति । १० । सुधासिक्तं
कृत्वा यज्ञसा विराजते । ११ । विचित्रं कृत्वा गन्धर्व-
लोकमाप्नोति । १२ । पुष्पप्रदानेन श्रीमान्भवति । १३ ।
अमुलेपनप्रदानेन कीर्तिमान्भवति । १४ । दीपप्रदानेन
चक्षुष्मान्सर्वभोज्यलश्च । १५ । अन्नप्रदानेन बलवान्
। १६ । देवनिर्माल्यापनयनाद्गोदानफलमाप्नोति । १७ ।
देवगृहमार्जनात्तदुपलेपनाद्वाह्मणोच्छिष्टमार्जनात्पाद-
शौचादकल्पपरिचरणाच्च । १८ ।

XCI, 10. यस्य देवायतनं C^{1,2}. 16. C^{1,2} add another Sūtra
here, धूपप्रदानेनोर्ध्वं गच्छति । 18. देवायतनं C^{1,2}. पादादिशौचा-
दकल्पपरिचरणाच्च । C^{1,2}; *कल्पपरिचरणात् । V⁴. See the C.

३. दृषिताय जलदाता खर्गे युगप्रतं विलम्बो भवेत् ।... 11. कन्य-
कृतमपि देवायतनं सुधयानुलिप्य यज्ञस्त्री भवति । 12. यो देवायतनं
बीजपोतादिभिश्चित्रयति सः... 18... तस्यैव गोमयादिनोपलेपनाद्विप्रो-
च्छिष्टपात्रं प्रक्षाल्य तस्यैवानुलेपनात्तस्यैव पादधावनादस्त्रास्थौ शुश्रूषा-
करणाच्च प्रत्येकं गोदानफलमाप्नोति ।

कूपारामतडागेषु देवतायतनेषु च ।
पुनःसंस्कारकर्ता च लभते मौलिकं फलम् ॥ १९ ॥ ८१ ॥

सर्वदानाधिकमभयप्रदानम् । १ । तत्प्रदानेनाभी-
प्सितं लोकमाप्नोति । २ । भूमिप्रदानेन च । ३ ।
गोचर्ममाचामपि भुवं प्रदाय सर्वपापेभ्यः पूतो भवति
। ४ । गोप्रदानेन स्वर्गलोकमाप्नोति । ५ । दशधेनुप्रदो
गोलोकान् । ६ । शतधेनुप्रदो ब्रह्मलोकान् । ७ । सुव-
र्णशृङ्गीं रौप्यखुरीं मुक्तालाङ्गूलां कांस्योपदोहां वस्त्रो-
त्तरीयां दत्त्वा धेनुरोमसंस्थानि वर्षाणि स्वर्गलोकमा-
प्नोति । ८ । विशेषतः कपिलाम् । ९ । दान्तं धुरंधरं
दत्त्वा दशधेनुप्रदो भवति । १० । अश्वदः सूर्यसालोक्य-
माप्नोति । ११ । वासोदश्वन्द्रसालोक्यम् । १२ । सुवर्ण-
दानेनाग्निसालोक्यम् । १३ । रुप्यदानेन रूपम् । १४ ।
तैजसानां पात्राणां प्रदानेन पात्रीभवति सर्वकामा-

XCII, 5. पात्रं भवेत् C^{1,2}.

19. कूपारदीनामुपहतानां यथावत्करणं पुनःसंस्कारः । तत्कर्ता मौलि-
कमाद्यकर्तुरेव फलं लभते ।... XCII, 1. चौरस्थात्रादिभ्यो भीताना-
मभयदानम्... 7... नानाविधान्ब्रह्मलोकानाप्नोति ।... 10... दश-
धेनुदानफलमाप्नोति ।... 16. सुवर्णरुप्यादिपात्रदानेन धनपुत्रादिकामा-
नां पात्रं भवति ।...

नाम् । १५ । घृतमधुनैलप्रदानेनारोग्यम् । १६ । औ-
षधप्रदानेन च । १७ । लवणप्रदानेन च लावण्यम् । १८ ।
धान्यप्रदानेन तृप्तिम् । १९ । सस्यप्रदानेन च । २० ।
अन्नदः सर्वम् । २१ । धान्यप्रदानेन सौभाग्यम् । २२ ।
तिलप्रदः प्रजामिष्टाम् । २३ । इन्धनप्रदानेन दीप्ता-
ग्निर्भवति । २४ । संग्रामे च सर्वजयमाप्नोति । २५ ।
आसनप्रदानेन स्थानम् । २६ । शय्याप्रदानेन भार्याम्
। २७ । उपानत्रप्रदानेनाश्वतरीयुक्तं रथम् । २८ । वस्त्र-
प्रदानेन स्वर्गम् । २९ । तालवृन्तचामरप्रदानेनाध्व-
मुखित्वम् । ३० । वास्तुप्रदानेन नगराधिपत्यम् । ३१ ।
यद्यदिष्टतमं लोके यच्चास्ति दयितं गृहे ।
तत्तद्गुणवते देयं तदेवाक्षय्यमिच्छता ॥ ३२ ॥ ६२ ॥

16 om. C^{1,2}. After 22, C^{1,2} insert the following clause,
which is really a quotation occurring in the C., अक्षीर्ति-
तागामन्धेषां दानात्स्वर्गमवाप्नोति । 25 om. V¹⁻³ C^{1,2}; but
26 is marked २६ in V¹ ३.

17. औषधं रसकायादि ।... 19. धान्यं वार्षिकं श्यामाकादि ।...
20. सस्यानि हेमन्तिकवासन्तिकानि... 22. धान्यगुप्तानि धान्यानि
कुलत्थकोप्रवमगुप्तादीनि ।... 26... राज्यस्थानमाप्नोति । 27...
पूर्वोक्तविधिना शय्यां दत्त्वा तालवृन्तचामरा भार्यां विन्देत् ।... 30... ते दत्त्वा
भार्ये सुखी भवति ।... 31. वास्तु गृहं तद्वत् नगरप्रभुत्वमाप्नोति ।...
32. यद्यस्य लोके प्रियं गृहेत्यस्य पुत्रदारादीनां वा यदभीष्टं तत्तदेवाक्षय्य-
मिदं मे ऽस्त्विति कामनया पात्रभूताय विप्राय देयम् ॥

अब्राह्मणे दत्तं तत्सममेव पारलौकिकम् । १ । द्वि-
गुणं ब्राह्मणब्रुवे । २ । सहस्रगुणं प्राधीते । ३ । अनन्तं
वेदपारगे । ४ । पुरोहितस्त्वात्मन एव पात्रम् । ५ ।
स्वसा दुहितृजामातरश्च । ६ ।
न वार्यपि प्रयच्छेत् वैडालव्रतिके द्विजे ।
न बकव्रतिके विप्रे नावेदविदि धर्मवित् ॥ ७ ॥
धर्मध्वजी सदा लुब्धश्छाद्भिको लोकदाम्भिकः ।
वैडालव्रतिको ज्ञेयो हिंस्रः सर्वाभिसंधिकः ॥ ८ ॥
अधोदृष्टिर्नैकृतिकः स्वार्थसाधनतत्परः ।
शठो मिथ्या विनीतश्च बकव्रतपरो द्विजः ॥ ९ ॥
ये बकव्रतिनो लोके ये च मार्जारलिङ्गिनः ।
ते पतन्त्यन्धतामिक्षे तेन पापेन कर्मणा ॥ १० ॥
न धर्मस्यापदेशेन पापं कृत्वा व्रतं चरेत् ।
व्रतेन पापं प्रच्छाद्य कुर्वन्स्त्रीशूद्रदम्भनम् ॥ ११ ॥

XCIH, 6. दुहितां जामातरश्च पात्रम् । C^{1,2}. 7. पापे all.
See M. IV, 192. 9. नैकृतिकः V⁴ (T. and C.)

XCIH, 1... तस्मिन्नावदत्तं तावदेव परलोक उपतिष्ठते ।... 3.
प्रहृष्टमधीतं यस्य यस्माद्दासौ प्राधीतः ।... 5. आत्मपुरोहित एव पात्रं
न परपुरोहितः ।... 6. स्वसादयोऽपि स्वस्यैव पात्रं न परस्य... 8...
हिंस्रो निर्दयः । सर्वत्रोग्धा सर्वाभिसंधिकश्च ।... 9... निङ्कतिः पर-
पोडनं तद्यस्यासौ तत्परो नैकृतिकः । यथा कथंचित्परपोडनेन स्वार्थसाधने
निरतः ।... 11. यः पापं कृत्वा तन्निमित्तं प्रायश्चित्तं धर्मापदेशेन धर्मस्था-
नेन करोति न प्रायश्चित्तपदेशेन स तेन व्रतेन प्रायश्चित्तेन...

मेत्येह चेदृशो विप्रो गर्ह्यते ब्रह्मवादिभिः ।
 छद्मनाचरितं यच्च व्रतं रक्षांसि गच्छति ॥ १२ ॥
 अलिङ्गी लिङ्गिवेषेण यो वृत्तिमुपजीवति ।
 स लिङ्गिनां हरत्येनस्तिर्यग्योनौ प्रजायते ॥ १३ ॥
 न दानं यशसे दद्यान्न भयान्नोपकारिणे ।
 न नृत्यगीतशीलेभ्यो धर्मार्थमिति निश्चितम् ॥ १४ ॥ ८३ ॥

युद्धी बलीपलितदर्शने वनाश्रयो भवेत् । १ । अपत्यस्य
 चापत्यदर्शने वा । २ । पुत्रेषु भार्यां निक्षिप्य तयानुग-
 म्यमानो वा । ३ । तत्राप्यग्नीनुपचरेत् । ४ । अप्फाल-
 कृष्टेन पञ्च यज्ञान्न द्वापयेत् । ५ । स्वाध्यायं च न
 जह्यात् । ६ । ब्रह्मचर्यं पालयेत् । ७ । चर्मचीरवासाः
 स्यात् । ८ । जटाश्वश्रुलोमनखांश्च बिभ्रयात् । ९ । वि-
 षवणस्त्रायी स्यात् । १० । कपोतवृत्तिर्मासनिचयः

12. गृह्यते C^{1,2}. चक्षुर्दे C^{1,2}; See M. IV, 199. 13. •वेष्टेन
 C^{1,2}. See M. IV, 200. XCIV, 2. •दर्शनेन. C^{1,2} XCV om. v.

13. न विद्यन्ते शिखासूत्रादीनि त्रैवर्णिकलिङ्गानि यस्यासावलिङ्गी ।...
 वृत्तिं जीवनेोपायमुपजीवति... 14. यशसे यशःकारिणे स्तावकाय ।
 भयान्नद्वयकारिणे शत्रवे उपकारिणे मित्राय वृत्त्यर्थं नर्तनमानपरेभ्यश्च धर्म-
 साधनं न दद्यात्... XCIV, 9. जटाः शिरसि । श्वश्रु मुखे । लोमानि
 कक्षोपस्थयोः । नखान्दक्षपादयोः ।... बिभ्रयात् ।

संवत्सरनिचयो वा । ११ । संवत्सरनिचयः पूर्वनिश्चित-
 माश्वयुज्यां जह्यात् । १२ ।
 ग्रामादाहृत्य वाग्नीयादष्टौ आसान्वने वसन् ।
 पुटेनैव पलाशेन पाणिना शकलेन वा ॥ १३ ॥ ८४ ॥

वानप्रस्थस्तपसा शरीरं शोधयेत् । १ । ग्रीष्मे पञ्च-
 तपाः स्यात् । २ । आकाशशायी प्रावृषि । ३ । आर्द्र-
 वासा हेमन्ते । ४ । नक्ताशी स्यात् । ५ । एकान्तर-
 द्वान्तरत्यन्तराशी वा स्यात् । ६ । पुष्पाशी । ७ । फलाशी
 । ८ । शाकाशी । ९ । पर्णाशी । १० । मूलाशी । ११ ।
 यवान्नं पक्षान्तयोर्वा सकृदश्रीयात् । १२ । चान्द्राय-
 णैर्वा वर्तेत । १३ । अश्वकुट्टः । १४ । दन्तोलूखलिको
 वा । १५ ।

तपोमूलमिदं सर्वं दैवमानुषकं जगत् ।

तपोमध्यं तपोऽन्तं च तपसा च तथा धृतम् ॥ १६ ॥

XCV, 16. देवमानुषजं V¹⁻⁴; दैवमानुजं C^{1,2}; दैविकस्य मानुषस्य
 वा जगतः N. See M. XI, 235. धृतम् ॥ C^{1,2}.

13... पुटं पर्णश्रीणः । पलाशमस्युतमेव पर्णम् । पाणिः पाणितलम् ।
 शकलं घटादिकपात्रं तेन वाग्नीयात् ॥ XLV, 5. दिवाहृतस्यापि नक्त-
 मेव भोजनश्रीणः स्यात् ।... 6. एकं दे जीणि वा दिनान्यन्तरा त्यक्त्वा नक्तं
 सुञ्जीत ।... 17. यदुत्तरं दुर्जयं... यत्संकल्पितमपि वज्रतरान्तराय च्छ-
 त्वात्त्रामुमश्वयं यच्चासमानदेशकालतया दूरं यच्च दुःकृतिसाध्यतया दुष्करं
 तत्सर्वमपि तपसा साध्यते यतस्तपःफलस्यातिक्रमानर्थं न भवति ।...

यदुश्चरं यदुरापं यदूरं यच्च दुष्करम् ।

सर्वं तत्तपसा साध्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ १७॥ ८५ ॥

अथ चिन्ताश्रमेषु पक्वकषायः प्राजापत्यामिष्टिं कृत्वा सर्वं वेदं दक्षिणां दत्त्वा प्रव्रज्याश्रमी स्यात् । १ । आत्मन्यमीनारोप्य भिक्षार्थं ग्राममियात् । २ । सप्तागारिकं भैक्षमादद्यात् । ३ । अलाभे न व्यथेत । ४ । न भिक्षुकं भिक्षेत । ५ । भुक्तवति जने अतीते पाचसंपाते भैक्षमादद्यात् । ६ । मृन्मये दारुपात्रेऽलाबुपात्रे वा । ७ । तेषां च तस्याङ्घ्रिः शुद्धिः स्यात् । ८ । अभिपूजितलाभादुद्विजेत । ९ । श्रान्द्यागारनिकेतनः स्यात् । १० । दृष्टमूलनिकेतनो वा । ११ । न ग्रामे द्वितीयां रात्रिमावसेत् । १२ । कैपीनाच्छादनमात्रमेव वसनमादद्यात् । १३ । दृष्टिपूतं न्यसेत्पादम् । १४ । वस्त्रपूतं जलमादद्यात् । १५ । सत्यपूतं वदेत् । १६ । मनःपूतमाचरेत् । १७ । मरणं नाभिकामयेत जीवितं च

XCVI, ४. भिक्षेत । V¹-4.

XCVI, 1...सर्वं वेदं सर्वं धनम्... 2. भिक्षार्थमेव ग्रामं प्रविश्ये-
ज्ज्ञान्यथा । 4. सप्तागामपि मध्ये यत्र गृहे भिक्षा न लभ्यते तत्र...
6... अवाशिष्टादन्नाद्वैद्यं याचेत ।... 12. वर्षाभ्योऽन्यत्र ग्राम एकरात्रं
वसेत् ।... 15. वस्त्रेषु पावितं जणं न गृह्णीयात्... 17. वैकल्पिके सांश-
थिके वा शुद्धादौ यत्र मनःप्रसादस्तदाचरेत् । 18...चिरं जीवेय... इति ॥

। १८ । अतिवादांस्तिथिश्चेत् । १९ । न कं च नाव-
मन्येत । २० । निराशीः स्यात् । २१ । निर्नमस्कारः । २२ ।
वास्यैकं तक्षतो बाहुं चन्दनेनैकमुक्षतः ।

नाकल्याणं न कल्याणं तयोरपि च चिन्तयेत् ॥ २३ ॥
प्राणायामधारणाध्याननित्यः स्यात् । २४ । संसार-
स्यानित्यतां पश्येत् । २५ । शरीरस्याशुचिभावम् । २६ ।
जरया रूपविपर्ययम् । २७ । शरीरमानसागन्तुकव्या-
धिभिश्चोपतापम् । २८ । सहजैश्च । २९ । नित्यान्यकारे
गर्भे वसतिम् । ३० । मूत्रपुरीषमध्ये च । ३१ । शीतो-
ष्णादुःखानुभवनम् । ३२ । योनिसंकटनिर्गमनान्महद्दुः-
खानुभवनम् । ३३ । बाल्ये मोहं गुरुपरवश्यताम् । ३४ ।
अध्ययनादनेकक्लेशम् । ३५ । यौवने च विषयाप्राप्ता-
वमार्गे तदवाप्तौ विषयसेवनान्तरके पतनम् । ३६ ।

36. तदप्राप्तौ V⁴.

21. नमस्कृतो ऽप्याश्रिषं न प्रयुञ्जीत किंतु नारायणस्मरणं कुर्यात् । नमो
नारायणायेति गृहस्थः प्रणमेद्यतिम् । ब्रूयुर्नारायणेत्येवं यतयो ह्यभिवादिता
इति । भिक्षार्थमाश्रिषो न प्रयुञ्जीतेत्यन्ये ।... 22. नमस्कृतो न नमस्कुर्या-
त्किंतु नारायणं स्मरेदित्युक्तम् । भिक्षार्थं प्रणतिं न कुर्यादित्यन्ये ॥ 27...
विपर्ययो बलीयसिताद्यभिभवस्तं च पश्येदिति सर्वत्र संबन्धनीयम् ॥ 28.
शरीरा व्याधयोऽर्शस्त्रिदादयः । मानसा मनोविक्षेपादयः । आगन्तुका
वातपित्तोद्रेकादयः ।... 32. तत्र गर्भाशये मातृभुक्तपीतशीतोष्णाग्न्यानादि-
जन्यं शीतोष्णानुभवदुःखं च ॥ 34... गुरुणा मातापित्रादीनाम् ।...
35. तत उपनीतस्य वेदाध्ययने गुरुशुश्रूषाध्ययनावधानाद्यनेकक्लेशम् ॥
36. तावद्ये युनः स्वकचन्दनवनितादिप्राप्तावनेकविषयाप्राप्तावनेकक्लेशम् ।
तेषामेव विषयाणां निषेधातिक्रमेण प्राप्ताणां सेवने नरकपातं च ।...

अप्रियैर्वसतिं प्रियैश्च विप्रयोगम् । ३७ । नरके च
सुमहदुःखम् । ३८ । संसारसंस्तौतिर्यग्योनिषु च
। ३९ । एवमस्मिन्सततयायिनि संसारे न किञ्चित्सुखम्
। ४० । यदपि किञ्चिदुःखापेक्षया सुखसंज्ञं तदप्यनित्यम्
। ४१ । तत्सेवाशक्तावलाभेन वा महदुःखम् । ४२ ।
शरीरं चेदं सप्तधाधुक् पश्येत् । ४३ । वसारुधिरमांस-
मेदोऽस्थिमज्जाशुक्रात्मकम् । ४४ । चर्मावनडम् । ४५ ।
दुर्गन्धि च । ४६ । मलायतनम् । ४७ । सुखशतैरपि
वृत्तं विकारि । ४८ । प्रयत्नाद्भूतमपि विनाशि । ४९ ।
कामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्यस्थानम् । ५० । पृथिव्यप्ते-
जोवाय्वाकाशात्मकम् । ५१ । अस्थिशिराधमनिस्रायु-
युतम् । ५२ । रजस्वलम् । ५३ । घटत्वचम् । ५४ । अस्यां
चिभिः शतैः षष्ठ्यधिकैर्धैर्यमाणम् । ५५ । तेषां विभागः
। ५६ । स्रग्भैः सह चतुःषष्टिर्दशनाः । ५७ । विंशतिर्नखाः

40. सुखम् om. C^{1,2}. 48. वृत्तं C^{1,2}. 54. घटत्वचमपि C^{1,2};
om. v.

37... प्रियैः पुत्रकलजादिभिश्च विप्रयोगः । 41... यत्किञ्चिदुःखा-
भावापेक्षया सुखत्वेन व्यवक्रियते... 42. तेषां वैषयिकसुखानां रोगादिना
विषयसेवाशक्तौ शक्तावपि दारिद्र्येण विषयालाभे वा महदेव दुःखम् ।
48. पानभोजनादिजन्यैः सुखशतैर्युक्तमपि पानभोजनादिभिरेव विकारि ।
तत्तद्गुणगुणभावेन स्नेहाजीर्णादिदुःखशतकुलमित्यर्थः । 49. रसायनादि-
धयैर्लेश्वरवृत्तमपि... 57. स्रग्भैः दन्तमूलभूतान्यस्थीनि स्थानास्थानि
दात्रिंशत्तावन्त एव तदुत्पन्ना दन्तास्तैः सह...

। ५८ । पाणिपादशलाकाश्च । ५९ । षष्टिरङ्गुलीनां पर्वाणि
। ६० । द्वे पाष्णयोः । ६१ । चतुष्टयं गुल्फेषु । ६२ ।
चत्वार्यरत्नयोः । ६३ । चत्वारि जङ्घयोः । ६४ । द्वे द्वे
जानुकपोलयोः । ६५ । ऊर्वसयोः । ६६ । अक्षतालू-
षकश्रोणिफलकेषु । ६७ । भगास्थेयकम् । ६८ । पृष्ठास्थि
पञ्चचत्वारिंशद्भागम् । ६९ । पञ्चदशास्थीनि ग्रीवा । ७० ।
जञ्चेकम् । ७१ । तथा हनुः । ७२ । तन्मूले च द्वे
। ७३ । द्वे ललाटाक्षिगण्डे । ७४ । नासा घनास्थिका
। ७५ । अर्बुदैः स्थालकैश्च सार्धं द्वासप्ततिः पार्श्वकाः
। ७६ । उरः सप्तदश । ७७ । द्वौ शङ्खौ । ७८ ।
चत्वारि कपालानि शिरसश्चेति । ७९ । शरीरेऽस्मि-
न्सप्त शिराशतानि । ८० । नव स्रायुशतानि । ८१ ।
धमनीशते द्वे । ८२ । पञ्च पेशीशतानि । ८३ । शुद्र-

66. द्वे द्वे । C^{1,2}; om. v. 71. जान्वेकं । C^{1,2}. 76. स्थानकैश्च
C^{1,2}v.

59. करपादयोः पृष्ठे शलाकाकाराण्यङ्गुलिमूलभूतानि विंशतिरेवास्थीनि ।
60. प्रत्येकं विंशत्यङ्गुलीनां त्रीणि त्रीणि पर्वाण्येवं षष्टिः पर्वास्थीनि ।
67. चक्षुः कर्णनेत्रयोर्मध्यभवः शङ्खाधोभागः ।... 75. नासा नासिका
सा च घनसंज्ञिकास्थिमती । 76. पार्श्वका वक्ष्यः ।... तासां वक्षसि
संध्यस्थीन्बुद्धान्भयतो दश दशेति विंशतिः ।... तासामेव पृष्ठतः संध्य-
स्थीनि स्थालका उभयतस्त्रयोदश त्रयोदशेति षड्विंशतिः ।... 80... शि-
रायां वातपित्तादिवाहिनीनाम्... 82. धमन्यः प्राणवाहिन्यो नाड्यस्तासां
द्वे शते । 83. बाह्याभ्यन्तरायां मांसपेशीनां पञ्च शतानि ।

धमनीनामेकोनचिंशस्रक्षाणि नव शतानि षट्पञ्चा-
शदधमन्यः । ८४ । लक्षत्रयं श्मश्रुकेशकूपानाम् । ८५ ।
सप्तोत्तरं मर्मशतम् । ८६ । संधिशते द्वे । ८७ । चतुः-
पञ्चाशद्रोमकोट्यः सप्तषष्टिश्च लक्षाणि । ८८ । नाभिरोजो
गुदं शुक्रं शोणितं शङ्खकौ मूर्धा कण्ठो हृदयं चेति
प्राणायतनानि । ८९ । बाहुद्वयं जङ्गाद्वयं मध्यं शोर्षमिति
षडङ्गानि । ९० । वसा वपा अवहननं नाभिः क्लोमा
यक्षन्तीहा क्षुद्रान्त्रं वृक्कौ बस्तिः पुरीषाधानमामा-
शयो हृदयं स्थूलान्त्रं गुदमुदरं गुदकोष्ठम् । ९१ । कनी-
निके अक्षिकूटे शङ्कुली कर्णौ कर्णपत्रकौ गण्डौ भ्रुवौ

91. क्लोम V¹⁻⁴v; क्लोमो C^{1,2}v; क्लोमा N. यक्त्व om. V⁴.
वृक्कौ C^{1,2}.

84. स्थूलधमनीनां शाखाः क्षुद्रधमन्यस्तासामपि प्रशाखा धमन्यः ।...
85. मुखस्थानि रोमाणि श्मश्रूणि । शिरोजाः केशाः । कूपा रोमकूपाः
खेदखण्डे सुधिराणि ।... 86. मर्माणि मृत्युकोशहेतुस्थानानि ।...
88... रोम्यां रुक्मतरा भागाः ।... 89... तत्स्वरूपमुक्तं स्मृत्यन्तरे ।
इति तिष्ठति यच्छुद्धमोषद्वत्तं सपीतकम् । श्लोः शरीरे संख्यातं
तन्नाशाशाशमन्तीति । शेषं प्रसिद्धम् ।... 91. आन्तराण्याह ।...
क्लोमा मांसपिण्डो यक्षन्तीजखण्डस्तौ च दक्षिणकुक्षिस्थौ । श्लोमा मांस-
पिण्डौ ज्वहनं च सव्यकुक्षिस्थौ ।... वृक्कौ हृदयसमीपस्थौ मांस-
पिण्डौ ।... पुरीषाधानं मज्जाशयः ।... स्थूलान्त्रं दीर्घान्त्रम् ।... गुद-
कोष्ठं बाह्याद्गुदवज्जयादन्तर्गुदवलये द्वे । एकत्वं जात्यभिप्रायेण । एष
आन्तरो विलारः । अङ्गान्तराण्याह ॥

शङ्खकौ दन्तवेष्टावेष्टौ ककुन्दरे वंक्षणौ वृषणौ वृक्कौ
श्लेष्मसंघातकौ स्तनौ उपजिह्वा स्फिजौ बाहू जङ्घे ऊरू
पिण्डके तालूदरं बस्तिशीर्षौ चिबुकं गलशुण्डिके अव-
दुश्चेत्यस्मिन्शरीरे स्थानानि । ९२ । शब्दस्पर्शरूपरस-
गन्धाश्च विषयाः । ९३ । नासिकालोचनत्वग्जिह्वाश्रो-
त्रमिति बुद्धीन्द्रियाणि । ९४ । हस्तौ पादौ पायूपस्थं
जिह्वेति कर्मेन्द्रियाणि । ९५ । मनो बुद्धिरात्मा चाव्य-
क्तमितीन्द्रियातीताः । ९६ ।

इदं शरीरं वसुधे श्लेचमित्यभिधीयते ।

एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः श्लेचमिति तद्विदः ॥ ९७ ॥

श्लेचमपि मां विद्धि सर्वश्लेचेषु भाविनि ।

श्लेचश्लेचमविज्ञानं ज्ञेयं नित्यं मुमुक्षुणा ॥ ९८ ॥ ९९ ॥

92. अवटो C^{1,2}; अवट v. शरीरके V¹⁻³ C^{1,2}v. 98. श्लेचं
श्लेचम् V³ C^{1,2}v. See Bhag. Gītā XIII, 2 (श्लेचश्लेचमयो-
र्ज्ञानम्).

92... अक्षिकूटे प्रक्षणी । नेत्रनासासंधौ इत्यन्ये । शङ्कुली कर्ण-
शङ्कुली ।... वृक्कौ पूर्वोक्तावेव श्लेष्मसंघातप्रवृद्धौ । स्तनाविति स्त्रीणामुच्यते ।
इदमित्यमेव व्याख्येयमन्यथा बाह्याङ्गाभिधानप्रस्ताव अन्तरंगयोरुक्तयोः पुन-
रभिधानमसंगतं स्यात् ।... ऊरू जानपरिभागौ । पिण्डके जङ्घोर्वोर्मांसलौ
भागौ ।... बस्तिशीर्षौ बस्तेर्मज्जाशयस्य शीर्षावुपरि स्थितौ नक्षौ ।... अवटु-
र्घाटा ।... अस्मिन्शरीरे प्राणस्थानानि ।... 96... इन्द्रियामोचरत्वा-
च्चतुर्नुमानादिगन्धाः । 97... तद्यो यद्गीतुं त्यक्तुं च जानाति तमात्मान-
मात्मविदो योगिनः श्लेचमिति वाङ्मयः ।... 98... सर्वेषु जरायुजाखण्डज-
खेदजोद्भिज्जेषु श्लेचेषु मामेव श्लेचमिति जानीहि ।...

जरुस्थोत्तानचरणः सव्ये करे करमितरं न्यस्य तालु-
स्थाचलजिह्वो दन्तैर्दन्तानसंस्पृशन्स्वं नासिकाग्रं पश्य-
न्दिशश्चानवलोकयन्विभीः प्रशान्तात्मा चतुर्विंशत्या त-
त्त्वैर्व्यतीतं चिन्तयेत् । १ । नित्यमतीन्द्रियमगुणं शब्द-
स्पर्शरूपरसगन्धातीतं सर्वज्ञमतिस्थूलं । २ । सर्वगमति-
सूक्ष्मं । ३ । सर्वतःपाणिपादं सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं सर्व-
तःसर्वेन्द्रियशक्तिम् । ४ । एवं ध्यायेत् । ५ । ध्याननिर-
तस्य च संवत्सरेण योगाविर्भावो भवति । ६ । अथ
निराकारे लक्षवन्धं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथिव्यप्तेजा-
वाय्वाकाशमनोबुद्ध्यात्माव्यक्तपुरुषाणां पूर्वं पूर्वं ध्यात्वा
तत्र लब्धलक्षस्तत्तत्परित्यज्यापरमपरं ध्यायेत् । ७ । एवं
पुरुषध्यानमारभेत । ८ । अत्राप्यसमर्थः स्वहृदयपद्म-

XCII, 7. तच्चलक्षस्तत्तत्परित्यज्य V¹⁻³; तच्चलक्षस्तत्परित्यज्य C^{1,2};
लब्धलक्षस्तत्परित्यजेत् v; लब्धलक्षस्तत्परित्यज्य Ap.

XCVII, 1... तथोत्ताने सव्ये करे दक्षिणकरमुत्तानं न्यस्य... ।
पूर्वापरदिदिशश्च... अवनलोकयन् ।... 2. एतानि विशेषणानि पुरु-
षस्य स्थितिरिहेतुतया तत्त्वभेदप्रतिपादकानि ।... 3. सर्वगं व्यापकमति-
सूक्ष्मं निराकारम् ।... 4. सर्वतः सर्वस्मिन्नपि प्रदेशे पाणिपादाक्षि-
शिरोमुखैर्यात्र तथा सर्वतः सर्वेभ्यः शब्दादिषु विषयेषु सर्वेषां चक्षुरा-
दीन्द्रियाणां शक्तिर्यद्दृशसामर्थ्यं यस्य तादृशमयमर्थः ।... 7. यदा निरा-
कारे ब्रह्मणि लक्षयाद्यो बन्धमन्तःकरणस्यैवं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथि-
व्यादिपुरुषान्तानां दृशानां मध्ये पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन्ध्यानपरिपाकेनान्तःकरण-
स्यैवविषयतामानोते तत्तत्परिहारेणापरमपरं अन्तःकरणस्यैवविषयतामान-
येत् ।... बुद्धिर्विज्ञानात्मकं महत्तत्त्वम् । आत्मा चकारः । अथक्तं प्रधानम् ।...

स्यावाङ्मुखस्य मध्ये दीपवत्पुरुषं ध्यायेत् । ९ । तत्राप्य-
समर्थो भगवन्तं वासुदेवं किरीटिनं कुण्डलिनमङ्गदिनं
श्रीवत्साङ्गं वनमालाविभूषितोरस्कं सौम्यरूपं चतुर्भुजं
शङ्खचक्रगदापद्मधरं चरणमध्यगतभुवं ध्यायेत् । १० ।
यद्वायति तदाप्नोति ध्यानगुह्यम् । ११ । तस्मात्सर्वमेव
क्षरं त्यक्त्वा अक्षरमेव ध्यायेत् । १२ । न च पुरुषं
विना किञ्चिदप्यक्षरमस्ति । १३ । तं प्राप्य मुक्तो
भवति । १४ ।

पुरमाक्रम्य सकलं श्रेते यस्मान्महाप्रभुः ।

तस्मात्पुरुष इत्येवं प्रोच्यते तत्त्वचिन्तकैः ॥ १५ ॥

प्राग्राचापररात्रेषु योगी नित्यमतन्द्रितः ।

ध्यायेत पुरुषं विष्णुं निर्गुणं पञ्चविंशकम् ॥ १६ ॥

तत्त्वात्मानमगम्यं च सर्वतत्त्वविवर्जितम् ।

17. अथक्तं V¹⁻⁴ v N.; असक्तं C^{1,2}. See the C.

8. तत्र पृथिव्यादिध्यानक्रमेणात्मध्यानेऽप्यसमर्थः... 10. तत्र क्षेत्रज्ञ-
ध्यानेऽप्यसमर्थो भगवन्तं... स्मितललितवदनताविभावितसौम्यरूपम्...
चरणकमलयुगलाराधनतत्परवसुधरं श्रीधरं ध्यायेत् ॥ 11... तत्त्वदेहस्य
तत्सायुज्यमेव भवतीति ध्यानानां निर्गुणं तत्त्वम् ।... 14. तं... पुरुषं प्राप्य
ध्यानयोगेनाभिज्ञत्वेन प्रतिपद्य... 15. सकलं स्यावरजस्रमात्मकं पुरं
भूतप्रायमन्तर्यामिन्त्वेनाक्रम्याभिव्याप्य महाप्रभुः परमात्मा यस्माच्छ्रेतेऽधिति-
कृति तस्मादात्मतत्त्वचिन्तकैरध्यात्मविद्विरसौ पुरुष इत्युच्यते ॥ 17... अगम्यं
चक्षुरादिप्रमाणागम्यम् । सर्वैः पूर्वोक्तैः प्रकृत्यादिसत्त्वैर्विवर्जितं प्रकृतिविकृति-

असक्तं सर्वभूतैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ १७ ॥
 बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च ।
 सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके च तत् ॥ १८ ॥
 अविभक्तं च भूतेन विभक्तमिव च स्थितम् ।
 भूतभयभवद्रूपं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥ १९ ॥
 ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ।
 ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥ २० ॥
 इति ज्ञेयं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः ।
 मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते ॥ २१ ॥ ६७ ॥

भावेन ।... असक्तमिति पाठे प्रकृत्यादावासक्तिरहितम् । सर्वं भूतादियामं विभर्तीति सर्वभूत ।... निर्गुणं गुणैः सत्त्वादिभिः शून्यं गुणानां सत्त्वादि-
 कार्याणां ज्ञानसुखादीनां भोक्तृ साक्षिभूतम् ।... १८. भूतानां प्राणिनां
 बहिरभोग्यरूपेणान्तर्भोक्तृरूपेण च स्थितम् । अचरं दृष्टश्रौतारूपम् । चरं
 जलपवनारूपम् । सूक्ष्मत्वादप्रकारत्वाज्जिज्ञासाया अप्यगोचरम् । दूरस्थं
 बुद्ध्याद्यविषयम् ।... अन्तिके हृत्पद्ममध्ये स्थितम् ।... १९. भूतग्रामेणा-
 विभक्तमात्यन्तिकभेदरहितं कार्याणां प्रतिभासिकभेदेन च भिन्नमिवाव-
 भासमानम् । भूतमतीतकालं भयं भविष्यत्कालं भवदूर्तमानकालं तेषां
 समाहारेण भूतभयभवत्तद्रूपं जगतो ग्रसिष्णु संहारकं प्रभविष्णुत्पादकं
 चेति विज्ञेयम् । २०. ज्योतिषां चन्द्रसूर्यादीनां परप्रकाशकानामपि
 ज्योतिः, प्रकाशकम् ।... अत एव तमसोऽज्ञानात्परं तन्निवृत्तौ प्रकाश-
 मानम् ।... ज्ञानं ज्ञानरूपं चिद्रूपत्वात् । तदेव च घटपटाद्याकारेण
 ज्ञेयम् । ज्ञानगम्यं ज्ञायते तेनेति ज्ञानं योगस्तेन गम्यत इति ।... धिष्ठितं
 व्यवस्थितम् ।... हृन्दि सौलोपात् ।... २१... ज्ञानं ज्ञायते तेनेति व्युत्पत्त्या
 ज्ञानसाधनं योगः । ज्ञेयं... अज्ञा ज्ञेयम् । एतच्च सर्वं मद्भक्तं विशेषेण ज्ञात्वा
 मद्भक्तो मद्भावायोपपद्यते योग्यो भवतीति ॥

इत्येवमुक्ता वसुमती जानुभ्यां शिरसा च नमस्कारं
 कृत्वोवाच । १ । भगवंस्त्वत्समीपे सततमेवं चत्वारि
 महाभूतानि कृतालयाऽन्याकाशः शङ्खरूपी वायुश्चक्र-
 रूपी तेजश्च गदारूप्यम्भोऽम्भोरुह रूपि अहमप्यनेनैव
 रूपेण भगवत्पादमध्ये परिवर्तिनी भवितुमिच्छामि
 । २ । इत्येवमुक्तो भगवांस्तथेत्युवाच । ३ । वसुधापि
 लब्धकामा तथा चक्रे । ४ । देवदेवं च तुष्टाव । ५ । ओं
 नमस्ते । ६ । देवदेव । ७ । वासुदेव । ८ । आदिदेव
 । ९ । कामदेव । १० । कामपाल । ११ । महीपाल
 । १२ । अनादिमध्यनिधन । १३ । प्रजापते । १४ ।
 सुप्रजापते । १५ । महाप्रजापते । १६ । ऊर्जस्पते

XCVIII, 1. The older part of v ends with त्वत् Two leaves are added at the end, in large modern characters ; they contain a mere repetition of the last page of the old MS. up to the end of XCVII. 11 om. C^{1,2}.

XCVIII, 2. पञ्चानामपि महाभूतानां भगवदेकाधारतायामविशेषा-
 दाकाशादीनां चतुर्णां शङ्खादिचतुष्टयरूपेण भगवत्प्रवृत्त्यानसिद्धौ समैव
 किमिति वैलक्षण्यमिति तत्परिहाराय मयापि त्वय्येवावस्थेयमिति प्रार्थना ॥
 ४... पर्यङ्ककामा एषियपि तथैवान्वतिष्ठत् । ९. देवानामादिरत्यन्तिस्था-
 नम्... १०. कामैरभिजायैः हृदिस्थितिसंहारकैर्दीयतीति कामदेवः ।
 धर्मादिचतुष्टयं वाङ्मयः काम्यत इति कामः स चासौ देवचेति वा ॥
 १४. प्रजानां देवासुरमनुष्यादीनां पतिरन्तर्यामी ॥

। १७। वाचस्पते । १८। जगत्पते । १९। दिवस्पते ।
 । २०। वनस्पते । २१। पयस्पते । २२। पृथिवीपते ।
 । २३। सलिलपते । २४। दिक्पते । २५। महत्पते ।
 । २६। मरुत्पते । २७। लक्ष्मीपते । २८। ब्रह्मरूप ।
 । २९। ब्राह्मणप्रिय । ३०। सर्वग । ३१। अचिन्त्य ।
 । ३२। ज्ञानगम्य । ३३। पुरुहूत । ३४। पुरुष्टुत । ३५।
 ब्रह्मण्य । ३६। ब्रह्मप्रिय । ३७। ब्रह्मकायिक । ३८।
 महाकायिक । ३९। महाराजिक । ४०। चतुर्महा-
 राजिक । ४१। भास्वर । ४२। महाभास्वर । ४३।
 सप्त । ४४। महाभाग । ४५। स्वर । ४६। तुषित ।
 । ४७। महातुषित । ४८। प्रतर्दन । ४९। परिनि-
 र्मित । ५०। अपरिनिर्मित । ५१। वशवर्तिन् । ५२।

19. जगतां... चलनादिक्रियाहेतुः ॥ 21... पतिः प्ररोहकः ॥ 22.
 ययसो वाकादिजीवनहेतोः कान्यस्य पतिः प्रवर्तकः ॥ 23. पृथिव्याः पतिः
 बीजप्ररोहशक्तिः ॥ 25. दिशां दिग्भागानां पतिः प्रागादिशब्दप्रकारहेतुः ॥
 26. महतो महत्तत्त्वस्य... 28. लक्ष्म्याः पतिः प्रदाता ॥ 29. ब्रह्मा
 निर्वचनीयं रूपं यस्य ॥ 30. ब्राह्मणा वेदविदः प्रिया दयिता यस्य ।...
 ब्राह्मणानां वा प्रियः ॥ 34. पुरुभिर्वज्रभिर्वज्रैश्चैव आहतः ॥ 35. पुरु-
 भिर्वज्रभिर्वज्रैः कृतः ॥ 37. वेदानां प्रियः । वेदाः प्रिया यस्येति वा ॥ 39.
 अपरिच्छिन्नमूर्तिः ॥ 44... सप्तभक्तिकं साम... यदा सप्त लोका ऊर्ध्वमधश्च
 षष्ठ्येवर्णादित्वादच् ॥ 47... तुषितो भक्तसमर्पितैः कर्मभिः ॥ 48.
 कर्मव्यतिरेकेणापि नित्यतुष्टः ॥ 49. प्रणये सर्वलोकाग्रपकर्षेण तर्दति
 ङ्गयतीति वा ॥ 50. परितः प्रपञ्चाकारेण निर्मितः ॥ 51. अकृत्रिमः ॥
 52. भक्तानां वशे वर्तिनुं शीलमस्य ॥

यज्ञ । ५३। महायज्ञ । ५४। यज्ञयोग । ५५। यज्ञ-
 गम्य । ५६। यज्ञनिधन । ५७। अजित । ५८। वैकुण्ठ ।
 । ५९। अपार । ६०। पर । ६१। पुराण । ६२। लेख्य ।
 । ६३। प्रजाधर । ६४। चित्रशिखण्डधर । ६५। यज्ञ-
 भागहर । ६६। पुरोडाशहर । ६७। विश्वेश्वर । ६८।
 विश्वधर । ६९। शुचिश्रवः । ७०। अच्युतार्चन । ७१।
 हृतार्चिः । ७२। खण्डपरशो । ७३। पद्मनाभ । ७४।
 पद्मधर । ७५। पद्मधाराधर । ७६। हृषीकेश । ७७।
 एकशृङ्ग । ७८। महावराह । ७९। द्रुहिण । ८०।
 अच्युत । ८१। अनन्त । ८२। पुरुष । ८३। महापु-
 रुष । ८४। कपिल । ८५। सांख्याचार्य । ८६। विष्व-
 क्सेन । ८७। धर्म । ८८। धर्मद । ८९। पर्माङ्ग । ९०।
 धर्मवसुप्रद । ९१। वरप्रद । ९२। विष्णो । ९३।
 जिष्णो । ९४। सहिष्णो । ९५। कृष्ण । ९६। पुण्ड-

68. विश्वक् C¹².

53. यज्ञो वै विष्णुरिति श्रुतेः ।... 54. महान्यशो यस्य देवा यज्ञ-
 मतन्वतेत्यादि श्रुतिप्रसिद्धम् ॥ 57. यज्ञानां निधनं समाप्तिर्व्यसिन्धुम-
 र्धणेन ।... 61. मनोबुद्धीन्प्रियातीतः... 63. क्षेत्रेभ्यो देवेभ्यो हितः...
 70. शुची श्रुत्याकर्णनशोचो अवसी यस्येति । श्रुतीनि अवांसि नामानि
 यस्येति वा ॥ 72. हृतेनार्चितो यज्ञः ॥ 75. पद्मं करे धरतीति ॥
 80. द्रुह्यत्यसुरेभ्यो धार्मिकेभ्यो ऽधार्मिकेभ्यो वेति द्रुहिणः ॥ 84. महानपत्रि-
 ण्मिहः पुरुषः ॥ 85. कपिलो वर्णतो नामतश्च महाधुनिः ।...

रीकाक्ष । ६७ । नारायण । ६८ । परायण । ६९ ।
जगत्परायण । १०० । नमो नम इति । १०१ ।
स्तुत्वा त्वेवं प्रसन्नेन मनसा पृथिवी तदा ।
उवाच संमुखं देवीं लब्धकामा वसुंधरा ॥ १०२ ॥ ६८ ॥

दृष्ट्वा श्रियं देवदेवस्य विष्णो-
र्गृहीतपादां तपसा ज्वलन्तीम् ।
सुतप्तजाम्बूनदचारुवर्णां
पप्रच्छ देवीं वसुधा प्रहृष्टा ॥ १ ॥
उन्निद्रकोकनदचारुकरे वरेण्ये
उन्निद्रकोकनदनाभिगृहीतपादे ।
उन्निद्रकोकनदसद्मसदास्थितोते
उन्निद्रकोकनदमध्यसमानवर्णे ॥ २ ॥
नीलाञ्जनेचे तपनीयवर्णे
शुक्लाम्बरे रत्नविभूषिताङ्गि ।

102. देवं C¹². XCIX, 2. °नाभि all.

102... एवं वसुवत्पद्मायापदेष्टारं महागुरुं भगवन्तं वसुनत्वेव
नामभिः स्तुत्वा भगवतो जघ्नीं संमुखं यथा भवति तथा वक्ष्यमाणमुवाच ॥
XCIX, 1. इवीकृतसुवर्णवर्णाम्... 2... उन्निद्रं... रक्तोत्पलं तेन तद-
चाय करतलं यस्याः । (the next clause corrupted) तादृश इव
तस्मिन्नेव सद्मनि सदा निवसं स्थितिमिमे प्राप्ते ।...

चन्द्रानने सूर्यसमानभासे
महाप्रभावे जगतः प्रधाने ॥ ३ ॥
त्वमेव निद्रा जगतः प्रधाना
लक्ष्मीर्धृतिः श्रीर्विरतिर्जया च ।
कान्तिः प्रभा कीर्तिरयो विभूतिः
सरस्वती वागथ पावनी च ॥ ४ ॥
स्वधा तितिष्ठा वसुधा प्रतिष्ठा
स्थितिः सुदीक्षा च तथा सुनीतिः ।
स्थातिर्विशाला च तथानसूया
स्वाहा च मेधा च तथैव बुद्धिः ॥ ५ ॥
आक्रम्य सर्वां तु यथा चिलोकीं
तिष्ठत्ययं देववरोऽसिताक्षि ।

6. ऽसिताङ्गि C¹².

3... जगतो विश्वस्य प्रधाना प्रथमोद्देश्या प्रसवित्री प्रकृतिर्वेति ॥ 4.
जगतः चतुर्वर्षि पुरुषार्थेषु प्रधाना मुखोद्देश्या... मुक्तिः सुधृतिर्वा ।... विर-
तिर्भुम्भुया विषयसुखेषु वैराग्यम् ।... कान्तिः स्त्रीपुरुषादिशरीरेषु सुन्द-
रता । प्रभा सूर्यचन्द्रमसोदीप्तिः ।... विभूतिर्धनधान्यादिसम्पत्तिः । सरस्वती
विदुषामर्थकल्पनाशक्तिः ।... पावनी प्रार्थनादेः पापनाशनशक्तिस्त्वमेव ॥
5. स्वधा पिबति ।... वसुधा धनधारणशक्तिः ।... स्थितिः स्थानशक्तिः ।
सुदीक्षा यज्ञाधिकारसिद्धिः । सुनीतिः सामाद्युपायसिद्धिः । स्थातिर्विशाला
सार्वजनिनी प्रसिद्धिः ।... स्वाहा देवदत्तिः ।... 6. यथा चैलोक्त्वापको
भगवांस्तथा तच्छक्तेस्तथापि चैलोक्त्वापकत्वं सिद्धमेव शक्तिशक्तिमतोद-

तथा स्थिता त्वं वरदे तथापि
 पृच्छाम्यहं ते वसतिं विभूत्याः ॥ ६ ॥
 इत्येवमुक्ता वसुधां बभाषे
 लक्ष्मीस्तदा देववराग्रतस्था ।
 सदा स्थिताहं मधुसूदनस्य
 देवस्य पार्श्वे तपनीयवर्णे ॥ ७ ॥
 अस्याज्ञया यं मनसा स्मरामि
 श्रिया युतं तं प्रवदन्ति सन्तः ।
 संस्मारणे चाप्यथ यत्र चाहं
 स्थिता सदा तच्छृणु लोकधात्रि ॥ ८ ॥
 वसाम्यथार्के च निशाकरे च
 तारागणाब्ध्ये गगने विमेघे ।
 मेघे तथा लम्बपयोधरे च
 शक्रायुधाब्ध्ये च तडित्प्रकाशे ॥ ९ ॥

7. उक्ता V⁴ N.; उक्ता C^{1,2}.

विनाभावादमेदहेति यद्यपि तथापि तव विभूतेर्वसतिं निवासस्थानमहं
 पृच्छामि ॥ 8. एवं संभावयेत्यस्य भगवतो निदेशेन यमेवाहं मनसा
 स्मरामि तमेव सन्तः श्रीमन्तं प्रवदन्ति ।... संस्मारणे हेतोर्भगवन्निदेशे च
 सति यत्राहं तिष्ठामि तदपि हे लोकधात्रि श्रृणु ॥ 9. वासस्थाना-
 न्याह ।... निर्मेघे गगने । अलम्बं पतनोन्मुखं प्रयः पानोयं धरतीति तादृशे
 शक्रधनुर्भूषिते स्फुरद्बिद्युति मेघे चाहं वसामि । चकारास्तथाशब्दश्च प्रत्येकं
 वासस्थानताभिधानाय ॥

तथा सुवर्णे विमले च रूढ्यै
 रत्नेषु वस्त्रेषु मलेषु भूमे ।
 प्रासादमालासु च पाण्डुरासु
 देवालयेषु ध्वजभूषितेषु ॥ १० ॥
 सद्यः कृते चाप्यथ गोमये च
 मत्ते गजेन्द्रे तुरगे ग्रहणे ।
 वृषे तथा दर्पसमन्विते च
 विप्रे तथैवाध्ययनप्रपन्ने ॥ ११ ॥
 सिंहासने चामलके च बिम्बे
 छत्रे च शङ्खे च तथैव पद्मे ।
 दीने हुताग्ने विमले च खड्गे
 आदर्शबिम्बे च तथा स्थिताहम् ॥ १२ ॥
 पूर्णोदकुम्भेषु सचामरेषु
 सतालवृन्तेषु विभूषितेषु ।

10. प्रयोदमालासु V⁴. 11. T. and C. om. V⁴.

10. हे भूमे निर्मलयाः सुवर्णरजतयोर्मलयोर्वस्त्ररत्नयोश्च सुधाधक्-
 जितासु प्रासादपरंपरासु ध्वजभूषितेषु देवालयेषु चाहं तिष्ठामि ॥ 12...
 चामलके धात्रीछत्रे ।... शङ्खे वाद्ये ।... निर्धौतमले खड्गे तादृश आदर्श
 चाहं तिष्ठामि ॥ 13... चामरं बालव्यजनं तालवृन्तं व्यजनं ताभ्यां
 सङ्घितेषु विभूषितेषु विचित्रेषु प्रदेशेषु । इच्छितं चात्र वासाभिप्रायेण
 न वैशिष्ट्याभिप्रायेण शकुनाध्याये केवलयोरेव प्राशस्त्यश्रवणात् । (Sog

मृज्जारपात्रेषु मनोहरेषु
 मृदि स्थिताहं च नवोद्धृतायाम् ॥ १३ ॥
 क्षीरे तथा सर्पिषि शादले च
 क्षौद्रे तथा दग्नि पुरंभिगाचे ।
 देहे कुमार्याश्च तथा सुराणां
 तपस्विनां यज्ञहुतां च देहे ॥ १४ ॥
 शरे च संग्रामविनिर्गते च
 स्थितौ मृते स्वर्गसदः प्रयाते ।
 वेदध्वनौ चाप्यथ शङ्खशब्दे
 स्वाहास्वधायामथ वाद्यशब्दे ॥ १५ ॥
 राजाभिषेके च तथा विवाहे
 यज्ञे वरे स्नातशिरस्यथापि ।
 पुष्पेषु शुक्लेषु च पर्वतेषु
 फलेषु रम्येषु सरिदरासु ॥ १६ ॥

14. यज्ञभूताश्च C^{1,2}. 15. स्थितामृते V¹⁻⁴ C^{1,2}. See the C.

LXIII, 30.) मृज्जारः कनकालका पात्राणि स्थानादीनि तेषु. मनो-
 हरेषु... 14. दधिक्षीरसर्पिःक्षौद्रेषु।... शादले हस्तिने दले।... सुराः
 देवप्रतिमाः। यज्ञे जुहुतीति यज्ञहुतो ऋत्विजः।... एतेषां देहे तिष्ठामि।
 15. शरे चकाराजनुषि च संग्रामं जित्वा विनिर्गते पुरुषे संग्रामभूमावेव
 मृते पतिते शवभूतेऽपि स्वर्गसभां प्रयाते जीवे च... 16... वरे विवा-
 होद्यते।... शिरसा स्नातः स्नातशिरास्तस्मिन्। श्वेतपुष्पेषु... रम्येषु प्रदेशेषु
 पुष्पिणादिषु सरिदरासु महानदीषु चाहं स्थिता ॥

सरःसु पूर्णेषु तथा जलेषु
 सशादलायां भुवि पद्मखण्डे ।
 वने च वत्से च शिशौ प्रहृष्टे
 साधौ नरे धर्मपरायणे च ॥ १७ ॥
 आचारसेविन्यथ शास्त्रनित्ये
 विनीतवेषे च तथा सुवेषे ।
 सुशुद्धदान्ते मलवर्जिते च
 मृष्टाशने चातिथिपूजके च ॥ १८ ॥
 स्वदारतुष्टे निरते च धर्मे
 धर्मोत्कटे चात्यशनादिमुक्ते ।
 सदा सपुष्पे ससुगन्धिगात्रे
 सुगन्धलिप्ते च विभूषिते च ॥ १९ ॥

18. •वेष्टे C^{1,2} (bis). सुशुद्धे C^{1,2}. मिष्टा• C^{1,2}. 19. च सुगन्धि• C^{1,2}.

17. सजलपूर्णेषु सरःसु निर्मलेषु जलेषु हरितवृक्षाच्छायां भुवि
 पद्मखण्डे... मलपुष्पवति वने वत्सेऽभिनवजाते शिशौ स्नानंघ्रये प्रहृष्टे
 हर्षयुते... 18... सुशुद्धो जितबाह्येन्द्रियो दान्तो जितमनस्तः। मल-
 वर्जितो निष्पापो मृष्टाशनः शुद्धान्नभोक्ता।... 19. स्वदारैवेव तुष्टः
 परदारविमुखः। धर्मे निरतो धर्मैकनिष्ठः।... अत्यशनाच्चतुर्वारभोज-

सत्ये स्थिते भूतहिते निविष्टे
क्षमान्विते क्रोधविवर्जिते च ।

स्वकार्यदक्षे परकार्यदक्षे
कल्याणचित्ते च सदा विनीते ॥ २० ॥
नारीषु नित्यं सुविभूषितासु
पतिव्रतासु प्रियवादिनीषु ।
अमुक्तहस्तासु सुतान्वितासु
सुगुप्तभाण्डासु बलिप्रियासु ॥ २१ ॥
संमृष्टवेश्मासु जितेन्द्रियासु
कलिव्यपेतासु पथिस्थितासु ।
धर्मव्यपेक्षासु दयान्वितासु
स्थिता सदाहं मधुसूदने तु ॥ २२ ॥

22. कलिव्यपेतासु विलोपुपासु V¹⁻³; *सु विलोपुपासु C^{1,2}.

नामहितः । सर्वदा पुष्पैर्युक्तः । सुगन्धि गात्रं येषां तैः सहितः । स्वयं
ह सुतान्विताः । विभूषितः कटककुण्डलादिभिरुत्तमैः ॥ 20. सत्य
चित्ते ।... निविष्टो गृहस्थः... 21. नानाविधभूषणभूषितासु ना-
रीषु... 22. संमृष्टानि सार्जनक्षेपणादिभिः संस्तुतानि वेश्मानि याभि-
क्षाः ।... नववपरासुखो नित्यवपरासुभावाः । धर्मे विशिष्टापेक्षा
यासां ताः ।...

निमेषमात्रं च विनाकृताहं
न जातु तिष्ठे पुरुषोत्तमेन ॥ २३ ॥ ६६ ॥

धर्मशास्त्रमिदं श्रेष्ठं स्वयं देवेन भाषितम् ।
ये द्विजा धारयिष्यन्ति तेषां स्वर्गे गतिः परा ॥ १ ॥
इदं पवित्रं मङ्गल्यं स्वर्गमायुष्यमेव च ।
ज्ञानं चैव यशस्यं च धनसौभाग्यवर्धनम् ॥ २ ॥
अध्येतव्यं धारणीयं श्राव्यं श्रोतव्यमेव च ।
श्राद्धेषु श्रावणीयं च भूतिकामैर्नरैः सदा ॥ ३ ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शततमोऽध्यायः ॥

॥ समाप्ता चेयं श्रीविष्णुस्मृतिः ॥

23 om. C^{1,2}. After the comment on C, 3, V¹⁻³ add the following: इदानीं तस्यैव नित्यकाम्यत्वमाह । य इदं पठते नित्यं भूतिकामो नरः सदा । यो नरस्त्वैवर्णिकः पुमान्न स्त्री इदं शास्त्रं पठते स सदा भूतिभिः काम्यते । इदं रहस्यं परमं कथितं वसुधे तव । मया प्रसन्नेन जगद्धितार्थम् । सौभाग्यमेतत्परमं पवित्रम् (रहस्यम् V¹⁻³ C^{1,2}) । दुःखप्रणाशं बहूपुण्ययुक्तम् । शिवालयं शान्तधर्मशास्त्रम् ॥ The clause इदं etc. is found in C^{1,2} as well; but there can be no doubt that this entire passage is a modern addition. See the translation.

C, 1. ये द्विजास्त्वैवर्णिकाः स्वयमेवैवा धारयिष्यन्ति ।... 3. V¹⁻³ C^{1,2} end with the above clause, but V¹⁻³ add a comment on the latter part of it, which is followed by a strongly corrupted Appendix, consisting mainly of an उत्तरा-चरितम्, which is designated as the 101. chapter.

अथ श्रीविष्णुस्मृत्यनुक्रमणिका ॥

प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।	प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।
अथ प्रथमाध्याय उपोद्घात-		विंशे श्लोकापनोदकवाक्यानि	५३
प्रकरणम्	१	एकविंश आद्याः क्रियाः ..	५६
द्वितीयाध्याये वर्णाश्रमधर्माः	१०	द्वाविंश आशौचनिर्णयः ..	६१
तृतीयाध्याये राजधर्माः ..	११	त्रयोविंशे त्रयशुद्धिः	६८
चतुर्थे ऽर्थदण्डः	१७	चतुर्विंशे विवाहनिरूपणम् ..	७४
पञ्चमे ऽष्टादशपदेषु दण्डः ..	१७	पञ्चविंशे स्त्रीधर्माः	७६
षष्ठे ऽधमर्गादिविचारः ..	२६	षड्विंशे सवर्णासवर्णस्त्रीधर्माः	७७
सप्तमे लेख्यम्	२२	सप्तविंशे गर्भाधानादिसंस्काराः	७८
अष्टमे साक्षिणः	२३	अष्टाविंशे ब्रह्मचारिधर्माः ..	८०
नवमे समयक्रिया	२६	एकोनविंश आचार्यलक्षणम्	८४
दशमे धटदिव्यम्	३८	त्रिंश अध्ययनधर्माः	८५
एकादशे ऽग्निदिव्यम्	३६	एकत्रिंशे अतिगुरुलक्षणम् ..	८८
द्वादश उदकदिव्यम्	४१	द्वात्रिंशे गुरुधर्मातिदेशविषयाः	८६
त्रयोदशे विषदिव्यम्	४१	त्रयस्त्रिंशे प्रायश्चित्तोपोद्घातः	८९
चतुर्दशे देवोदकदिव्यम् ..	४२	चतुस्त्रिंशे ऽतिपातकस्वरूपम्	८९
पञ्चदशे द्वादश पुत्राः	४३	पञ्चत्रिंशे महापातकस्वरूपम्	८२
षोडशे विविधोत्पत्तिः	४५	षट्त्रिंशे ऽनुपातकस्वरूपम्	८२
सप्तदशे धनविभागः	४६	सप्तत्रिंशे उपपातकविभागः	८३
अष्टादशे नानाजातिभागः ..	४८	अष्टात्रिंशे जातिभंशकारवि-	
एकोनविंशे निर्हरणम् ..	५१	भागः	८५

प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।	प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।
एकोनचत्वारिंशे संकीर्णकरण-		एकोनव्यष्टितमे गृह्यश्रमधर्माः १३४	
विभागः ६६		व्यष्टितमे आश्रितम् १३७	
चत्वारिंशे उपाशीकरणाविभागः ६६		एकव्यष्टितमे दन्तधावनम् .. १३८	
एकचत्वारिंशे मलावर्हाविभागः ६६		द्वाव्यष्टितमे आचमनम् .. १३९	
द्वाचत्वारिंशे प्रकीर्णकप्राय-		त्रयःव्यष्टितमे ऽध्वकालकार्याणि १४०	
श्चित्तम् ६७		चतुःव्यष्टितमे स्नानविधिः .. १४२	
त्रयचत्वारिंशे गरुडकथनम् ६७		पञ्चव्यष्टितमे विष्णुपूजनम् .. १४५	
चतुश्चत्वारिंशे दुर्योनिकथनम् १००		षट्पञ्चव्यष्टितमे उत्तमोपचारत्रय-	
पञ्चचत्वारिंशे रोगविशेषकथनम् १०२		विवेचनम् १४७	
षट्पञ्चचत्वारिंशे कृष्णाणि .. १०४		सप्तव्यष्टितमे वैश्वदेवम् .. १४७	
अप्तचत्वारिंशे आम्नायणकथनम् १०६		अष्टाव्यष्टितमे भोजनविधि-	
अष्टाचत्वारिंशे यावकावसम् १०७		निषेधः १५२	
एकोनपञ्चाशत्तमे वैष्णवप्रतानि १०८		एकोनसप्ततितमे स्त्रीसंगमे	
पञ्चाशत्तमे ब्रह्महत्याप्रायश्चित्तम् १११		निषेधः १५४	
एकपञ्चाशत्तमे सुरापानप्राय-		सप्ततितमे श्रयननिषेधः .. १५५	
श्चित्तम् ११४		एकसप्ततितमे स्नातकधर्माः १५६	
द्वापञ्चाशत्तमे सुवर्णस्तेयप्राय-		द्वासप्ततितमे दमयमौ १६०	
श्चित्तम् १२१		त्रयःसप्ततितमे आहुप्रस्तावः १६१	
त्रयःपञ्चाशत्तमे गुरुतल्पप्राय-		चतुःसप्ततितमे ऽष्टकाआहुम् १६६	
श्चित्तम् १२३		पञ्चसप्ततितमे देवतानिर्णयः .. १६६	
चतुःपञ्चाशत्तमे संसर्गप्रायश्चित्तम् १२४		षट्सप्ततितमे नित्यआहुकालाः १६८	
पञ्चपञ्चाशत्तमे रहस्यप्रायश्चित्तम् १२७		सप्तसप्ततितमे नैमित्तिकआहु-	
षट्पञ्चाशत्तमे कृत्तादीनि .. १३०		कालाः १६८	
सप्तपञ्चाशत्तमे ऽनुतापधित्यागः १३१		अष्टासप्ततितमे काम्यआहु-	
अष्टापञ्चाशत्तमे ऽर्थविवेकः .. १३३		कालाः १६८	

प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।	प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।
एकोनाशीतितमे आहुपकर-		नवतितमे प्रकीर्णकदानानि .. १८४	
णानि १७१		एकनवतितमे कूपारामतडागा-	
अशीतितमे द्रव्यविशेषेण हस्ति-		दिदानम् १८७	
विशेषः १७२		द्वावतितमे ऽभयादिदानम् .. १८८	
एकाशीतितमे आहुभोजनधर्माः १७३		त्रयेनवतितमे पात्रविशेषण	
द्वाशीतितमे आहुनर्हाः .. १७४		फलविशेषः १८९	
त्र्यशीतितमे पङ्क्तिपावनाः .. १७६		चतुर्नवतितमे वानप्रस्थधर्माः १८९	
चतुरशीतितमे आहु वर्यदेशाः १७६		पञ्चनवतितमे ऽवशिष्टा वान-	
पञ्चाशीतितमे आहुर्हदेशाः १७७		प्रस्थधर्माः १९३	
षडशीतितमे दृष्टोत्सर्गः .. १८०		षष्ठनवतितमे संन्यासिधर्माः .. १९४	
सप्ताशीतितमे कृष्णाजिनदानम् १८२		सप्तनवतितमे ज्ञानोपायाः .. २००	
अष्टाशीतितमे उभयतोमुखी-		अष्टानवतितमे विष्णुस्तुतिः .. २०३	
दानम् १८३		एकोनशततमे लघ्नोक्तुतिः .. २०६	
एकोननवतितमे कार्तिकस्नानम् १८३		शततमे एतच्छास्त्राध्ययनफलम् २१३	

INDEX TO THE VEDIC MANTRAS

quoted in the *Vishnu-smṛiti*.

This Index does not include short sacrificial formulas and invocations, and those Mantras which are quoted by their names only, such as e. g. the Purushasūkta. The last word or two words in most of the Pratikas have been supplied from the Commentaries of Nandapaṇḍita and Devapāla (Kāṭhakaḡrihya-bhāṣhya), and from the Saṃhitās, Brāhmaṇas, and Sūtras. See the references in the translation.

अथ पितरो मादयध्वं ७३, २२.
अन्तरीक्षं दर्विरक्षता ७३, १८.
अन्नं च नो वज्रं भवेद् ७३, ३०.
अपयन्वसुरा ७३, ११.
अमृता वागमृता ७३, १२.
अम्ना नामासि ६७, ७.
अयं यज्ञः परमो ७३, १३.
अग्निर्नोः प्रावृक्षतौ ते ६५, २.
अहोरात्रैः समंधिर्द ७३, १५.
आदित्या ब्रह्मा वसवो ७३, १२.
आपो हि क मयोधुवत् ६७, १८;
६५, ३.
आ मे यन्तु पितरो ७३, १२.
इदमायः प्रवक्षत ६७, १८; ६५, ६.
इह रतिरिह रमध्वम् ८६, ६.
ऊर्जं वहन्तीरमृतं ७३, २३.
एतं युवानं यतिं ८६, १६.
एतत्ते तत ये च २१, १०.

एतद्भवद्भ्यो भवतीभ्यो ७३, ८.
एतद्दः पितरो ७३, १२ १३.
एत पितरो मनोजवैर्द ७३, १२.
तद्विष्णोः परमं यदं ६७, २०.
तेजो ऽसि अजममृतम् ६५, ११.
दधिक्षाव्यो अकारिषम् ६५, १२.
दातारो नः प्रवर्धन्तां ७३, २८.
देवाश्च पितरश्चेतत् ७३, २६.
द्यौर्दर्विरक्षता ७३, १६.
धूरसि धूर्वं धूर्वन्तं ६५, १०.
पिता वत्सानां यतिर्द ८६, १३.
पुनर्मैत्विन्द्रियम् २८, ५१.
मुष्पावतीः प्रसूवतीः ६५, ६.
पूषा गा अन्तेतु नः ८६, ६.
पृथिवी दर्विरक्षता ७३, १७.
ब्रह्मा देवानां यदवीः ७८, ६.
मा मे क्षेष्ठा वज्रं मे ७३, २५.
यद्दः क्रव्याद् ७३, १५.

यन्मे प्रकामादधवा ७३, १५.
यन्मे माता प्रकुलोभ ७३, १२.
यन्मे रामः शकुनिः ७३, २६.
यास्तिकृन्ति या धावन्ति ७३, १२.
युञ्जते मन उत युञ्जते ६७, २२;
६५, २.
युवा सुवासाः परिवीत ६५, ८.
ये ऽन पितरः प्रेता ७३, २०.
ये देवा मनोजाता ७८, ८.
ये मामन्नाः पितरः ७३, १३.
रथेव्यक्षेवु हवभराजा ६५, ७.
वाजे वाजे ऽवत वाजिनो ७३, ३२.
विश्वे देवाः प्रीयन्ताम् ७३, २७.

वीरान्नः पितरो धत्त ७३, २१.
शं न आपो धन्वन्त्या ६५, ५.
शं नो देवीरभिष्टय ८६, ११.
संष्टजतु त्वा पृथिवी २१, १७.
समानी व आकूतिः ७१, १७.
सर्वोत्तानम आवह ७३, १२.
सुप्रोक्षितम् ७३, २५.
क्षाताः [आत्राः] प्रीता [पीता] भवत
७८, १०.
हिरण्यगर्भः समवर्तता ६५, १२.
हिरण्यवर्णाः सुचयः ६७, १५; ८६,
११.

AN ALPHABETICAL LIST

Of those terms in the Vishnu-smṛiti which appear to be important for the purposes of Sanskrit Lexikography.*

अंशग्राहिन् १५, ३६.	अधःखात २१, ७.	अपरिनिर्मित ६८, ५१.
अंशुपट्ट २३, २१.	अध्वरगुह १, १६.	अपाल ५, १४१.
अकुटिल २७, २४.	अनगन्धुषा ६२, ५.	अप्रच्छादित ६०, ३.
अक्राणन् ५, १२६.	अनभिगमन २५, १०.	अप्रतिकर्मक्रिया २५, ६.
अक्षयोदक २१, ७; ७३, २७.	अनभिधावन् ५, ७४.	अपेनिल ६२, ५.
अक्षार ६२, ५.	अनभिरति २५, ७.	अस्त्रिज ५६, १६.
अक्षिकूट ६६, ६२.	अनवगुणितशिरस् ६०, २३.	अभागहारिन् १५, ३२.
अगन्धि (अगन्धिन्) ६६, ६; ७६, ५.	अनवस्थान २५, ११.	अभिगामिन् १७, ७.
अगस्त्याश्रम ८५, २६.	अनागस् ७८, १०.	अभिज्ञव ४४, १६.
अमौकरण २१, १३.	अनाय १६, ५.	अमांसाशन १६, १५.
अमितुष्ट ४३, ३४.	अनादिनिधन ६५, १.	अमुक्त ६८, ३.
अग्रतस्त ६६, ७.	अनादिसध्यनिधन ६८, १३.	अमुक्तहस्तता २५, ५.
अङ्ग १, ४.	अनाद्यन्तव २०, २१.	अमृत ७८, १०.
अच्युतार्चन ६८, ७१.	अनार्जकरमुख ६८, ३५.	अमेध्यभुज् ५१, ४१.
अतिवपिल २४, १५.	अनार्जपाद ६८, ३४.	अम्बुजीविन् ६, २६.
अतिक्रमण ५, १८; ५, १६२.	अनाहार्य १, ३, ७४. २, ५, १८५.	अयोग्य ५, ११६.
अतिक्रूरम्बु १२, ७.	अजिह्व ६, २८.	अरागद्देविन् १२, ३.
अतिगुह ३१, १.	अनिर्दिष्ट ८, ४; २८, ३०.	अर्थदूषण ३, ५२.
अतिदूषणम् ६३, ११.	अनिर्मोच ५, १८१.	अर्थहर १५, ७०.
अतिव्रतम् ११, ६.	अनुहरण १६, १६.	अर्थहर १८, ३२.
अतिमनोरम १, ५६.	अनौरस २२, ४३.	अर्थिक ५७, १६.
अतिविलम्बितम् ११, ६.	अन्योन्यापतितत्वाग्नि ५, ११३.	अर्बुद ६६, ७६.
अजिगोषा ३६, १.	अपघदायिन् ५, ६१.	अवशर्षयितर ५, २२.
		अवहन ६६, ६१.
		अविशोधन ११, ६.
		अत्रात्य ४८, २२.

* See the Preface.

अशक्तभर्तृक ५, १८.	ऊर्ध्वशुष्क ६१, ८.	खण्डपरम् ६८, ७३.
असाक्षिन् ८, १, ५.	कृतावध ४८, १०.	गर्भ २७, १.
असमर्थ ६, २३, २५.	एककर ५, ४८, ७७; ६२, ५.	गावय ८०, ६.
अखतन्त्रता २५, १२.	एकहन्तरन्तराग्नि ६५, ६.	ग्रहकारिन् ४४, ३६.
आक्रोशयितर ५, २३.	एकवत् २१, २.	गोसूक्त ५६, १८.
आक्षेपण ५४, १४.	एकव्यूह १, ६१.	गोनिहार ४८, १६.
आगन्तुक ६६, २८.	एकशृङ्ग ६८, ७८.	घना ६६, ७५.
आच्छादक ८६, ८.	ओसज (?) ८५, ५२.	घातिल १६, ११.
आदित्य ७८, १.	कण्टकिज ६६, ७, ८; ७६, ५, ६.	घृताचिस् ६८, ७२.
आदिदेव १, १०; ६८, ६.	कण्ठाश्रम ८५, ३०.	चन्द्रसूक्त ५६, २०.
आद्यहार ३, ५३.	कनखल ८५, १४.	चान्द्र ७८, २.
आधीकृत ५, १८१.	कामदेव ६८, १०.	चित्रशिखण्डधर ६८, ६५.
आनाभिमम १२, ३.	कामपाल ६८, ११.	चीविवाक् ४४, २४.
आप्त ५८, १०.	कावायिन् ६३, ३६.	जगत्कारणकारण १, ६१.
आयसी ४३, ३८.	कुण्डाग्नि ४५, २४.	जगत्परायण ६८, १००.
आर्ज ५४, १८.	कुलाम् ८५, १५.	जलघर ४१, १; ४४, ६.
आर्षी २४, ३१.	कुमारधारा ८५, २५.	जातमृत २२, २६.
आस्कोटन ७१, ७१.	कुशावर्त ८५, ११.	जात्यपहारिन् ५, ६६.
इन्द्रप्रयाण ३०, ६.	कुशीलवता ३७, ३२.	जैव ७८, ५.
इहाभुज ३०, २६.	कूटशयवहारिन् ५४, १५.	तत्परता २५, ८.
उग्रगन्धि (उग्रगन्धिन्) ६६, ५; ७१, ११; ७६, ५.	कूटागार ४३, ४४.	तथावादिन् ५, २७.
उज्जिहीर्षु ५७, १३.	कृतलवण २८, ११; ७६, १८.	तारिक ५, १३१.
उत्तरमानस ८५, ३६.	कृष्णलोह ५४, १६.	तोष्य २३, ६१.
उत्तरापरशिरस् ७०, २.	केदार ८५, १७.	तुलाधार १०, ८, ६.
उदकक्षय ४६, १४.	कौज ७८, ३.	तुष्टि ६८, ४७.
उद्धरयितर ५, ६०.	स्नोमन् ६६, ६१.	त्रिसुपर्ण ८३, १६.
उभयतःशिक्ष १०, ३.	दक्षिणधमनी ६६, ८४.	त्रिहलिकाग्राम ८५, २४.
उष्णीष ६४, १४.		दक्षिणाधराभिमुख ६१, १२.
ऊर्जस्यति ६८, १७.		दण्डवत् २८, ५.
		दिक्पति ६८, २५.

दोन ई३, १५.
 दुर्गासावित्री ५६, ६.
 दुर्विचिन्तित ७८, १६.
 दुष्-वि २४, ४१.
 दुष्ट १२, २.
 देव १, १, ४६, ५१, २.
 ६, ३३ १४, २; ७१; ६०.
 देवकृत ५६, ४.
 देवमानुषज (V. 1.) ६५,
 १६.
 देवारिवलसूदन १, ४६.
 देवी २४, ३०.
 दुपदा सावित्री ६४, २१.
 दुहिण ६८, ८०.
 दादश ४, ८.
 दिजल २८, ३६.
 धमनी ६६, ८४.
 धर्मयोनि १, ५४.
 धर्मवसुप्रद ६८, ६१.
 धर्माङ्ग १, ५४; ६८, ६०.
 धर्माधर्मज १, ५४.
 धुर ६५, १०.
 धृताचिन् १, ५६.
 नम ६४, ५; ६८, १५;
 ८२, २७.
 नडनिका ५५, १६.
 नामवन १, १६.
 नास्तिकवृत्ति ५४, १५.
 निखेय ५, २५.
 निराग्रिस् ६६, २१.
 निर्मासकारक १, ५५.

निर्वापक ४५, २१.
 निःशेषकृत ६८, ४४.
 न्यक्तता ५, ३३.
 पञ्च ४३, २३.
 पञ्चक ७३, ५.
 पद्मधाराधर ६८, ७६.
 पयस्पति ६८, २२.
 पर्यायक ४६, २३.
 परिनिर्मित ६८, ५०.
 पात्र २१, १४, १७.
 पार्थिव ५८, ११.
 पिण्डिक ६६, ६२.
 पुर ६७, १५.
 पुरुषव्रत ५६, १५.
 पुरोडाशहर ६८, ६७.
 पुष्पोपगम ५, ५६.
 एन्निगर्भ १, ५६.
 प्रचार १८, ४४.
 प्रजाधर ६८, ६४.
 प्रज्वालन २३, ४५.
 प्रतर्दन ६८, ४६.
 प्रतिरूपक ५८, ११.
 प्रतिरूपविक्रयिन् ५, १२४.
 प्रभविष्णु ६७, १६.
 प्रभास ५५, २६.
 प्रविधान २०, ४६.
 प्राजापत्य २४, ३२.
 प्रलोपगम ५, ५५.
 वन्मनिक ५१, ६.
 बलिप्रिय ६६, २१.
 बलिशीर्ष ६६, ६२.

बज्रसर्पिष्क ८६, १८.
 बालातप ७१, ४६.
 बिन्दुक ८५, १२.
 बौध ७८, ४.
 ब्रह्मदेयानुसंतान ८३, १५.
 ब्रह्मप्रिय ६८, ३७.
 ब्रह्मरूप ६८, २६.
 ब्रह्मवर्चस्व ७८, १०.
 ब्रह्मायु २०, १६.
 ब्राह्मणप्रिय ६८, ३०.
 ब्राह्मी २४, २६.
 भगाव्य ४५, २४.
 भर १०, ४.
 भागापहारिन् १८, ३४.
 भावण ५६, १३.
 भगवतु ८५, १६.
 मज्जा २२, ८१.
 मतङ्गवापी ८५, ३८.
 मधुकैतसूदन १, ५४.
 मध्यम ३, ३८.
 मनोज्ञ ८५, ६३.
 मन्त्र १, ५३.
 मन्त्रवह १, ५३.
 मलिन ६३, ३६.
 महत्पति ६८, २६.
 महाफल १, ६.
 महाबलपराक्रम १, ५०.
 महाभास्वर ६८, ४३.
 महालय ८५, ५८.
 महावर्ति ६०, २०.
 महाव्रत ५६, २४.

मात्रा ६५, १४.
 मासिकार्थ २१, १६.
 मिश्रचौर ४५, १०.
 मूलकृष्ण ४६, १५.
 मृगलोमिक २३, २४.
 मृतजात २२, २६.
 मृताह २१, ११.
 मृदाग्रिन् ४५, २७.
 यज्ञगम्य ६८, ५६.
 यज्ञनिधन ६८, ५७.
 यज्ञमूर्ति १, ५२.
 यज्ञयोग ६८, ५५.
 यज्ञकृत ६६, १४.
 यज्ञ कचनेत्यादित १५,
 २७.
 यथाभूयस् ७३, २.
 युक्ति ७, १२.
 योनि २, १३.
 रज्जुदाल ५१, २६.
 रम्य ६६, १६.
 राजसाक्षिक ७, २, ३.
 राम ७३, २६.
 रूपसौभाग्यवन्त ६०, २.
 लक्ष्मीपति ६८, २८.
 लेख्य १, ७, ७, २, ६८,
 ६३.
 वट ४३, ३८.
 वट ८५, ५, ६६.
 वडवा ८५, ३७.
 वराहपर्वत ८५, ७.
 वशवर्तिन् ६८, ५२.

वसुधा ६६, ५.
 वातगुल्मिन् ४५, २७.
 वात्सुद ४४, ३०.
 विकर ५, ८१.
 विजिह्व ५, २३.
 विमांस ५, ४६.
 विमेष ६६, ६.
 विराग्य ७१, ५७.
 विश्वधर ६८, ६६.
 विषल १३, ६.
 विषमत्व १३, ६.
 विष्णुपद ८५, ४०.
 वृका ६६, ६२.
 वृथालिङ्गिन् ८२, ६.
 वेण ५१, १४.
 वेदान्तुत्सादिन् ५४, १३.
 वैकुण्ठ ६८, ५६.
 व्याधता १६, ६.
 व्योमन् १, ५४.
 व्रात्यता ३७, १६.
 शङ्खचक्रगदाधर १, ५०.
 शलाका ६६, ५६.
 शीतकृष्ण ४६, १२.
 शीर्ष ६, २०, २२.
 शीलफलक २८, २८.
 शुचिश्रवस् ६८, ७०.
 शुष्क १७, १८.
 शुष्क २३, १६.
 श्रौक ७८, ६.
 श्रुश्रु २३, ५३; ६६, ८५.
 श्रीपर्वत ८५, ३४.

श्रीफलकृष्ण ४६, १६.
 श्लेष्मन् ५४, १६.
 श्वजीविन् ५१, १५.
 सकूर्च ६१, १६.
 सद्यत ६०, २७.
 संकरसंकर १६, ७.
 संकरीकरण ३३, ४; ३६,
 १, २; ४३, २८; ४४, ७.
 सांख्याचार्य ६८, ८६.
 सचामर ६६, १३.
 सततयायिन् २०, २२.
 सतालवृत्त ६६, १३.
 सदीपक ६७, ४६.
 संधिनी ५१, ४०.
 समुच्च ६, २६.
 समुच्च ६६, १६.
 समन् ६८, ४४.
 समशीर्ष १, ५६.
 सप्तागारिक ६६, ३.
 सप्तार्ष ८५, ३६.
 सम १, २४.
 समय ६, २३; ६, १;
 ११, ६.
 समानव्रतचारित्व २५, १.
 समानार्थप्रवर २४, ६.
 सर्वतःसर्वेन्द्रियशक्ति ६७,
 सर्वहर १८, २८. [४.
 सर्वभयप्रद १, ५५.
 सलिलार्णवशायक १, ५२.
 सशाहल ६६, १७.
 ससुगन्धिमात्र ६६, १६.

समुवर्ण ६०, ५३.	सुदीक्षा ६६, ५.	स्यष्टता २७, १.
सहोपपत्तिवैभक्त ५१, १६.	सुदुष्पार १, ५१.	खौव ३५, ५.
सागम ५, १५.	सुप्रक्षालित २१, १.	खधा ६६, ५.
सांगतिक ६७, ३५.	सुप्रजापति ६८, १५.	खभाव ५५, ५५.
साधुपरिग्रहीत ६७, १७.	सुप्रोक्षित ७३, २५.	खर ६८, ७६.
सात्र ७७, ५, ६; ६०, १३.	सुवर्णनाम ६०, १.	खर्गमार्गपद ८५, ७१.
सुगन्धा ५५, २०.	सुवर्णनाभि ८७, ३.	खलिखित ६, २६.
सुगन्धिक ६६, ८.	सुसंस्कृतोपस्कारता २५, ७.	खहस्त ७, १३.
सुगुप्तभाष्य ६६, २१.	सुसम १, २६.	खाचान्ता २१, १, १६; ६५, १; ७३, २.
सुगुप्तभाष्यता २५, ६.	सुसूक्ष्मेश १, ५७.	खाद्या ६६, ५.
सुचिह्नित १०, ६.	सूक्ष्म ६६, ५७.	हरित ५, ५५.
सुतप्त ६६, १.	स्थानक ६६, ७६.	

Corrigenda.

Page	line	for	read
2	1	1.	2.
3	23	giving	given
7	12	XIX,	XIX, 6
२	६	०४०	०४०
८	१०	पारमान्तो	पारमन्तो
११	१८	दुर्गम	दुर्गम्
२५	२२	दद्यात्	दद्यात्
३१	५	०पुत्रौ, पुत्र०	०पुत्रौ, पुत्र०
३६	१३	7	9
६१	१२	०द्ध०	०धर्म०
७२	६	०द्ध०, ०र्महसि	०द्धर्म०, ०र्महसि
५७	८	वाक्यतम्	वा कृतम्
५६	१६	मात्रेण	मन्त्रेण
६८	६	सद्व्यन्थो०	सद्व्यन्तो०
७३	८	भैमिकैस्ते	भौमिकैस्ते
७३	१६	गवा	गवा
७५	१	०श्वासप्रमात्	०श्वा सप्रमात्
७५	१७	चतुर्दशः	चतुर्दश
७६	७	०मुमास्त्रैव	०मुपास्त्रैव
८२	११	त्वाचार्यः	त्वाचार्यः
८३	१३	०मित्त्वचं	०मित्वचं
८५	११	०णार्मधे	०णोर्मधे
८६	३	०निर्झादेषु	०निर्झादेषु
६०	२१	खनाम-	खनाम
६१	६	०माक्रान्ता	०माक्रान्तो

Page	line	for	read
६२	१६	•सम्	•समम्
६३	६	•वर्तनम्	•वर्तनम्
६५	८	अत्रय०	अत्रेय०
६६	१२	अनुवर्तेते	अनुवर्तते
६७	१८	•क्षयम्	•क्षयम्
६७	१६	•त्वरण	•त्वरणे
६६	२१	प्रतान०	प्रेतान०
१००	१२	comment	comment
१००	२२, २३	वृक्ष गच्छ०	वृक्ष-गुच्छ०
१०४	१८	घण्टादयः	घण्टादयः
१०६	१०	दश्यां	दाश्यां
११६	२२	Sā.	Sū.
११६	२०	धरो०	पुरो०
१२२	१७	आकाश	आकाशे
१२३	१६	चेदम्	चेदम्
१२४	३	इ हं	इहं
१२७	१५	उवगूरणम्	उवगूरणम्
१२९	१	त्राक्षं	त्राक्षं
१२९	१२	•मनु	त्र तु
१३४	१	विक्रये	विक्रयेः
१३५	११	•कुर्यात्	•कुर्यात्
१३५	२१	•दर्थम्	•दर्थम्
१३६	१८	प्राप्तान्	प्राप्तान्
१४०	१८	dele before 18	यवसोदकैर्वा all.
१४३	२०	साधु०	साधु०
१४६	६	पानासने	पानासने
१४६	२०	ब्रूहीति	ब्रूहीति
१५४	२२	•पूर्व०	•पूर्व०
१५६	२२	•पञ्चा०	•पञ्चा०

Page	line	for	read
१६४	१७	दद्यात्	दद्यात्
१६८	१८	6	9
१७६	१८	14	13
१८०	१६	•अद्	•आद्
१८१	१८	चरत	चरत.
१८२	१६	•सेव०	•सौव०
१८४	६	पीषी	पीषी
१८८	२	भवन्ति	भवन्ति
१६३	१८	XLV	XCV
१६३	१६	त्वक्ता	त्वक्ता
१६७	१३	पेशी०	पेशी०
२००	५	•स्थूलं	•स्थूलम्
२००	६	•सूक्ष्मं	•सूक्ष्मम्
VII	२८	उद्गरयितर	उद्गरयितर